RUDOLF STEINER

SOMNUL ȘI VISELE

Conferințe (1910-1924)

CUPRINS

INTRODUCERE..... 5

Capitolul I TAINELE SOMNULUI.....24

Capitolul II SOMNUL ŞI SUFLETUL TRIPARTIT.....55

Capitolul III SOMNUL ŞI LUMEA STELELOR 71

Capitolul IV ÎNŢELEGEREA SOMNULUI PRIN IMAGINAŢIE, INSPIRAŢIE ŞI INTUIŢIE.....88

Capitolul V UN SPIRIT ACTIV: VISELE ŞI.....110

CERCETĂTORUL SPIRITUAL.....110

Capitolul VI CURENTUL NOSTRU SUBTERAN INTERIOR: 135

O VISARE CONTINUĂ.....135

Capitolul VII PREGĂTIREA PENTRU O NOUĂ NAŞTERE.155

Capitolul VIII STAREA DE VIS ŞI CORPUL ETERIC 173

Capitolul IX INSPIRAŢIA: RIDICARE A 197

INCONŞTIENTULUI ÎN CONŞTIENŢĂ.....197

Capitolul X CONFRUNTAREA CU TOTALITATEA VIEŢILOR NOASTRE PRIN INTERMEDIUL VISELOR.....207

Capitolul XI LOGICA ŞI LIPSA DE LOGICĂ A VISELOR 227

Capitolul XII VISELE ŞI EVOLUŢIA OMENIRII 239

Capitolul XIII INTERPRETAREA IMAGINILOR VISULUI ..255

Capitolul XIV VISELE: FIINŢA UMANĂ ÎN CONTEXT SPIRITUAL.....273

INTRODUCERE

Michael Lipson

CE SUNT VISELE? Fiecare epocă, fiecare cultură, poate chiar fiecare persoană, are un răspuns al ei, diferit. Dar, cel puţin într-o privinţă, toţi sunt de acord că visele sunt *altceva*. Prezenţa lor în vieţile noastre demonstrează că noi nu ne limităm la un singur mod al conştienţei. Lumea somnului ne este, în mare măsură, necunoscută, un abis al non-conştienţei căscându-se între o zi şi următoarea. Dar simplul fapt că putem visa anunţă potenţialul nostru pentru un fel de conştienlă înăuntrul abisului.

Cele mai multe culturi au mers mai departe şi au observat o serie de întrebări despre natura realităţii puse de inconştienţa somnului şi de acea conştienţă a viselor. Există oare lumi mai vii şi care să pară mai reale decât aceasta, la fel cum aceasta e simţită uneori drept mai reală şi mai vie decât visele? Putern fi siguri că visele sunt mai puţin valabile, în vreun fel, decât vieţile noastre în starea de veghe? Chiar acum, visez eu oare? La ce realităţi m-aş putea trezi într-o bună zi? Pot să-mi extind conştienţa nocturnă dincolo de vise, pentru a lumina şi include restul somnului? Astfel, capacitatea noastră de a dormi şi de a visa pune unele întrebări pe care le pune şi capacitatea noastră de a muri.

Rudolf Steiner a scris şi a vorbit mult despre somn şi vise. El nu le-a descris static, ci în evoluţie. Adică, el a văzut somnul şi visele ca pe nişte fenomene aflate în veşnică schimbare, care sunt supuse unei evoluţii, atât în cadrul omenirii, ca întreg, cât şi în cursul dezvoltării naturale sau pe cale meditativă a individului. Pentru a înţelege calitatea

unică a scrierilor şi conferinţelor lui Steiner despre vise, va fi util să reamintim mai întâi o parte din vasta ştiinţă culturală privind somnul şi visele, care acţionează ca un filtru prin care părerile lui au ajuns până la noi.

Teoria dominantă în acest moment despre vise în comunitatea ştiinţifică a lumii nordice, occidentale, prezintă visele ca pe un fel de epifenomene. În această opinie, visele nu revelează nimic semnificativ despre individ şi ele nu deschid nicio fereastră înspre alte lumi. Ele nu au nimic de-a face cu creativitatea. Lucrările lui J. Allan Hobson, care expun această poziţie, au fost contestate foarte mult, dar şi acceptate în mare măsură, dacă nu în detaliu, cel puţin ca întreg. Părerea lui este că dimineaţa, când ne trezim, noi formulăm o poveste relativ coerentă pe baza descărcărilor chimico-electrice quasi-haotice din creier din timpul somnului. De aceea, nu există vis ca atare, nici o naraţiune care ajunge în sinea ta ca întreg. Mai degrabă, la trezire pui cap la cap într-o aparentă naraţiune, cu o parte a creierului, ceea ce o altă parte a creierului a descărcat în timpul nopţii.

Un asemenea punct de vedere reducţionist — care reduce experienţa trăită a visului la nişte evenimente din creier — se potriveşte bine cu tendinţele vremurilor noastre. Căci noi tindem să atribuim totul unei cauze fizice, fie că e vorba de o boală, de soartă, de o intuiţie sau de o agresiune. Ne place să tot explicăm misterele ca pe ceva măsurabil, în ultimă instanţă, ca pe ceva vizibil, chiar palpabil. Se trece peste tristeţe şi bucurie, ca experienţe trăite, şi li se atribuie, în schimb, evenimente din creier, pe care le putem induce sau potoli cu medicamente. Ne simţim, cumva, pe un teren mai solid când putem menţiona vaccinarea din copilărie sau poluarea mediului înconjurător, sau chimia creierului, sau factorii economici,

sau libidoul — pentru a explica orice nu înţelegem. Absolut inconştienţi, restrângem tărâmul lucrurilor semnificative până când reducem importanţa Universului la ceva mai puţin decât propria noastră dimensiune.

Totuşi, există acea sâcâitoare *experienţă* a vieţii de vis, care rezistă reducerii la evenimente ale creierului. Când visăm, avem senzaţia persistentă de a fi lăsat în urmă conştienţa obişnuită, de a fi intrat într-un alt fel de a fi. Această altă lume, cu dispoziţiile, tonurile şi imaginile ei schimbătoare, suspendă regulile vieţii obişnuite. Pe de altă parte, imaginile vieţii cotidiene ar putea fi prezente, dar ele se combină şi variază luând nişte forme pe care nu le vedem niciodată cât suntem treji, cu modificări bruşte pe care lumea nu le permite niciodată când suntem treji. Pe de altă parte, propria noastră experienţa este, de asemenea, neobişnuită. Acolo avem acces la sentimente de mare intensitate, dar adesea cu un simţ diminuat al coerenţei personale. Mulţi oameni, de exemplu, observă că într-un vis nu au senzaţia propriului lor corp, sau simt că acesta s-a schimbat.

Până nu demult, explicarea dominantă în Occident a viselor în toată varietatea şi ciudăţenia lor a derivat din tendinţa psihanalitică a lui Freud de a interpreta visele. Pentru Freud şi discipolii săi profesionali, visul prezintă simboluri fragmentare ale dorinţelor reprimate ale celui care visează. Visul, ca un simptom isteric, permite ridicarea parţială în conştienţă a ceea ce cenzorul nostru interior dorise să excludă — mai ales dorinţele noastre social inacceptabile în direcţia sexului şi agresiunii. În intenţia lui de a dovedi că fiecare vis este expresia unei dorinţe, Freud a recurs la explicaţii îndelungi. În timp ce sexul şi agresiunea, ca ultima bază a viselor, ca şi a oricăror altor experienţe de viaţă, părea să le ancoreze în lumea fizicului,

a „realităţii" ce poate fi confirmată ştiinţific, Freud era suficient de psiholog pentru a nu fi niciodată în stare să reducă visele la nivelul realităţii exterioare. Pe alocuri, aproape că pare să pretindă pentru inconştient (ca sursă a viselor) o realitate alternativă la fel de valabilă ca realitatea senzorială. Aici, el formulează cel mai puternic ideea:

„Inconştientul este adevărata realitate psihică; natura lui cea mai intimă ne este tot atât de necunoscută ca realitatea lumii exterioare, şi el ne este prezentat de datele conştienţei la fel de incomplet cum este prezentată lumea exterioară de ceea ce ne comunică organele noastre de simţ." (*Die Traumdeutung — Interpretarea viselor*, 1899).

În cele mai multe culturi şi epoci, visele despre care merită să se vorbească au fost iniţial înţelese ca derivând nu din gândurile sau dorinţele visătorului freudian, şi, cu siguranţă, nici din creierul agitat al visătorului hobsonian, ci dintr-o lume a adevărului suprapersonal a cărui cale spre starea de conştienţă a unei persoane este lubrifiată de starea neobişnuită de conştienţă în care intrăm în somn. În somn, noi *mergem* undeva, iar visul este expresia acelei călătorii. O asemenea comprehensiune inspiră, de exemplu, abordarea hindusă a interpretării viselor, abordarea evreiască, biblică, a viselor, şi conceptul antic grecesc al visului terapeutic sau vindecător. Ea poate fi găsită, de asemenea, în culturile arhaice din întreaga lume, în călătoriile de vis şamanice. În toate aceste tradiţii, visele conţin mesaje de la o fiinţă de ordin superior. Ele au un înţeles, iar înţelesul este în acord cu ordinea divină. De aceea, putem să cerem un vis, aşa cum am putea cere părerea unei alte persoane sau fiinţe, şi să-l primim ca pe o comunicare generoasă. „Un vis neinterpretat", spune Talmudul, „este ca o scrisoare nedeschisă." Ştim că anticii erau conştienţi de faptul că există vise care sunt simple

vise, fantasme şi regurgitări ale zilei, dar ei nu dădeau prea mare importanţă acestor vise. Ei făceau efortul de a înregistra ceea ce Jung numea „marile" vise: cele a căror sursă vastă, expresivă, era dincolo de orice îndoială.

În minunatul ei studiu despre visele hinduse, Wendy Doniger O'Flaherty oferă un exemplu de vis de genul visului din interiorul visului. Ea relatează o veche poveste, în care un călugăr îşi imaginează cum ar fi să trăiască şi el ca un simplu profan. „De îndată ce i-a venit această idee, gândirea lui a luat cumva forma unui alt om... Acest om din vis, Jivata, s-a simţit bine multă vreme într-un oraş făcut într-un vis. Acolo, el a băut prea mult şi a căzut într-un somn adânc, iar în vis a văzut un Brahmin care citea toată ziua. Într-o zi, acest Brahmin a adormit, şi..." Oamenii din această poveste îşi visează calea de a deveni alţi bărbaţi sau femei, animale sau chiar plante, care visează sau meditează sau mor înapoi unii într-alţii, într-o spirală ameţitoare. Până la urmă, cineva îl visează pe Rudra (Dumnezeu), care intră atunci în ciclu şi, în cele din urmă, străpunge toate nivelurile iluziei. Procesul este atât de auto-reflexiv, atât de tulburător de multi-direcţional, încât actul trezirii dintr-un vis şi actul căderii într-un vis se unesc într-unul singur. Pe când ai citit toată naraţiunea (care va fi fost spusă sau cântată cu voce tare în vremurile de demult), îţi dai seama că ai pierdut contactul cu realitatea cotidiană. Şi acesta e tot rostul povestirii. Efectul pedagogic al unui asemenea vis este să pună la îndoială toate realităţile dualiste, toate „lumile", şi, în acelaşi timp, să afirme *persoanele*, atât pe cele divine, cât şi pe cele umane, care cresc de-a lungul nivelurilor visului asemeni florilor de lotus ce răzbat din adâncurile apelor spre lumină şi aer.

Visele din Biblie au un stil diferit de cel al viselor hinduse de acest fel. Ele tind să promoveze un singur nivel şi un singur mesaj, dar acesta are întotdeauna un înţeles care vine de sus. De aceea, mesajul visului este o realitate, niciodată un „simplu" vis. Meta-mesajul său nu este că totul ar fi iluzie, ci că totul este real. Primul asemenea vis a fost cel mai fatidic. O veche tradiţie spune că Adam a dormit (Geneză 2, 21), a visat-o pe Eva, pe urmă s-a trezit şi a găsit-o aievea, plăsmuită din coasta lui. Cea mai instructivă pentru noi este povestirea visului lui Faraon, interpretat de Iosif (Geneză 41). Faraonul avea, în fond, ceata lui de înţelepţi, dar în cazul acestui vis anume interpretările lor nu erau corecte, iar Faraonul a *simţit* incorectitudinea lor. Ca atunci când nu ne amintim un nume, dar ştim că primele nume care ne vin în minte sunt incorecte, Faraonul nu-şi putea interpreta propriul vis, dar ştia că interpretările sugerate nu şi-au atins ţinta. Când Iosif şi-a oferit interpretarea despre cei şapte ani de belşug urmaţi de cei şapte ani neroditori, Faraonul a recunoscut imediat că aceasta e interpretarea corectă. Şi acesta este un exemplu interesant, pentru că el sugerează o universalitate şi o democraţie care impregnează lumea din care venea adevărul divin. Iată, în fond, un sclav evreu, în contact cu izvorul adevărului, care încercase, prin intermediul visului, să informeze un rege egiptean. Capacitatea de a interpreta corect visele, de a vedea prin ele adevărul, şi de a nu fi derutat de formele lor accidentale, este înţeleasă de Faraon ca o apropiere de Dumnezeu. El nu ezită să-l pună pe Iosif în fruntea regatului său, şi să-l re-numească „Zaph-nath-pa-a-ne-ah": *Dumnezeu vorbeşte şi el trăieşte*.

S-a ştiut de multă vreme că somnul vindecă. Alienarea spirituală în spitalele noastre contemporane e dovedită, în parte, de felul în care ele frustrează în mod

constant somnul, şi astfel prelungesc procesul de vindecare, pe care se presupune că ele există ca să o promoveze. După cum sugerează James Joyce în *Portrait of the Artist as a Young Man* (*Portretul artistului în tinereţe*), iadul însuşi e un loc unde nu există somn. În opera lui Steiner vom vedea o explicaţie parţială a motivului pentru care somnul ar trebui să fie atât de tămăduitor. Pentru moment, putem nota tradiţia visului terapeutic indus în mod specific în templul grecesc al lui Asclepius din Epidaur. Acolo suferindul va efectua abluţiuni, rugăciuni şi post, sub îndrumarea slujitorilor templului, pentru a induce în mod specific un vis pe care preotul îl va interpreta pentru a concepe un regim de tratament. Pe de altă parte, această procedură ne reaminteşte că nu era întotdeauna la îndemâna profanilor (aşa cum nu era întotdeauna la îndemâna Faraonului) să-şi interpreteze propriile vise. Semnificaţia unui vis le era mai clară celor a căror viaţă întreagă era consacrată pătrunderii în sursele divine ale semnificaţiei. Pe de altă parte, acest sistem de vindecare este şi un exemplu al visului *indus*. Ca în unele culturi arhaice, cum ar fi Senoi, visul asclepian nu apărea doar printr-o contactare dinspre Ceruri spre noi, ci şi printr-o contactare intenţionată dinspre Pământ spre Ceruri.

Garfield şi Stewart au scris despre visătorii Senoi din peninsula Malaieză. Acolo, copiii îşi povestesc visele în fiecare dimineaţă, la micul dejun. Taţii şi fraţii mai mari din familie interpretează fiecare vis şi dau sfaturi asupra modului în care să se procedeze cu visele similare din viitor. Căci acolo însuşirea negativă sau de coşmar a viselor e înţeleasă ca o expresie a atitudinilor şi experienţelor personale ale celui care visează, care poate fi transformată în mod intenţionat într-un dar dintr-o altă lume. Astfel,

dacă un copil povesteşte un vis înspăimântător despre o cădere, tatăl îl poate contrazice, spunând că acela a fost un vis minunat, şi să întrebe unde a căzut copilul. Copilul răspunde, poate, că nu a căzut nicăieri, ci doar a avut o senzaţie înspăimântătoare. Atunci tatăl o corectează:

Trebuie să te relaxezi şi să te simţi bine când cazi într-un vis. Căderea este modul cel mai rapid de a contacta puterile lumii spiritelor, puterile care ţi se deschid în faţă prin visele tale. Curând, când vei avea un vis cu o cădere, îţi vei aminti de ceea ce îţi spun şi, când o faci, vei simţi cum călătoreşti spre izvorul puterii care ţi-a cauzat căderea. Spiritele căderii te iubesc. Ele te atrag spre tărâmul lor.

După cum comentează Stewart, „lucrul cel mai uimitor este că, după un timp cu acest gen de interacţiune socială... şi sfaturi, visul care la început implica teama de a cădea se schimbă în bucuria zborului."

Premisa întregii interpretări a viselor în cultura Senoi este faptul că viaţa din visele noastre este sub propriul nostru control. Progresul spiritual depinde de dirijarea cursului visului, cel puţin într-o anumită măsură. Ceva similar există şi în alte culturi arhaice, cum ar fi cultura Kogi din Columbia, care nu face o distincţie clară între ceea ce am putea numi vise şi ceea ce am putea numi viziuni, dar ai cărei visători îşi spun şi ei visele bătrânilor tribului, pentru un fel de instruire spirituală.

O reflectare a abordării de către culturile arhaice a visării intenţionale a apărut în zilele noastre sub forma a ceea ce este cunoscut ca visare lucidă. Termenul se referă la acele vise în care cel care visează se trezeşte şi recunoaşte visul ca vis *fără a părăsi peisajul visului*. Adică, poţi deveni conştient de faptul că scena pe care o ai în faţă este un vis, şi să rămâi, totuşi, în vis. Ştii că dormi în pat, dar nu ai senzaţia corpului care este culcat. Pentru un

observator din afară ai părea în continuare că dormi. Creierul înregistrează „REM" sau forme de mişcare rapidă a ochilor. Totuşi, propria ta experienţă este cea de veghe intensă. O asemenea stare pune sub semnul întrebării noţiunile noastre prin care facem distincţie între somn şi veghe; eşti treaz, totuşi, dormi. Printre adepţii visării lucide se numără Patricia Garfield şi Stephen LaBerge, care au scris mult pe această temă. Odată cu conştienţa vine şi controlul: în momentul trezirii din vis, realizezi şi că poţi dirija, până la un punct, evenimentele din vis. Interesant, ca şi în cazul visătorilor antici şi arhaici care induc sau manipulează vise, visătorii lucizi moderni au relevat şi ei că există o limită până la care se pot extinde, odată treji înăuntrul visului. De exemplu, poţi decide să pleci la o plimbare cu maşina ta, însă în locul ei ţi se iveşte la picioare un covor fermecat. Desigur, posibilitatea de a controla duce la tot felul de abuzuri. O carte de visare lucidă era promovată printr-un îndemn, tipărit pe copertă: „Fă dragoste cu partenerul pe care ţi-l alegi!" Poate că autorul cu orientarea cea mai spirituală dintre adepţii visării lucide este, în prezent, G. Scott Sparrow, a cărui lucrare *Lucid Dreaming: The Dawning of the Clear Light* (*Visare lucidă: Zorile luminii limpezi*) utilizează starea de veghe intensă în vise pentru a se desprinde de lumea a zece mii de lucruri şi a se uni în mod conştient cu izvoarele înţelegerii.

Experienţa mea personală din timpul inducerii unor vise lucide a dus la o descoperire care se apropie de domeniul înţelegerii viselor pe care a încercat Steiner să-l împărtăşească, întrucât el a scos adesea în evidenţă faptul că izvorul fluid al viselor este mai important decât secvenţa obişnuită a imaginilor din vis de care ne amintim. Eram treaz, la mine în pat, imediat după un vis, încercând să-mi

amintesc visul în ordine inversă. Mă învăţasem să mă întreb: „Ce s-a întâmplat înainte de asta? Şi ce s-a întâmplat înainte de *aceea*?" Aceasta este o tehnică standard pentru a recupera mai mult din visul propriu după trezire, care, la rândul ei, este o parte din practicarea inducerii visului lucid. Cu această ocazie anume, efortul meu de urmărire „a greşit ţinta", ca să spunem aşa, şi, în loc să ajung la imaginea sau la evenimentul visului anterior, am descoperit un curent fluid de sensuri al cărui rezultat final a fost imaginea de vis. M-am surprins râzând cu voce tare de sărăcia visului normal, care este o mică picătură solidificată din acest curent fluid. Într-o clipă, proiectul „interpretării visului" a fost pus într-o perspectivă complet diferită, de vreme ce el ia, în mod tipic, drept „vis" doar această picătură minusculă.

Imaginaţi-vă pe cineva într-un canoe, pe un râu foarte mare. Persoana se apleacă în jos spre apă cu o lingură rece. Lingura este atât de rece încât apa din ea îngheaţă imediat, devenind o bucată mică, ovală. Această bucată îngheţată corespunde imaginii de vis normal. Râul care curge, în vastitatea lui, este visul adevărat, visarea din spatele visului, pe care nu o găsim niciodată în conştienţa de vis normală. Pe cât de prostesc ar fi ca vâslaşul să spună despre această bucată îngheţată „Iată râul!" — pe atât de incorect pare, după ce ai văzut tu însuţi curentul fluid al visului, să spună cineva despre orice imagine, sau chiar secvenţă de imagini, cuvinte şi sentimente: „Iată visul".

Abordarea viselor practicată de Steiner include elemente ale tuturor abordărilor prezentate până aici. Totuşi, ar trebui să ne dăm seama că, pentru Steiner, schimbările din viaţa de vis a cuiva care apar odată cu iniţierea, de exemplu, sunt un fel de efecte secundare. Deşi pleda pentru stăpânirea vieţii de vis până la un punct, el nu

a promovat niciodată visarea drept cale spirituală în sine. În general, el considera visele nedemne de încredere, prea instabile, cel puţin în lungile faze iniţiale ale dezvoltării personale, ca să fie mai mult decât indicatori ai unui progres al cărui scop principal ar trebui să fie funcţia noastră cea mai luminoasă, cea mai vigilentă a gândirii conştiente.

În scrierile sale, Steiner face, hotărât, o analogie a somnului cu moartea şi vede visarea ca pe un fel de escapadă iniţială a conştienţei în noapte. El a subliniat adesea un paralelism între visare şi simţire (în ambele, noi suntem semi-conştienţi) şi între somnul fără vise şi voinţă (în ambele suntem total inconştienţi). Direcţia dezvoltării umane este spre conştienţă, spre starea de veghe, astfel încât, în timp, urmează să devenim, prin propriile noastre eforturi, *permanent conştienţi*. În principal, această conştienţă se poate extinde nu numai de-a lurigul nopţii, ci şi de-a lungul „morţii" noastre — perioada dintre momentul în care ne abandonăm acest corp fizic şi, probabil, primim unul nou.

Ca să-l înţelegem pe Steiner în privinţa somnului şi a viselor e nevoie să înţelegem problema „corpurilor" noastre. Steiner a descris fiinţa umană pe Pământ ca fiinţă care cuprinde mai multe corpuri sau sisteme de organizare. Acestea sunt corpul fizic, corpul eteric sau corpul vieţii, corpul astral sau corpul sufletesc şi Eul. Somnul, boala, moartea, meditaţia şi alte fenomene implică interacţiuni între aceste părţi constitutive, dintre care toate, în afară de corpul fizic, sunt invizibile. Într-un fel de stenografie simbolică, Steiner pare adesea că vorbeşte despre corpuri şi relaţiile dintre ele în termeni spaţiali, temporali, quasi-fizici.Totuşi, lucrările sale abundă, de asemenea, în avertismente pentru ca noi să nu luăm

această stenografie drept o imagine adecvată a procesului respectiv. Chiar şi corpul fizic, aşa cum este el înţeles în percepţie meditativă (cf. Kühlewind, *Vom Normalen zum Gesunden — De la normal la sănătos*), nu există în afara noastră, ca un obiect extins spaţial, care există fără ştiinţa noastră despre el. În ultimă instanţă, toate acele corpuri, inclusiv corpul fizic, sunt sensuri divine, cuvinte complexe. Ele nu sunt lucruri, ci rostiri ale spiritului, pe care noi nu le putem întina sau înnobila prin felul în care le înţelegem. A le imagina ca pe nişte obiecte în spaţiu, ca pe nişte nori de lumină, de exemplu, înseamnă a importa concepţii materialiste în domeniul spiritual.Totuşi, fiindcă e foarte greu, aproape imposibil, să le descriem sau să vorbim despre ele în mod adecvat, doar în termenii conştienţei, Steiner le-a permis cititorilor şi auditorilor săi să şi le imagineze în sens fizic.

În majoritatea lor, scrierile timpurii ale lui Steiner descriu procesul somnului şi al viselor cu tuşe largi, în timp ce conferinţele sale prezentate de-a lungul timpului completează detaliile tabloului.

În lucrarea timpurie, clasică, *Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten?* (***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?***) (1904), Steiner intitulează unul dintre capitole „Modificări în viaţa de vis a discipolului esoteric". Asemenea schimbări sunt mai degrabă un simptom decât ceva care trebuie căutat în sine:

„Dacă mai înainte în visele noastre erau percepute doar ecouri ale trăirilor noastre din timpul zilei, impresii metamorfozate ale lumii înconjurătoare sau stări ale propriului nostru corp, acum apar imagini dintr-o lume necunoscută mai înainte."

Steiner subliniază ceva special legat de natura simbolică a viselor. El dă mai întâi exemple din categoria

„visului bazat pe o impresie senzorială", în cazul căruia visătorul trece în vis printr-o versiune transformată a ceea ce se întâmplă în acel moment în dormitor sau la nivelul simţurilor trupeşti ale visătorului, ca un zgomot venit din afară. Deşi banal în sine — bătaia unui ceas, de exemplu, îi poate evoca visătorului imaginea unor soldaţi care mărşăluiesc în sunetul unei tobe acesta este important pentru că el arată că visul este o versiune alterată a ceva care, într-adevăr, se întâmplă. Deşi, la început, visele noastre doar simbolizează, astfel, evenimentele fizice care ne înconjoară sau care au loc în interiorul trupurilor noastre, şi, poate, şi reziduul zilei care a trecut, funcţia de simbol a viselor duce mai departe. În cursul dezvoltării esoterice, visele noastre vor ajunge să simbolizeze evenimente spirituale care sunt cel puţin la fel de reale ca orologiul care bate, dar care, în mod normal, ne scapă, atât în starea de veghe, cât şi în starea de somn.

„Atunci, în această fază, începem să avem experienţe inaccesibile conştienţei obişnuite în starea de veghe. Dar nu ar trebui să credem niciodată, niciun moment, că adevăraţii mistici, dacă trăiesc ceva de acest fel într-un vis, iau aceste experienţe de vis ca bază a unor comunicări hotărâtoare despre lumea superioară. Aceste trăiri de vis trebuie considerate numai ca prime indicii ale unei dezvoltări superioare."

Motivul pentru care nu ne putem baza pe vise este faptul că fereastra sau organul visului nu a devenit încă suficient de clar pentru a percepe cu fidelitate ce se află dincolo de propriile „corpuri" ale visătorului. Steiner continuă să dea sugestii în direcţia visării lucide sau de tip Senoi:

„În viaţa de vis, cel ce visează este treaz în sensul deplin al cuvântului; asta înseamnă că se simte stăpânul şi conducătorul reprezentărilor sale imaginative."

Devenim în tot mai mare măsură stăpâni pe *reprezentările noastre*, nu pe ceea ce reprezintă ele. Visul, ca o fereastră spre spiritul obiectiv, începe foarte neclar, astfel încât noi vedem în el doar propria noastră imagine şi semnele pătate ale experienţei senzoriale normale, dar este o fereastră care devine, treptat, din ce în ce mai transparentă, astfel încât poate transmite într-un mod mai valabil ceva de dincolo de visător.

Interesant, tot capitolul despre „Schimbări în viaţa de vis a discipolului esoteric" este consacrat nu viselor sau somnului, ci conştienţei adevăratei Sine. Este ca şi cum Steiner nu ar putea zăbovi asupra zonei relativ dubioase a visului fără a fortifica subiectul care visează. Ca şi în întreaga sa operă, drumul spre investigarea Sinei adevărate sau a „Eului" prevalează asupra altor consideraţii.

O descriere mai completă şi fundamentală a stării de somn apare în *Geheimwissenschaft im Umriß* (***Ştiinţa ocultă în schiţă***) din 1909, în capitolul „Somnul şi moartea". Acolo, Steiner descrie disoluţia parţială a fiinţei umane care înseamnă, de fapt, somnul. Principiul vieţii, care menţine existenţa noastră vegetativă (ceea ce Steiner numeşte corp al vieţii sau corp eteric), continuă să umple şi să reglementeze corpul fizic, în timp ce acesta e culcat în pat. Dar esenţa persoanei, însăşi conştienţa, „Eul", nu mai este prezentă în corp, nu mai priveşte prin acei ochi, nu mai ascultă prin acele urechi. Acest „Eu", împreună cu organizarea sentimentelor interioare, cunoscută drept corp sufletesc sau corp astral (tradus uneori prin „corp stelar"), se îndreaptă în altă direcţie. De aceea, folosind

stenografia imagistică, Steiner descrie somnul ca pe o stare în care Eul şi corpul astral se despart de corpul eteric şi de corpul fizic, care sunt lăsate în urmă, în pat. O asemenea schemă corespunde cel puţin senzaţiei noastre cotidiene că o persoană adormită în pat este o fiinţă pământească vie (fizică şi eterică), dar straniu de lipsită de persoana care decide şi simte (Eul şi corpul astral), care îl face să fie *acea* persoană în timpul conştienţei şi activităţii normale treze.

După opinia lui Steiner, avem noroc că în timpul somnului corpul eteric rămâne conectat la corpul fizic. „Dacă acest corp fizic ar fi lăsat de unul singur, ar trebui să se dezintegreze." Iar această despărţire a fizicului de eteric este ceea ce numim moarte. Atunci, Eul şi corpul astral se despart (ca în somn), dar etericul, sau *ideea vie a vieţii*, părăseşte şi el/ea corpul fizic, iar corpul, locuit înainte, sucombă legilor pur chimice şi fizice. După Steiner, în mod normal noi nu percepem nimic în timpul morţii, tot aşa cum, în mod normal, nu percepem nimic în timpul somnului fără vise. Pentru ca să fim conştienţi în aceste stări, se cere mai multă pregătire esoterică.

Visarea normală reprezintă, de fapt, o rafinare a acestei idei de somn ca separare totală a astralului de eteric şi fizic. Ca să apară un vis, o porţiune a astralului trebuie să mai fie conectată la eteric, astfel încât etericul să poată deveni conştient de ceea ce resimt Eul şi corpul astral:

„Pentru ca să se instaleze somnul fără vise, corpul astral trebuie să se fi retras din corpul eteric şi din corpul fizic. În timpul viselor, el este separat de corpul fizic, prin faptul că nu mai este conectat la organele noastre desimţ, dar mai menţine o oarecare legătură cu corpul eteric. Faptul că putem percepe procesele corpului astral sub forma imaginilor se datorează acestei conectări. Când ea

încetează, imaginile se scufundă imediat în întunericul inconştienţei, şi avem un somn fără vise."

Oricât de greu ar fi de urmărit un pasaj de acest fel, ar fi mult mai greu dacă Steiner s-ar fi lipsit de stenografia imagistică a „corpurilor" şi ar fi descris fiecare aspect al procesului ca interpenetrare relativă a unor idei vii, auto-evidente. Aceasta ar fi mai mult ca o continuare a stilului său epistemologic din lucrări ca *Die Philosophie der Freiheit* (***Filosofia libertăţii***) sau *Wahrheit und Wissenschaft* (***Adevăr şi ştiinţă***), dar ar fi devenit imposibil de greoaie pentru genul de descriere spirituală detaliată pe care Steiner încerca să o întreprindă.

Ar trebui să notăm că descrierea viselor pe care o prezintă Steiner corespunde stării curente a explorării neuro-fiziologice a visului prin faptul că el vede visele ca pe un fenomen de zonă intermediară, de linie de demarcaţie. S-a arătat că visele au loc, în mare măsură, în timpul stării de REM (mişcări rapide ale ochilor), care apare doar în somnul relativ uşor — pe drumul ce coboară spre sau urcă dinspre stările fără vise marcate de unde mai lente (de exemplu, delta) ale creierului. Este tocmai lucrul la care ne putem aştepta de la o implicare parţială a astralului în eteric şi fizic, coborând spre sau urcând dinspre stările fără vise, marcate de o separare mai completă a acestor „corpuri".

În conferinţele următoare, Steiner ia sugestiile sau ideile mai mari ale acestor scrieri timpurii şi insistă asupra lor de dragul unei serii sau a unui „ciclu" de conferinţe amănunţite. Am inclus în această colecţie cele mai sugestive şi mai importante fragmente din aceste conferinţe, dar ele nu epuizează în niciun caz bogăţia şi varietatea comentariilor lui pe această temă. În fiecare caz, o înţelegere mai completă a conferinţei date poate fi

dobândită prin citirea ciclului de conferinţe din care provine. Întreaga noastră lectură a lui Steiner, ca şi a altor texte pretenţioase, va avea valoare în măsura în care putem citi meditativ, mai degrabă decât informativ.

Georg Kühlewind a scris în mod sugestiv despre citirea meditativă în cartea sa *Vom Normalen zum Gesunden* (*De la normal la sănătos*). Decât să rezum aici acele sfaturi, prefer să ofer o imagine. Pe când eram odată în vacanţă în Maine, m-am aşezat pe pridvorul cabanei noastre şi am deschis la întâmplare o carte despre păsările sălbatice din America de Nord. Cartea s-a deschis la pagina despre colibriul cu guşa rubinie. Chiar în acel moment, un colibri cu guşa rubinie s-a înălţat (de unde?) ca să soarbă din muşcata de lângă scaunul meu. Când te apropii aşa cum trebuie de o carte, şi când harul coboară asupra cititului, nu se referă la orice. Mai degrabă orice este descris apare, în realitatea vie, în faţa cititorului.

Ar putea fi de ajutor, atunci când citiţi explicaţiile lui Steiner despre ceea ce are loc înăuntrul şi între „corpuri" şi alte faţete ale lumilor spirituale, să vă angajaţi uneori într-un fel de translaţie care transpune înapoi descrierile aparent fizice ale fenomenelor spirituale în limbajul conştienţei. Aceasta ar însemna, în primul rând, să recunoaşteţi că mişcarea spiritului este întotdeauna o problemă de atenţie. Când astralul „pleacă", „se desprinde" sau „se mută", noaptea, nimic fizic nu pleacă nicăieri. Singurul lucru care se poate mişca în spaţiu, corpul fizic, tocmai zace acolo, în pat. În schimb, vectorul sentimentului atenţiei (corpul astral) se îndreaptă spre o zonă de experienţă diferită faţă de ceea ce i se pune la dispoziţie prin simţuri în timpul zilei. Această schimbare de orientare a atenţiei *este* mişcarea corpului astral. Un aspect al realităţii totale a lumii este ignorat, altul iese în evidenţă.

Când veţi citi descrierile foarte detaliate care urmează, aţi putea ţine seama şi de faptul că, în ultimă instanţă, investigarea somnului este menită să ne ducă dincolo de *acest* fel de mişcare, până la urmă, dincolo de această îndreptare a atenţiei dinspre un lucru spre următorul. Noi trebuie să depăşim această stare de conştienţă parţială, de întoarcere într-o parte şi în cealaltă, în cicluri de somn/veghe, viaţă/moarte. Prin examinarea aprofundată a somnului, a morţii, a organizării umane, a înrudirii noastre cu alte fiinţe şi a marilor evenimente ale lumii, opera de o viaţă a lui Steiner a fost destinată să ne provoace la starea de activitate solară pe care a descris-o Iacov:

„Toată darea cea bună şi tot darul desăvârşit de sus este, pogorându-se de la Părintele luminilor, la care nu este nici schimbare, nici umbră de mutare." (Iacov 1: 17).

CĂRŢI CITATE

Cartledge, Paul, ed. *The Cambridge Illustrated History of Ancient Greece*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Ereira, Alan, *The Heart of the World*, London: Cape, 1990.

Freud, Sigmund, *The Interpretation of Dreams*, New York: Avon Books, 1965.

Garfield, Patricia, *Creative Dreaming*, New York: Ballantine, 1974.

Hobson, Allan J., *Dreaming: an Introduction to the Science of Sleep*, Oxford: Oxford University Press, 2002.

Kühlewind, Georg, *From Normal to Healthy : Paths to the Liberation of Consciousness*, Great Barrington, MA: Lindisfarne Books, 2000.

LaBerge, Stephen, *Lucid Dreaming: The Power of Being Awake and Aware in Your Dreams*, New York: Ballantine Book, 1985.

Mallasz, Gitta, *Weltenmorgen*, Einsiedeln, Switzerland: Daimon Verlag, 1996.

O'Flaherty, Wendy Doniger, *Dreams, Illusion and Other Realities*, Chicago: Chicago University Press, 1984.

Sparrow, G. Scott, *Lucid Dreaming: The Dawning of the Clear Light*, Virginia Beach: A.R.E. Press, 1976.

Steiner, Rudolf, *How to Know Higher Worlds : A Modern Path of Initiation?* [*Wie erlangt man Erkenntnisse der hheren Welten?]*, trad. Christopher Bamford, Great Barrington, MA: Anthroposophic Press, 1994.

Steiner, Rudolf, *Intuitive Thinking as a Spiritual Path: The Philosophy of Freedom* [*Die Philosophie der Freiheit*], trad. Michael Lipson, Great Barrington, MA: Anthroposophic Press, 1994.

Steiner, Rudolf, *An Outline of Esoteric Science* [*Die Geheimwissenschaft im Umriß*], trad. Catherine Creeger, Great Barrington, MA: Anthroposophic Press, 1997.

Steiner, Rudolf, *Truth and Knowledge* [*Wahrheit und Wissenschaft*] New York: Garber Communications, 2000.

Stewart, Kilton, „Dream Theory in Malaya", în Charles Tart, ed., *Altered States of Consciousness*, New York: Anchor Books, 1972.

Van Eeden, Frederik, „A Study of Dreams", *Proc. Soc. Psych. Res.* , vol. 26, 1913, pp. 431-461.

Wangyal, Tenzin, *The Tibetan Yogas of Dream and Sleep*, Ithaca, NY: Snow Lion Publications, 1998.

Watson, Gay, Stephen Batchelor şi Guy Claxton, ed., *The Psychology of Awakening*, York Beach, ME: Samuel Weiser, 2000.

Capitolul I
TAINELE SOMNULUI

Pentru Steiner, nu există inconştienţă umană completă. S-ar putea să nu fim tot timpul conştienţi de noi înşine, dar continuăm să existăm ca fiinţe spirituale, orientate spre un scop, angajate activ în relaţia cu mediul înconjurător, în timpul zilei, în timpul nopţn şi chiar după moarte. Nu există o stare în care să nu fim prezenţi.

Totuşi, nu suntem conştienţi de această prezenţă continuă, tot aşa cum nu suntem în stare să ne vedem faţa dacă nu ne uităm într-o oglindă. În timpul călătoriilor noastre nocturne, nu suntem conştienţi de noi înşine până când nu ne trezim dimineaţa, şi corpul nostru, cu creierul său, îi oferă sufletului un fel de „oglindă".

Cu o capacitate exactă de a descrie fenomenele pe măsură ce ele se petrec, Steiner se referă la experienţe pe care le poate avea oricine în timpul proceselor de adormire — procese, subliniază el, care nu sunt atât de elevate sau îndepărtate de starea de conştienţă din timpul zilei. Când adormim, corpul fizic şi simţurile lui amorţesc, dar apare o trezire morală, iar sufletul revede ziua, care pare a se desfăşura sub forma unui vast univers moral. Ne putem gândi la el, probabil, ca la o lume a iubirii.

Aflăm aici despre sensibilitatea crescândă a cercetătorului spiritual, care începe să simtă mobilitatea, fluiditatea cea mai mare a gândirii, accesibile în starea de vis, şi, prin contrast, rezistenţa fermă la această fluiditate pe care o opune creierul. După cum arată Steiner, în mod normal noi nu suntem conştienţi de trupul sau de creierul nostru; prin exersare, începem să îi percepem natura reală şi chiar să acţionăm asupra structurii sale pe aceeaşi cale a dezvoltării care ne-a ajutat să-l percepem.

*Realitatea, în deplinătatea ei, este infinit mai vastă decât ceea ce percepem prin organele de simţ obişnuite. A ne deschide simţurile asupra lumii aproape că înseamnă a le închide spre spirit, deşi educarea corespunzătoare a simţurilor le permite să fie pătrunse de lumina sacră a creaţiei. Experienţele din timpul somnului, când atenţia nu e îndreptată spre simţuri, pot constitui o introducere în lumea adevăratei realităţi (folosirea acestei fraze în „Intuitive Thinking as a Spiritual Path: The Philosophy of Freedom" — [**Filosofia libertăţii**]).*

Analogia cu calul şi călăreţul apare în text şi clarifică situaţia. Elementul sufletesc-spiritual al fiinţei umane coboară din trup, aşa cum coboară călăreţul de pe cal, astfel încât să se poată odihni în vederea bătăliei de a doua zi. Steiner dezvoltă tema revigorării trupului care poate avea loc prin somn tocmai pentru că ne părăsim corpul fizic şi corpul eteric.

Avem nevoie de corpul fizic ca să oglindească şi să facă astfel să ne devină conştientă experienţa lumii senzoriale. Ne folosim şi celelalte „corpuri", mai fine, în acelaşi fel, ca să oglindească lumi spirituale succesive. „Oglinzile" cele mai puternice, care ne ajută să devenim conştienţi de lumile superioare, nu sunt, în niciun caz, fizice. Ele sunt făcute din atenţia noastră intensă, din activitatea noastră spirituală.

BERLIN, 24 NOIEMBRIE 1910, GA 60

Este în natura cercetărilor ştiinţifice actuale faptul că în cadrul ştiinţei uzuale se vorbeşte prea puţin despre fenomenele somnului, cărora le vom consacra astăzi această oră. Şi totuşi, orice om poate simţi că somnul e ceva care se situează în ansamblul fenomenelor vieţii noastre ca şi cum tocmai prin el ni s-ar pune în faţă cele mai mari

enigme ale vieţii. Desigur, oamenii au simţit întotdeauna acest caracter tainic şi plin de semnificaţie al somnului când au vorbit despre somn ca despre „fratele morţii". Astăzi ne vom limita să discutăm despre somn ca atare, dar în conferinţele următoare vom reveni în unele privinţe şi la cercetarea fenomenului morţii.

Când omul se cufundă în somn, tot ceea ce trebuie el să considere viaţa sa sufletească în sensul direct al cuvântului, toate reprezentările care se tălăzuiesc de dimineaţa până seara, toate senzaţiile şi sentimentele care constituie drama sufletească a omului, toate durerile şi suferinţele, chiar şi impulsurile de voinţă, toate acestea coboară oarecum într-un întuneric indeterminat. Şi unii filosofi s-ar putea înşela în această privinţă, când vorbesc despre natura fenomenelor sufleteşti, despre natura fenomenelor spirituale care se manifestă în natura umană, şi ei trebuie să admită, totuşi, în fiecare zi, că n-are importanţă cât de bune sunt noţiunile şi ideile lor, că n-are importanţă cât de bine le-ar cerceta ele par a se pierde în neant când dormim. Dacă examinăm fenomenele vieţii sufleteşti aşa cum s-au obişnuit oamenii să le examineze, atât din punct de vedere ştiinţific, cât şi din punct de vedere profan, trebuie să spunem că ele se sting în timpul stării de somn, dispar. Pentru cel care gândeşte fenomenele din domeniul sufletesc în termenii domeniului corporal, fiinţa umană devine o enigmă tocmai atunci când el reflectează mai profund. Căci funcţiile corporale propriu-zise, activităţile corporale, se continuă în timpul somnului. Încetează numai ceea ce numim noi de obicei viaţă sufletească. Dar se pune întrebarea dacă ne exprimăm într-un sens absolut just despre viaţa corporală şi despre viaţa sufletească atunci când afirmăm că această viaţă sufletească în întregul ei se stinge odată cu adormirea. Sau

poate că deja observarea obişnuită a vieţii, făcând acum cu totul abstracţie de cercetarea spiritual-ştiinţifică sau antroposofică, ne poate arăta, totuşi, că această viaţă sufletească este activă şi îşi poate desfăşura activitatea şi atunci când este cuprinsă de somn. Fireşte, dacă vrem să ajungem la o anumită claritate cu privire la aceste concepte, sau, am mai putea spune, dacă vrem să apreciem în mod just fenomenele vieţii pe acest tărâm trebuie să aşezăm în faţa sufletului nişte concepte precise.

Aş vrea să spun de la început, ca introducere, că ştiinţa spirituală sau antroposofia nu poate vorbi nici în legătură cu această temă aşa, în general, cum le place oamenilor astăzi. Când vom vorbi astăzi despre natura somnului, vom vorbi numai despre somnul omului. Ştiinţa spirituală ştie foarte bine — acest lucru a fost atins în ultima conferinţă în diverse feluri în legătură cu alte domenii — că ceea ce pare că se manifestă identic din punct de vedere exterior sub forma unui fenomen sau altul la nişte fiinţe de altă natură poate avea nişte cauze absolut diferite la fiinţele respective. Noi am indicat acest lucru cu privire la moarte, la întreaga viaţă spirituală şi la natura vieţii spirituale la animale şi la om. Ne-ar duce astăzi prea departe dacă am vorbi despre somnul animalelor. De aceea, vom menţiona de la început că tot ceea ce se va spune astăzi se referă numai la somnul omului.

Noi, oamenii, suntem în stare să vorbim despre fenomenele sufleteşti care se manifestă în interiorul nostru — acest lucru îl simte orice om — datorită conştienţei noastre, prin faptul că suntem conştienţi de ceea ce ne reprezentăm, ceea ce vrem şi ceea ce simţim. Acum trebuie să ne punem întrebarea — şi ea este extraordinar de importantă tocmai pentru consideraţiile noastre —: Oare avem voie să confundăm, pur şi simplu, noţiunea de

conştienţă, aşa cum o cunoaştem noi drept conştienţă normală a omului actual, cu noţiunea de viaţă sufletească sau spirituală? Pentru a mă exprima de la început ceva mai clar în această privinţă, aş vrea să fac o analogie. Un om se poate plimba printr-o cameră şi, oriunde s-ar afla în cameră, el nu-şi poate vedea nicăieri propriul său chip. Numai într-un singur loc, acolo unde se poate uita în oglindă, poate vedea ceva din propriul său chip. Atunci propriul său chip îl întâmpină sub formă de imagine. Oare nu este, totuşi, o mare deosebire pentru om dacă el doar se plimbă prin cameră şi trăieşte în sine, sau dacă el şi vede în imaginea din oglindă ce face? Poate că aşa stau lucrurile, într-un sens diferit, şi cu conştienţa umană. Omul ar putea trăi, ca să spunem aşa, în sânul vieţii sale sufleteşti, şi această viaţă sufletească însăşi — aşa cum o trăieşte el — ar trebui să-i ajungă la cunoştinţă, în conştienţă, abia prin faptul că l-ar întâmpina într-un fel de oglindă. S-ar putea foarte bine să fie aşa. De exemplu: Ne putem imagina foarte bine că viaţa sufletească a omului se continuă, indiferent dacă omul e treaz sau doarme, dar că starea de veghe constă în faptul că omul îşi percepe viaţa sufletească printr-un fel de oglindire — să spunem, în primă instanţă, printr-o oglindire în propria sa corporalitate, iar el nu poate percepe viaţa sufletească în timpul somnului pentru că ea nu se poate oglindi în corporalitate.

Ce-i drept, prin aceasta nu am dovedit nimic, în ultimă instanţă, dar am câştigat două noţiuni. Putem face distincţie între viaţa sufletească în sine şi conştientizarea vieţii sufleteşti. Şi ne putem imagina că pentru conştienţa noastră, pentru cunoaşterea pe care o avem despre viaţa noastră sufletească, aşa cum suntem noi situaţi în cadrul vieţii umane normale, totul depinde de faptul că viaţa noastră sufletească este reflectată de corporalitatea

noastră, fiindcă, dacă nu ar fi reflectată, nu am putea şti nimic despre ea. Atunci am fi cu totul ca într-o stare de somn. Să încercăm acum, după ce ne-am format aceste noţiuni, să ne aducem puţin în faţa sufletului fenomenul vieţii de veghe şi al vieţii de somn.

Cel care este în stare să observe cu adevărat viaţa poate simţi foarte clar — sau, am putea spune: poate *privi* foarte clar — cum are loc în mod real momentul adormirii. El poate percepe cum imaginile şi sentimentele devin tot mai slabe, scad în ceea ce priveşte claritatea, intensitatea lor. Dar acest lucru nu este deloc esenţial. În timp ce omul e treaz, el trăieşte în aşa fel încât creează ordine în întreaga sa viaţă de reprezentare prin intermediul Eului său conştient de sine, el cuprinde oarecum toate reprezentările cu Eul său. Căci, dacă în timpul stării de veghe noi nu ne-am cuprinde reprezentările cu Eul nostru, noi nu am putea duce o viaţă sufletească normală. Am avea un grup de imagini, de idei pe care le-am raporta la noi înşine, pe care le-am numi reprezentările noastre, şi un alt grup de reprezentări, pe care le-am considera ca pe ceva străin, ca pe o lume exterioară. Numai nişte oameni care trăiesc o scindare a Eului lor, ceea ce pentru omul actual constituie o stare maladivă, ar putea avea o asemenea împărţire a vieţii lor de reprezentare în diferite sfere. Pentru omul normal, este esenţial ca toate reprezentările să fie raportate la un singur punct de perspectivă: Eul conştient de sine. În momentul adormirii, simţim clar cum Eul este copleşit mai întâi de reprezentări, cu toate că ele devin mai şterse. Reprezentările îşi impun autonomia, trăiesc o viaţă proprie, devenind ca nişte nori de reprezentări la orizontul conştienţei, şi Eul se pierde în interiorul lor. Apoi omul simte că percepţiile simţurilor, văzul, auzul, şi aşa mai departe, devin tot mai estompate, şi, în cele din urmă, el

simte că impulsurile de voinţă sunt paralizate. Acum trebuie să atragem atenţia asupra unui aspect pe care puţini oameni îl observă în mod clar. Pe când în viaţa din timpul zilei omul vede obiectele cu contururi precise, în momentul adormirii el se simte ca învăluit într-un fel de ceaţă indeterminată, care uneori se manifestă prin răceală, uneori prin alte senzaţii în anumite părţi ale corpului: la mâini, la încheieturi, la tâmple, la coloana vertebrală şi aşa mai departe. Acestea sunt nişte senzaţii pe care omul le poate percepe foarte bine în momentul adormirii. Sunt nişte experienţe banale — am putea spune pe care le putem face, dacă vrem, în fiecare seară la culcare.

Desigur, oamenii care, printr-o dezvoltare mai fină a vieţii lor sufleteşti, observă mai exact momentul adormirii, fac nişte experienţe mai bune. Cu toate că adorm, ei pot simţi, pentru un timp, un fel de trezire. Orice om care şi-a însuşit câteva metode pentru a observa cu adevărat aceste lucruri poate spune ceea ce vă relatez eu acum, căci acesta este un fenomen general-uman. În momentul în care oamenii simt la adormire un fel de trezire, lucrurile sunt de aşa natură încât se poate spune în mod real: Parcă se trezeşte un fel de conştiinţă care se extinde, un fel de simţ moral al sufletului. Lucrurile stau, într-adevăr, în acest fel. Şi acest fenomen se manifestă mai ales prin faptul că asemenea oameni fac nişte observaţii în legătură cu cele trăite de fiinţa sufletească în viaţa din ziua precedentă prin care ei înşişi sunt satisfăcuţi în conştiinţa lor morală. Ei simt acest lucru în mod deosebit în momentul acestei treziri morale. În acelaşi timp, ceea ce simte omul în acest moment este absolut opus faţă de ceea ce simte în timpul zilei. Pe când în timpul zilei simţim că lucrurile se apropie de noi, cel care adoarme simte ca şi cum sufletul său s-ar revărsa asupra unei lumi care se trezeşte acum şi simte

mai ales o destindere, o revărsare de sine a simţirii dincolo de ceea ce poate trăi sufletul prin sine însuşi, ca printr-o conştiinţă care se dilată în ceea ce priveşte interioritatea sa morală. Apoi există un moment, dar pentru omul care adoarme pare mult mai lung, un moment de fericire interioară, când e vorba de o revărsare de sine asupra lucrurilor cu care sufletul poate fi în acord, şi adesea apare un sentiment de profundă sfâşiere, când el are să-şi facă reproşuri. Într-un cuvânt, omul moral, care în timpul zilei este înăbuşit de impresiile senzoriale mai puternice, se destinde şi se simte într-un mod deosebit în momentul adormirii. Şi orice om care şi-a însuşit o anumită metodă, sau poate chiar numai un simţ legat de asemenea observaţii, ştie că în acest moment se trezeşte un anumit dor, pe care îl putem descrie cam în felul următor: Vrem ca acest moment să se dilate la infinit, să nu se mai sfârşească. Dar pe urmă intervine un fel de zguduitură, un fel de mişcare interioară. Ei bine, acest lucru este foarte dificil de descris pentru majoritatea oamenilor. Firește, cercetătorul spiritual poate descrie absolut exact această mişcare interioară. Este un fel de cerere pe care sufletul şi-o adresează lui însuşi: Tu trebuie să te destinzi acum şi mai mult, să te dilaţi şi mai mult! Dar, prin faptul că sufletul îşi adresează această cerere, el se pierde în ambianţă în ceea ce priveşte viaţa morală. Este ca şi cum aţi pune o mică picătură colorată în apă şi aţi lăsa-o să se dizolve: la început mai vedem culoarea, dar, după ce picătura s-a răspândit în toată apa, ea îşi pierde tot mai mult culoarea, şi în cele din urmă culoarea dispare. Astfel, când sufletul tocmai începe să se reverse, să trăiască în reflexul său moral, el încă se mai simte pe sine; dar după ce intervine zguduitura, mişcarea interioară, el încetează să se mai simtă, la fel cum se pierde în apă picătura cu culoarea ei.

Aceasta nu este teorie, acest fenomen poate fi observat şi este accesibil oricui, aşa cum oricine poate să facă o observaţie naturalist-ştiinţifică exactă. Desigur, dacă observăm în acest fel momentul adormirii, putem spune: La adormire, omul surprinde oarecum ceva care nu mai poate exista după aceea în conştienţa sa. Omul are un moment — dacă mă pot sluji acum de cele două idei construite mai înainte el are un moment când îşi ia rămas bun, într-un fel, de la oglinda trupului în care îi apar reflectate fenomenele vieţii. Şi, pentru că încă nu are nicio posibilitate de a face ca ceea ce s-ar reflecta în trup să se reflecte în altceva, pentru el încetează posibilitatea de a se percepe în fiinţa sa.

Ei bine, dar noi putem percepe — dacă nu vrem să fim încăpăţânaţi şi îndărătnici în legătură cu ceea ce se referă la suflet şi la acţiunea a ceea ce intră aici într-un întuneric indeterminat putem percepe, într-un anumit sens, şi fenomenele din timpul zilei. Eu am atras deja atenţia într-un alt context asupra faptului că omul care trebuie să memoreze un lucru sau altul, aşadar, să înveţe nişte lucruri pe dinafară, reuşeşte mult mai uşor dacă doarme mai multe nopţi după ce a memorat, şi eu am spus că cel mai mare duşman al învăţării pe dinafară este faptul de a ne fura din somn. Posibilitatea şi capacitatea de a memora mai uşor sunt prezente dacă am dormit mai multe nopţi în timpul lucrului respectiv, în acest fel îl reţinem mai uşor decât dacă vrem să-l învăţăm pe dinafară dintr-odată. Aşa stau lucrurile şi cu alte activităţi ale sufletului.

Dar ne-am putea convinge foarte uşor că ar fi imposibil să învăţăm, în principiu, ceva, să ne însuşim ceva la care sufletul a participat într-un fel, dacă nu am putea intercala mereu starea de somn în vieţile noastre. Concluzia firească pe care trebuie să o tragem din

asemenea fenomene este faptul că sufletul nostru are nevoie să se retragă din când în când de trup, pentru a-şi lua forţă dintr-o regiune care nu se află în interiorul trupului, căci în interiorul trupului forţele respective au fost consumate. Trebuie să ne reprezentăm următorul lucru: Când ne trezim dimineaţa din somn, am adus cu noi din starea în care ne-am aflat puterea de a dezvolta nişte facultăţi pe care nu le-am fi putut dezvolta dacă am fi fost încătuşaţi tot timpul de trupul nostru. Astfel, în fiinţa noastră obişnuită se arată efectul somnului, dacă vrem să gândim just şi să nu fim încăpăţânaţi.

Aceste lucruri, care se prezintă astfel în general şi în cazul cărora, dacă rămânem în cadrul vieţii obişnuite, avem nevoie de o oarecare bunăvoinţă pentru a pune în legătură diferitele fenomene, ne arată clar şi precis dacă omul a trecut prin nişte evoluţii care îl pot conduce la o pătrundere reală în viaţa spirituală. Aş vrea să prezint aici ceva care intervine când omul a dezvoltat forţele latente în suflet pentru a atinge acea stare în care el nu poate percepe doar prin intermediul simţurilor şi înţelege doar prin intermediul intelectului. Trebuie să evidenţiem câteva din experienţele pe care le poate face un om care parcurge asemenea exerciţii prin care sufletul ajunge să fie înzestrat cu ochi spirituali, cu urechi spirituale, prin care el poate privi în lumea spirituală, într-o lume care nu este un obiect al speculaţiei, ci este un obiect la fel cum sunt culorile şi formele, căldura şi frigul, sunetele, pentru omul care percepe pe cale senzorială. A reieşit deja din conferinţele anterioare cum se ajunge la clarvederea adevărată. Această evoluţie spirituală, aceste exerciţii constau, în realitate, din faptul că omul scoate din sine ceva ce se află în interiorul său, îşi dezvoltă alte organe de cunoaştere, se ridică oarecum printr-un salt deasupra sufletului, aşa cum este el

în stare normală, şi prin aceasta percepe o lume pe care nu o poate percepe în stare normală. Când omul face asemenea exerciţii, în primul rând se modifică, fireşte, viaţa lui de somn. Acest lucru îl ştie orice om care a ajuns să-şi facă propriile cercetări spirituale reale. Voi vorbi acum despre cea dintâi stare modificată a vieţii de somn la omul propriu-zis clarvăzător, la cercetătorul spiritual.

Primele începuturi ale acestei capacităţi de cercetare spirituală nu îl fac pe om să se simtă foarte diferit faţă de cum se simte în starea de conştienţă normală, obişnuită. Când omul face asemenea exerciţii cum sunt cele pe care le vom discuta mai târziu, el doarme la început exact la fel ca un alt om şi la fel de lipsit de conştienţă ca orice alt om. Totuşi, momentul trezirii îi prezintă celui care a parcurs nişte exerciţii spiritual-sufleteşti ceva absolut deosebit. Şi vreau să vă zugrăvesc câteva fenomene absolut concrete, nişte realităţi concrete.

Să ne imaginăm că un om care face asemenea exerciţii reflectează foarte intens la un lucru la care ar putea reflecta şi un alt om, el încearcă, pentru că are poate în faţa sa o problemă foarte dificilă, să-şi încordeze toate forţele spirituale pentru a descoperi despre ce este vorba. I se poate întâmpla exact la fel ca unui băiat de şcoală: se poate întâmpla să nu-i ajungă forţele spirituale pentru a rezolva tema. Ei bine, când un om şi-a cucerit, prin exerciţiile sale, mai multe posibilităţi de a trăi nişte experienţe cu privire la stările sale sufleteşti-interioare în corelaţie cu cele trupeşti, atunci, fireşte, el simte ceva absolut deosebit când nu poate face ceva. El simte atunci altfel decât de obicei, simte că organele sale fizice îi opun o rezistenţă, de exemplu, creierul. El simte foarte clar ca şi cum creierul i-ar opune rezistenţă, aşa cum simţim rezistenţă, de exemplu, când vrem să batem un cui cu un

ciocan prea greu. Atunci creierul începe să aibă o realitate pentru el. Când omul îşi foloseşte de obicei creierul, el nu simte că ar folosi un instrument, aşa cum simte când foloseşte un ciocan. Cercetătorul spiritual îşi simte creierul, el se simte independent faţă de gândirea sa. Aceasta este o experienţă reală. Dar când nu poate rezolva o problemă el simte că nu mai are posibilitatea de a executa anumite activităţi pe care trebuie să le execute prin gândire. El îşi pierde puterea asupra instrumentului şi simte absolut clar acest lucru. Acesta este un fapt pe care îl trăieşte într-un mod absolut precis.

Dar, după ce cercetătorul spiritual a dormit câteva nopţi după aceasta şi se trezeşte, se poate întâmpla foarte frecvent ca, acum, el să facă faţă problemei fără dificultăţi. Şi, în acelaşi timp, el simte într-un mod absolut precis că înainte de trezire a făcut ceva, a prelucrat ceva. El simte că în timpul somnului a fost în stare să pună ceva în mişcare, în activitate. El era constrâns să-şi folosească în stare de veghe creierul. El ştie acest lucru. El nu poate face altfel decât să-şi folosească în stare de veghe creierul. Dar el nu-l mai putea folosi corect, pentru că — aşa cum am des¬cris — creierul îi opunea rezistenţă. În stare de somn — el simte acest lucru el nu depindea de folosirea creierului. El a putut crea o anumită mobilitate fără ajutorul creierului, care s-ar fi obosit, de altfel, prea tare sau ar fi fost solicitat prea intens. Ei bine, el simte ceva absolut ciudat: el îşi percepe activitatea pe care a efectuat-o în somn, dar nu direct. La urma urmei, Dumnezeu nu le dă alor Săi în somn. Omul nu este scutit să rezolve problema în stare de veghe. Se poate să o rezolve uşor; dar de obicei nu este aşa, şi mai ales în cazul lucrurilor care trebuie să fie rezolvate prin intermediul creierului.

Aşadar, omul simte ceva ce nu a cunoscut înainte în lumea sensibilă, el îşi simte propria activitate apărând în faţa sa în imagini, în nişte imagini ciudate, care sunt în mişcare — într-un fel, ca şi cum gândurile de care ar avea nevoie ar fi nişte fiinţe vii, care ar intra în tot felul de relaţii unele cu altele. Deci, el îşi simte propria activitate — numiţi-o activitate de gândire — pe care a exercitat-o în somn sub forma unei succesiuni de imagini. Acest sentiment e greu de descris, fiindcă ne situăm în sânul lui într-un mod absolut special, şi trebuie să ne spunem: Aceasta eşti tu, tu însuţi! Dar, pe de altă parte, putem distinge absolut exact acest sentiment de noi înşine, aşa cum putem distinge de noi înşine o mişcare exterioară pe care o facem. Aşadar, avem nişte imagini, nişte imaginaţiuni, despre o activitate pe care am efectuat-o înainte de trezire. Şi acum putem remarca, dacă am învăţat să fim atenţi la noi înşine, că aceste imagini ale unei activităţi care are loc înainte de trezire se uneşte cu creierul nostru şi face din el un instrument mai mobil, mai maleabil, astfel încât suntem în stare să ducem până la capăt ceva ce înainte nu am putut duce până la capăt, pentru că exista o rezistenţă — de exemplu, a gândi anumite gânduri. Acestea sunt nişte lucruri fine, dar fără ele nu putem descoperi taina somnului. Aşadar, simţim că nu am executat o activitate ca în stare de veghe, ci o activitate care a slujit la refacerea în creier a anumitor lucruri, care erau uzate, şi că am reconstruit instrumentul, aşa cum nu l-am putut construi înainte. Ne simţim ca un arhitect faţă de propriul său instrument.

Există o deosebire considerabilă între un sentiment pe care îl avem în cazul unei asemenea activităţi şi sentimentul pe care îl avem faţă de o activitate din timpul zilei. Faţă de activitatea din timpul zilei avem un sentiment

pe care îl putem compara cu sentimentul pe care îl avem când desenăm ceva după o schiţă sau după un model. Aici sunt obligat ca la fiecare linie sau pată de culoare să mă iau după imaginea care se află în faţa mea. În cazul acelor lucruri care apar ca imagini în momentul trezirii, şi care ilustrează oarecum o activitate din timpul somnului, avem sentimentul că linia ar inventa şi ar crea din sine însăşi figurile, fără a fi legată de un model. Cu un asemenea fenomen am surprins oarecum ce a făcut sufletul înainte de a se trezi: am surprins activitatea de regenerare a creierului. Căci, încetul cu încetul, ajungem să descoperim că ceea ce simţim ca un fel de împânzire a organelor creierului cu figurile pe care ni le amintim aici nu este nimic altceva decât o refacere a ceea ce s-a distrus la aceste organe în timpul zilei. Arătăm ca un arhitect care lucrează la sine însuşi.

Prin urmare, deosebirea dintre un cercetător spiritual care percepe aşa ceva şi un om obişnuit constă, în realitate, numai în faptul că cercetătorul spiritual percepe tocmai acest lucru, în timp ce omul obişnuit nu-l poate observa şi nu-l percepe. Căci aceeaşi activitate pe care o execută aici cercetătorul spiritual este executată de orice om, numai că omul obişnuit nu surprinde momentul în care organele sunt refăcute pe baza activităţii din timpul somnului.

Să luăm o asemenea experienţă şi să o comparăm acum cu ceea ce am prezentat mai înainte, cu slăbirea şi estomparea, cu scăderea clarităţii vieţii de reprezentare din timpul zilei la ador¬mire. Acest fenomen poate fi considerat în lumina justă numai dacă ne eliberăm fie de reprezentările care acţionează astăzi pe cale de sugestie ale acelei concepţii despre lume care crede că se află pe solul ferm al ştiinţelor naturii, fie dacă ne ocupăm în mod

real de rezultatele cercetării naturii din zilele noastre. Aici — de exemplu, la cercetarea creierului — oamenii care gândesc mai exact nu pot decât să admită, potrivit rezultatelor cercetării naturaliste, independenţa vieţii sufleteşti de viaţa corporală. Şi e foarte interesant că de curând a apărut o carte de popularizare în care se prezintă tot ceea ce circulă despre viaţa spirituală şi despre izvoarele vieţii spirituale, absolut fără niciun fel de înţelegere. Dar în această carte, *Das Gehirn und der Mensch* (*Creierul şi omul*) de William Hanna Thomson, se spun unele lucruri foarte inteligente. Înainte de toate, investighează cercetarea actuală a creierului şi chestiuni controversate foarte instructive, ca, de exemplu, fenomenele de oboseală, asupra cărora eu am atras deja adeseori atenţia.

Aşa cum am arătat deja muşchii şi nervii nu se obosesc decât prin activitate conştientă. Atâta timp cât muşchii noştri slujesc exclusiv activităţii organice, ei nu se pot obosi, căci ar fi rău dacă muşchiul cardiac, de exemplu, şi alţi muşchi, ar trebui să se odihnească. Noi obosim numai când executăm o activitate care nu este înnăscută organismului, aşadar, când executăm o activitate care aparţine vieţii sufleteşti conştiente. De aceea, trebuie să spunem: Dacă viaţa sufletească ar lua naştere din om la fel ca activitatea inimii, atunci nu s-ar explica această mare deosebire dintre a fi obosiţi şi a nu fi obosiţi. De aceea, autorul acestei cărţi se simte obligat să admită că sufletul nu se comportă faţă de trup altfel decât călăreţul faţă de cal, aşadar, că el este absolut independent faţă de trup. Această mărturisire din partea unui om cu gândire naturalist-ştiinţifică este absolut extraordinară. Şi putem avea un sentiment absolut ciudat când vedem că un om este obligat de cercetarea actuală a naturii să ajungă să

admită că relaţia dintre viaţa sufletească şi viaţa corporală trebuie gândită aproximativ la fel ca relaţia dintre călăreţ şi calul său, aşadar, conform imaginii pe care o aveau oamenii în nişte vremuri mai vechi, când ei încă mai priveau în spiritual, în reprezentarea centaurului. E inexplicabil cum a ajuns autorul acestei cărţi să conceapă acest lucru, dar acest gând iese din nou la lumină pe baza modului de reprezentare naturalist-ştiinţific, şi ajungem la unele reprezentări care provin din nişte vremuri mai vechi, când la mulţi oameni încă mai exista o anumită clarvedere. Firește, anumite reprezentări actuale despre centauri par să corespundă mai curând unui lucru pe care mi l-a spus odată un domn. Domnul respectiv credea că grecii, fiindcă i-au văzut pe sciţii care veneau din nord sau alte popoare de călăreţi, dar i-au văzut poate apărând din ceaţă, nu au putut distinge precis acele forme şi au crezut că omul era contopit cu calul. Cu o asemenea explicaţie se poate mulţumi materialistul. Dar tocmai cercetările naturalist-ştlinţifice ale prezentului ne obligă să admitem independenţa sufletului faţă de trup.

În această privinţă ne-ar putea surprinde, cu siguranţă, un anumit fapt, şi am putea urmări cel mai bine asemenea lucruri dacă am evoca în faţa sufletului anumite fenomene care nu sunt cotidiene, dar asemenea fenomene există, totuşi, şi nu pot fi tăgăduite. Cercetătorul spiritual cunoaşte cazul acelui om simplu de la ţară care în ceasul morţii a început să vorbească dintr-odată în limba latină, pe care nu o folosise niciodată, şi despre care s-a putut dovedi că el o auzise numai la Biserică, pe când era copil. Aceasta nu e o poveste, ci o realitate. Desigur, el nu a înţeles nimic din această limbă, dar a auzit-o sau a recitat-o. Această istorie este, totuşi, adevărată. Reflectând la asemenea lucruri, orice om ar trebui să ajungă la ideea că

ceea ce acţionează asupra noastră din ambianţă mai conţine în sine şi absolut altceva decât ceea ce preluăm în conştienţa noastră obişnuită. Căci ceea ce preluăm în conştienţa obişnuită depinde adeseori de cultura pe care o avem, de înţelegerea noastră şi de alte lucruri de acest fel. Dar nu numai lucrurile pe care le înţelegem se unesc cu fiinţa noastră, ci noi avem posibilitatea de a prelua în interiorul nostru mult mai multe lucruri decât ceea ce preluăm în mod conştient. Putem chiar observa la orice om că în anumite momente la el apar nişte reprezentări cărora mai demult, când le-a trăit într-un loc sau altul, nu le-a acordat prea multă atenţie, astfel încât el nu îşi mai poate aminti nimic despre ele. Dar în contact cu anumite lucruri ele ies la suprafaţă, ele se aşază poate chiar în centrul vielii sufleteşti. Trebuie să admitem, pur şi simplu, că ceea ce se manifestă în sfera vieţii noastre sufleteşti este mult mai mult, infinit mai mult, decât ceea ce putem prelua şi cuprinde în conştienţa noastră din timpul zilei. Acest fapt este extraordinar de important. Căci prin aceasta privirea noastră este îndreptată spre ceva din interiorul nostru care, în realitate, poate face asupra corpului nostru doar o impresie infimă, pentru că nu este luat în seamă, dar care, pe de altă parte, trăieşte, totuşi, mai departe în interiorul nostru. Prin aceasta ni se atrage atenţia asupra substraturilor vieţii noastre sufleteşti, care trebuie să existe pentru orice om cu judecată. Căci orice om cu judecată trebuie să-şi spună: Ceea ce există pentru conştienţă de jur-împrejurul nostru în lume, când privim lumea în mod conştient, depinde, propriu-zis, de constituţia organelor noastre de simţ şi de ceea ce putem înţelege. Şi nimeni nu este îndreptăţit să vrea să limiteze realul la ceea ce poate percepe el însuşi. Ar fi absolut ilogic ca cineva să vrea să nege ce spune cercetătorul spiritual, şi

anume, că în spatele lumii fizice există o lume spirituală, nimeni nu are voie să nege aceste lucruri, deoarece omul are voie să se pronunţe numai despre ceea ce vede şi aude şi poate gândi în legătură cu ceea ce percepe, dar nu are voie să judece niciodată ceea ce nu poate percepe. Căci lumea realului nu este lumea celor perceptibile. Lumea celor perceptibile este delimitată prin organele de simţ. De aceea, nu ar trebui să vorbim niciodată despre nişte graniţe ale cunoaşterii — în sens kantian — sau despre ce ar putea sau nu ar putea cunoaşte omul, ci numai despre ceea ce i se revelează omului prin organele sale de simţ.

Dacă reflectăm la aceasta, trebuie să ne spunem: Aşadar, în spatele covorului colorat al lumii sensibile, în spatele a ceea ce percepe simţul căldurii drept căldură sau frig etc., se întinde o realitate nemărginită. Oare ar trebui, de aceea, să aibă influenţă asupra noastră numai ceea ce percepem sau numai acea realitate pe care o percepem? Putem susţine logic numai că prin percepţia noastră ni se dă o parte, un fragment, din întreaga realitate, că în spatele a ceea ce ne poate fi dat prin percepţia noastră se află o realitate nemărginită, dar şi aceasta este pentru noi reală, căci noi suntem cuprinşi în ea, astfel încât ceea ce se tălăzuieşte şi urzeşte afară, în lume, trăieşte mai departe pentru noi şi are influenţă asupra noastră. Dar cum se prezintă viaţa noastră trează din timpul zilei? Ar trebui să ne reprezentăm viaţa trează din timpul zilei — şi nu există nicio altă posibilitate — în aşa fel încât să ne spunem: Noi ne deschidem simţurile, facultatea noastră de cunoaştere, unei realităţi infinite şi această realitate infinită vine în întâmpinarea noastră. Prin faptul că avem ochii astfel alcătuiţi, urechile astfel alcătuite, simţul căldurii astfel alcătuit, avem în faţa noastră o anumită porţiune de realitate; noi respingem cealaltă porţiune de realitate, ne

apărăm oarecum împotriva ei, o excludem oarecum din fiinţa noastră. Aşadar, în ce constă atunci activitatea noastră conştientă? Ea constă într-o autoapărare, într-o excludere a altceva. Şi când ne încordăm organele de simţ, noi ne reţinem în faţa a ceva ce nu percepem. Ceea ce percepem este restul care rămâne din ceea ce se află răspândit în jurul nostru, din ceea ce noi respingem în cea mai mare parte. Astfel, noi ne simţim integraţi activ în lume, ne simţim uniţi cu ea. Ne apărăm oarecum prin activitatea noastră senzorială împotriva cantităţii de impresii, pentru că — la figurat vorbind — nu putem suporta întreaga infinitate incomensurabilă şi preluăm din ea numai o parte. Dacă gândim aşa, trebuie să ne imaginăm că între întregul nostru organism, între întreaga noastră corporalitate şi lumea exterioară, mai există şi cu totul alte relaţii decât cele pe care le putem percepe cu simţurile sau înţelege cu intelectul. Atunci nu e atât de greu să ne imaginăm că aceste relaţii pe care le avem cu lumea exterioară se manifestă în noi, că şi invizibilul, suprasensibilul sau extrasensibilul, acţionează în noi, că extrasensibilul, prin faptul că acţionează în noi, se slujeşte de organele de simţ pentru a construi o secvenţă din întreaga incomensurabilitate a realităţii. Dar atunci raportul nostru cu realitatea este absolut diferit faţă de cel pe care îl putem percepe cu ajutorul organelor de simţ. Atunci în sufletul nostru se manifestă nişte relaţii cu lumea exterioară care nu se epuizează deloc în actul percepţiei senzoriale, care scapă conştienţei treze din timpul zilei atunci e ca şi cum am păşi cu fiinţa noastră în faţa unei oglinzi şi ar trebui să ne spunem: Tu eşti, de fapt, cu totul altceva; oglinda îţi arată numai forma, poate şi culorile; dar oglinda nu îţi arată ce gândeşti tu în interior, ce simţi tu în interior, ea îţi arată numai ceea ce este conform cu legile ei.

Dar, prin felul în care te raportezi tu ca suflet la organismul tău, prin aceasta tu eşti cu totul altceva decât îţi arată organele tale de simţ; ele te limitează la ceea ce este conform cu legile *lor*. Aşadar, în realitate, când păşeşti în faţa lumii — cam aşa cum stau lucrurile şi cu oglinda — tu stai în faţa unei lumi care este posibilă numai datorită organizării organelor tale de simţ!

Dacă gândiţi până la capăt această idee, nu vă va mai mira faptul că, la urma urmei, întreaga viaţă a conştienţei noastre treze din timpul zilei depinde într-o foarte mare măsură de constituţia organelor noastre de simţ, exact aşa cum ceea ce vedem în oglindă depinde de constituţia oglinzii. Cel care priveşte într-o oglindă strâmbă şi vede chipul deformat care îl întâmpină aici va admite bucuros că imaginea din oglindă nu depinde de el, ci de oglindă. Astfel, ceea ce percepem noi depinde de organizarea aparatului nostru reflector, şi activitatea noastră sufletească este limitată şi obligată oarecum să se răsfrângă în sine însăşi prin faptul că se reflectă în trup. Atunci nu e deloc de mirare că porţiunea pe care o percepem — şi acest lucru poate fi dovedit şi din punct de vedere fiziologic — depinde de trup, când în conştienţă are loc un lucru sau altul, într-un fel sau altul, căci tot ceea ce face sufletul depinde de organizarea trupului nostru, dacă e să devină pentru noi conştienţă, cunoaştere. Observaţia ne arată că noţiunile pe care la început doar ni le-am construit corespund întru totul realităţilor. Deosebirea constă numai în faptul că pentru noi trupul este o oglindă vie. Oglinda în care privim, o lăsăm aşa cum este. Firește, putem tulbura şi procesul de oglindire prin ceva: când aburim oglinda, ea nu mai reflectă aşa cum trebuie. Dar procesul de oglindire care are loc în trupul nostru, care reflectă activitatea sufletului nostru, este legat de faptul că, în timp ce noi ne

reflectăm în trupul nostru, oglinda însăşi este o activitate, un proces care se desfăşoară în trupul nostru, şi ceea ce aşezăm în faţa noastră ca oglindă este o activitate.

Astfel, viaţa trupului ni se prezintă ca şi cum noi am scrie, într-o anumită privinţă, ceea ce gândim şi apoi am avea în faţa noastră literele. Noi înscriem activitatea sufletului în viaţa trupului. Ceea ce prezintă anatomistul sunt numai literele, aparatul exterior, căci noi nu ne observăm complet viaţa sufletească atunci când o observăm doar reflectată în viaţa trupului, noi o observăm complet numai când o observăm independent de viaţa trupului. Dar numai cercetătorul spiritual poate face acest lucru, atunci când observă viaţa sufletească aşa cum apare ea reflectându-se la trezire în viaţa de veghe din timpul zilei. Atunci se vede că viaţa sufletească este un fel de arhitect care în timpul nopţii construieşte ceva, iar în viaţa din timpul zilei deconstruieşte.

Aşadar, noi avem în faţa noastră viaţa sufletească în stare de veghe şi în stare de somn, şi în stare de somn trebuie să ne-o imaginăm independentă de viaţa trupului, aşa cum călăreţul este independent de cal. Dar, aşa cum călăreţul foloseşte calul şi îi consumă forţele, şi sufletul consumă activitatea trupului, astfel încât au loc nişte procese chimice, care constituie literele vieţii sufleteşti. Prin aceasta ajungem la un moment în care viaţa trupului, aşa limitată cum este la organele de simţ, la creier, ajunge să se deterioreze atât de mult încât până la urmă o epuizăm. Atunci trebuie să începem cealaltă activitate, trebuie să iniţiem procesul invers, şi să refacem ceea ce a fost degradat. Aceasta este viaţa de somn, astfel încât noi executăm asupra trupului, pornind din suflet, două activităţi opuse. Şi anume, în timpul stării de veghe avem de jur-împrejurul nostru lumea reprezentărilor care se

tălăzuiesc în sus şi în jos, bucuria şi durerea, tot felul de sentimente etc. Dar în timp ce avem aceste reprezentări şi sentimente, noi uzăm viaţa trupului, o distrugem, de fapt, în permanenţă. Pe când în timp ce dormim suntem arhitecţii trupului, când refacem ceea ce am distrus în timpul vieţii de veghe.

Ei bine, ce percepe cercetătorul spiritual? El percepe activitatea arhitectonică, el percepe această activitate de reconstrucţie sub forma unor imagini ciudate, ca mişcări care se încolăcesc în sine: un proces real, care este inversul vieţii de veghe din timpul zilei. Nu este deloc o fantasmagorie când se spune că în aceste mişcări care se încolăcesc în sine trebuie să recunoaştem acea activitate tainică pe care o execută sufletul în somn, şi care constă în faptul că noi refacem ceea ce a fost distrus în viaţa din timpul zilei. De aceea, viaţa de somn e necesară şi benefică pentru sănătate.

Dar de ce viaţa de somn este o viaţă care nu ajunge în conştienţă? Pe ce se bazează faptul că viaţa de veghe ajunge în conştienţă? Acest lucru se bazează pe faptul că în cazul proceselor pe care le executăm în viaţa din timpul zilei avem de-a face cu un fel de imagini de oglindă; dar când executăm cealaltă activitate, refacerea organelor uzate, nu avem nimic în care această activitate să se poată oglindi. Şi tot numai cercetătorul spiritual poate arăta ce anume stă la baza acestui fenomen. De la un anumit moment, cercetătorul spiritual nu mai trăieşte activitatea sufletească doar aşa cum am descris-o, ca pe o amintire de vis din timpul somnului, ci o trăieşte fără a se baza absolut deloc pe instrumentul trupului, astfel încât atunci el poate percepe o activitate care se desfăşoară numai în spiritual. Atunci el îşi poate spune: Acum tu nu gândeşti cu creierul, ci gândeşti în cu totul alte forme, acum gândeşti în imagini,

în mod independent de creier. Dar cercetătorul spiritual poate ajunge să trăiască ceea ce am descris numai după ce simte mai întâi că tot ceea ce îl învăluie la adormire ca o nebuloasă nu dispare, ci când ceaţa care poate fi percepută la tâmple, la articulaţii, la coloana vertebrală, devine ceva care se reflectă în sine — exact aşa cum ceea ce trăim noi se reflectă în viaţa trupului când îşi poate limita şi reţine în sine activitatea. Toată diferenţă dintre activitatea clarvăzătoare reală şi viaţa de veghe obişnuită din timpul zilei constă în faptul că viaţa de veghe din timpul zilei, pentru a ajunge la conştienţa activităţii sufleteşti, are nevoie de o altă oglindă, slujindu-se pentru aceasta pe corporalitate, în timp ce activitatea clarvăzătorului, prin faptul că radiază ca activitate sufletească, este atât de puternică încât raza care cade se reflectă în sine însăşi. Astfel, are loc o oglindire în contact cu propria viaţă interioară, cu organismul nostru spiritual. De fapt, în timpul nopţii sufletul nostru se află în acest organism spiritual chiar dacă omul nu este cercetător spiritual. Sufletul se revarsă în acest organism spiritual. Şi nu ajungem să înţelegem întreaga viaţă de somn dacă nu ne devine clar faptul că, în realitate, procesele trupului nostru — tot ceea ce pot cerceta anatomia, fiziologia — nu fac altceva decât să oglindească procesele sufleteşti, şi că de la adormire până la trezire aceste procese sufleteşti se desfăşoară întotdeauna într-o existenţă spirituală. Dacă gândim altfel, nu înţelegem această viaţă de somn. Trebuie să vorbim oarecum despre o viaţă tainică a sufletului, care nu poate intra în conştienţa dobândită prin intermediul trupului. Când vedem că în conştienţa unui om apar nişte reprezentări cărora nu le-a acordat prea multă atenţie, trebuie, totuşi, să spunem: În om există şi altceva în afară

de reprezentările vieţii sufleteşti conştiente, pe care le-am preluat în mod conştient.

Eu am arătat deja că e foarte uşor ca cineva să combată lucrurile care pentru cercetătorul spiritual sunt o realitate. Dar ele sunt, totuşi, adevărate. Cercetarea spirituală trebuie să arate că, atunci când examinăm omul, avem de-a face, pe de o parte, cu corpul fizic uman, pe care îl vedem cu ochii, îl putem pipăi cu mâinile, şi pe care îl cunosc şi anatomia şi fiziologia. Apoi avem, ca o componentă interioară a entităţii umane, corpul astral, purtătorul a tot ceea ce preia omul în conştienţa sa, a tot ceea ce trăieşte el în mod real în cadrul vieţii din timpul zilei în aşa fel încât să poată păstra aceste trăiri reflectate de trup. Între corpul astral şi corpul fizic se află purtătorul reprezentărilor care rămân neobservate, ani de zile, care sunt scoase la suprafaţă apoi în corpul astral şi atunci se manifestă. Într-un cuvânt, e vorba de faptul că între corpul astral, purtătorul conştienţei, şi corpul fizic, este activ corpul eteric al omului. Acest corp eteric nu este numai purtătorul unor asemenea reprezentări rămase neobservate, ci el este, în principiu, constructorul întregului corp fizic.

Ei bine, ce se întâmplă, de fapt, în somn? În somn, corpul astral, purtătorul conştienţei, părăseşte, împreună cu Eul, corpul fizic şi corpul eteric, astfel încât are loc o scindare a fiinţei umane. Când omul se află în starea de veghe din timpul zilei, corpul astral şi Eul sunt înăuntru, în corpul fizic şi în corpul eteric, şi procesele corpului fizic acţionează ca procese de oglindire, prin care tot ceea ce se petrece în corpul astral ajunge în conştienţă. Conştienţă înseamnă oglindirea trăirilor prin intermediul corpului fizic, şi, de aceea, nu avem voie să confundăm conştienţa cu trăirile înseşi. Când corpul astral iese afară din trup în

timpul somnului, el nu este în stare, la omul obişnuit, să perceapă ceva în lumea astrală. Aici omul este lipsit de conştienţă.

Oare ce facultate dobândeşte cercetătorul spiritual când devine conştient de lucruri şi în somn, şi când nu se mai sprijină pe creierul său? El dobândeşte facultatea de a percepe şi de a-şi putea oglindi activitatea sufletească în ceva care urzeşte şi trăieşte pentru el între lucruri în aşa fel încât acest element poate fi perceput în viaţa de veghe din timpul zilei exact la fel ca propriul corp eteric. Corpul eteric este urzit din acelaşi element prin intermediul căruia percepe omul clarvăzător; astfel încât pentru omul clarvăzător lumea exterioară devine oglindă, aşa cum corpul fizic devine oglindă pentru viaţa sufletească a omului normal.

Există nişte stări intermediare între starea de veghe şi starea de somn. O asemenea stare intermediară este visul. În ceea ce priveşte naşterea sa, cercetarea spirituală arată că visul se bazează, în realitate, pe ceva asemănător cu ceea ce stă la baza clarvederii, numai că aceasta din urmă este ceva cultivat, în timp ce visarea este întotdeauna ceva fantastic. Când iese din trup împreună cu corpul astral, omul pierde posibilitatea de a-şi reflecta viaţa sufletească prin intermediul corpului fizic. Dar, în anumite condiţii anormale, care intervin pentru orice om, poate apărea facultatea de a păstra trăirile sufleteşti reflectate în corpul eteric. Căci, în realitate, nu trebuie să considerăm numai corpul fizic ca aparat reflector, ci şi corpul eteric, care, atâta timp cât lumea exterioară face impresie asupra noastră, se află, de fapt, în corpul fizic, care acţionează ca un aparat reflector. Dar când facem linişte în interiorul nostru şi prelucrăm impresiile pe care le-a făcut asupra noastră lumea exterioară, noi urzim în propriul nostru

interior, dar, cu toate acestea, gândurile noastre sunt reale. Ne trăim gândurile şi simţim, de asemenea, că suntem dependenţi de ceva mai fin decât corpul fizic, şi anume, de corpul eteric. Atunci corpul eteric este cel care se reflectă în noi în meditaţie singuratică, la baza căreia nu se află niciun fel de impresii exterioare. Dar în conştienţa de veghe din timpul zilei noi ne aflăm în corpul eteric; percepem ce se reflectă aici, dar nu percepem în mod direct activitatea corpului astral. Când, într-o stare intermediară între veghe şi somn, nu avem capacitatea de a primi impresii exterioare, dar mai primim, într-un anumit fel, ceva care are legătură cu corpul nostru eteric, corpul eteric poate reflecta ceea ce trăim în sufletul nostru cu corpul astral. Acestea sunt visele, care, întrucât omul se află atunci stare absolut neobişnuită, prezintă acel caracter dezordonat.

Dacă meditǎm la acest fapt, ni se vor explica unele lucruri din lumea visului, care de obicei rămân absolut enigmatice. Dar trebuie să concepem atunci substraturile vieţii sufleteşti într-o strânsă legătură cu viaţa de vis. În timp ce corpul fizic este cel care reflectă viaţa sufletească şi asupra lui se răsfrâng interesele noastre din timpul zilei, noi avem adesea legătură prin corpul eteric la modul destul de diminuat cu nişte trăiri care au avut loc cu mult timp în urmă şi care, fiindcă viaţa din timpul zilei acţionează puternic asupra noastră, ajung doar foarte slab în conştienţă. De aceea, ele ne rămân, într-un fel, foarte necunoscute. Dar, dacă examinăm în mod real nişte vise pe baza unei observaţii juste, ni se poate prezenta uneori ceva ciudat. De exemplu, un compozitor bun visează că o figură oarecum diabolică îi interpretează o sonată. El se trezeşte — şi poate scrie sonata. În interiorul lui a devenit activ ceva care a acţionat ca un element exterior, străin. Şi acest

lucru s-a putut întâmpla pentru că sufletul compozitorului devenise matur pentru un lucru care nu se putea manifesta activ în viaţa de veghe din timpul zilei, pentru că viaţa trupului era doar un obstacol şi nu era în stare să-l oglindească. Aici vedem că viaţa trupului este un obstacol, şi acest lucru îşi are importanţa lui. În viaţa de veghe din timpul zilei putem trăi numai lucrurile pentru care viaţa trupului — la figurat vorbind — este unsă ca o maşină. Viaţa trupului este întotdeauna pentru noi un obstacol. Dar noi reuşim să folosim viaţa trupului până la un anumit punct. Avem nevoie peste tot de nişte „obstacole". Când o locomotivă merge pe şine, obstacolele, fricţiunile, îşi au şi ele rolul lor în mersul trenului, căci fără fricţiune roţile nu s-ar putea învârti. Procesele noastre trupeşti sunt, în realitate, ceea ce vine în întâmpinarea vieţii noastre sufleteşti frânând-o, şi aceste procese care frânează sunt totodată nişte procese de oglindire. Dacă suntem maturi pentru ceva în sufletul nostru şi maşina încă nu a ajuns să fie bine unsă, atunci viaţa de veghe din timpul zilei este un sabot de frână. Dar când ieşim din corpul fizic, atunci corpul nostru eteric — care trebuie ni să pară ceva absolut străin, fiindcă este de o natură mai fină — poate exprima ceea ce trăieşte sufletul. Dacă trăirea e suficient de puternică, ea pătrunde în viaţa de vis, ca în cazul compozitorului. Acest lucru are legătură mai puţin cu interesele din timpul zilei decât cu nişte interese ascunse, care zac mai adânc în substraturile fine. Aşa stau lucrurile, de exemplu, şi în cazul următor. Vă atrag atenţia asupra faptului că eu relatez numai cazuri reale. O doamnă visează — cu toate că are copii pe care îi iubeşte foarte mult, şi are un soţ pe care îl iubeşte extraordinar de mult visează că se logodeşte a doua oară şi trăieşte cu mare bucurie toate evenimentele prin care trece cu această ocazie. Ce visează

ea? Ea visează nişte evenimente care sunt foarte îndepărtate de viaţa ei de acum, pe care le-a trăit odinioară, dar pe care nu le recunoaşte, fiindcă interesul cotidian obişnuit are legătură numai cu corpul fizic. Şi ceea ce continuă să trăiască în sufletul ei este reflectat acum de corpul eteric printr-un alt eveniment, căci poate că visul a fost declanşat de un sentiment de bucurie.

Un bărbat visează că trece prin nişte trăiri din copilăria sa. Şi aceste trăiri din copilărie se reflectă într-un mod foarte ciudat. Un eveniment deosebit de important pentru el, căci îl atinge profund, îl face să se trezească. Mai întâi, visul este pentru el ceva foarte drag, dar apoi adoarme din nou şi visează mai departe. Acum prin sufletul său trece o întreagă serie de evenimente neplăcute, şi un eveniment deosebit de dureros îl trezeşte. Toate acestea sunt foarte îndepărtate de trăirile sale actuale. El se scoală, pentru că visul e foarte răscolitor, se plimbă un timp prin cameră, dar apoi se culcă din nou şi acum trăieşte în vis nişte evenimente pe care nu le-a trăit în realitate. Toate aceste evenimente prin care a trecut se încâlcesc şi el trăieşte acum ceva cu totul nou. Totul se transformă într-o poezie, pe care o aşterne pe hârtie imediat şi o poate pune pe muzică. Acesta este un fapt absolut real. Nu va fi greu să ne reprezentăm, cu ajutorul noţiunilor pe care ni le-am cucerit, ce s-a întâmplat aici. Pentru cercetătorul spiritual lucrurile se prezintă în felul următor: Bărbatul a suferit oarecum, într-un anumit moment al vieţii sale, o ruptură în evoluţia sa. El a trebuit să renunţe la ceva important pentru sufletul său. Dar, deşi el a trebuit să renunţe la ceva, acest lucru nu s-a retras din corpul său eteric. Numai că interesele obişnuite erau atât de puternice încât au înăbuşit trăirea respectivă. Şi când acea trăire a devenit destul de puternică datorită unei elasticităţi interioare, a

pătruns în vis, căci acolo omul este eliberat de obstacolele vieţii de veghe din timpul zilei. Adică, omul respectiv era pe punctul de a ajunge în mod real la ceea ce s-a exprimat în poezie; dar atunci trăirea s-a potolit.

Astfel, noi vedem că visul ne arată în mod concret independenţa vieţii sufleteşti de viaţa exterioară a trupului. Şi trebuie să subliniem clar faptul că ideea oglindirii vieţii sufleteşti în viaţa trupului are o îndreptăţire deosebită. Tocmai faptul că interesele în care suntem implicaţi nu se întipăresc în mod direct în trăirea noastră nemijlocită ne arată că alături de viaţa pe care o trăim zi de zi se desfăşoară o altă viaţă, care pentru observaţia conştientă mai fină apare ca un fel de trezire. Orice om simte că aici se manifestă tot ceea ce, în privinţa vieţii noastre spirituale — şi a vieţii noţionale, ideatice cum ar fi, de exemplu, conştiinţa, este independent de viaţa trupului. Dar în viaţa de zi cu zi această altă viaţă se dovedeşte a fi, totuşi, ceva foarte îngrădit de problemele noastre cotidiene. În somn, sufletul se arată a fi plin şi de această calitate morală a sa. E vorba, în realitate, de o integrare în spiritual, pe care o putem caracteriza ca pe un fel de zguduitură, ca pe un fel de mişcare interioară. Ceea ce numim cercetare spirituală va fi pentru noi o activitate prin care ne integrăm *în mod conştient* în lumea în care omul normal se integrează de fiecare dată la adormire în mod inconştient.

Desigur, oamenii vor trebui să înţeleagă, încetul cu încetul, că lumea este mult mai vastă decât ceea ce putem noi percepe cu simţurile şi înţelege cu intelectul, şi că viaţa de somn este un domeniu de care avem nevoie, căci în viaţa din timpul zilei are loc o uzură tocmai a celor mai nobile organe, a organelor care slujesc vieţii de reprezentare. În somn, noi le refacem, astfel încât ele să

poată sta suficient de puternice şi energice în faţa lumii şi să ne poată oglindi viaţa sufletească în cadrul vieţii de veghe din timpul zilei. Tot specificul vieţii sufleteşti ne-ar putea deveni clar prin cunoaşterea acestui fapt. Cine nu ştie că după un somn bun, profund, el se simte obosit, obosit peste măsură? Oamenii se plâng adesea de acest lucru; dar nu e vorba de un fenomen maladiv, ci e vorba de ceva absolut explicabil. Căci, de fapt, restabilirea completă prin somn intervine abia la o oră sau la o oră şi jumătate după aceea. De ce? Fiindcă noi am lucrat temeinic la organele noastre pentru ca ele să nu reziste numai câteva ore, ci întreaga zi. Şi, fiindcă imediat după trezire noi încă nu suntem pregătiţi să le folosim, trebuie să le şlefuim mai întâi, şi abia după câtva timp le putem folosi aşa cum trebuie. În cazul unui anumit gen de oboseală, ar trebui să spunem că ne-am putea bucura dacă după o oră şi jumătate ne putem simţi integraţi în organele restabilite. Căci din somn ne vin forţele de care avem nevoie: forţele arhitectonice pentru organele care sunt uzate şi consumate în timpul zilei.

Astfel, ne putem spune: Viaţa noastră sufletească este o viaţă independentă, o viaţă din care noi avem în conştienţa din cadrul vieţii de veghe din timpul zilei o imagine de oglindă. *Conştienţa este o oglindire a relaţiei sufletului cu ambianţa*. În viaţa de veghe din timpul zilei, noi ne pierdem în ambianţa noastră, într-un element străin, suntem dăruiţi unei sfere care nu suntem noi înşine. Dar în timpul somnului — şi aceasta este esenţa somnului — noi ne retragem din orice activitate exterioară pentru a lucra la noi înşine. Pentru aceasta este potrivită următoarea comparaţie: Un vapor care a efectuat o cursă în largul mării, când intră în port este reparat şi refăcut.

Cel care crede că în timpul somnului nu se petrece nimic ar putea crede, tot aşa, că nu e nevoie să se întâmple nimic cu vaporul când se află în port după o cursă. Dar vaporul va porni din nou în călătorie, şi atunci se va vedea ce se petrece dacă nu a fost reparat. Aşa s-ar întâmpla dacă sufletul nu ar lucra la noi înşine în timpul somnului. În somn, noi suntem redaţi nouă înşine, pe când în viaţa din timpul zilei ne pierdem în lumea exterioară. Numai că omul normal nu este în stare să vadă ce face sufletul în timpul somnului, aşa cum poate observa lumea exterioară în timpul zilei.

În conferinţa *Wie erlangt man Erkenntnisse der höerenWelten?* (*Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*) vom vedea că şi în spiritual poate avea loc o cunoaştere prin oglindire, prin care omul poate ajunge la percepţia în lumile superioare. Toate acestea ne arată că sufletul, tocmai când nu este conştient de sine însuşi, când nu ştie nimic despre activitatea sa proprie, dar se ocupă de sine însuşi, tocmai atunci lucrează în sine însuşi şi, în mod independent de orice element trupesc, extrage forţele care pot sluji tocmai la refacerea trupului.

Astfel, putem sintetiza ceea ce am spus aici şi putem caracteriza natura sufletului prin cuvintele care formează, pe baza cunoaşterii esenţei somnului, un fel de fundament pentru unele aspecte din cadrul ştiinţei spirituale:

Sufletul, cuprins de somn,
Se întoarce la sine,
Zboară
În depărtările Spiritului,
Când îngrădirea simţurilor îl apasă!

Capitolul II
SOMNUL ŞI SUFLETUL TRIPARTIT

Pentru această conferinţă, merită să ştim dinainte că Steiner va vorbi despre relaţia dintre somn în diferitele lui faze şi calităţile conştienţei pe care le-a numit „suflete".

*În limbajul cotidian, suntem obişnuiţi să vorbim despre „suflet" în general, sau despre „sufletul" individual al unei persoane. Steiner s-a referit la suflet ca la „viaţa proprie a spiritului" din interiorul individului, la felul în care adevărurile universale ajung să-i fie cunoscute individului. El formulează îndeosebi această definiţie a sufletului în „Theosophie" (**Teosofie**). În acea carte, ca şi în **Ştiinţa ocultă în schiţă**, el distinge diverse stadii de dezvoltare ale conştienţei. Un stadiu al sufletului îl urmează pe celălalt, atât în dezvoltarea persoanei individuale, cât şi în dezvoltarea omenirii.*

Astfel, avem mai întâi un „suflet al senzaţiei" , care transmite senzaţii, apoi un „suflet al raţiunii", care mediază între raţiune şi sentimente, apoi un „suflet al conştienţei", care are o conştienţă de sine. Întreaga omenire, pentru Steiner, este acum la vârsta sufletului conştienţei, care le include în mod necesar pe celelalte trei; un individ se maturizează până la nivelul sufletului conştienţei pe la vârsta de patruzeci şi doi de ani. Toate acestea îi sunt date omenirii şi indivizilor. De la acest punct încolo, depinde de noi să ne dezvoltăm în continuare.

Steiner merge mai departe şi declară că există o legătură între stadiile somnului, sau ale morţii, şi semnificaţiile planetelor. În acest fel, el conturează o imagine a lumii interconectate în care, ca fiinţe umane care trăim, dormim şi murim, nu rătăcim singuri şi izolaţi, ci

participăm la ceea ce Dante numea „Iubirea care mişcă Soarele şi celelalte stele”.

VIENA, 22 MARTIE 1910, GA 119

...Din starea de somn omul îşi extrage forţele de care are nevoie în starea de veghe pentru a-şi clădi viaţa sufletească. În realitate, lucrurile acestea se prezintă mult mai complicat decât suntem tentaţi să credem. Astăzi vom zăbovi ceva mai mult asupra deosebirii care există între starea de veghe şi starea de somn a omului, din punctul de vedere al cercetării spirituale. Colateral se impune observaţia că putem face abstracţie de toate ipotezele, mai mult sau mai puţin interesante, pe care le-a enunţat psihologia contemporană privind starea de veghe şi de somn pentru a explica deosebirile dintre ele. Ar fi un lucru simplu de a le menţiona, care ne-ar abate însă de la contemplarea noastră ştiinţifico-spirituală propriu-zisă. Ar trebui cel mult să spunem că ştiinţa curentă actuală ia în consideraţie numai ceea ce rămâne, ca să spunem aşa, în lumea fizică, ceea ce ieri am desemnat prin corp fizic şi corp eteric. Acestei ştiinţe fizice îi este cu desăvârşire străin domeniul de investigare al ştiinţei spirituale. Din punctul său de vedere are întru câtva dreptate să fie unilaterală. Pentru cercetătorul spiritual acel Eu şi corpul astral, care în somn abandonează corpul fizic şi corpul eteric, ridicându-se în lumea spirituală, reprezintă o realitate de necontestat; şi care apoi, când omul se trezeşte, sunt din nou în lumea fizică, ca afundate în corpul fizic şi cel eteric.

Să-l analizăm acum pe omul care doarme. Este ceva cu totul obişnuit faptul că pentru o conştienţă normală omul reprezintă în starea de somn o entitate unitară; în

viaţa curentă oamenii nu se întreabă, dacă noaptea, asupra omului care se află într-o lume spirituală, asupra sufletului său eliberat de trup mai multe forţe sau doar una singură, unitară, care impregnează lumea spirituală, îşi revendică influenţa. Putem noi oare distinge mai multe forţe cărora le suntem subordonaţi în timpul somnului? Da, putem deosebi cu exactitate influenţe total diferite cărora le este expus omul în timpul somnului şi care se exercită în primul rând nu asupra ceea ce se află lungit în pat, ci asupra ceea ce este unitar sufletesc, corpul astral şi Eul. Prin experimente accesibile şi prin dovezi concludente vom ajunge la aceste influenţe care au o înrâurire mare asupra omului care doarme.

Dacă omul analizează ceva mai atent ceea ce i se întâmplă în momentul când aţipeşte va constata cum începe să slăbească treptat acea activitate exterioară care îi pune în mişcare membrele în timpul stării de veghe, într-un cuvânt ceea ce pune trupul nostru în mişcare cu ajutorul sufletului. Cine lasă să-i zăbovească puţin atenţia în momentul aţipirii simte cum Eul nu-şi mai poate exercita stăpânirea sa asupra propriilor picioare. Se va simţi mai întâi încapabil de a-şi mişca membrele. Apoi îşi pierde controlul asupra a ceea ce numim vorbire. Apoi omul simte cum din ce în ce mai mult pierde posibilitatea de a stabili orice legătură cu lumea înconjurătoare. Toate impresiile din timpul zilei încep să dispară treptat. Mai întâi dispare capacitatea de a pune în mişcare membrele şi aparatul vorbirii, apoi dispare capacitatea simţului pentru gust şi miros şi în cele din urmă dispare auzul. În această stare de sincopă treptată a activităţii sufleteşti interioare, omul simte că iese din învelişul său trupesc. Cu aceasta, de fapt, am şi caracterizat prima influenţă care acţionează asupra omului în stare de somn, influenţă care îl scoate pe

om din trupul său. Cel ce se autosupraveghează va simţi ceva de genul unei puteri care coboară asupra sa. Se face simţit ceva dintr-o altă lume care se impune şi îl scoate din trupul său fizic. Să nu ne închipuim că ne autocomandăm: încetează acum să mai miroşi, să mai auzi etc. Dimpotrivă, este o forţă care acţionează în om. Este prima dintre influenţele din acea lume în care omul se cufundă în fiecare seară. Dar dacă aceasta ar fi singura influenţă care se exercită, atunci ea ar fi cauza generatoare a ceea ce înţelegem prin somnul absolut liniştit, nederanjat de nimic. Noi cunoaştem acest fel de somn, dar mai ştim că în viaţa noastră normală nu aveam parte nicidecum numai de acest gen de somn lin, netulburat de nimic, ci mai există alte două posibilităţi, ca somnul nostru să ia şi o altă formă. Există, în primul rând, o stare de somn în timpul căreia pătrund imagini mai mult sau mai puţin haotice. Dacă s-ar impune doar această *unică* influenţă, atunci ar exista somnul absolut liniştit; dar mai există şi o altă forţă care îşi exercită influenţa, forţă care face ca somnul nostru să fie întrerupt de o stare de vis. Deci influenţa imediat următoare este aceea care ne leagănă sufletul în lumea viselor, care aduce în viaţa noastră nocturnă lumea viselor.

Dar acesta nu este singurul mod prin care somnul normal poate lua un alt aspect. Există oameni al căror somn se prezintă într-un al treilea mod, deşi, este adevărat, acest tip de somn survine la un număr foarte limitat; este vorba de acele situaţii când omul începe în timpul somnului să vorbească sau să execute diferite acţiuni fără a fi conştient de aceasta. În mod obişnuit, a doua zi el nu-şi mai aminteşte de impulsurile care l-au determinat să execute aceste acţiuni; acestea ajung până acolo încât îl aduc pe om în situaţia de a se ridica din pat, stare care se numeşte somnambulism; somnambulul acţionează ca un

automat, perioadă în care acesta poate avea chiar şi vise; în marea majoritate a cazurilor el acţionează ca un automat sub imperiul unor impulsuri obscure fără ca de cele mai multe ori să-şi dea seama. Sub imperiul celei de a treia influenţe, somnambulul ia legătura inconştient cu lumea înconjurătoare la fel ca şi în timpul zilei. El nu trebuie să aibă nici măcar starea de conştienţă de vis. Aceste acţiuni din timpul somnului sunt subordonate unei a treia influenţe.

Rezultă, aşadar, că este vorba de trei influenţe. Aceste trei influenţe cărora le este subordonat omul există permanent în timpul somnului şi cercetarea spirituală poate fără tăgadă confirma acest lucru, cu precizarea că la marea majoritate a oamenilor predomină prima influenţă. Cea de-a doua, starea de visare, este mai puţin prezentă, dar şi ea se face simţită când şi când. Aceste două stări acţionează la majoritatea oamenilor destul de puternic, în vreme ce a treia, aceea a acţionării în somn, este o raritate, dar şi ea există latent la fiecare individ. La somnambuli, dimpotrivă, această a treia influenţă este atât de puternică, iar primele două atât de slabe, încât această ultimă influenţă predomină.

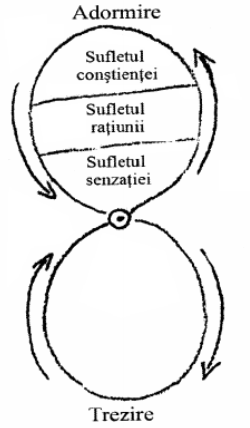
În ştiinţa spirituală aceste trei influenţe au fost permanent diferenţiate şi în cadrul vieţii sufleteşti a omului trebuie să admitem existenţa a trei domenii astfel structurate încât primul este mai mult subordonat primei influenţe, al doilea domeniu mai mult celei de-a doua, iar al treilea domeniu este subordonat mai mult celei de-a treia influenţe. Aşadar, sufletul omului este o entitate tripartită întrucât el este subordonat la trei influenţe. Acea parte a sufletului care este subordonată primei influenţe, aceleia care scoate afară sufletul din corpul fizic şi corpul eteric este denumită sufletul senzaţiei; cea de-a doua parte din

suflet asupra căreia se impune cea de-a doua influenţă, este denumită sufletul raţiunii sau sufletul afectivităţii; a treia parte, care în general, datorită naturii sale particulare, nu se manifestă, se numeşte suflet al conştienţei. Trebuie să distingem, aşadar, în perioada de somn a omului, trei influenţe; iar cele trei părţi ale vieţii sufleteşti subordonate celor trei influenţe le evidenţiem ca fiind sufletul senzaţiei, sufletul raţiunii şi sufletul conştienţei. Dacă omul este transpus, datorită primei forţe, într-un somn fără vise, atunci se exercită influenţă asupra sufletului senzaţiei. Dacă somnul celui care doarme este pătruns de imagini de vis, atunci se exercită o influenţă asupra sufletului raţiunii. Dacă în timpul somnului omul vorbeşte sau execută diferite acţiuni, atunci se exercită influenţă asupra sufletului conştienţei sale. Cu aceasta am înfăţişat doar o parte a vieţii sufleteşti umane în timpul somnului; am descris, ca atare, omul care doarme. Urmează acum să facem o descriere a celeilalte părţi a vieţii sufleteşti, care este în opoziţie cu starea de somn. Să observăm acum omul care se trezeşte şi care se reîntoarce în lumea fizică. Ce se întâmplă cu omul care se trezeşte?

Seara, o anumită forţă l-a scos pe om din trupul său. Omul este subordonat acestei forţe capabile să-l scoată seara din trupul său pentru că ea este prima care acţionează asupra lui. În stadiile ulterioare ale somnului el se află în subordinea altor influenţe. Când se fac simţite aceste două influenţe, omul devine însă altceva decât era mai înainte; el se schimbă în timpul somnului. Schimbarea se observă prin faptul că seara, la culcare, omul era obosit, iar dimineaţa are capacitatea să se reîntoarcă la viaţa sa trupească şi doar ceea ce se întâmplă cu el în timpul somnului îi dă capacitate de a se reîntoarce. Acea influenţă care se impune în lumea viselor noastre este aceeaşi care

se impune şi asupra sufletului raţiunii sau afectivităţii atunci când lipsesc visele, deci în starea de veghe. Cea de-a treia influenţă, care survine în cazul unui somnambul, este acea care pune stăpânire pe sufletul conştienţei. Când predomină ultimele două influenţe omul se trezeşte fortificat, refăcut. El a extras din lumea spirituală acele forţe de care are nevoie în viaţa cotidiană. În special influenţa asupra sufletului raţiunii şi sufletului conştienţei îl reface pe om. Dar aceeaşi forţă care l-a refăcut este şi forţa care îl scoate şi îl readuce pe om în trupul său, dar o face în sens invers. Aceeaşi forţă care seara l-a scos pe om din trupul său îl readuce dimineaţa înapoi şi este forţa care are influenţă asupra sufletului senzaţiei. Tot ceea ce avea legătură cu sufletul senzaţiei, seara era istovit, epuizat. Dimineaţa, când suntem din nou vioi, revigoraţi, ne interesează din nou impulsurile din lumea înconjurătoare — culorile, lumina, obiectele — astfel încât ne produc din nou bucurie şi durere, ne umplu de simpatie etc. Ne lăsăm din nou în voia bucuriei, durerii şi a lumii fizice înconjurătoare. Ce se aprinde în noi şi ne face să ne lăsăm din nou în voia lumii exterioare? Cine percepe bucuria şi durerea? Cine resimte interes? Este sufletul senzaţiei. Vioiciunea noastră de peste zi, starea însufleţită este seara ca şi paralizată, consumată, pe câtă vreme dimineaţa este reîmprospătată. Dimineaţa simţim că aceleaşi fenomene ale sufletului senzaţiei, ale vieţii sensibile, care seara erau ca şi paralizate, sunt reînviorate şi îşi fac din nou simţită prezenţa. Ne dăm seama că este vorba de aceeaşi forţă care ne-a condus în afară şi ne readuce înapoi. Sufletul care se trezeşte ne readuce la viaţă. Ceea ce seara era ca amorţit, fără vlagă, este din nou plin de viaţă dimineaţa. Doar că acum omul se mişcă într-o direcţie opusă. În timpul nopţii omul este într-un fel de circuit. Când doarme el se mişcă în

direcţia punctului unde există influenţa cea mai puternică asupra sufletului conştienţei sale. După adormire şi înainte de trezire mai puternică este influenţa asupra sufletului raţiunii sale; la adormire şi la trezire, influenţa cea mai puternică este asupra sufletului senzaţiei.

Dacă vrem să ne reprezentăm toate acestea sub forma unui desen o putem face doar într-o formă schematică [vezi desenul]. Însemn printr-un punct momentul adormirii când omul este scos din corpul său fizic şi intră în inconştienţă. Trecerea în stare de somn şi procesul trezirii şi reîntoarcerii din somn le-am marcat printr-o linie. Derularea vieţii în timpul zilei şi reintrarea în stare de somn le-am evidenţiat prin linia de la bază. Astfel, prin acest desen am reprezentat întregul proces de trezire şi de somn: partea superioară marchează deci starea de somn şi cea inferioară starea de veghe.

Am văzut că în timpul somnului asupra omului acţionează trei forţe. Din cele mai vechi timpuri aceste trei forţe poartă în ştiinţa spirituală denumiri precise. În legătură cu denumirile lor nu trebuie să ne gândim, iniţial, decât la faptul că ele desemnează aceste trei forţe. Căci în realitate lucrurile se prezintă astfel. Dacă ne-am întoarce în

timpurile străvechi am descoperi că denumirile au fost date iniţial acestor trei forţe şi dacă le vom folosi acum pentru alte lucruri atunci li se înstrăinează sensul. Acea forţă care acţionează asupra sufletului senzaţiei în momentul adormirii şi trezirii corespundea în vechime numelui „Marte". Acea forţă care acţionează asupra sufletului raţiunii sau afectivităţii după adormire şi înainte de trezire, deci în părţi distincte, purta numele de „Jupiter". Ea este acea forţă care aduce lumea viselor în sufletul raţiunii. Forţa care în condiţii speciale îl transformă pe om în somnambul şi care acţionează asupra sufletului conştienţei poartă numele „Saturn". În accepţiunea vechii ştiinţe spirituale, s-ar putea astfel spune că, „Marte" îl adoarme pe om, „Jupiter" îi trimite în somn visele şi în sfârşit că întunecatul „Saturn" este cauza care face ca omul să nu se poată împotrivi influenţei sale şi care în timpul somnului îl zdruncină şi îl îndeamnă la acţiuni inconştiente, necontrolate.

Deocamdată să folosim sensul iniţial al acestor denumiri, care desemnează *forţe* ce acţionează asupra sufletului uman în timpul somnului şi nu ne gândim la semnificaţia lor din astronomie. Ce se întâmplă când omul se trezeşte dimineaţa? El este adus într-o lume pe care omul actual o consideră ca fiind singura căreia îi aparţine. Ea acţionează asupra simţurilor provocând impresii senzoriale. Ele acţionează în aşa fel încât omul nu poate să privească dincolo de ele. Dimineaţa, când omul se trezeşte, impresiile senzoriale se aşază înaintea simţurior sale. Întregul covor al lumii senzaţiilor se aşterne în faţa sa. Dar mai există încă ceva, şi anume faptul că în timp ce percepe ceva exterior el şi resimte ceva. Oricât de mică este senzaţia de plăcere în momentul percepţiei unei culori oarecare, întotdeauna este prezent un anume fenomen

interior. Toate percepţiile exterioare acţionează într-un fel ca impresiile interne: violetul, de exemplu, lucrează diferit de roşu. Astfel de simţiri aparţin sufletului senzaţiei. Ceea ce ne încântă sufletul din afară este cauzat de corpul senzaţiei. El determină omul să vadă culoarea galbenă sau roşie. Dar sufletul senzaţiei hotărăşte ca noi, acolo, în interior, să simţim şi să trăim impresia pe care ne-o dă culoarea roşie sau galbenă. Dimineaţa sufletul senzaţiei este pus la dispoziţia impresiilor lumii exterioare care îl preia prin forţele corpului senzaţiei. Ceea ce noaptea, în timpul somnului, se afla sub influenţa lui Marte este predat dimineaţa, la trezire, în noianul de senzaţii exterioare. Să desemnăm acum întreaga lume exterioară senzorială, în măsura în care aceasta trezeşte anumite senzaţii în sufletul nostru, cu un nume special, acela de „Venus"; în acest caz trebuie însă să ne gândim la ceea ce, din covorul de senzaţii exterioare, exercită influenţă asupra sufletului nostru senzitiv, deci ceea ce nu ne lasă reci, ci ne umple de simţire. Această influenţă care se exercită începând de dimineaţă poartă denumirea de forţă a lui „Venus". Din lumea fizică se exercită şi o influenţă asupra sufletului raţiunii sau afectivităţii. Aceasta este influenţa prin intermediul căreia ne ferim de împulsurile exterioare, putându-le prelucra. Există o deosebire între trăirile sufletului senzaţiei şi ale sufletului raţiunii. Sufletul senzaţiei trăieşte ceva atâta timp cât este dăruit lumii exterioare. Dar dacă pentru un timp oarecare ne sustragem atenţia de la lumea înconjurătoare şi lăsăm impresiile exterioare să activeze în interiorul nostru, când, de exemplu, cădem pe gânduri şi medităm la ceva, atunci implicăm sufletul raţiunii. Acesta este ceva mai autonom decât sufletul senzaţiei. Capacitatea cu ajutorul căreia omul combină impresiile exterioare o denumim forâ a lui „Mercur". În timpul zilei, aşadar,

acţionează influenţele lui „Mercur”. Există astfel o anumită corespondenţă între influenţele lui „Mercur” şi cele ale lui „Jupiter”. Influenţa-Jupiter acţionează astăzi în omul normal prin imagini de vis, în sufletul raţiunii sau afectivităţii. Influenţa-Mercur provoacă în suflet trăiri-gânduri interioare. Noaptea, în somn, omul nu ştie însă de unde vin stările pe care le trăieşte sufletul său. În schimb ziua ştie de unde vine tot ceea ce el meditează, gândeşte. Dar şi în timpul zilei există influenţe care acţionează asupra sufletului conştienţei. În ce constă deosebirea? Sufletul senzaţiei acţionează numai atunci când zăbovim insistent cu privirea la lumea înconjurătoare. Dacă ne desprindem de sub influenţa lumii exterioare şi prelucrăm impresiile primite de la aceasta, atunci ne dăruim sufletului raţiunii. Dacă ne întoarcem în lumea înconjurătoare împreună cu aceste impresii prelucrate, stabilind din nou un contact cu ea, trecând la fapte, atunci ne dăruim acestei lumi prin intermediul sufletului conştienţei. De exemplu: 1. Văd o floare. 2. Mă gândesc la ea. 3. Vreau să fac cuiva o bucurie.

Există o corespondenţă între acţiunea sufletului conştienţei din starea de veghe şi cea din starea de somnambulism; totuşi, numai în starea de veghe este vizibil faptul că omul acţionează concomitent şi cu Eul său. În timpul nopţii omul este sub imperiul forţei obscure a lui Saturn care îl împinge de la spate. Dar ceea ce acţionează asupra sufletului conştienţei umane în starea de veghe, în aşa măsură încât el poate să devină independent, a fost denumită forţa „Lunii”. — Am vorbit despre tripartiţia sufletului uman şi am stabilit că sufletul omului este structurat din trei mădulare diferite. În timpul nopţii el suferă trei influenţe diferite: influenţa lui „Marte”, a lui „Jupiter” şi a lui „Saturn”. În timpul zilei, când omul îşi

derulează viaţa sa sufletească, acesta se află sub influenţa forţelor lui „Venus”, ale lui „Mercur” şi ale „Lunii”. Am indicat astfel traseul zilnic străbătut de om în decursul celor douăzeci şi patru de ore. Pentru moment, vom pune alături, fără alte gânduri, o serie de fenomene care în mod curent nu sunt interpretate în maniera în care o vom face astăzi. Este şi momentul să precizez că ciclul nostru de conferinţe trebuie privit în ansamblul său, ca un tot unitar, în sensul că ceea ce se afirmă în introducere ca enunţ îşi găseşte mai târziu o explicaţie corespunzătoare.

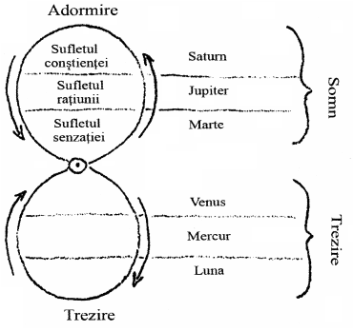
Să urmărim acum cu aproximaţie traseul parcurs de Pământ în jurul Soarelui. Dacă facem acest lucru aşa cum procedează ştiinţa exterioară, noi ne aflăm doar la începutul începutului ştiinţei spirituale. Ceea ce se petrece în lumea fizică, exterioară, este doar o metaforă, o imagine exterioară a fenomenelor spirituale interioare. Ceea ce ne învaţă astronomia despre lumea stelelor se poate compara cu ceea ce se află la baza explicaţiilor date unui copil care învaţă să cunoască ceasul. Acestuia i se explică ce semnifică cifra 12 şi ce importanţă prezintă rotirea acelor ceasornicului. Aşa învaţă un copil să cunoască ceasul. Dar acest lucru nu este chiar atât de important. El mai trebuie să înveţe să pună în mişcare acele ceasornicului şi să le coreleze cu ceea ce se petrece în lume. Când una dintre limbi, cea mică, se află la 6, iar cea mare la 12, el trebuie să ştie ce anume perioadă din zi semnifică această poziţie a lor şi să mai ştie că Soarele răsare la această oră într-o perioadă bine determinată a anului. De asemenea, copilului trebuie să i se explice relaţiile care stau la baza universului şi să interpreteze ceasul ca pe metaforă pentru aceste relaţii.

Astronomia ne învaţă că Soarele se află în centrul sistemului nostru solar şi că în jurul lui se rotesc planetele;

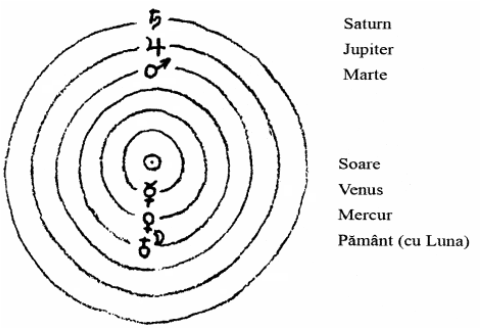
tot ea ne învaţă unde se află Saturn sau Jupiter. Dacă cunoaştem poziţia curentă în care se află planetele unele faţă de altele atunci ştim exact cât a învăţat un copil despre ora exactă când spune: este ora nouă şi jumătate. Abia apoi se poate merge mai departe şi învăţa în ce raporturi cu viaţa se află mişcarea planetelor. Abia atunci se poate înţelege cum forţele cosmice, invizibile acţionează, din puterile macrocosmosului, ca un enorm ceasornic cosmic. De la ceasornicul sistemului nostru solar se poate trece mai departe la marile conexiuni planetare. În acest caz putem afirma: Exista deci motive care fac ca la un moment dat Venus să se afle într-un anumit raport cu Jupiter şi altă dată într-un raport diferit. Există motive pentru care ceasornicul cosmic este astfel construit şi nu altfel. Atunci gândul despre mişcarea planetelor din sistemul nostru solar se extinde şi ia forma unui gând mult mai profund. Sistemul planetar devine pentru noi un fel de ceasornic cosmic. Căci altminteri, făcând o comparaţie, ar fi ca şi când ceasul ar fi fost executat aşa în glumă, pentru plăcerea noastră, fără niciun scop.

Prin urmare, am putea spune că sistemul planetar reprezintă un fel de ceas cosmic, un mijloc de exprimare pentru ceea ce se află cu adevărat dincolo de corpurile celeste din sistemul solar. Să analizăm mai întâi acest ceasornic cosmic în sine, aşa cum ne-am obişnuit să o facem în ştiinţa obişnuită, pentru a nu fi învinuiţi de aceasta că procedăm neştiinţific. Concepţia ştiinţei obişnuite potrivit căreia acest sistem planetar s-ar fi format singur este lesne de combătut. După această ştiinţă, nebuloasele cosmice au intrat într-o mişcare de rotaţie în urma căreia s-au format planetele. Profesorii demonstrează acest fenomen printr-un experiment cu un strop de ulei pe cere încep să-l agite. Un elev isteţ ar putea

obiecta că teoria Kant-Laplace astfel exemplificată în şcoală păcătuieşte prin aceea că profesorul s-a exclus pe sine din acest experiment, întrucât el este acela care a făcut ca stropul de ulei să se rotească. Experimentul cu stropul de ulei dovedeşte faptul că în spatele a ceea ce se roteşte mai există ceva: forţele care provoacă mişcarea. Aşadar, forţele şi puterile stau la baza formării lumii. Planetele, Pământul se rotesc în jurul Soarelui.

Să admitem următoarea poziţie a Pământului faţă de Soare [vezi desenul]: Pământ, Venus, Mercur, Soare. Când Pământul ajunge să se afle de cealaltă parte a Soarelui atunci ordinea planetelor va fi Luna, Mercur şi Venus. Ceea ce în timpurile îndepărtate se numea „Mercur" acum se numeşte „Venus"; mai aproape de Soare va fi „Venus" şi mai îndepărtat „Mercur". Deci, vom avea mai întâi Luna, apoi Mercur, Venus şi de partea cealaltă a Soarelui pe Marte, Jupiter şi Saturn. Dacă unim aceste corpuri diferite obţinem o lemniscată, Soarele fiind punctul central. Există în sistemul solar o poziţie posibilă, dacă este exclus Pământul, în care diferitele planete ocupă în spaţiu aceeaşi ordine pe care o are traseul parcurs de om în stare de somn şi de veghe.

Rezultă o ordonare în spaţiu care corespunde întru totul schemei privind traseul parcurs de om ziua şi noaptea, dacă se consideră momentul adormirii ca punct central. Putem desena aceeaşi schemă a planetelor şi pentru cursul vieţii omului din timpul zilei.

Ajungem astfel la concluzia că la baza organizării sistemului nostru planetar se află forţe mari care reglează atât marele ceasornic cosmic, cât şi viaţa noastră în fiecare perioadă de douăzeci şi patru de ore. Mai rezultă şi ideea, deloc absurdă, că în macrocosmos acţionează forţe deosebit de mari, analoage celor care ne călăuzesc pe noi în timpul zilei şi al nopţii. Din asemenea idei au luat naştere aceleaşi denumiri pentru forţele sistemului cosmic, cât şi pentru cele care acţionează în noi. Forţa care îl determină pe Marte să se rotească în jurul Soarelui este similară cu aceea care ne face să adormim. Forţa care îl roteşte pe Jupiter este similară celei care trimite visele în sufletul raţiunii. Aceeaşi forţă care pune în mişcare pe Venus este înrudită cu forţa care în timpul zilei reglează sufletul senzaţiei. îndepărtatul Saturn, cu puterea sa diminuată, se dovedeşte a fi la baza acelor forţe slabe care acţionează cu totul ocazional asupra sufletului conştienţei celor care sunt somnambuli. Luna se roteşte datorită unei forţe similare celei care reglează viaţa noastră cotidiană cu senzaţiile sale. Depărtările spaţiale exercită influenţe care se reflectă

în viaţa noastră temporală cu o înrâurire mai puternică sau mai slabă. Colateral, dacă se are în vedere faptul că Saturn este planeta cea mai îndepărtată, care are şi influenţa cea mai mică asupra sistemului nostru solar, se poate aprecia cât de mică este şi acţiunea forţelor sale sumbre exercitată asupra noastră. Şi tot astfel se poate compara forţa care îl pune în mişcare pe Jupiter cu lumea viselor care intervin uneori în trăirile noastre nocturne. Există deci o corespondenţă ciudată între forţele care afectează viaţa omului şi acelea care mişcă marele ceasornic cosmic: corespondenţa dintre macrocosmos şi microcosmos.

Dar, în realitate, Universul este mult mai complicat decât suntem tentaţi să credem. Putem înţelege calitatea noastră de oameni doar atunci când luăm în considerare ceea ce este înrudit din noi cu marele Univers şi raportăm trăirile noastre interioare la cursul planetelor. De aceea cercetătorii spirituali, marii maeştri, au ales în mod corespunzător, aceleaşi denumiri atât pentru marele Univers, cât şi pentru ceea ce noi considerăm micul univers: acea lume sechestrată în piele, în învelişul corporalităţii noastre.

Astăzi am încercat să prezentăm în linii generale corespondenţa existentă între microcosmos şi macrocosmos. Am încercat, de asemenea, să ilustrez o astfel de corespondenţă. Mai departe am arătat că există entităţi care prin forţele lor proprii reglează mişcările sistemului nostru solar ca un ceasornic, aşa precum se reglează şi funcţionarea unui ceas obişnuit. Am aruncat apoi o privire până la limita domeniului de unde putem spera că întreaga lume spirituală ni se dezvăluie. Am încercat să identificăm planetele ca limbile cosmice ale ceasornicului universal şi entităţile care pun în mişcare planetele în jurul Soarelui ca fiind ceva ce se dovedeşte a fi

înrudit cu ceea ce preexistă în om. Am vrut să înţelegem că omul a apărut ca un microcosmos în lumea cea mare a macrocosmosului.

Capitolul III
SOMNUL ŞI LUMEA STELELOR

Unele variante ale ştiinţei spiritului, ca şi unele variante ale ştiinţei contemporane par să lipsească lumea de calitatea ei de a fi o individualitate. Atunci când, de exemplu, Dumnezeu este redus la un principiu sau la o forţă, pierdem sensul de o Persoană care Vorbeşte: pierdem Cuvântul. Când este negată orice fel de sine, când lumea semnificaţiilor este redusă la o lume a obiectelor sau proceselor, perspectiva noastră ajunge să fie neadecvată şi teoretică, în loc să fie vitală şi vie.

Întreaga tendinţă a lui Steiner se îndrepta în direcţia opusă: dinspre lucruri înspre fiinţe. Fiecare aspect al existenţei, care la început ar putea părea să fie material sau abstract, devine, în antroposofie, personal. În această conferinţă, Steiner urmăreşte sufletul de-a lungul ciclurilor de somn şi de veghe în timp ce acesta e supus sprijinului sau atacurilor unor variate fiinţe invizibile care străbat Pământul şi Cerurile.

Pe parcurs, deşi mai puţin insistent, Steiner va sublinia faptul că stelele şi planetele înseşi sunt expresia fiinţelor suprasensibile, adică spirituale. Steaua urmată de CeiTrei Magi nu era doar un corp sferic de materie gazoasă, ci un izvor plin de sens, asemeni luminii, Persoana care urma să se nască. În acelaşi fel, stelele şi planetele despre care vorbeşte Steiner sunt expresia unor entităţi care constituie sensuri vii. Steiner face afirmaţia şocantă că este capabil să citească semnele exterioare şi să ne spună detaliile mesajului lor.

DORNACH, 3 DECEMBRIE 1922, GA 219

Aş vrea ca pe parcursul consideraţiilor pe care le facem acum să devină tot mai clar faptul că omul nu aparţine cu entitatea sa numai lumii pământeşti, existenţei pământeşti, ci şi existenţei cosmice, existenţei lumii stelare. Eu am prezentat deja unele aspecte din ceea ce trebuie să spunem în această privinţă. Dar, pentru a preîntâmpina vreo neînţelegere, aş vrea să fac o remarcă înainte de a începe aceste consideraţii. Poate că atunci când vorbim de legătura omului cu lumea stelelor ne expunem riscului de a ni se reproşa că am avea o înclinaţie spre astrologia diletantă care se practică astăzi adesea. Trebuie doar să examinaţi în mod just ceea ce prezintă, în legătură cu acest subiect, şi atunci veţi observa deosebirea radicală dintre ceea ce cultivăm noi aici şi toate diletantismele care ies astăzi la iveală, legate, de cele mai multe ori, de nişte tradiţii astrologice vechi.

Noi spunem că omul este o fiinţă care în existenţa dintre naştere şi moarte se află în legătură cu Pământul şi cu procesele pământeşti. Ce înţelegem noi prin aceasta? Prin aceasta înţelegem, în primul rând, faptul că în existenţa dintre naştere şi moarte omul preia în sistemul său metabolic substanţele pământeşti ca substanţe nutritive şi le prelucrează în organismul său; apoi, prin respiraţia sa şi prin procesele care se leagă în interior de respiraţie, el se află într-o altă relaţie cu Pământul, adică, el stă într-o anumită relaţie cu atmosfera Pământului. Apoi, mai vorbim de faptul că omul percepe prin organele sale de simţ obiectele exterioare de pe Pământ, desigur, el mai percepe şi un reflex al lumii extrapământeşti, a cărei copie sunt, de altfel, mult mai multe lucruri pământeşti decât se

crede de obicei. Astfel, putem spune, în general, că omul preia în sine existenţa pământească prin organele sale de simţ, prin organizarea sa ritmică şi prin organizarea sa metabolică, şi că în interiorul său are loc continuarea acelor procese care sunt stimulate de existenţa Pământului şi de procesele acestuia. În om are loc însă şi continuarea proceselor cosmice, extrapământeşti. Dar nu trebuie să credem că atunci când se spune că asupra omului s-ar exercita o influenţă de către Lună sau Venus sau Marte, ca planete, prin aceasta s-ar înţelege că Marte, Venus sau Luna ar trimite în jos nişte radiaţii, sau alte lucruri de acest fel, şi că omul ar fi străbătut de aceste radiaţii. Când se spune, de exemplu, că omul ar fi supus influenţei Lunii, trebuie să concepem această influenţă prin analogie cu ceea ce se înţelege când se spune că omul ar fi supus influenţei substanţelor pământeşti.

Când omul trece pe lângă un pom, pe lângă un măr, şi culege un măr şi îl mănâncă, se poate spune că mărul are o influenţă asupra omului; dar nu trebuie să înţelegem lucrurile într-un mod atât de direct, în sensul că mărul şi-ar fi trimis radiaţiile spre om. Sau când omul, să spunem, trece pe lângă o pajişte şi pe pajişte se află un bou, şi omul mănâncă după opt zile din carnea acestui bou, nu trebuie să înţelegem lucrurile într-un mod chiar atât de direct, în sensul că boul ar exercita o influenţă asupra omului. La fel, nu trebuie să înţelegem în sens direct nici ceea ce trebuie să spunem despre influenţa lumii stelelor asupra omului. Totuşi, relaţia lumii stelelor cu omul şi a omului cu lumea stelelor este reală, la fel de reală cum este relaţia omului cu boul pe lângă care trece şi a cărui carne o mănâncă după aceea.

Astăzi urmează să vorbesc despre anumite relaţii care există între fiinţa umană şi lumea existentă pe

Pământ, pe de o parte, între fiinţa umană şi iniţiaţii extrapământeşti, pe de altă parte. Dacă ne îndreptăm privirea încă o dată spre felul în care trăieşte omul stările alternative de veghe şi somn, trebuie să ne fie clar, în primul rând, faptul că în starea de veghe se stabileşte mai ales relaţia de schimb a omului cu substanţele şi forţele pământeşti. În timpul stării de veghe, omul percepe prin organele sale de simţ. În timpul somnului, el nu percepe prin organele sale de simţ. În mod normal, omul mănâncă şi bea tot numai în starea de veghe din timpul zilei, deşi poate unii ar vrea s-o poată face şi în somn. Numai procesul respirator şi procesul care se află în strânsă legătură cu respiraţia, procesul circulaţiei sângelui, sunt procese – aşa cum sunt, în principiu, procesele ritmice – care se desfăşoară în om atât în starea de veghe, cât şi în starea de somn. Desigur, ele sunt diferite în starea de veghe şi în starea de somn. Va trebui să vorbesc mai târziu despre deosebirea care există, de exemplu, între respiraţia din timpul stării de veghe şi respiraţia din timpul stării de somn. Dar, deocamdată, să reţinem faptul că în timpul stării de veghe omul se află într-o relaţie cu lumea exterioară prin intermediul organelor sale de simţ şi, de asemenea, prin metabolismul său, iniţial numai în privinţa acelor lucruri pe care le cunoaşte oricine; aşadar, el nu poate constata prin intermediul lor nimic altceva decât ceea ce este în general cunoscut.

Să pornim de la faptul că în timpul stării de veghe omul preia în interiorul său din lumea exterioară substanţele nutritive. În timpul stării de veghe, în om apare, de asemenea, sub influenţa prelucrării hranei, o activitate internă. Dar nu trebuie să uităm că în timpul stării de veghe, după ce au fost preluate substanţele nutritive şi când, sub influenţa substanţelor nutritive, are

loc activitatea internă fizică şi eterică, organismul uman, atât cel fizic, cât şi cel eteric sunt străbătute de Eu şi de corpul astral al omului.

Trebuie să remarcăm, de asemenea, că în timpul stării de veghe Eul şi corpul astral al omului se ocupă de ceea ce se petrece în omul fizic şi în omul eteric ca rezultat al procesului hrănirii. Dar ceea ce se petrece aici sub influenţa Eului şi a corpului astral nu se petrece în timpul somnului. În timpul somnului, asupra corpului fizic şi a corpului eteric se exercită o influenţă care nu vine de la Pământ, ci din ambianţa cosmică a Pământului, din lumea stelelor.

Am putea spune, şi nu ne exprimăm în sens figurat, ci această afirmaţie are un sens real: în timpul zilei, omul preia în sine elementul substanţial al materiei pământeşti, iar în timpul nopţii omul preia în sine ceea ce îi dau stelele şi procesele lor. Astfel încât omul, când e treaz, e oarecum legat de Pământ; iar atunci când doarme e oarecum îndepărtat de Pământ, şi în el se desfăşoară nişte procese cereşti, şi anume, nişte procese cereşti care au loc în corpul fizic şi în corpul eteric.

Cunoaşterea materialistă crede că după ce omul adoarme în interiorul lui îşi pun în activitate propriile forţe numai substanţele pe care le-a preluat, în timp ce, în realitate, când omul preia o substanţă sau alta, în timpul somnului aceste substanţe sunt prelucrate în interiorul lui de forţele ambianţei Pământului, de forţele cosmice. Să spunem, de exemplu, că omul consumă proteină. Această proteină va fi încătuşată de Pământ numai prin faptul că în timpul stării de veghe noi suntem pătrunşi, ca oameni, de fiinţa noastră sufletesc-spirituală, şi anume, de fiinţa noastră astrală şi de entitatea Eu. În timpul somnului, asupra acestei proteine acţionează întreaga lume

planetară, de la Lună până la Saturn, acţionează, de asemenea, lumea stelelor fixe. Şi un chimist care ar vrea să studieze omul în privinţa proceselor sale interne din timpul somnului nu ar trebui să cunoască numai o chimie pământească, ci ar trebui să cunoască şi o chimie spirituală, căci procesele sunt altele decât în timpul stării de veghe.

Exact aşa stau lucrurile şi cu Eul şi corpul astral al omului, care în timpul somnului sunt separate de corpul fizic şi de corpul eteric. Acestea, ce-i drept, nu se află într-o relaţie nemijlocită cu lumea stelelor, ci cu acele entităţi a căror imagine sunt Soarele, Luna şi stelele, aşadar, cu entităţile ierarhiilor superioare. Astfel, am putea spune: Omul, când doarme, este o fiinţă dual㠠Eul său şi corpul său astral (sau spiritul şi sufletul său) sunt atrase în esenţa spirituală a ierarhiilor cosmice superioare. Corpul fizic şi corpul eteric sunt atrase de reflectarea fizică, reflectarea fizică- cosmică, a acestor ierarhii superioare. – Omul, prin faptul că se cunoaşte pe sine ca entitate pământească, a devenit tot mai mult, sub influenţa intelectualismului, un filistin materialist. Epoca modernă, epoca progresului ştiinţific intelectual, ar putea fi numită la fel de bine epoca progresului filistinismului, al filistinismului materialist. Omul nu e conştient de faptul că el depinde şi de altceva decât de impresiile senzoriale pe care le face asupra lui Pământul, de procesele ritmice care au loc în interiorul lui sub influenţa proceselor pământeşti, de procesele metabolice care apar în interiorul lui tot sub influenţa elementului pământesc. De aceea, omul nu este conştient de felul în care este el integrat în Univers. Şi această integrare în Univers este ceva extraordinar de complex. Îndată ce se ridică vălul care se aşterne întotdeauna în faţa omului, astfel încât omul nu vede altceva decât lumea sensibilă şi nu spiritul care se află în spatele ei, îndată ce se

ridică acest văl, viaţa devine extraordinar de complicată. Acest lucru se vede în primul rând din faptul că asupra omului au o influenţă, o influenţă care poate fi observată acum în mod nemijlocit, nu numai entităţile stelelor şi reflectarea lor fizică, ci chiar în interiorul Pământului sunt prezente nişte entităţi suprasensibile, înrudite cu lumea stelelor, dar care şi-au aşezat oarecum reşedinţa lor pe tărâmul pământesc.

Ştiţi că poporul vechi-testamentar îl venera pe Iahve. Veneraţia lui se îndrepta spre o entitate reală. Această entitate are o legătură cu ceea ce se revelează în lumea fizică drept Lună. Firește, acesta este mai mult sau mai puţin un mod figurat de a vorbi, dar prin această exprimare figurată se face referire totodată la ceva real când se spune că acea entitate Iahve şi-ar avea reşedinţa pe Lună. Şi tot ceea ce ţine de această entitate Iahve are legătură cu existenţa Lunii.

Dar noi ştim că există nişte entităţi care, atunci când Pământul s-a separat de Lună, au refuzat să facă împreună cu entitatea Iahve călătoria spre Lună şi au rămas în sfera Pământului. Astfel încât, într-un anumit sens, noi putem presimţi entităţile Iahve legitime când privim Luna. Putem spune: Acesta este reflectarea fizic-exterioară a tot ceea ce participă în mod reglementar la ordinea lumii ca entitate Iahve. – Dar, când aflăm ce se petrece în suprafaţa Pământului, atât în elementul solid, cât şi în elementul apă, găsim aici nişte entităţi care au refuzat să-şi aşeze reşedinţa lor pe Lună şi care şi-au aşezat în mod ilegitim reşedinţa lor pe Pământ.

Ei bine, există nişte ajutoare ale acelor entităţi pe care le-aş numi, aşadar, entităţi lunare. Aceste ajutoare ţin de planetele Mercur şi Venus, tot aşa cum fiinţele lunare ţin de Lună, astfel încât, într-un fel, fiinţele lunare, fiinţele

venusiene şi fiinţele mercuriene formează un fel de triadă. Fiinţele legitime din Univers de acest gen ţin de aceste astre. Dar, atât în elementul solid, cât şi în elementul apă al Pământului se găsesc nişte entităţi care aparţin aceleiaşi categorii, dar care ţin de o altă eră, entităţi care nu au mers în sensul evoluţiei, atunci când Pământul a devenit, prin influenţa Lunii, a lui Venus şi a altora, domeniu cosmic.

Firește, aceste entităţi au şi ele o influenţă asupra omului care doarme, ca şi fiinţele cosmice propriu-zise, dar ele au o influenţă funestă. Ele au o influenţă funestă, pe care aş putea-o caracteriza în felul următor: Când omul adoarme, apoi, în timp ce doarme, în intervalul dintre adormire şi trezire, aceste fiinţe lunare, venusiene şi mercuriene ilegitime se apropie de el şi au sarcina de a-i spune, de a-i insufla convingerea – toate acestea se petrec între adormire şi trezire într-o stare de inconştienţă – că răul ar fi bine şi că binele ar fi rău.

Acesta este, în realitate, faptul zguduitor, teribil de dureros, pe care îl aduce iniţierea: noi cunoaştem în acest fel lucruri de dincolo de pragul conştienţei obişnuite care nu reprezintă deloc pentru om ceva inofensiv. În cadrul existenţei orientate în sens materialist, oamenii nu-şi pot face nici o idee despre influenţele la care este expus omul între adormire şi trezire. El este expus în mod real influenţei acestor fiinţe, care îi insuflă în timpul somnului convingerea că binele ar fi rău şi că răul ar fi bine. Căci ordinea morală pământească este legată de corpul eteric al omului şi, când doarme, omul îşi lasă în urmă, pe pat, însuşirile morale pe care şi le-a cucerit. El trece în starea de somn neînarmat cu calităţile sale morale.

Peste tot acele lucruri care trebuie să fie explicate neapărat de către ştiinţa spirituală intră astăzi deja în atingere cu ştiinţele naturii. Poate aţi citit recent în ziare o

comunicare interesantă, care a fost documentată statistic şi care se bazează, cu siguranţă, pe adevăr. S-a spus că în prezent criminalii din închisoare au somnul cel mai sănătos; criminalii adevăraţi, înrăiţi, nu sunt chinuiţi în timpul somnului de vise rele sau alte lucruri de acest fel. Lucrurile rele ies la suprafaţă abia după ce ei se cufundă în corpul lor eteric, unde rezidă moralitatea. Tocmai celui care se străduieşte să fie un om moral i se poate întâmpla mult mai curând să transpună ceva din constituţia morală a corpului său eteric şi în corpul său astral şi atunci este chinuit de vise din cauza unor carenţe morale relativ neînsemnate. Dar, oricum, ceea ce îşi cucereşte omul drept constituţie morală în timpul vieţii pământeşti nu trece deloc sau doar cu o intensitate foarte slabă în starea de somn, însă omul este expus în timpul stării de somn, de exemplu, influenţei acelor entităţi despre care am vorbit adineaori.

Aceste entităţi sunt identice cu acele entităţi pe care le-am socotit, de altfel, întotdeauna în categoria entităţilor ahrimanice. Ele au sarcina de a-l reţine pe om cât mai mult pe Pământ. Dumneavoastră ştiţi din descrierile făcute în cartea mea *Geheimwissenschaft im Umriß* (***Ştiinţa ocultă în schiţă***) că Pământul se va dizolva cândva şi va trece în stadiul Jupiter. Aceste entităţi vor să împiedice acest lucru. Ele vor mai ales să-l împiedice pe om să evolueze odată cu Pământul până la sfârşit şi să treacă apoi în mod normal în stadiul Jupiter, ele vor să conserve Pământul în starea lui actuală de existenţă, ele vor să menţină Pământul şi să-l reţină pe om pe Pământ. De aceea, aceste entităţi se străduiesc neîncetat, în modul cel mai intens, să facă următorul lucru. Aici e vorba de nişte procese care au loc în culisele existenţei, care, de când pe Pământ trăieşte un neam omenesc, se desfăşoară ca procese reale. În starea de

somn, omul iese afară cu Eul şi cu corpul astral. Ei bine, aceste entităţi lunare, venusiene, mercuriene, care locuiesc pe Pământ în mod ilegitim, încearcă în fiecare stare de somn să le integreze oamenilor un corp eteric din eterul pământesc. Ele nu reuşesc aproape niciodată. În nişte cazuri rare, despre care voi vorbi mai târziu, ele au reuşit acest lucru, dar nu reuşesc aproape niciodată. Dar ele nu renunţă să încerce, căci acestor entităţi li se pare mereu că ar fi posibil să reuşească să-l învăluie, să-l pătrundă pe om, când doarme, când şi-a lăsat corpul eteric pe pat, cu un corp eteric luat din eterul pământesc. Aceste fiinţe vor să realizeze acest lucru.

Dacă o asemenea fiinţă ahrimanică ar reuşi să-i integreze omului, treptat, când el doarme din nou şi din nou, un corp eteric complet, atunci, după moarte, când omul se află în corpul său eteric, el s-ar putea menţine în corpul eteric. De obicei, corpul eteric se dizolvă în câteva zile. Dar omul s-ar putea menţine în corpul său eteric, şi astfel ar lua naştere un neam omenesc eteric. Acest lucru este urmărit din această direcţie a lumii spirituale. Atunci, prin aceasta, Pământul ar putea fi conservat. Într-adevăr, noi avem în elementul solid şi în elementul apă al Pământului o asemenea ceată de entităţi care ar vrea să facă din oameni, treptat, până la sfârşitul Pământului, nişte pure fantome, nişte fantome eterice, şi atunci ţelul, ţelul normal al evoluţiei Pământului, nu ar putea fi atins niciodată. În timpul nopţii, aceste entităţi nu îşi pierd curajul. Ele cred mereu şi mereu că încercarea lor ar putea reuşi.

Dar trebuie să ne fie clar următorul fapt: noi, oamenii, avem o inteligenţă acceptabilă; mai ales în epoca actuală a filistinismului care avansează, această inteligenţă cunoaşte o dezvoltare care dă de gândit. Aşadar, omul se poate lăuda

cu o anumită inteligenţă, dar această inteligenţă nu se apropie nici pe departe de inteligenţa acestor entităţi mult mai înalte, care ar vrea să facă ceea ce v-am spus adineaori. De aceea, omul nu ar trebui să spună: Ei bine, dar aceste entităţi trebuie să fie teribil de proaste. – Nu, ele nu sunt deloc proaste. Şi ele nici nu se pot opri, când influenţa lor se exercită numai asupra omului care doarme, să creadă că, totuşi, înainte de sfârşitul Pământului, ar reuşi să împiedice o mare parte a neamului omenesc să-şi atingă misiunea sa viitoare, legată de întruparea Pământului ca Jupiter.

Dar cel care priveşte, într-un fel, în culisele existenţei sensibile, poate vedea că, totuşi, aceste entităţi devin uneori lipsite de curaj, sunt dezamăgite. Ele nu simt această dezamăgire în timpul nopţii, ci în timpul zilei. Vedem cum simt ele această dezamăgire când ne întâlnim cu aceste entităţi ahrimanice, de exemplu, în spitale. Căci, cu siguranţă, bolile de care suferă omul au o anumită latură care ne pretinde să facem, cu orice preţ, tot ce ne stă în putinţă pentru vindecarea lor. Dar, pe de altă parte, trebuie să întrebăm: Cum se înalţă din sânul întunecat al existenţei naturii stările de boală ale omului? – Orice îmbolnăviri care nu sunt provocate de nişte influenţe exterioare, ci care ies la suprafaţă din interiorul omului, au legătură cu faptul că, atunci când fiinţele ahrimanice aproape că au reuşit să-i integreze unui om un corp eteric pe lângă corpul său eteric obişnuit, aceşti oameni, care, aşadar, transpun la trezire legitatea corpului eteric în corpul lor fizic şi în corpul lor eteric obişnuit, poartă în sine cauze de boală. Prin aceste cauze de boală, entităţile legitime Venus, Mercur şi Luna se protejează de influenţa dăunătoare a entităţilor ilegitime. Ei bine, dacă un om nu ar contracta uneori o boală sau alta, el ar fi supus pericolului despre care am vorbit. Trupul său este ruinat printr-o anumită boală, pentru ca el să poată

elimina prin transpiraţie – dacă mă pot exprima astfel – procesele eterice ilegitime pe care le-a primit prin influenţa ahrimanică.

Şi atunci un alt lucru care apare ca un fel de reacţie, pentru ca omul să nu cadă pradă acestei influenţe ahrimanice, este posibilitatea erorii. Un al treilea lucru este egoismul. Desigur, omul nu ar trebui să fie bolnav, nu ar trebui să cadă pradă erorii, nu ar trebui să fie egoist în sens exagerat. Egoismul ca atare este tot o menţinere a omului în cadrul evoluţiei normale a Pământului împotriva smulgerii fiinţei umane din cadrul acestei evoluţii normale de către fiinţele ahrimanice.

Acestea sunt un gen de fiinţe pe care le descoperim în spatele existenţei sensibile obişnuite. Ne putem reprezenta celălalt gen de fiinţe dacă ştim că nu numai Luna, Venus şi Mercur exercită din Cosmos influenţe asupra omului, ci că există şi Marte, Jupiter, Saturn, dincolo de Soare.

Dumneavoastră ştiţi, din conferinţele pe care le-am ţinut aici în cadrul aşa-numitului Curs francez, că Luna este mai ales reflexul fizic al acelor fiinţe care îl introduc pe om în lumea fizică. Saturn este reflexul fizic al acelor entităţi care îl scot din nou pe om din lumea fizică a Pământului. Luna îl poartă pe om jos, pe Pământ. Saturn îl duce din nou în depărtările cosmice şi de acolo în sânul lumii spirituale. Ei bine, exact aşa cum zeitatea Lunii Iahve are ca ajutoare fiinţele care ţin de Venus şi Mercur, tot astfel, Saturn are planetele Jupiter şi Marte ca ajutoare pentru a transporta entitatea umană în depărtările cosmice şi în lumea spirituală. Aceste influenţe, la rândul lor, sunt nişte influenţe care acţionează asupra omului în sens opus faţă de influenţele înrudite cu entitatea Lunii.

Fapt este că asupra noastră, a oamenilor, până la vârsta de şaptesprezece, optsprezece ani, se exercită mai

ales influenţe din direcţia Lunii, a lui Venus şi Mercur. Apoi, mai târziu, când avem douăzeci, douăzeci şi unu de ani, se exercită o influenţă din direcţia lui Marte, Jupiter şi Saturn, care, firește, abia mai târziu ne scoate din existenţa pământească şi ne duce în lumea spirituală. În realitate, constituţia interioară a omului depinde de această trecere, aş putea spune, de la planetele interioare la planetele exterioare. De exemplu, până la şaptesprezece, optsprezece ani, noi suntem dependenţi, ca oameni, mai ales de marea circulaţie sangvină, care merge prin tot trupul. Mai târziu suntem dependenţi mai ales de mica circulaţie sangvină. Dar acestea sunt nişte lucruri pe care trebuie să le lăsăm pentru alte conferinţe. Acum ne interesează altceva, faptul că, exact aşa cum fiinţele ilegitime ale Lunii, ale lui Venus şi Mercur îşi au reşedinţa lor pe Pământ în părţile constitutive solide şi lichide ale Pământului, tot astfel, şi fiinţele ilegitime ale lui Marte, Jupiter şi Saturn îşi au reşedinţa lor, condiţiile lor de existenţă, la figurat vorbind, în căldura şi în aerul care înconjoară Pământul. Şi aceste entităţi au, la rândul lor, o mare influenţă asupra omului în timpul stării de somn. Dar influenţa lor merge în direcţia opusă.

Aceste entităţi ar vrea să facă din om un robot moral, dacă pot spune aşa, astfel încât omul să nu mai asculte deloc, în starea de veghe, de instinctele sale, de imboldurile sale, de limbajul sângelui său, să refuze cu dispreţ toate acestea, să asculte numai de inspiraţiile venite din partea acestor fiinţe ilegitime ale lui Marte, Jupiter şi Saturn şi să devină un robot moral fără nici o perspectivă de a-şi cuceri vreodată libertatea. Acest lucru îl vor aceste fiinţe, şi influenţa lor este, de asemenea, o influenţă foarte puternică, extraordinar de puternică. Ele sunt acele fiinţe care ar vrea să-l determine pe om în fiecare noapte să

primească influenţa lumii stelare şi să nu se mai întoarcă înapoi pentru a primi influenţa lumii pământeşti. Ele ar vrea să-i îndepărteze pe oameni de existenţa pământească. Ele vor – ele au vrut acest lucru, de altfel, chiar de la începutul apariţiei neamului omenesc pe Pământ – ca omul să dispreţuiască Pământul, ele vor ca omul să nu se trezească pe Pământ la libertate – căci el doar pe Pământ se poate trezi la libertate –, ci vor ca el să devină un robot moral, aşa cum a fost cândva în stadiul anterior al Pământului, în timpul stadiului Lună.

Aş putea spune: omul stă, de fapt, la mijloc, între aceste două tabere cosmice de oşti, dintre care una îşi are sediul în elementul căldură şi în elementul aer, cealaltă, în elementul pământ şi în elementul apă. Corpul fizic îi ascunde omului faptul că în jurul entităţii sale se dă o luptă cosmică teribilă. Şi omul trebuie să păşească astăzi în sfera unei asemenea cunoaşteri care îl priveşte pe el, ca om, căci tocmai prin aceasta este el om, prin faptul că în jurul lui se dă o luptă între nişte forţe din lumea spirituală. Este important ca omul să-şi cucerească o cunoaştere despre această luptă în centrul căreia se află el.

Oamenii de pe Pământ vor avea cândva dreptul să acorde mai puţină atenţie cunoaşterii materialiste obscure din zilele noastre în comparaţie cu ceea ce va şti omenirea în viitor despre spiritualul care se află în spatele fizicului, vor avea mult mai mult acest drept decât avem noi astăzi dreptul să spunem: Ah, ce cunoştinţe naturalist-ştiinţifice naive aveau grecii! Ei erau chiar nişte copii, noi am făcut nişte progrese splendide! – Noi am făcut progrese splendide în ceea ce priveşte filistinismul, şi vom avea mult mai mult dreptul să facem o asemenea critică atunci când vom putea vorbi pe baza unei cunoaşteri depline despre

aceste lupte care se dau pentru entitatea omului pe Pământ.

Dar există deja şi nişte semne care arată că în epoca noastră trebuie să înceapă să se răspândească o cunoaştere a acestor lucruri. Fireşte, ceea ce v-am relatat eu astăzi despre luptele dintre entităţile ahrimanice şi entităţile luciferice care au loc în Univers în jurul entităţii omului se ascunde încă pentru majoritatea oamenilor în întunericul crepuscular al existenţei lor. Dar aceste lupte ating nişte sfere pe care omul le poate percepe foarte bine, în care el se situează în mod conştient. Şi omul trebuie să înveţe să observe astăzi primele valuri care lovesc din lumea spirituală din acele direcţii pe care vi le-am prezentat astăzi, dacă nu vrea să ducă o existenţă somnolentă în cadrul vieţii civilizaţiei noastre.

Aceste două tabere de oşti, cea luciferică, din sfera raporturilor calorice şi aerice ale Pământului, cea ahrimanică, din sfera raporturilor solide şi lichide, îşi trimit valurile lor în viaţa civilizaţiei şi culturii noastre. Oastea luciferică se infiltrează astăzi, înainte de toate, în teologia învechită, şi se poate spune că acele afirmaţii care vor să facă din Christos un mit sunt o consecinţă a influenţei acestei puteri luciferice în cadrul vieţii culturale. Căci Christos a coborât pe Pământ prin Misteriul de pe Golgotha ca o entitate reală. Fireşte, acest fapt merge împotriva tuturor intenţiilor acelor entităţi care vor să facă din om un automat moral, nu o fiinţă liberă. De aceea: să eliminăm Entitatea reală a lui Christos, Christos este un mit! Şi puteţi urmări în literatura secolului al XIX-lea cât de ingenios sunt susţinute ipotezele unor teologi, ca, de exemplu, David Friedrich Strauss, Kalthoff şi alţii, sau ale adepţilor lor – mai bine zis: ale celor care îi imită papagaliceşte –, ca, de exemplu, Arthur Drews. Ei spun:

Christos este o figură mitologică, nimic altceva decât o simplă imagine, o creaţie a fanteziei oamenilor. – Oh, încă multe valuri vor mai lovi din direcţia acestei tabere de oşti! Dar acesta este primul val care a lovit.

Ca prim val din cealaltă direcţie, din direcţia taberei oştii ahrimanice, din direcţia acelei tabere care îşi are sediul în raporturile solid-pământeşti şi lichide ale Pământului, loveşte concepţia opusă: aici Christos este dezavuat, şi se mai vorbeşte doar de „omul simplu din Nazareth", Iisus, ca personalitate fizică – tot o problemă teologică!

Transformarea lui Christos într-un mit: pur luciferism; transformarea Celui care a trecut prin Misteriul de pe Golgotha într-un simplu om, care, firește, este înzestrat cu tot felul de însuşiri: pur ahrimanism. Dar nu se prea reuşeşte acest lucru, trebuie să fie mereu eliminate informaţii şi tradiţii pentru a fi creat acest „om simplu din Nazareth"! Dar în această problemă specifică a teologiei se vede foarte clar cum loveşte valul ahrimanic în civilizaţia şi cultura omenirii.

Dacă vrem să evaluăm aceste lucruri în mod just, trebuie să le putem urmări în culisele existenţei pământeşti obişnuite. Altfel, dacă omenirea nu vrea să-şi îndrepte privirea spre ceea ce se poate spune astăzi din lumea spirituală, va putea judeca tot mai puţin asemenea fenomene, şi atunci aceste fenomene vor pune stăpânire pe omenire în inconştient. Dar pentru om devine tot mai periculos să se lase în seama inconştientului. Examinarea pătrunzătoare, clară, atentă a lucrurilor, un simţ al realităţii, iată de ce are nevoie tot mai mult omenirea.

Şi putem presimţi poate cel mai intens încotro trebuie să se îndrepte această luciditate, acest simţ al realităţii, dacă vedem cum se impun astăzi nişte fenomene

atât de ciudate – şi anume, faptul că teologia, pe de o parte, îl neagă pe Christos, pe de altă parte, face din Christos un mit. Asemenea fenomene, care se vor extinde tot mai mult, ne arată că omenirea trebuie să-şi cucerească o privire clară, o privire sigură, pentru a discerne influenţele spirituale exercitate asupra lumii fizice, mai ales asupra omului însuşi, dacă nu vrea ca aceste influenţe să-i ducă pe oameni la propria lor ruină.

Eu am mai spus cândva şi aici: Au fost odată doi oameni, care au găsit o bucată de fier modelată: Unul dintre ei a zis: O potcoavă bună! O să-mi potcovesc cu ea calul! – Celălalt a zis: Nu, nu merge; ăsta e un magnet, îl poţi folosi, totuşi, la cu totul altceva! – Nu văd niciun fel de magnet, a zis primul; eşti nebun dacă spui că în această bucată de fier ar exista nişte forţe invizibile, magnetice. E o potcoavă! La asta e bună.

Cam aşa sunt astăzi oamenii care nu vor să accepte lucrurile comunicate din lumea spirituală. Ei vor, dacă mă pot exprima în sens figurat, să folosească întreaga lume ca pe o potcoavă, fiindcă nu vor să vadă forţele suprasensibile prezente în lume; ei vor să potcovească nişte cai, nu să facă altceva, folosind forţele magnetice care se află în lume. A existat, fireşte, şi o perioadă – ea nu se întinde cu prea mult timp în urmă – când acea bucată de fier modelată în acest fel era folosită la potcovirea cailor. Numai că astăzi nu se mai poate face aşa ceva.

Va veni o vreme când omul va avea nevoie şi în cadrul convieţuirii sociale obişnuite de comunicările din lumea spirituală. Trebuie să ţinem minte acest lucru. Atunci antroposofia nu va pătrunde numai în intelect – înţelegerea ei cu intelectul are o importanţă neînsemnată – , ci va pătrunde, înainte de toate, în voinţă. Acest lucru are o mare semnificaţie. Să reflectăm tot mai mult la *aceasta*.

Capitolul IV
ÎNŢELEGEREA SOMNULUI PRIN IMAGINAŢIE, INSPIRAŢIE ŞI INTUIŢIE

Pentru Steiner, a vorbi despre „inconştient" înseamnă a abdica de la responsabilitate. Nimic nu este, în esenţă, inconştient – este doar, pentru moment, în afara conştienţei. În ultimă instanţă, am putea fi conştienţi de tot ceea ce există şi de tot ceea ce a existat.

Somnul constituie o categorie importantă a ceea ce se află în afara conştienţei normale – în fond, el ocupă o treime din vieţile noastre –, iar Steiner este pe deplin conştient de faptul că organele noastre cotidiene de gândire şi simţire, şi aşa mai departe, nu sunt adecvate pentru a străpunge întunericul nopţii. În conferinţa sa, el caută să dea unele detalii despre cum se prezintă somnul când funcţiile perceptive mai înalte, pe care el le numeşte Imaginaţie, Inspiraţie şi Intuiţie, încep să funcţioneze.

Iniţial, visele nu oferă o imagine exactă a ceea ce trăim când mergem la culcare. Doar o stare de trezie mai intensă care persistă în timpul somnului poate vedea, în deplină conştienţă de sine, ceea ce are loc aici. Atunci putem vedea, de exemplu, natura, asemănătoare valurilor, a fiinţei noastre şi a lumii din jurul nostru, o fluiditate a stării de conştienţă care se instalează în stadiile de început ale somnului. În acelaşi timp, după cum descrie Steiner în termeni aproape dureroşi, tânjim într-atât spre divin încât acest dor ne poartă pe parcursul somnului şi are un ecou în starea de veghe din ziua următoare.

Zone mai extinse ale somnului solicită o putere mai mare a sufletului dacă vrem să le trăim în mod conştient. Steiner descrie în continuare imersiunea progresivă a

sufletului în Cosmos în timpul somnului, ajungând chiar să sugereze schimbările în ceea ce priveşte potenţialul de a trăi viaţa de somn care au apărut din vremea umblării lui Christos pe Pământ.

Imersiunea în Cosmos prin care trecem în fiecare noapte este izvorul impulsurilor noastre de iniţiativă, dar şi al sentimentelor şi revelaţiilor noastre din ziua următoare. Suntem hrăniţi de somn ca de un timp în care ne extindem pe distanţe incomensurabile, primind ajutor divin. La trezire, parcurgem încă o dată aceleaşi stadii şi în dimineaţa următoare ne reinstalăm într-un trup pământesc, în pat. Progresul viitor al planetei depinde de capacitatea noastră de a aduce aceste experienţe nocturne în conştienţa stării de veghe.

STUTTGART 9 OCTOMBRIE 1922, GA 218

Când se vorbeşte astăzi despre viaţa sufletească sunt cuprinse foarte multe lucruri într-o anumită expresie, care presupune, pe de o parte, că în legătură cu domeniul sufletesc trebuie să se vorbească despre nişte forţe, sau ceva de acest fel, care nu pătrund în conştienţă obişnuită. Dar, pe de altă parte, ea exprimă neputinţa de a vorbi despre asemenea lucruri. Expresia prin care se sintetizează ceea ce corespunde unei asemenea referiri este aceasta: inconştientul; se vorbeşte despre inconştient. Când oamenii ajung astăzi să vorbească despre natura deosebită a cunoştinţelor umane, ei arată că noi, ca oameni, suntem limitaţi, în primă instanţă, să ne căutăm cunoştinţele în lumea exterioară prin observaţie, experiment şi intelect combinatoriu. Şi ei mai arată apoi că, dacă vrem să ne cercetăm propria conştienţă, în această conştienţă găsim tot felul de lucruri: idei, sentimente, imbolduri de voinţă

etc. Omul mai devine apoi conştient de faptul că în viaţa sufletească există nişte porniri, nişte manifestări, care ies la suprafaţă şi care nu pot fi descoperite în esenţa lor profundă dacă procedăm conform metodei concepţiei ştiinţifice exterioare în sensul experimentului, al observaţiei, al gândirii combinatorii, şi nici dacă am putea pătrunde întrucâtva, prin ceea ce sesizăm când practicăm auto-observaţia pe baza forţelor obişnuite ale conştienţei. Şi de aceea oamenii vorbesc de inconştient, dar renunţă totodată să pătrundă în vreun fel în lumea acestui inconştient. Această renunţare este pe deplin justificată dacă vrem să ne limităm la acele mijloace de cunoaştere care sunt astăzi general recunoscute. Căci, în realitate, pe baza acestor mijloace de cunoaştere nimeni nu poate ajunge în legătură cu viaţa sufletească decât la ideea că în timpul vieţii de veghe din profunzimile fiinţei umane se ridică reprezentări, sentimente, impulsuri de voinţă, manifestări ale fiinţei umane, despre care se vede prea bine că ele sunt legate de corporalitatea exterioară şi că nu poate fi descoperit vreun mijloc incontestabil pentru a se spune că ceea ce apare, în primă instanţă, într-o atât de strânsă dependenţă de stările corporale ar avea, totuşi, o existenţă aparte, dincolo de aceste stări corporale.

Ei bine, ştiţi cu toţii că tocmai din acest punct porneşte cercetarea noastră antroposofică, ştiţi că această cercetare antroposofică ia foarte în serios faptul că, într-adevăr, prin mijloacele de cunoaştere care sunt recunoscute astăzi nu pot fi sondate profunzimile vieţii sufleteşti, ştiţi că această cercetare antroposofică ia în serios faptul că, din punctul de vedere al acestor mijloace obişnuite, trebuie să se vorbească, într-adevăr, de un inconştient. În fond, nu avem nevoie decât să privim – vom face acest lucru în conferinţa următoare –, deci nu e nevoie

decât să privim cele două puncte de hotar ale vieţii fizice pământeşti, naşterea şi moartea, nu e nevoie decât să privim starea de somn a omului care apare în mod obişnuit, în fiecare zi, şi va trebui să ne spunem că pentru o cunoaştere reală a sufletului este imposibil ca ceea ce pot afirma despre trăirile sufleteşti mijloacele de cunoaştere obişnuite să poată fi susţinut în vreun fel cu certitudine în faţa unei obiecţii cum ar fi, de exemplu, următoarea: Aceste mijloace de cunoaştere obişnuite prezintă o dependenţă atât de puternică de stările trupeşti a întregii vieţi de reprezentare, a întregii simţiri şi voinţe, aşa cum se manifestă ele în conştienţă în viaţa cotidiană obişnuită, încât putem spune prea bine că trăirile sufleteşti izvorăsc din stările trupeşti exact ca dintr-o sferă inconştientă, şi că în timpul somnului viaţa pur organică proliferează peste măsură, ea nu permite ca din sânul ei să răsară reprezentări, sentimente şi impulsuri de voinţă; de fapt, nu se mai poate spune nimic despre aceste manifestări. Am putea trage, poate, cel mult, concluzia, pe baza apariţiei viselor, care se ivesc ca şi cum ele ar proveni din viaţa de somn şi ne-am aminti de ele numai în starea de veghe, am putea, deci, trage concluzia, pe baza întrepătrunderii vieţii de somn cu visele, că viaţa sufletească a omului ca atare s-ar continua în timpul somnului; dar toate acestea sunt lucruri nesigure. – În fond, niciun om serios şi cu adevărat imparţial nu poate vorbi despre suflet, pe baza mijloacelor de cunoaştere obişnuite, altfel decât spunând: Sufletul ne prezintă doar nişte fenomene care par să depindă cu totul de stările corporale.

Tocmai pentru că modul de cunoaştere antroposofic ia în serios această capacitate sau incapacitate a mijloacelor de cunoaştere obişnuite, el trebuie să se străduiască, pe de altă parte, să ajungă la alte mijloace de

cunoaştere. Şi dumneavoastră ştiţi, desigur, că la asemenea mijloace de cunoaştere se ajunge prin alte mijloace ca: Imaginaţia, Inspiraţia şi Intuiţia, pe care le-am descris aici adesea. Prin această modalitate specială de cunoaştere, care trebuie să fie dezvoltată mai întâi ca facultate pornind de la viaţa sufletească obişnuită, care poate fi dezvoltată numai dacă omul face cu adevărat nişte eforturi în sensul acestei dezvoltări, el trebuie să se străduiască să-şi clarifice apoi ceea ce nu poate fi clarificat cu mijloacele de cunoaştere obişnuite.

Şi acum aş vrea să prezint, fără a mă angaja din nou în descrierea, pe care am făcut-o atât de frecvent, a esenţei cunoaşterii imaginative, inspirate şi intuitive, aş vrea să prezint, tocmai pe baza acestor trei trepte ale cunoaşterii, un domeniu important al subconştientului sau al inconştientului uman, şi anume, domeniul vieţii sufleteşti dintre adormire şi trezire. Ce-i drept, eu am făcut adesea această descriere, din anumite puncte de vedere, dar aş vrea s-o fac astăzi din nou dintr-un punct de vedere special. Aşadar, aş vrea să descriu astăzi pur şi simplu rezultatele pentru înţelegerea somnului prin Imaginaţie, Inspiraţie şi Intuiţie. Pentru conştienţa obişnuită, aici avem de-a face numai cu faptul că acea stare a conştienţei plină cu un anumit conţinut, aşa cum îl avem noi de la trezire până la adormire, se estompează odată cu adormirea şi apoi se stinge, şi între adormire şi trezire apare o stare de inconştienţă. În timpul conştienţei de zi, omul nu poate să spună, în ultimă instanţă, cu ajutorul mijloacelor de cunoaştere obişnuite, ce face sufletul său în perioada dintre adormire şi trezire. Căci, firește, ceea ce are loc atunci când omul trăiește, în general, în această stare, ca element sufletesc propriu-zis, nu intră în cunoştinţa obişnuită. Pentru conştienţa obişnuită se răspândește

întuneric peste ceea ce trăieşte sufletul, în principiu, când se află în stare de somn. Ei bine, dar atunci când se iveşte mai întâi cunoaşterea imaginativă, starea de somn începe să se lumineze, întunericul începe să se transforme în lumină, şi deja cu ajutorul cunoaşterii imaginative ne putem forma nişte judecăţi despre ceea ce trăieşte sufletul, cel puţin în primele stadii ale stării de somn. Putem pătrunde apoi mai departe în aceste trăiri, prin cunoaşterea inspirată şi intuitivă. Nu trebuie să vă imaginaţi că aţi putea privi în interiorul stării de somn ca într-un stereoscop, ci lucrurile sunt de aşa natură încât prin cunoaşterea imaginativă, inspirată şi intuitivă trăim nişte stări sufleteşti care sunt asemănătoare somnului prin faptul că atunci noi ne aflăm faţă de trupul nostru, faţă de corpul nostru, într-un raport asemănător aceluia în care ne aflăm faţă de el în timpul somnului, dar, cu toate acestea, nu trăim acest raport lipsiţi cu totul de conştienţă, ci îl trăim într-o stare de conştienţă deplină. Şi, de aceea, datorită faptului că trăim în timpul stării de veghe pe deplin conştienţi într-un mod care se aseamănă trăirilor din timpul somnului, noi putem observa ce se petrece cu sufletul uman în timpul somnului, şi putem descrie apoi acest lucru.

Când omul adoarme, ştiţi, desigur, ce se întâmplă: la adormire, această conştienţă confuză şi estompată care apare se poate îmbiba cu vise. La început, această lume a visului nu ne poate ajuta deloc să ajungem la o cunoaştere a vieţii sufleteşti. Căci ceea ce putem şti despre vise în conştienţa din timpul zilei prin intermediul mijloacelor de cunoaştere obişnuite rămâne, totuşi, ceva foarte exterior, şi visele înseşi nu se prezintă în aşa fel încât să ne putem baza pe ele într-un mod absolut precis înainte de a avea o cunoaştere de altă natură despre somn. Cel care ajunge cu

adevărat până la o cunoaştere a stărilor de somn ştie că visele sunt mai curând ceva care ne induce în eroare când urmărim o cunoaştere reală a acestei stări de somn. Ceea ce trăieşte sufletul este trăit de el în mod inconştient. Ei bine, pentru că eu descriu acest fenomen pe baza cunoaşterii imaginative, inspirate şi intuitive, trebuie să vi-l descriu ca şi cum sufletul l-ar trăi în mod conştient; aşadar, eu voi descrie trăirile sufletului de la adormire până la trezire ca şi cum ar fi trăite în mod conştient; ele nu sunt trăite în mod conştient, dar, desigur, ceea ce voi descrie ca şi cum ar fi trăit în mod conştient este ceva trăit de suflet, chiar dacă sufletul nu ştie nimic despre această trăire. Aceasta este, totuşi, o realitate, şi acţionează ca realitate nu numai de la adormire până la trezire, ci acţionează, de asemenea, înainte de toate, în interiorul organismului fizic uman şi aici acţionează chiar cel mai bine în timpul stării de veghe. Purtăm mereu în noi în timpul zilei, de la trezire până la adormire, efectele şi ecourile trăirilor pe care le-am avut în timpul nopţii şi, chiar dacă pentru cultura şi civilizaţia exterioară are o mare importanţă tot ceea ce face omul în stare de conştienţă, ceea ce se petrece în omul însuşi depinde într-o măsură infimă de conştienţa sa, dar depinde în cel mai înalt grad de ceea ce trăieşte el în mod inconştient de la adormire până la trezire.

Atunci, la început, când percepţiile simţurilor sunt în mod treptat paralizate cu totul, când impulsurile de voinţă încetează să acţioneze, noi trăim o stare nediferenţiată a sufletului. Este o trăire generală, imprecisă, o trăire în care este prezent, ce-i drept, un sentiment clar al timpului, dar simţul spaţiului este şters aproape cu desăvârşire. Astfel încât această trăire poate fi comparată în mod real cu un fel de înot, cu un fel de mişcare într-o substanţă cosmică

generală nediferenţiată. De fapt, abia putem găsi nişte cuvinte pentru a exprima ceea ce trăieşte aici sufletul. Am putea spune că sufletul se trăieşte pe sine ca şi cum ar fi un val într-o mare uriaşă, ca şi cum ar fi un val, dar un val care se simte organizat în sine, care se simte înconjurat din toate părţile de restul mării, şi care simte influenţele acestei mări asupra sa, aşa cum în viaţa din timpul zilei simte impresiile culorilor, sau ale sunetelor sau ale căldurii în mod distinct şi diferenţiat, le simte, le percepe şi reflectează asupra lor. Dar, aşa cum în timpul zilei ne simţim, ca om închis între limitele pielii sale, într-un anumit loc, tot astfel, în clipa care urmează adormirii ne simţim – spun ne simţim, trăim acest lucru, ca şi cum ar fi vorba de ceva conştient; realitatea este prezentă, numai că nu este prezentă conştienţa acestei realităţi –, ne simţim ca un val într-o mare generală, ne simţim când ici, când colo, cum spuneam, sentimentul determinat al spaţiului încetează să existe. Este prezent, în schimb, un sentiment general al timpului. Dar această trăire este legată de o altă trăire: un sentiment de singurătate, de părăsire. Este un fel de cufundare într-un abis. Dacă omul nu ar fi pregătit pentru această trăire, el ar fi expus unei dificultăţi atunci când ar trăi deja în mod conştient acest prim stadiu al somnului, căci el ar găsi insuportabil să piardă aproape cu totul sentimentul spaţiului, să trăiască numai într-un sentiment general al timpului, să se simtă integrat într-un mod atât de confuz ca într-o nedeterminată mare universală, în care poţi distinge extraordinar de puţin, în care distingi doar faptul că eşti o Sine în sânul unei existenţe cosmice universale. Ne-am simţi, într-adevăr – dacă ar fi prezentă conştienţa –, ca plutind deasupra unui abis. Iar această trăire este legată de ceva care apare în suflet ca o nevoie teribilă de a ne sprijini de ceva spiritual,

de a fi uniţi cu ceva spiritual. În marea universală în care plutim am pierdut oarecum acel sentiment al siguranţei legăturii cu lucrurile materiale ale lumii din timpul stării de veghe. De aceea, simţim – am simţi dacă starea ar fi conştientă – o dorinţă profundă de a ne uni cu divin-spiritualul. Am putea spune, de asemenea: Trăim această mişcare a noastră generală într-o substanţă cosmică indiferenţiată ca pe o adăpostite în sânul unui element divin-spiritual.

Vă rog să fiţi atenţi la modul în care trebuie să descriu aici lucrurile: eu vă descriu toate acestea, subliniez încă o dată, ca şi cum sufletul le-ar trăi în mod conştient. El nu le trăieşte în mod conştient, dar, desigur, vă puteţi imagina că, în timp ce trăim în viaţa de zi în mod conştient, în organismul nostru se petrece ceva inconştient, ceva care este, pur şi simplu, o realitate. Să spunem, de exemplu, că trăim o bucurie; ei bine, când trăim o bucurie, sângele pulsează altfel decât atunci când suntem cuprinşi de tristeţe. Trăim bucuria sau tristeţea în conştienţa noastră, dar nu trăim în mod conştient pulsaţia sângelui într-o stare sau alta. Totuşi, această pulsaţie a sângelui este o realitate. Şi astfel, acestor trăiri, pe de o parte, trăirii descrise de mine aici ca un fel de înotare generală într-o substanţă cosmică indiferenţiată şi, pe de altă parte, trăirii descrise ca o nevoie de divin, le corespunde o realitate din viaţa sufletească. Şi cunoaşterea imaginativă nu face nimic altceva decât să înalţe în conştienţă pulsaţia sângelui care stă la baza bucuriei sau a tristeţii. Realităţile sunt prezente, şi realităţile acţionează intervenind în viaţa de veghe din timpul zilei, astfel încât atunci când ne trezim dimineaţa ne simţim organismul într-o dispoziţie împrospătată datorită faptului că în viaţa noastră sufletească a avut loc această trăire din timpul nopţii. Ceea ce se petrece în corpul

despărţit de suflet între adormire şi trezire are o importanţă deosebită ca ecou în timpul vieţii de veghe din ziua care urmează. Şi noi nu ne-am putea folosi trupul în mod just în ziua următoare dacă nu ne-am fi desprins din legătura cu lucrurile exterioare fizic-sensibile şi nu ne-am fi cufundat în această trăire indeterminată pe care am descris-o. Şi faptul că în timpul vieţii de veghe din timpul zilei am adus la suprafaţă din profunzimile voinţei noastre un fel de nevoie de a pune în legătură cu un Tot universal ceea ce există atât de diferenţiat în jurul nostru, şi că simţim nevoia de a lega lumea celor sensibile de un element divin, această nevoie este un efect al primului stadiu al stării de somn. Ne putem întreba: Oare de ce omul nu e mulţumit să vadă, pur şi simplu, diferitele lucruri ale lumii separate unele de altele în timpul stării de veghe, oare de ce nu e mulţumit să colinde, pur şi simplu, lumea şi să vadă plante, animale etc.? De ce începe el să filosofeze (şi acest lucru îl face şi cel mai simplu om, nu doar filosoful; în treacăt fie spus, omul cel mai simplu înţelege lucrurile mult mai bine decât filosoful)? De ce se întreabă el cum se leagă lucrurile, de ce pune el particularul, ceea ce vede, în legătură cu un Tot universal, de ce se întreabă cum este întemeiat particularul într-un Cosmos universal? El nu s-ar comporta în acest fel dacă nu ar trăi în mod viu în timpul stării de somn în sânul unui asemenea element indeterminat. Şi el nici nu ar ajunge la un sentiment al divinului în starea sa de veghe dacă nu ar trece în timpul primului stadiu al stării sale de somn prin realitatea corespunzătoare, prin acest sentiment al divinului. Datorăm somnului un lucru extraordinar de important tocmai pentru interiorul fiinţei noastre ca oameni.

Dacă omul îşi continuă somnul, el intră într-un alt stadiu, care nu mai poate fi contemplat prin cunoaştere

imaginativă, ci pentru a cărui contemplare este necesară cunoaşterea inspirată. Ceea ce se prezintă, la rândul său, ca realitate a trăirii sufleteşti şi care se reflectă în conştienţa inspirată, la fel ca pulsaţia sângelui când trăim bucuria şi tristeţea, este, în primă instanţă, o anumită sfâşiere a sufletului în cât mai multe părţi, şi această sfâşiere este legată de ceva care, dacă ajunge să străfulgere în conştienţă, apare ca anxietate. După ce sufletul a trecut prin acea stare pe care o putem numi plutire deasupra unui abis sau înotare într-o substanţă cosmică universală şi un dor după un element divin-spiritual, el cade într-o anumită stare de anxietate, adică, într-o stare care pentru conştienţă ar fi anxietate, dacă am trăi-o în mod conştient, o stare care, în esenţă, constă în faptul că sufletul nu doar înoată într-o substanţă cosmică universală, ci se cufundă oarecum în nişte fiinţe individuale spiritual-sufleteşti care au o existenţă în sine, cu care sufletul ajunge acum la o anumită înrudire; astfel încât el acum nu mai este, de fapt, o unitate, ci o multiplicitate. Dar tocmai această multiplicitate este trăită ca anxietate. Şi omul trebuie să depăşească, într-un anumit fel, această anxietate.

În perioada din cadrul evoluţiei Pământului care a precedat Misteriului de pe Golgotha, din lăcaşele de Misterii porneau, sub forma celor mai diferite practici religioase, nişte îndrumări pentru omenire, care îşi găseau drumul spre oamenii individuali şi prin care sufletele ajungeau să mai trăiască, pe lângă ceea ce puteau trăi ca sentimente în contact cu lumea sensibil-exte- rioară, şi alte sentimente, prin faptul că aveau nişte reprezentări despre Divinitate adaptate pentru aceste vremuri vechi. Ei bine, în aceste vremuri vechi, oamenii erau constituiţi în aşa fel încât ei aveau şi în timpul vieţii de veghe din timpul zilei un fel de licărire în conştienţă a lumii spirituale. Cu cât ne

întoarcem mai mult în timp în evoluţia omenirii pe Pământ, cu atât ajungem să înţelegem mai bine că în vremurile străvechi oamenii au avut un fel de clarvedere, şi apoi, în nişte vremuri ulterioare, nişte ecouri ale acestei clarvederi, şi ne dăm seama că oamenii de atunci aveau viziunea interioară a faptului că omul însuşi, înainte de a-şi începe viaţa pământească, a trăit ca fiinţă sufletesc-spirituală într-o existenţă prepământească. Acesta nu era un fapt pe care oamenii l-au dedus, nici un fapt în care doar credeau, ci era o certitudine, fiindcă ei trăiau în interiorul lor ceva care le-a rămas dintr-o existenţă prepământească.

Dacă îmi permiteţi o analogie banală, aş spune: când cineva a moştenit de la părinţii săi o anumită avere, el ştie, de asemenea, cum a apărut această avere prin existenţa ei nemijlocită în cursul vieţii sale, el ştie că nu şi-a câştigat el însuşi această avere, ci că i-a venit de la părinţi. Tot astfel, oamenii unei epoci mai vechi ştiau că anumite trăiri din sufletul lor nu au luat naştere pe baza a ceea ce au văzut ochii lor, ci ştiau că aceste trăiri sunt o moştenire dintr-o existenţă prepământească. Ei ştiau acest lucru în legătură cu aceste trăiri sufleteşti. Trebuie să subliniem mereu şi mereu faptul că oamenii s-au eliberat de asemenea trăiri pe parcursul evoluţiei lor, că epoca actuală este o epocă în care conştienţa obişnuită nu are niciun fel de asemenea trăiri care pot fi considerate ca o moştenire dintr-o existenţă prepământească. Aşadar, pentru aceşti oameni ai unor timpuri mai vechi era mai uşor să li se indice de către conducătorii lor spirituali din lăcaşele de Misterii cum ar trebui să se orienteze cu sentimentele lor faţă de ceea ce aveau ei în acest fel în suflet ca trăire spirituală. Şi, cu ajutorul forţei pe care o aveau datorită impulsurilor pe care le primeau din lăcaşele de Misterii, oamenii îşi duceau apoi din viaţa obişnuită din timpul zilei în viaţa din timpul

nopţii, în viaţa de somn, forţa de a rămâne biruitori în faţa anxietăţii pe care tocmai am descris-o. Aşadar, anxietatea se iveşte din profunzimile vieţii de somn. Forţa de a nu aduce cu sine din această stare de anxietate pentru ziua următoare un fel de istovire generală a organismului, ci de a aduce cu sine un fel de împrospătare a organismului, trebuia să fie mai întâi acumulată în timpul vieţii de veghe din ziua precedentă; în acest fel erau legate între ele zilele şi nopţile. Noaptea aduce, într-un anumit stadiu al stării de somn, anxietatea; în această anxietate trebuie să fie turnată forţa care pe vremuri era dobândită prin trăirile religioase ori de natură religioasă din ziua precedentă, şi când aceste două lucruri, acest rezultat din ziua precedentă şi trăirea originară din timpul nopţii, se uneau, atunci în viaţa de veghe din ziua următoare în interiorul organismului iradia forţa înviorătoare.

O ştiinţă spirituală adevărată nu mai poate vorbi doar în fraze abstracte şi generale despre faptul că aici avem de-a face cu o conducere universală divină a lumii. Nu mai e posibil să descriem diferitele procese ale lumii doar conform aparenţei lor sensibile şi să spunem: Da, desigur, în această aparenţă sensibilă există o conducere universală a lumii. – Ştiinţa spirituală trebuie să indice în mod absolut concret cum are loc această conducere universală divină a lumii. Dacă vrem ca sarcinile evoluţiei omenirii să fie integrate viitorului, nu mai putem spune, pur şi simplu, că după un somn sănătos ne simţim înviorați, că Dumnezeu ne-a adus înviorarea. Ar trebui să ne pierdem nădejdea în orice ştiinţă dacă, pe de o parte, ar trebui să căutăm o ştiinţă riguroasă pentru lumea sensibilă, şi nu am putea extinde rigoarea acestei ştiinţe asupra a ceea ce se referă la suprasensibil; şi, pe de altă parte, dacă ar trebui să rămânem în suprasensibil numai la fraza generală: da,

desigur, există un fel de conducere divină a lumii. Se ajunge tot mai mult la ceva precis determinat, se poate arăta că această anxietate care apare în al doilea stadiu al somnului se unește oarecum cu forța care își are izvorul în trăirea religioasă din ziua precedentă, care își trimite ecourile în timpul nopții, și de aici provine, la rândul ei, forța înviorătoare pentru organismul fizic din ziua următoare. Prin aceasta ajungem tot mai mult să înțelegem cum trăiește elementul spiritual real în elementul fizic real, în timp ce pentru mijloacele de cunoaștere considerate astăzi valabile există doar un conținut fizic, și este un mod general de a vorbi când se spune că în acest conținut fizic, sau deasupra acestui conținut fizic, ar exista și ceva spiritual. Dar civilizația, cultura omenirii va decădea tot mai mult dacă omul nu se va hotărî să extindă la lumea spirituală rigoarea pe care o aplică pentru cercetarea și cunoașterea lumii exterioare. Și acum, dacă urmărim cu ajutorul conștienței inspirate aceste stadii ale somnului, felul cum se face trecerea de la primul stadiu la al doilea stadiu, observăm că trăirea interioară a sufletului devine cu totul alta decât era ea în viața din timpul zilei.

Desigur, putem recunoaște și prin intermediul științelor obișnuite ale naturii, numai să procedăm în mod consecvent, că noi suntem integrați cu ființa sufletească în procesul respirator, în procesul circulației sângelui, în procesul de hrănire care este inserat în procesul circulației sângelui. Putem simți, de exemplu, că se petrece ceva dacă ne obosim mișcându-ne etc. Simțim ființa sufletesc-spirituală legată de procesele corporale, și când descriem, să spunem, procesul respirator sau procesul circulației sângelui, atunci știm: descriem un proces în care este integrată în timpul vieții de veghe trăirea sufletească. De la adormire până la trezire, trăirea sufletească nu este

integrată într-un proces sensibil, dar şi aici e vorba de o viaţă interioară absolut precisă, de o viaţă interioară care poate fi pusă în legătură cu ceva, aşa cum viaţa interioară din timpul zilei poate fi pusă în legătură cu viaţa respiraţiei sau cu viaţa circulaţiei sângelui. Iar aici se constată că această viaţă interioară din timpul nopţii are legătură cu evoluţia unor forţe interioare, care poate fi comparată cu evoluţia forţelor respiraţiei şi ale circulaţiei sângelui, are legătură cu o evoluţie a unor forţe care reprezintă o copie a mişcărilor planetelor sistemului nostru solar. Nota bene, eu nu spun că suntem integraţi în fiecare noapte de la adormire până la trezire în mişcările planetelor sau că suntem legaţi de ele, ci spun că suntem integraţi într-un fel de copie, într- un fel de miniatură a sistemului nostru solar, respectiv, a mişcărilor sale. Astfel, aşa cum în privinţa vieţii sufleteşti din timpul zilei suntem implicaţi în circulaţia sângelui, tot astfel, în privinţa vieţii sufleteşti din timpul nopţii suntem integraţi într-un fel de copie a mişcărilor planetelor sistemului nostru solar. Dacă spunem, pentru viaţa diurnă: În om circulă globulele sanguine albe, globulele sanguine roşii, în noi se mişcă forţa respiraţiei, prin care inspirăm, expirăm –, atunci pentru viaţa sufletească nocturnă trebuie să spunem: Noi avem în interiorul nostru o copie a mişcării lui Mercur, o copie a mişcării lui Venus, o copie a mişcării lui Jupiter. – Viaţa noastră sufletească de la adormire până la trezire este un fel de mic Cosmos planetar. De la adormire până la trezire, viaţa noastră se transformă dintr-o viaţă umană personală într-o viaţă cosmică. Iar cunoaşterea inspirată poate afla atunci că, dacă seara suntem obosiţi, forţele care au făcut în ziua precedentă ca sângele să pulseze, în timpul nopţii pot menţine vitalitatea la început prin propria lor inerţie, dar, pentru ca să poată exista din nou viaţă sufletească în

timpul zilei, este nevoie de impulsul care ia naştere în timpul nopţii din trăirea unei copii a Cosmosului planetar. Odată cu trezirea, în noi este implantat, inoculat, efectul a ceea ce am trăit de la adormire până la trezire în contact cu copiile mişcărilor planetare. Este ceea ce uneşte Cosmosul cu viaţa noastră individuală. Dimineaţa, la trezire, în noi nu ar putea iradia în mod just forţele de care avem nevoie pentru apariţia justă a conştienţei, dacă nu am avea acest efect al trăirilor din timpul nopţii.

Puteţi vedea deja din cele prezentate cât de puţină dreptate au unii oameni când se plâng într-un mod nemaiauzit de insomnie. De obicei, e vorba de o autoiluzionare extraordinar de puternică. Dar nu vreau să abordez acum acest subiect, fiindcă cei care sunt supuşi acestei autoiluzionări nu cred că e vorba de o autoiluzionare; ei cred că nu se află cu adevărat într-o stare de somn, pe când, de fapt, ei dorm, numai că au un somn anormal, în care ei cred că sufletul lor nu se află în afara trupului trăind existenţa planetară. Firește, ei se află într-o stare apăsătoare, dar care le permite, totuşi, să trăiască acelaşi lucru pe care îl trăieşte un altul, care are un somn sănătos.

În general, pentru om lucrurile stau aşa cum le-am descris eu acum, aşadar, în al doilea stadiu al somnului său omul parcurge o viaţă cosmică. V-am arătat că în timpurile vechi care au precedat Misteriul de pe Golgotha din lăcaşele de Misterii porneau impulsurile prin care omul primea forţa de a ieşi din starea de anxietate, de a se opune oarecum sfâşierii în mai multe părţi, şi de a trece într-un mod sănătos prin ceea ce trebuia să treacă. Şi anume, această forţă făcea ca omul să ajungă la trăirea planetelor şi să nu rămână la trăirea stării de sfâşiere. Anxietatea era provocată de trăirea stării de sfâşiere; omul avea trăirea

prin care se simţea în sânul planetelor datorită faptului că lua cu sine forţa descrisă adineaori, datorită trăirii din ziua precedentă, începând cu Misteriul de pe Golgotha, oamenii au posibilitatea, dacă îşi îndreaptă sufletul spre Evenimentul acestui Misteriu de pe Golgotha, de a dobândi forţa care înainte le era dată oamenilor prin intermediul Misteriilor, aşa cum am descris. Pentru cel care trăieşte cu adevărat în mod just din punct de vedere sufletesc-interior Misteriul de pe Golgotha, Christos devine un Conducător puternic în momentul în care sufletul păşeşte pe tărâmul anxietăţii în intervalul dintre adormire şi trezire, astfel încât omenirea modernă are prin trăirea lui Christos ceea ce o omenire mai veche avea prin intermediul Misteriilor.

Din acest stadiu al somnului pe care l-am descris adineaori, omul intră apoi în stadiul pe care îl pot numi acum ceva mai simplu decât am numit stadiile anterioare, căci nu mi-o veţi lua în nume de rău dacă vorbesc despre asemenea lucruri, după ce m-am oprit ceva mai mult la trăirea planetară: după trăirea planetară, omul are trăirea stelelor fixe. După ce a trăit în al doilea stadiu al somnului în sânul copiei mişcărilor planetare, el trăieşte acum în configuraţiile stelelor fixe, respectiv în sânul copiilor configuraţiilor stelelor fixe ale Cercului zodiacal. Această trăire a configuraţiilor stelelor fixe ale Cercului zodiacal este un fapt foarte real în cel de-al treilea stadiu al vieţii din timpul nopţii. Aici omul începe apoi să trăiască şi deosebirea dintre Soare ca planetă şi Soare ca stea fixă. Omului nu îi este astăzi deloc clar de ce în astronomiile mai vechi Soarele era considerat în acelaşi timp o planetă şi, într-un anumit sens, totuşi, o stea fixă. În timpul celui de-al doilea stadiu al somnului, Soarele are, într-adevăr, pentru această trăire, însuşiri planetare. Cunoaştem, astfel, poziţia lui absolut excepţională pentru trăirea omului de pe

Pământ. Cunoaştem Soarele şi în relaţie cu celelalte configuraţii ale constelaţiilor, aşadar, cu cele ale Cercului zodiacal. Într-un cuvânt, omul se simte în interiorul Cosmosului într-un mod şi mai intens decât în stadiile precedente ale somnului. El ajunge la trăirea stelelor fixe, şi prin trăirea stelelor fixe omul primeşte pentru viaţa din ziua următoare nişte impulsuri şi mai profunde, şi mai importante, decât impulsurile pe care le poate primi când are numai trăirea planetelor. Prin trăirea planetelor are loc, dacă mă pot exprima astfel, pătrunderea cu căldură a proceselor respiratorii şi a proceselor circulaţiei sângelui; dar faptul că aceste procese sunt de natură substanţială, faptul că ele sunt îmbibate de ceea ce au ele nevoie, de substanţă, aşadar, faptul că aceste procese sunt în permanenţă şi nişte procese de hrănire a organismului, această antrenare a substanţelor nutritive prin organism este în aparenţă procesul cel mai material, dar acest proces se produce pe baza unor forţe mai înalte decât simpla mişcare a circulaţiei sângelui, această trăire se bazează, în privinţa efectului ei de stimulare a vieţii din timpul zilei, pe un ecou al trăirii stelelor fixe. Modul în care noi, ca oameni fizici, suntem dependenţi în ceea ce priveşte spiritual-sufletescul nostru de felul în care circulă în noi o substanţă sau alta, are legătură, dacă mă pot exprima astfel, cu cele mai înalte sfere cereşti, are legătură cu faptul că noi, ca fiinţe spiritual-sufleteşti, simţim în interiorul nostru, în al treilea stadiu al somnului, copiile configuraţiilor stelelor fixe, aşa cum ne simţim în starea de veghe din timpul zilei stomacul sau plămânul. Aşa cum în timpul zilei trupul nostru este, pe de o parte, mobil din punct de vedere interior, traversat de mişcări ale respiraţiei, de mişcări ale circulaţiei sângelui, tot astfel, în timpul nopţii sufletul nostru, elementul substanţial din sufletul nostru, este ceva

care conţine din punct de vedere interior copiile mişcărilor planetare. Şi, aşa cum în timpul zilei avem în interiorul nostru stomacul, plămânul, inima, tot astfel, în timpul nopţii avem în interiorul nostru configuraţiile stelelor fixe; atunci ele sunt interiorul nostru. În acest fel, în timpul stării de somn omul devine în mod real o fiinţă cosmică. Al treilea stadiu al somnului este cel mai profund; din acest stadiu omul revine treptat la starea de veghe din timpul zilei. De ce revine? Omul nu ar vrea să revină la starea de veghe din timpul zilei dacă în sufletul său nu s-ar instala nişte forţe care îl introduc din nou în organismul său fizic.

Eu v-am descris, sub cele mai diferite aspecte, cum pot fi abordate aceste forţe; le voi descrie acum sub aspect cosmic. Prin intuiţie facem cunoştinţă cu trăirea stelelor fixe, apoi aflăm, de asemenea, că forţele care îl introduc pe om din nou în organismul fizic sunt forţele Lunii, adică forţele care corespund în spirit cu ceea ce apare, ca imagine fizică, drept Lună. Acest proces nu depinde, firește, de faptul că acum e Lună plină sau aşa ceva. Luna poate străluminа, ca influenţă spirituală, şi prin Pământ. Ce-i drept, acest lucru are de-a face cu metamorfozele care se manifestă în faptul că Luna e vizibilă sau nu, dar examinarea acestor metamorfoze ne-ar conduce la nişte distincţii mult mai fine, despre care nu putem vorbi astăzi. În general, forţele lunare sunt forţele care îl aduc înapoi pe om. Am putea spune că, aşa cum omul e pătruns, ca suflet, de la adormire până la trezire, de forţele planetare, aşa cum el e pătruns în permanenţă de forţele care se revelează în configuraţiile stelelor fixe, aşa cum e pătruns şi rămâne pătruns de aceste forţe, căci ele îşi trimit efectele în viaţa de veghe din timpul zilei, tot astfel, omul e pătruns necontenit de ceea ce corespunde în Cosmos, ca forţe spirituale, Lunii fizice. Aceste forţe ale Lunii sunt cele care

ne conduc înapoi. În realitate, acesta este un proces extraordinar de complicat; dacă vrem să-l caracterizăm în vreun fel, eu aş putea spune aşa: Când întindem un elastic, nu-i aşa, atunci el merge până la un anumit punct, apoi se strânge la loc; aşa întindem noi, într-un fel, forţele lunare până într-un anumit punct, din care trebuie să ne întoarcem înapoi. Acest lucru are loc în stadiul al treilea al somnului şi, prin intermediul forţelor Lunii, care, în principiu, au o legătură strânsă cu introducerea elementului spiritual-sufletesc în lumea fizică, noi suntem conduşi înapoi, stadiu cu stadiu; din stadiul al treilea, trecând prin stadiul al doilea, prin primul stadiu, suntem conduşi înapoi.

Vedeţi dumneavoastră, tot ceea ce poate purta omul în forţele sale de reprezentare şi de simţire în starea de veghe din timpul zilei ca forţe ale iniţiativei constituie efectul trăirii stelelor fixe din timpul nopţii. Tot ceea ce poate purta omul în forţele sale de reprezentare şi de simţire ca forţe combinatorii, ca forţe ale înţelepciunii, ca forţe ale inteligenţei, este efectul trăirii planetelor. Dar ceea ce iradiază din Cosmos, prin trăirea din timpul nopţii, în viaţa din timpul zilei, trebuie să vină neapărat prin intermediul trupului. Trăirea stelelor fixe pulsează în viaţa noastră din timpul zilei prin transportarea substanţelor nutritive. Substanţele nutritive nu ar ajunge în creierul nostru în aşa fel încât să ne poată face capabili să dezvoltăm nişte forţe de iniţiativă dacă acest întreg proces nu ar fi pătruns cu căldură prin ceea ce simţim noi în timpul nopţii când avem trăirea stelelor fixe. Şi nu am putea gândi raţional dacă în circuitul nostru respirator, în circulaţia sângelui nostru din timpul zilei, nu ar reuşi să pătrundă efectele trăirii planetelor din timpul nopţii.

Astfel de lucruri sunt adevărate întotdeauna numai în general, iar când la nişte oameni care suferă foarte tare de insomnie asemenea realităţi devin confuze, avem sarcina de a clarifica anomaliile respective. Când pătrundem cu adevărat lucrurile, vedem că ele nu contrazic aceste adevăruri. Dar abia aceste adevăruri, care sunt juste în general, oferă o posibilitate de a clarifica, într-adevăr, în mod esenţial, particularul. O cunoaştere reală a fiinţei umane este posibilă numai dacă devenim conştienţi în cea mai largă măsură de faptul că omul nu trăieşte numai în corpul său fizic între limitele pielii sale, că el trăieşte în sânul lumii întregi. Numai că viaţa în sânul lumii întregi este acoperită cu un văl pentru conştienţa obişnuită, căci ea este foarte estompată pentru viaţa de veghe din timpul zilei. Trăim, cel mult, în sentimentul general de lumină, ceva din participarea noastră la existenţa unui Cosmos general. Poate că între trezire şi adormire omul mai are şi alte sentimente, dar foarte confuze, ceva dintr-o senzaţie de a fi adăpostit în sânul Cosmosului. Dar toate aceste lucruri pe care le primeşte omul în acest fel rămân tăcute, pentru ca omul să-şi poată dezvolta, de la trezire până la adormire, conştienţa individuală, pentru ca el să nu poată fi tulburat în trăirea sa de tot ceea ce intervine din Cosmos. În timpul nopţii este exact invers. Atunci omul are ca trăire a sa trăirea cosmică, firește, copia unei trăiri cosmice, dar el are copia fidelă, aşa cum am arătat. Aici omul are cu adevărat o trăire cosmică şi, tocmai pentru că omul trebuie să treacă prin această trăire cosmică, conştienţa sa de veghe este estompată şi paralizată.

Evoluţia în viitor a omenirii va consta în faptul că omul se va integra tot mai mult şi mai mult în Cosmos, şi că el va face să vină odată vremea când se va simţi cu conştienţa sa în Soare, Lună şi stele, aşa cum se simte acum

cu conştienţa sa pe Pământ. Atunci el va privi din Cosmos spre Pământ aşa cum priveşte acum, în starea sa de veghe actuală, de pe Pământ în Cosmos. Dar priveliştea va fi esenţial diferită.

Dacă un om vrea să participe în mod cinstit la evoluţie, în întreaga ei dimensiune, el trebuie să devină conştient şi de faptul că însăşi conştienţa omului este supusă unei evoluţii, că această conştienţă legată de trup pe care o are omul în etapa actuală este un stadiu de trecere spre un alt tip de conştienţă, care nu va fi nici ea altceva decât oglindirea în suflet a unor realităţi, dar acestea sunt realităţile pe care omul le trăieşte deja astăzi în fiecare noapte; el are nevoie de aceste realităţi, pentru că numai ele, prin efectul lor, îi pot susţine cu adevărat viaţa din timpul zilei. Evoluţia în continuare constă în faptul că ceea ce constituie astăzi pentru om inconştientul său va deveni, şi în timpul vieţii normale, un fel de conştienţă; dar pentru aceasta, firește, omul trebuie să se familiarizeze cu ştiinţa spirituală, căci, exact aşa cum, într-un anumit sens, trebuie să avem, totuşi, o direcţie când înotăm undeva, tot astfel, şi conştienţa actuală obişnuită are nevoie de o direcţie. Nu ne putem lăsa purtaţi, pur şi simplu, de val, aşa cum se întâmplă în cazul mijloacelor de cunoaştere obişnuite. Avem nevoie de o direcţie. Această direcţie poate fi dată numai şi numai de ştiinţa spirituală antroposofică, fiindcă ea dezvăluie, în măsura în care e necesar pentru zilele noastre, ce trăieşte deja de pe acum în om, numai că omul actual încă nu e conştient de aceste lucruri. Omul trebuie să şi le aducă în conştienţă, altfel el nu poate trăi un progres cosmic real.

Cu aceasta, eu v-am descris astăzi o parte din ceea ce a fost aruncat în zilele noastre la lada de gunoi a cunoaşterii prin noţiunea de inconştient. În conferinţa

următoare voi încerca să descriu trăirile omului care se află în spatele naşterii şi morţii, exact aşa cum v-am descris astăzi stările inconştiente din timpul somnului.

Capitolul V
UN SPIRIT ACTIV: VISELE ŞI CERCETĂTORUL SPIRITUAL

Cunoaşterea lumilor superioare nu e uşoară. Steiner încearcă în permanenţă să ridice standardele, să afirme că noi nu putem să purcedem la cunoaşterea condiţiilor spirituale cu acelaşi fel de cunoaştere pe care o aplicăm în mod normal în lumea fizică. Aici el ridică gradul de dificultate, subliniind trei caracteristici speciale ale cunoaşterii superioare.

În primul rând, memoria obişnuită nu poate cuprinde aceste experienţe, deoarece memoria obişnuită utilizează imaginile senzoriale, iar în lumea spirituală ca atare nu există asemenea imagini. În al doilea rând, deşi practica ne ajută să ne perfecţionăm în privinţa capacităţilor pământeşti, experienţa spirituală devine mai dificilă pe măsură ce se repetă. În sfârşit, evenimentele spirituale au loc cu o viteză instantanee – de fapt, în afara timpului –, astfel încât e nevoie de o imensă prezenţă de spirit chiar şi numai ca să le percepem.

Toate aceste trei caracteristici au de-a face cu imediatul. Experienţa spirituală nu poate fi captată prin memorie, practică sau rapiditate mentală normală – odată ce spiritul se petrece într-un acum din afara timpului – acel nunc stans al lui Augustin – şi nu există vreo informaţie fixă despre el care să ne fie cunoscută.

Această conferinţă reprezintă una dintre cele mai sincere, una dintre cele mai accesibile explorări ale lui

Steiner, care ne arată cât de dificilă este experienţa spirituală, cât de diferită de ceea ce ne trece în mod normal prin minte. El descrie clar procese la care se pricepe foarte bine, şi de care se apropie cu o modernitate care pare să coboare de pe pagina scrisă în zilele noastre.

Ca şi în alte conferinţe, Steiner evidenţiază şi aici natura simbolică a viselor, şi relatează exemple de tipul stimulului senzorial, în care evenimente exterioare sau sănătatea celui care visează influenţează visul. Dar în continuare sugerează că visul, aşa cum e visat, e un simplu substitut, un substitut înveşmântat în imagini al vieţii treze, care înlocuieşte o realitate vie, spirituală, care iniţial este lipsită de asemenea imagini. De aceea, visul prezintă o „provocare" pe care Steiner îndrăzneşte, mai mult sau mai puţin, să ne-o adreseze. Visele ne provoacă să devenim conştienţi de existenţa lumii spirituale din spatele lor – o lume de fiinţe şi înţelesuri care nu numai că este mai convingătoare şi mai evidentă decât visele, aşa cum ni le amintim în mod normal, dar chiar mai convingătoare şi mai evidentă decât realitatea noastră, perceptibilă prin simţuri, din timpul zilei.

BERLIN, 21 MARTIE 1918, GA 67

Orice om care s-a trezit până la un anumit grad de cunoaştere şi a ajuns să înţeleagă ce serviciu poate face vieţii umane o înţelegere adevărată a realităţii, doreşte să-şi cucerească o cunoaştere a acelor aspecte ale vieţii umane care sunt tratate de ştiinţa spirituală reprezentată aici. În schimb, tocmai acele strădanii după cunoaştere care sunt cultivate în cadrul acestei ştiinţe spirituale li se par incomode unor oameni pentru că ea trebuie să atragă

atenţia mereu şi mereu, în virtutea naturii căutării ei, asupra faptului că ştiinţa obişnuită şi forţele de cunoaştere uzuale din cadrul ştiinţei obişnuite nu pot pătrunde în acest domeniu al vieţii spirituale; aceşti oameni găsesc că e incomod să se îndrepte spre alte izvoare de cunoaştere. Ce-i drept, printr-o examinare lipsită de prejudecăţi a acestei ştiinţe spirituale, oricărui om îi poate deveni clar faptul că raţiunea umană obişnuită, sănătoasă, dacă se apropie cu adevărat de viaţă, e în stare să înţeleagă în mod nemijlocit tot ceea ce prezintă ştiinţa spirituală. Dar tocmai faţă de această ştiinţă spirituală oamenii nu vor să aplice această raţiune umană sănătoasă şi experienţa de viaţă obişnuită, fiindcă ei nu vor să-şi îndrepte atenţia spre ceva care trebuie să se obţină mai întâi prin dezvoltarea sufletului uman. Realităţile ştiinţei spirituale pot fi cercetate numai prin metodele spiritual-ştiinţifice descrise aici şi care urmează să fie descrise în continuare, totuşi, după ce realităţile au fost cercetate, pot fi înţelese cu raţiunea umană sănătoasă şi cu experienţa de viaţă obişnuită. Dar, din cauza unei comodităţi interioare faţă de cunoaştere, oamenii au o anumită reţinere când e vorba să se apropie de această ştiinţă spirituală, de aceea, şi acele personalităţi ale prezentului care au imboldul de a cunoaşte ceva despre aceste lucruri se îndreaptă mai curând spre alte izvoare, spre nişte izvoare care, conform naturii lor, sunt mai accesibile metodelor folosite în laborator, în sala de disecţie sau sub altă formă în cadrul ştiinţei uzuale actuale. Aşa se face că cei care nu se pot hotărî să se apropie de ştiinţa spirituală se interesează adesea tocmai de fenomenele anormale ale vieţii umane, care pot fi observate în domeniul lumii sensibil-exterioare, pentru a-şi forma o părere despre viaţa spirituală. Ei cred că prin ceea ce se manifestă la om sub formă anormală ar putea

trage concluzii cu privire la anumite enigme ale existenţei. Din acest motiv, ştiinţa spirituală este confundată mereu şi mereu, în cele mai largi cercuri, cu asemenea tendinţe care abordează tot felul de domenii anormale ale vieţii umane pentru a cunoaşte spiritualul.

De aceea, trebuie să mă ocup şi într-una din aceste conferinţe de o examinare a unor asemenea domenii de graniţă, care, ce-i drept, prin caracterul lor anormal, atrag atenţia asupra anumitor taine ale existenţei, dar care pot fi înţelese în mod real numai prin intermediul ştiinţei spirituale, şi care, dacă le examinăm fără ajutorul ştiinţei spirituale, duc în mod inevitabil la nenumărate erori cu privire la adevărata realitate a vieţii spirituale. Domeniul de graniţă pe care vreau să-l examinez astăzi este, desigur, mai mult sau mai puţin cunoscut oricărui om în toată amploarea lui şi cu toate aspectele lui interesante şi enigmatice, fiindcă se referă la anumite legături ale vieţii exterioare cu substraturile ascunse ale existenţei. Mă refer la viaţa de vis a omului. Pornind de la această viaţă de vis, îmi revine misiunea de a examina astăzi şi alte domenii de graniţă ale existenţei umane, şi anume, fenomenele prin care în cadrul unor trăiri anormale ar putea lua naştere credinţa că prin intermediul lor omul s-ar apropia foarte mult de substraturile vieţii. Acestea sunt fenomenele halucinaţiei, fenomenele vieţii vizionare, şi ceea ce este înrudit cu ele, fenomenele de somnambulism, de medium, în măsura în care aceste fenomene pot fi tratate în cadrul unei scurte conferinţe.

Cel care vrea să înţeleagă pe baza punctului de vedere spiritual-ştiinţific aceste domenii de graniţă ale vieţii umane trebuie să ţină seama de acele caracteristici ale cercetării spirituale reale care pot proiecta întrucâtva o lumină asupra acestor domenii. De aceea, aş vrea să aleg

din sfera celor caracterizate deja din diferite puncte de vedere în conferinţele de până acum unele aspecte care să poată forma pe urmă o bază pentru discutarea fenomenelor menţionate. Cercetarea spirituală trebuie să se bazeze pe o dezvoltare reală a unor forţe ale sufletului uman care sunt ascunse în conştienţa obişnuită, precum şi în acea conştienţă cu care lucrează ştiinţa obişnuită. Eu am atras atenţia asupra faptului că sufletul uman este în stare, prin anumite exerciţii, prin anumite practici cu caracter pur sufletesc, care nu au deloc de-a face cu vreun element corporal, să scoată la lumină nişte forţe care de obicei se află în suflet în stare latentă, astfel încât prin aceasta el ajunge să privească în intimitatea vieţii spirituale reale. Trebuie să caracterizez astăzi mai întâi condiţia preliminară care trebuie îndeplinită pentru ca sufletul uman să poată deveni, în cadrul unei asemenea cunoaşteri suprasensibile, independent de trup. Trebuie să se ţină seama în primul rând de ceea ce am prezentat deja într-o conferinţă anterioară şi voi repeta astăzi pe scurt.

Am spus că, fireşte, modul în care ne situăm faţă de realitatea spirituală trebuie să fie diferit de modul în care ne situăm faţă de realitatea exterioară fizic-sensibilă. Aici trebuie să ţinem seama în primul rând de faptul că ceea ce trăieşte sufletul liber de trup în lumea spirituală nu poate fi transpus în mod nemijlocit, cum l-a trăit, în facultatea umană de amintire, aşa cum se întâmplă cu o reprezentare obişnuită. Ceea ce trăim în spirit trebuie să trăim mereu din nou, aşa cum, în privinţa unei realităţi fizice exterioare, dacă nu vrem numai să ne amintim de ea, ci să o avem în faţa noastră, trebuie să ne aflăm din nou în faţa ei. Cel care crede că avem o experienţă spirituală reală cu nişte reprezentări pe care ni le putem aminti aşa cum ne putem aminti nişte reprezentări obişnuite ale vieţii cotidiene, nu

cunoaşte spiritualul real. Dacă ne amintim, totuşi, mai târziu nişte trăiri spirituale, aşa cum e posibil, bineînţeles, acest lucru decurge din faptul că suntem în stare să introducem în conştienţa obişnuită asemenea trăiri în acelaşi fel cum putem face acest lucru cu imaginile unei realităţi fizice exterioare. Atunci ne putem aminti aceste reprezentări. Dar trebuie să învăţăm să facem distincţie între acest fel de a ne aminti nişte reprezentări formate de noi înşine şi trăirea nemijlocită a unui proces spiritual, întâlnirea cu o entitate spirituală. Aşadar, aceasta este o caracteristică deosebită a trăirii libere de trup, faptul că această trăire nu intră în mod direct în memorie.

O altă caracteristică – o caracteristică pe care am menţionat-o deja — este faptul că de obicei în viaţă, când omul exersează pentru a putea face ceva, el ajunge, prin exersare repetată, să fie tot mai mult în stare să execute mai uşor şi cu mai multă îndemânare ceea ce exersează. În cazul cunoaşterii spirituale, lucrurile stau, în mod ciudat, invers. Cu cât mai frecvent avem aceeaşi trăire spirituală, cu atât mai greu îi vine sufletului să se transpună într-o asemenea stare încât să aibă din nou exact la fel această trăire spirituală. Trebuie să ne însuşim şi metodele prin care putem face în mod repetat o experienţă spirituală, fiindcă ea nu poate fi repetată în acelaşi fel.

Al treilea lucru pe care l-am menţionat este faptul că trăirile spirituale propriu-zise trec atât de rapid prin faţa sufletului încât avem nevoie de prezenţă de spirit pentru a le reţine. Altfel evenimentul trece atât de rapid încât, când ne îndreptăm atenţia asupra lui, a şi trecut. Eu am spus că ar trebui să exersăm pentru a putea stăpâni asemenea situaţii ale vieţii, în care să nu tândălim şi să stăm mult timp pe gânduri când trebuie să ne decidem pentru un lucru sau altul, când trebuie să intervenim rapid şi sigur. O

asemenea prezenţă de spirit este necesară pentru a putea aduce în mod real nişte trăiri spirituale în sfera atenţiei. Eu menţionez aceste caracteristici ale experienţei spirituale fiindcă ele arată deja cât de diferită este trăirea în spirit de trăirea în lumea exterioară fizic-sensibilă şi cât de puţin este justificat, de aceea, faptul că nişte profani în domeniu afirmă mereu că aici ar fi vorba numai de nişte idei şi noţiuni luate din lumea sensibil-exterioară pe care cercetătorul spiritual le transferă ca reminiscenţe într-o lume spirituală imaginată de el. Cel care ştie cu adevărat ceva despre caracterul specific al acestei lumi spirituale, ştie, de asemenea, că ea se deosebeşte atât de mult de lumea sensibilă obişnuită încât în ea nu poate fi transferat nimic din această lume sensibilă, ci adevărul este că sufletul are nevoie de dezvoltarea unor facultăţi deosebite pentru a putea păşi ca spirit în faţa unei lumi spirituale.

Dar în sufletul celui care vrea să facă cercetări spirituale aşa cum le înţelegem noi aici mai trebuie să fie îndeplinite şi alte condiţii. Prima condiţie este aceea ca sufletul să fie cât mai puţin înclinat spre acea stare pe care o putem numi pasivitate a vieţii sufleteşti. Cel căruia îi place să se dăruiască vieţii visând, să devină pasiv, aşa cum se spune, pentru a face ca în sufletul său să se reverse revelaţiile realităţii spirituale într-o anumită dispoziţie mistică visătoare, un asemenea om nu are dispoziţia potrivită pentru a pătrunde în mod real în lumea spirituală. Căci trebuie să constatăm: Pe tărâmul vieţii spirituale propriu- zise, Dumnezeu nu li se dăruieşte alor Săi în somn! Dimpotrivă, ceea ce îl face pe om capabil să pătrundă în lumea spirituală reală este activitatea în spirit, este o anumită ardoare în urmărirea unor gânduri reale, în stabilirea unor legături între gânduri îndepărtate unele de altele, este o anumită mobilitate în sesizarea rapidă a unor

conexiuni de gânduri, este o anumită iubire faţă de activitatea spirituală interioară. Între o predispoziţie de medium şi predispoziţia pentru cunoaşterea spirituală reală e o deosebire ca de la noapte la zi. Aceasta este o condiţie care trebuie să fie îndeplinită în mod deosebit, dacă vrem să fie posibilă o cercetare spirituală reală.

O altă condiţie este aceea că sufletul unui cercetător spiritual adevărat trebuie să se lase cât mai puţin sugestionat, el nu are voie să se lase influenţat pe cale de sugestie, el trebuie să fie cât mai sceptic, cât mai critic, şi faţă de lucrurile lumii exterioare. Cel care preferă să-i spună alţii ce trebuie să facă el în viaţă, cel care preferă acest lucru, cel care nu îşi organizează el însuşi viaţa pe baza facultăţii sale libere de judecată şi pe baza deciziei sale libere de voinţă, un asemenea om nu e capabil să devină cercetător spiritual. Cel care ştie ce rol important joacă şi în viaţa normală cotidiană sugestia, ştie, de asemenea, ce greu se poate lupta împotriva acestei înclinaţii generale a oamenilor de a se lăsa sugestionaţi. Să ne gândim numai ce multe lucruri lasă oamenii să le fie sugerate în cadrul vieţii publice, ce puţin sunt ei dispuşi să încerce să-şi creeze în sufletul lor condiţiile care să le permită să-şi formeze o judecată independentă şi să-şi organizeze activităţile vieţii pe baza propriilor impulsuri de voinţă. Oamenilor care se apropie de cercetarea spirituală, pentru că vor să-şi cucerească o relaţie cu lumea spirituală pe baza raţiunii lor umane sănătoase, li se reproşează adesea că ei cred orbeşte în cercetătorul spiritual. Putem spune că cercetătorul spiritual, care încearcă să pătrundă în mod real în lumea spirituală prin conştienţa clarvăzătoare, îşi doreşte cel mai puţin asemenea adepţi orbi. Şi o societate de oameni care ar atârna de un asemenea cercetător spiritual ar fi caricatura

unei societăţi capabile să cultive o cunoaştere spirituală reală. Dimpotrivă, cercetătorul spiritual adevărat trebuie să simtă, şi el va simţi cu bucurie, că tocmai cei care îi sunt mai apropiaţi ajung, după un timp mai scurt sau mai lung, şi faţă de el, la o judecată independentă, la o anumită libertate interioară, şi că ei nu sunt ataşaţi de el ca nişte adepţi orbi, ci prin interesele comune faţă de lumea spirituală.

Aş vrea să mai amintesc astăzi încă o însuşire deosebită, care poate proiecta o lumină asupra raportului dintre realitatea spirituală şi realitatea fizică, încă o însuşire deosebită care trebuie să se manifeste în comportamentul sufletului uman faţă de această lume spirituală. Se spune foarte frecvent că cercetătorul spiritual ar aduce cu sine din lumea sensibilă nişte idei preconcepute, prin care el ar vrea să caracterizeze o lume spirituală închipuită de el. Eu am arătat deja în această conferinţă: Când păşim în mod real în lumea spirituală, lucrurile se prezintă întotdeauna altfel. Vă puteţi convinge de acest lucru, de faptul că ceea ce ne introduce în lumea spirituală, ceea ce ne este permis să trăim şi să simţim în lumea spirituală, se prezintă întotdeauna cu totul altfel decât ne-am imaginat mai înainte. Tocmai de aceea, pentru că lucrurile se prezintă altfel, vedem că avem de-a face cu o lume pe care trebuie să ne-o cucerim mai întâi, pregătindu-ne sufletul pentru această lume, că nu introducem nişte reminiscenţe din lumea fizică într-o lume închipuită. Dar la aceasta se adaugă un fapt, care sună absolut paradoxal, dar pe care îl poate afirma cel care vorbeşte despre lucrurile lumii spirituale pe baza unei experienţe de decenii. La aceasta se adaugă faptul că, oricât de educat ar fi cineva în privinţa cunoaşterii libere de trup, şi oricât ar fi exersat contemplarea în lumea spirituală: Când are în faţa ochilor o

anumită fiinţă deosebită, un proces deosebit, mai ales un proces care reprezintă o relaţie a lumii spirituale cu realitatea fizică exterioară, atunci foarte adesea el face următoarea experienţă: Ajunge mai întâi la un fel de trăire spirituală, el crede că acum cunoaşte un adevăr despre ceva din lumea spirituală; dar de obicei descoperă că această primă trăire este eronată. De aceea, cercetătorul spiritual îşi însuşeşte acea prudenţă care îl face să presupună că această primă trăire poate fi eronată. Dacă explorează mai departe şi mai departe, i se arată de ce se afla pe o cale greşită, şi abia prin compararea căii ulterioare corecte cu cea falsă, pe care o luase mai înainte, pentru el rezultă ceva prin care recunoaşte despre ce este vorba. De aceea, de regulă, cercetătorul spiritual le poate comunica semenilor săi rezultatele cercetărilor sale numai la mult timp după ce s-a angajat în cercetări asupra unui anumit domeniu, ştiind ce necesar este, tocmai pe tărâmul vieţii spirituale, să recunoşti adevărul prin faptul că trebuie să-l dobândeşti mai întâi prin amăgire şi eroare. Această amăgire, această eroare, apare pentru că începem să cercetăm viaţa spirituală pornind de la lumea sensibilă. Atunci noi introducem în lumea spirituală forţele noastre de judecată, modul nostru de contemplare din lumea sensibilă. La început suntem înclinaţi să folosim ceea ce am introdus în acest fel în lumea spirituală. Atunci apar judecăţi strâmbe, greşite. Dar, tocmai pentru că e nevoie să ne convingem de fiecare dată din nou de faptul că faţă de lucrurile spirituale trebuie să ne comportăm altfel decât faţă de lucrurile fizice, tocmai prin aceasta remarcăm diferitele particularităţi intime ale trăirii spirituale. Astfel, trăirea spirituală apare, într-un fel – ar mai putea fi prezentate şi alte aspecte în această privinţă –, ca o trăire paradoxală în comparaţie cu trăirea cotidiană obişnuită.

Dar ceea ce află cel care poate privi în lumea spirituală este în primul rând faptul că partea veşnică, nepieritoare, a sufletului uman, nu se poate exprima pentru conştienţă în trăirea obişnuită, care are loc în trup, ci se ascunde, căci aici, în viaţa fizică, omul îşi poate cuceri prin intermediul organizării sale corporale numai cunoaşterea domeniului fizic. Iată de ce este atât de necesar ca cercetătorul spiritual să sublinieze în mod radical faptul că dobândirea unor cunoştinţe despre spiritual se realizează în afara trupului. În momentul în care la dobândirea unor asemenea cunoştinţe participă, în vreun fel, trupul, această cunoaştere devine falsă, ea devine falsă chiar şi atunci când la această cunoaştere participă amintirea legată de trup.

Un alt aspect care rezultă printr-o trăire nemijlocită a lumii spirituale este faptul că cel care stă în lumea spirituală este exclus imediat din lumea spirituală căreia îi aparţine elementul veşnic al sufletului uman dacă renunţă în vreun fel la voinţa sa liberă şi dacă lasă să se exprime ceea ce are el în suflet prin intermediul trupului său, prin acţiuni sau alte lucruri de acest fel, sau şi numai prin vorbire, sub presiune sau influenţat pe cale de sugestie, dacă tot ceea ce se manifestă la el prin intermediul trupului nu se manifestă pe baza voinţei. Astfel, una dintre condiţiile fundamentale pentru trăirea lumii spirituale este recunoaşterea faptului că elementul corporal nu are voie să participe la această cunoaştere. Cealaltă condiţie fundamentală este faptul că omul trebuie să încerce să facă în aşa fel încât tot ceea ce face el prin intermediul trupului său să ia naştere pe baza puterii sale de judecată, pe baza deciziei sale libere de voinţă.

Trebuia să prezint de la început aceste condiţii, fiindcă ele ne oferă bazele pentru domeniile anormale ale vieţii sufleteşti pe care urmează să le studiem acum. Noi

vedem în cunoaşterea spirituală reală revelarea unei sfere care de obicei ne rămâne inconştientă, care îl poate lămuri pe om cu privire la fiinţa sa veşnică, la fiinţa sa cu adevărat liberă din suflet, şi putem compara ceea ce se revelează astfel cu ceea ce iese la lumină prin fenomenele anormale ale vieţii sufleteşti. Nu putem socoti chiar printre fenomenele anormale ceea ce se manifestă în lumea visului, mai mult lovindu-se de conştienţa umană tălăzuind în sus şi în jos decât pătrunzând în ea în mod real. Această lume a visului este deja obiectul unor cercetări exterioare naturalist-ştiinţifice şi filosofice, fără să se poată spune că tocmai metodele care se aplică în ştiinţele exterioare ale naturii într-un mod atât de strălucit ar fi deosebit de potrivite să pătrundă în acest domeniu de graniţă al vieţii umane. Dar, nici în legătură cu alte domenii de graniţă pe care vrem să le prezentăm astăzi, modul de gândire care se manifestă numai în sensul ştiinţelor actuale ale naturii şi se lasă cu totul în seama prejudecăţilor ce rezultă de aici nu ne ajută prea mult să pătrundem în adevărata esenţă a problemei. Şi anume, omenirea actuală, deşi se consideră în mod declarativ foarte puţin supusă credinţei în autoritate, are adeseori o anumită înclinaţie să admită totul, sub anumite premise, pe bază de autoritate. Dacă cineva, care este considerat peste tot în viaţa publică un spirit mare, editează odată o carte voluminoasă despre cercetarea fenomenelor sufleteşti anormale, atunci se găsesc destui oameni care nu înţeleg prea mult din aceste lucruri, dar laudă această carte, şi societatea noastră liberă de autoritate găseşte atunci, bineînţeles, că această carte este ceva pe care ne putem bizui.

Printre tratatele filosofice despre viaţa de vis aş putea evidenţia cartea pe care a scris-o despre fantezia visului în anul 1875, pe când încă nu era profesor, un

savant german plin de spirit, *Johannes Volkelt*, în prezent profesor de filosofie şi pedagogie la Leipzig. Această carte cu adevărat valoroasă se ţine mereu scai de el până astăzi, şi tocmai din cauza acestei cărţi el este şi acum doar profesor secundar. Esteticianul suab extraordinar de important *Friedrich Theodor Vischer* a scris un studiu foarte frumos despre această carte. Numai prejudecăţile academice, care au dus în ultimele decenii la o anumită concepţie despre aşa-numitul caracter ştiinţific, sunt vinovate de faptul că ceea ce putea fi inaugurat cu această carte, chiar dacă în mod insuficient, nu a fost luat în seamă, ci a fost acoperit de prejudecăţile curente, care au împiedicat să se pătrundă în mod real în viaţa de vis.

Bineînţeles, eu nu pot prezenta în cadrul unei scurte conferinţe mai mult decât o caracterizare sub formă de schiţă, dar aş vrea să atrag atenţia asupra unui fapt, şi anume, asupra faptului că lucrurile pot fi explicate pe cale spiritual-ştiinţifică. Oricine cunoaşte viaţa de vis, această viaţă de imagini a omului care se tălăzuieşte în sus şi în jos răsărind din somn, şi oricine ştie care sunt trăsăturile exterioare ale vieţii de vis. Voi caracteriza în mod amănunţit numai câteva dintre ele. Visul apare cu o ocazie specială – putem observa acest lucru la viaţa de vis. Avem de-a face în primul rând cu aşa-numitul stimul senzorial al viselor. Nu e nevoie decât să ne amintim cum ia naştere visul când avem alături o pendulă. În anumite condiţii, bătăile pendulei devin tropot de cai sau altceva. Aşadar, în vis se formează anumite imagini simbolice. Aş evidenţia în mod deosebit acest lucru; căci viaţa de vis se bazează pe numeroase impresii ale simţurilor exterioare. Dar ceea ce acţionează în somn asupra organelor de simţ exterioare nu acţionează niciodată la fel cum acţionează asupra vieţii de veghe obişnuite din timpul zilei. Are loc întotdeauna o

transformare a impresiei senzoriale în sens simbolic, într-o imagine care reprezintă o transformare produsă în cadrul vieţii sufleteşti.

Se ştie că asemenea vise apar mereu. Johannes Volkelt relatează în cartea sa pe care am menţionat-o: Un profesor predă în vis; el se aşteaptă din partea unui elev ca el să răspundă cu „ja" la întrebarea pe care i-a pus-o profesorul. Dar elevul nu răspunde cu „ja", ci cu „jo", ceea ce poate fi uneori foarte deranjant şi neplăcut pentru profesor. Profesorul repetă întrebarea, şi atunci elevul nu răspunde numai „jo", ci „i-o", şi atunci întreaga clasă începe să strige: „Feurio". Profesorul se trezeşte, şi afară trec pompierii şi oamenii strigă „Feurio".* Impresia exercitată asupra simţurilor a fost transpusă simbolic în această întreagă acţiune complicată a visului.

* În germană: „ja" = „da", „feurio" = „foc!" (am păstrat cuvintele şi sunetele dintre ghilimele în germană, pentru că altfel nu se înţelege sensul exemplului – *n.tr.*)

Un alt exemplu, care provine tot de la Volkelt – acolo unde se poate, eu nu voi prezenta nimic altceva decât ceea ce există deja în literatura de specialitate –, este acesta: O femeie suabă îşi vizitează sora într-un mare oraş. Sora este soţia unui preot. Cele două surori îi ascultă predica, şi, iată, preotul începe să predice mai întâi într-un mod absolut demn. Dar pe urmă el capătă un fel de aripi şi începe să cânte ca un cocoş. Atunci una dintre surori îi spune celeilalte: „Dar ăsta e un fel deosebit de a predica". Aici femeia se trezeşte şi aude afară cântând un cocoş. Aşadar, cântatul cocoşului, care, bineînţeles, de obicei ar fi ajuns în conştienţă ca un simplu cântat prozaic de cocoş, a fost transformat în suflet în acest fel. Toate celelalte evenimente s-au grupat în jurul cântatului de cocoş. Vedeţi,

dumneavoastră, acestea sunt vise provocate de un stimul senzorial.

Dar şi nişte stimuli interni pot da naştere viselor şi, din nou, stimulii nu apar ca atare, ci apare o imagine transformată, simbolizată, creată de suflet. Cineva visează, de exemplu, o sobă încinsă: se trezeşte cu inima bătând. Visele în care zburăm, care sunt foarte frecvente, sunt provocate, de regulă, de anumite procese anormale care se desfăşoară în timpul somnului în plămâni etc. S-ar putea da astfel de exemple cu sutele. Simpla enumerare a diferitelor categorii de vise ar mai putea continua mult timp. Deşi nu putem aborda toate aspectele problemei în profunzime, aş vrea să mai menţionez câteva.

Nu putem spune că literatura de specialitate a fost foarte norocoasă în descoperirea unor elemente care să poată arăta ce se petrece, propriu-zis, în sufletul uman când el transformă împrejurările exterioare în vise. Dar trebuie să ne intereseze în primul rând această întrebare: Ce anume se află în suflet care face să se lege de un prilej exterior sau de o reprezentare-amin- tire care răsare din întunericul somnului, asemenea reprezentări de altă natură? La această întrebare trebuie să răspundem: Ceea ce îl face pe om în viaţa obişnuită din timpul zilei să alăture, pe baza experienţelor acestei vieţi, o reprezentare alteia, nu constituie elementul care acţionează, propriu-zis, în vis. V-aş putea relata sute de exemple care v-ar dovedi ceva în acest sens, dar e suficient să vă prezint un singur exemplu. Să examinăm următorul vis: O femeie visează că ar trebui să gătească pentru soţul ei, o sarcină dificilă uneori pentru o gospodină. Ei bine, ea visează că i-ar fi făcut soţului tot felul de sugestii. La prima sugestie: „Nu-mi place!" La a doua sugestie: „Nu-mi place deloc!"La a treia sugestie: „Nu-mi place nici atâta! Las-o baltă!" Şi aşa mai

departe. Soţia este foarte nefericită în vis din această cauză. Îi vine o idee: „Noi avem în pod o bunică sărată; ce-i drept, ea este cam aţoasă, dar nu aş putea să ţi-o gătesc mâine?" Este tot un vis pe care îl puteţi găsi în literatura de specialitate. Cel care este familiarizat cu visele nu se va îndoi de faptul că visul s-a desfăşurat în acest fel. V-aş putea da sute de asemenea exemple. Va trebui să vă spuneţi imediat: La baza visului se află o stare de anxietate. S-a întâmplat ceva care i-a creat femeii starea de anxietate. Această dispoziţie, care nu e nevoie să aibă de-a face cu reprezentarea gătitului etc., se transformă într-o asemenea imagine a visului. Această imagine este o simplă înveşmântare a dispoziţiei de anxietate. Dar sufletul are nevoie de această imagine în timpul somnului pentru a ieşi din starea de anxietate, el încearcă să scape de anxietate, şi, exact aşa cum dumneavoastră aţi râs când a fost vorba de bunica sărată, tot astfel, sufletul născoceşte această imagine, care se alătură celorlalte imagini ale visului într-un mod comic-grotesc, pentru a depăşi din punct de vedere interior anxietatea, pentru a ajunge la o dispoziţie ironică, plină de umor. Este ceva ce puteţi urmări întotdeauna în vise: o oscilare, o mişcare încoace şi încolo, o pendulare încoace şi încolo între tensiune şi destindere, între anxietate şi veselie etc. Pentru asocierea imaginilor visului este întotdeauna hotărâtor elementul dominant din viaţa de simţire a omului. Potrivit acestui punct de vedere: Visul este structurat pentru a birui anumite tensiuni din suflet. Doar pe baza acestei necesităţi, de a transforma tensiunea în destindere, de a transforma destinderea în tensiune, ia naştere ceva care nu are o importanţă deosebită ca imagine. Sufletul scoate din sine ca prin vrajă ceva care poate servi drept imagine pentru evenimentul despre care este vorba în realitate.

Dacă urmărim viaţa de vis în întreaga ei sferă, descoperim două caracteristici pe care trebuie să le luăm în mod deosebit în considerare. O caracteristică este faptul că în viaţa de vis tace ceea ce numim logică în viaţa obişnuită. Visul urmează o cu totul altă regulă decât logica obişnuită pentru modul de a trece de la un obiect la altul. Firește, veţi putea obiecta: Bine, dar anumite vise se desfăşoară, totuşi, într-un mod absolut logic. Dar aceasta este numai o aparenţă. Cel care poate observa aceste lucruri într-un mod cu adevărat intim, ştie că aceasta este numai o aparenţă. Dacă aveţi nişte imagini de vis care se succed într-o înlănţuire logică, acest lucru nu decurge din faptul că dumneavoastră aţi produs în timpul somnului această înlănţuire logică, ci decurge din faptul că aţi înşiruit nişte imagini care erau deja structurate logic în viaţă. Aici logica este o reminiscenţă, logica a fost introdusă în vis, acţiunea visului însuşi nu se desfăşoară după regulile logicii obişnuite. Putem vedea întotdeauna că la baza acţiunii din vis se află un element mai profund, mai intim al sufletului. Cineva visează, de exemplu – eu relatez un vis real –, că trebuie să meargă la un cunoscut, şi el ştie că acest cunoscut îl va mustra pentru ceva. El visează că a ajuns, într-adevăr, până la uşa locuinţei acestui cunoscut. Dar într-o clipă întreaga situaţie se schimbă. Când intră pe uşa cunoscutului, el ajunge într-o pivniţă unde se află nişte animale sălbatice care vor să-l devoreze. În acel moment îi vine ideea că el are acasă o întreagă serie de ace cu gămălie, şi aceste ace cu gămălie împrăştie nişte lichide cu care aceste animale sălbatice pot fi ucise. Atunci aceste animale se transformă în nişte căţeluşi, şi acum el vrea doar să-i mângâie blând. – Vedeţi din acest vis, care prezintă o desfăşurare tipică de vis, că aici e vorba iarăşi de faptul că visul destinde tensiunea provocată de o teamă,

teama faţă de prieten, care se exprimă în animalele sălbatice, prin faptul că sufletul transformă ca prin vrajă animalele sălbatice, crude, în nişte căţeluşi drăgălaşi. Vedeţi că aici e vorba de altceva decât de logică. Firește, poate apărea o obiecţie importantă. Cel care cunoaşte viaţa de vis ştie că se întâmplă adesea următorul lucru: înainte de a merge la culcare, v-aţi străduit să găsiţi soluţia unei anumite probleme, nu aţi putut-o găsi; apoi visaţi şi găsiţi în vis soluţia acestei probleme, astfel încât dimineaţa o puteţi aşterne pe hârtie. Se relatează pe bună dreptate aşa ceva. Cel care nu poate cerceta în mod just asemenea lucruri le va înţelege întotdeauna greşit. Dar nu trebuie să credem că am descoperit în vis soluţia reală. Ceea ce am descoperit, în realitate, în vis, ceea ce credem că ne amintim, este cu totul altceva. E ceva care se poate desfăşura foarte puţin logic, dar care are asupra sufletului uman acel efect binefăcător care intervine când o tensiune se transformă în destindere, înainte de adormire, omul fusese tocmai într-o asemenea stare de tensiune a sufletului încât nu a putut rezolva problema. El s-a gândit şi s-a tot gândit, dar îi lipsea ceva. S-a făcut sănătos prin ceea ce a visat şi, astfel, la trezire a putut rezolva problema.

În somn tace şi judecata morală. Se ştie, desigur, că în vis comitem tot felul de infracţiuni şi alte lucruri de acest fel, de care în viaţa de veghe din timpul zilei ne-ar fi ruşine. Se poate obiecta că tocmai în vis conştiinţa se agită, ba chiar că în vis conştiinţa se impune adesea într-un mod foarte ciudat. Nu e nevoie decât să ne amintim de visele care apar în operele lui Shakespeare, şi atunci vom vedea – de regulă, poeţii apelează în mod îndreptăţit la asemenea lucruri – că, într-adevăr, se poate crea aparenţa că tocmai prin vis se exprimă în mod direct deosebit nişte reproşuri morale. Dar şi aici e vorba tot de o observaţie inexactă. Mai

curând e adevărat că în vis suntem rupţi de judecata morală obişnuită, pe care trebuie să ne-o cucerim şi să ne-o însuşim în viaţa exterioară în relaţie cu oamenii. Dacă ni se pare, totuşi, că visul aşază în faţa sufletului în mod concret sub formă de imagini nişte judecăţi şi reproşuri morale, acest lucru nu rezultă din faptul că cel care visează emite judecăţi morale, ci din faptul că, atunci când ne comportăm moral, avem în suflet o anumită stare de mulţumire, suntem mulţumiţi în legătură cu un fapt căruia îi putem spune „da" din punct de vedere moral. Ceea ce apare în vis în faţa sufletului este această mulţumire, nu judecata morală. Judecata morală este prezentă în vis la fel de puţin ca logica. Dacă vrem să găsim în mod real adevărul, trebuie să procedăm mult mai exact şi mai intim decât încearcă oamenii de obicei în viaţă şi, de asemenea, în ştiinţă. Asemenea lucruri nu se revelează metodelor grosolane care sunt folosite în mod curent. Aşadar, este extraordinar de important faptul că nici logica, nici judecata morală nu îşi găsesc accesul în vis. Vom vedea imediat de ce este aşa.

Aş vrea să subliniez acum încă o trăsătură a visului, care, dacă nu privim visul doar din punct de vedere exterior, ne poate indica ce relaţie are sufletul cu lumea în timpul visului. Firește, putem lămuri complet această relaţie numai dacă o examinăm pe cale spiritual-ştiinţifică. Cel care studiază omul care doarme îşi va spune deja pe baza unei observaţii exterioare: În somn, omul este despărţit atât de ceea ce poate trăi în cadrul propriei sale vieţi, cât şi de ceea ce are loc în ambianţa sa. Şi anume, ştiinţa spirituală arată că la adormire omul intră în mod real cu fiinţa sa spiritual-sufletească în lumea spirituală, iar la trezire se uneşte din nou cu trupul său. Dar nu e nevoie să luăm acum în considerare acest lucru, ci trebuie să ne aşezăm în mod clar în faţa sufletului ceea ce i se prezintă şi

conştienţei obişnuite. În timpul somnului, omul este despărţit de ambianţa sa, şi acum tace şi ceea ce ajunge în conştienţa obişnuită prin intermediul trupului. Ce-i drept, în vis se tălăzuiesc nişte imagini încoace şi încolo, dar raportul acestora faţă de lumea exterioară nu se schimbă; imaginile se formează în aşa fel încât acest raport rămâne aşa cum este. Raportul faţă de lumea exterioară, ceea ce se apropie de om ca simplă ambianţă, ca impresii exterioare cu contururi precise, atunci când el îşi deschide simţurile în stare de veghe lumii exterioare, nu pătrunde în vis. Ce-i drept, aşa cum am văzut, asupra omului se pot exercita nişte impresii. Numai că tocmai ceea ce este caracteristic pentru ceea ce fac simţurile din aceste impresii lipseşte. În locul impresiei prozaice obişnuite, sufletul aşază o imagine simbolică, un simbol. Astfel, raportul faţă de lumea exterioară nu se schimbă. Acest lucru poate fi confirmat de nenumărate cazuri. În visul normal, omul rămâne la fel de despărţit de lumea exterioară ca şi în somnul normal, şi rămâne la fel de despărţit şi de propria corporalitate. Nici ceea ce se ridică din propria corporalitate nu ajunge să se exprime în mod direct, ca atunci când omul este unit în mod normal cu trupul său. Când, de exemplu, din cauza unei plapume prea calde, avem picioarele prea calde, atunci în starea de veghe obişnuită simţim că avem picioarele prea calde. În somn nu simţim acest lucru, ci credem, de exemplu, că păşim pe cărbuni aprinşi sau aşa ceva. E vorba, din nou, de transformarea pe care o realizează sufletul.

Oricât de mult ne-am strădui să ne apropiem de vis numai cu mijloacele şi sursele ştiinţei exterioare, nu putem să o facem, pentru că visul nu poate fi comparat cu nimic. Visul intervine în lumea obişnuită ca un fel de miracol, şi nu-l putem compara cu altceva. Acesta este esenţialul.

Numai cercetătorul spiritual poate compara visul cu altceva. De ce? El poate face acest lucru pentru că ajunge să cunoască el însuşi ceea ce poate afla omul când pătrunde în lumea spirituală. Atunci îşi dă seama că aici nu îl mai poate ajuta logica obişnuită – am menţionat deja şi astăzi acest lucru –, care e valabilă pentru explicarea vieţii sensibil-exterioare. Cel care se înalţă în lumea spirituală trebuie să dezvolte capacitatea liberă de a exprima în imagini simbolice experienţele lumii spirituale. Tocmai de aceea am numit eu prima treaptă a cunoaşterii lumii spirituale „cunoaştere imaginativă". Atunci ştim că imaginile simbolice nu sunt realitatea, dar ştim că prin imaginile simbolice se exprimă realitatea. Desigur, aceste imagini simbolice trebuie să fie formate conform legilor reale care se manifestă în lumea spirituală, ele nu au voie să ia naştere prin fantezie arbitrară. Cercetătorul spiritual învaţă cum să lege unele de altele – făcând abstracţie de lumea fizic- sensibilă – nişte reprezentări, învaţă cum se creează nişte imagini simbolice. Atunci putem compara această primă treaptă a cunoaşterii lumii spirituale cu activitatea inconştientă a visului. Atunci avem o comparaţie şi, pe lângă aceasta, mai avem şi altceva.

Cel care face progrese reale în privinţa cunoaşterii lumii spirituale, simte, încetul cu încetul, că şi visele sale se transformă. Ele devin tot mai ordonate, imaginile confuze, ca imaginea cu bunica sărată şi alte lucruri de acest fel, devin treptat nişte imagini care exprimă ceva plin de sens, întreaga viaţă de vis devine plină de sens. Astfel, cercetătorul spiritual ajunge să recunoască o înrudire ciudată între viaţa de vis şi viaţa pe care trebuie să o caute în cadrul cercetării spirituale. El ajunge astfel în situaţia de a putea spune cu adevărat ce anume visează în suflet, ce anume se manifestă, în realitate, visând. Căci, pe lângă ceea

ce am menţionat mai înainte, el învaţă să cunoască şi altceva, şi anume, care este dispoziţia sufletului în timp ce are reprezentări imaginative. Atunci ştie că se află cu sufletul în sânul lumii spirituale. Dacă ajunge să cunoască această dispoziţie a sufletului, această dispoziţie deosebită a vieţii sufleteşti, el o poate compara cu dispoziţia sufletului din timpul visului, cu faptul că sufletul trăieşte în timpul visului o anumită dispoziţie. Din această comparaţie atentă rezultă, în realitate, că elementul care visează în suflet, elementul cu adevărat activ în suflet în timp ce omul lasă să se deruleze acţiunile haotice ale visului, este sâmburele fiinţial spiritual veşnic al omului. Omul, ca visător, se află în lumea căreia îi aparţine ca fiinţă spiritual-sufletească.

Acesta este un rezultat. Aş vrea să vă caracterizez celălalt rezultat cu ajutorul unei întâmplări personale. Când am ţinut nu cu mult timp în urmă la Zürich o conferinţă despre viaţa de vis şi despre domeniile înrudite cu viaţa de vis, am auzit pe urmă că diferiţi auditori, care se simţeau deosebit de deştepţi datorită rezultatelor disciplinei ştiinţifice care se numeşte acum psihologie analitică, psihanaliză, au spus după conferinţa mea: „Ei bine, acest bărbat este încă tributar unor prejudecăţi pe care noi le-am depăşit de mult în psihanaliză. El crede că viaţa de vis este ceva real, în timp ce noi ştim că viaţa de vis trebuie să fie privită numai ca o reprezentare simbolică a vieţii sufleteşti.” Nu vreau să mă ocup aici de psihanaliză, vreau doar să menţionez că această deşteptăciune se bazează, pur şi simplu, pe o răstălmăcire grosolană. Cercetătorului spiritual nu-i trece deloc prin minte să considere că ceea ce se prezintă în vis este în mod nemijlocit real exact aşa cum se prezintă. El nici nu consideră visul în desfăşurarea lui în mod direct ca acţiune

simbolică, aşa cum îl consideră psihanalistul, ci pentru el e vorba de cu totul altceva. Cel care este familiarizat cu viaţa de vis, ştie: Zece oameni, şi chiar mai mulţi, pot avea cele mai diferite vise din punctul de vedere al conţinutului, şi se poate ca la baza acestor vise să stea, totuşi, aceeaşi situaţie. Unul povesteşte că s-ar fi urcat pe un munte, şi că acolo, sus, ar fi avut o surpriză foarte plăcută, celălalt povesteşte că ar fi trecut printr-un coridor întunecat până când a ajuns la o uşă, care s-ar fi deschis apoi pe neaşteptate, un al treilea povesteşte altceva. Visele nu se aseamănă din punct de vedere exterior în desfăşurarea lor, dar ele sunt provocate de aceeaşi trăire, şi anume, de aceeaşi tensiune şi destindere care se exprimă simbolic odată prin aceste imagini, altă dată prin acele imagini. Aşadar, nu e vorba de realitatea visului, nici de simboluri, aşa cum cred psihanaliştii, ci e vorba de desfăşurarea dramatică interioară al visului. Trebuie să fim în stare să recunoaştem din imaginile lipsite de semnificaţie în succesiunea lor această desfăşurare dramatică, realitatea în care trăieşte sufletul cu sâmburele său fiinţial spiritual-sufletesc atunci când visează. Această realitate spirituală este cu totul alta decât ceea ce se exprimă în imaginile visului. Despre aceasta e vorba. Astfel, visul face trimitere la profunzimile sufletului, la substraturile subconştiente şi inconştiente ale sufletului. Dar ceea ce prezintă visul este numai travestirea a ceea ce trăieşte sufletul în mod real în timp ce visează.

Trebuie să subliniez mereu şi mereu că eu nu urmăresc deloc să reînvii nişte vechi prejudecăţi pe un tărâm sau altul. Eu nu am vorbit pe baza unor premise împrumutate din tot felul de aşa-numite ştiinţe oculte medievale sau orientale, cum se poate vedea la Blavatsky sau la nişte oameni care au sondat tot felul de izvoare obscure, ci am vorbit pe baza conştienţei faptului că tot

ceea ce se spune aici poate sta în picioare în faţa oricărei judecăţi naturalist-ştiinţifice, care ar putea fi folosită şi ea, dacă s-ar ivi ocazia. Ştiinţa spirituală este prezentată cu deplina conştienţă a faptului că trăim în epoca ştiinţelor naturii, cunoscând pe deplin ce au de spus ştiinţele naturii despre existenţă şi enigmele ei, dar cunoscând pe deplin şi ce nu pot spune ele despre domeniile vieţii spirituale.

De unde vin oare imaginile care formează conţinutul visului? Ei bine, lucrurile stau în acest fel: Pe când cel care are cu adevărat o trăire spirituală în stare liberă de trup are în faţa sa lumea spirituală cu realităţile şi entităţile ei, cel care visează încă nu şi-a trezit conştienţa într-o asemenea măsură încât să poată avea în faţa sa această lume spirituală în întregul ei. Astfel, în sufletul său răsar reminiscenţele vieţii obişnuite, şi visul ia naştere în momentul în care sufletul intră în atingere cu trupul. Visul nu este trăit în trup, dar este provocat de intrarea sufletului în atingere cu trupul. De aceea, în faţa celui care visează apar acele lucruri care stau la baza desfăşurării vieţii sale, dar grupate în aşa fel încât ele exprimă tendinţele interioare pe care le-am menţionat. Aşadar, dacă vrem să caracterizăm ce este în mod real visul, el este o trăire a fiinţei sufletesc-spirituale a omului. Dar ceea ce trăieşte omul aici nu este elementul veşnic, ci elementul vremelnic. Elementul veşnic este elementul care acţionează în mod conştient în vis. Dar ceea ce transmite această activitate este ceva efemer, trecător. Acesta este esenţialul, faptul că fiinţa veşnică are în vis ca trăire elementul vremelnic, trecător, conţinutul obişnuit al vieţii.

Prin aceasta, eu am prezentat, firește, în mod schematic, esenţa visului în lumina ştiinţei spirituale, şi am arătat de ce conţinutul visului nu exprimă deloc ceea ce se petrece cu adevărat în suflet când are loc o destindere

după o tensiune, o tensiune după o destindere. Aici sufletul se află în lumea veşnicului, sufletul se află într-un element liber de trup. Dar ceea ce îi devine conştient omului ca formă în care se înveşmântează această trăire provine din legătura cu condiţiile vieţii obişnuite. [...]

Dacă sintetizăm ceea ce am examinat astăzi, trebuie să spunem: Desigur, prin faptul că la om intervin aceste fenomene anormale ale vieţii [vise, halucinaţii, viziuni], el este condus pe tărâmul spiritual. Căci ceea ce licăreşte aici în viaţa omului este lumea spirituală, chiar dacă el o trăieşte într-un mod anormal. Dar noi nu avem voie să provocăm în mod artificial, pentru a cunoaşte ceva, aceste fenomene anormale, aşa după cum nu avem voie să provocăm în mod artificial nişte fenomene de boală. Ce rămâne, în cele din urmă, din toate aceste fenomene, ca un îndemn viu mereu prezent? Faptul că omul caută calea spre trăirea reală a spiritualului. Rămâne faptul ciudat că tocmai prin intermediul ştiinţei spirituale putem apăra lumea visului de suspiciunea că ea ar avea de-a face cu nişte trăiri maladive, deşi, firește, se poate trece uşor de la vis la astfel de trăiri. Dar, dacă vedem că omul este îndemnat astfel prin vis să caute calea spre lumea spirituală reală, atunci cercetarea acestei lumi aparent haotice a visului apare ca o cercetare foarte importantă. Atunci la poarta vieţii umane bate o enigmă cosmică importantă, visul, cu imaginile sale ciudate, care nu sunt pătrunse nici de logică, nici de morală, dar care sunt o atragere clară de atenţie asupra lumii spirituale înseşi. Astfel, putem fi de acord cu recenzia asupra cărţii menţionate a lui Volkelt scrisă de esteticianul şi filosoful plin de spirit Vischer, în care se spune: Dacă privim visul, cu sărăcia lui bogată, cu bogăţia lui săracă, sau cu prostia lui genială, cu genialitatea lui prostească, şi îl examinăm în

procesul lui inconştient de creaţie, vom recunoaşte că visul atrage, totuşi, atenţia asupra unui element care este activ din punct de vedere spiritual în om, şi care poate fi căutat. Şi Vischer are dreptate când spune în continuare: „Cel care crede că acest domeniu spiritual al visului nu ar fi demn să devină obiectul unei cercetări reale, arată prin aceasta doar că el însuşi nu are în sine mult spirit". Dar dacă domeniul visului ne îndeamnă să ne apropiem de lumea spirituală, ştiinţa spirituală vrea să îndeplinească acest îndemn. În timp ce visul poate forma numai imagini ale elementului trecător, chiar dacă sufletul este activ aici cu sâmburele său fiinţial veşnic, prin cunoaştere spiritual-ştiinţifică acest suflet care trăieşte în lumea spirituală veşnică se poate umple şi cu imaginile care exprimă realitatea spirituală corespunzătoare fiinţei sale celei mai originare şi, exact aşa cum prin simţuri i se indică locul în lumea sensibilă, acestei fiinţe i se poate indica în acest fel locul ei ca fiinţă spiritual-sufletească în realitatea spiritual-sufletească.

Capitolul VI
CURENTUL NOSTRU SUBTERAN INTERIOR: O VISARE CONTINUĂ

Gândurile noastre nu încetează nicio clipă. Ne gândim la un eveniment după celălalt, fără a ne opri vreodată, optând întotdeauna pentru cantitate în detrimentul calităţii. Este ca şi cum minţile noastre ar fi făcut un pact faustian cu diavolul, jurând să nu se oprească nicio clipă. Multe dintre gândurile unei zile sunt simple repetări ale grijilor noastre preferate, dar niciunul din ele nu durează vreodată prea mult fără întrerupere. Emerson a spus: „Gândirea este manna care nu poate fi pusă la păstrare". Chiar şi în forma

devalorizată a conştienţei cotidiene, lumea interioară este una în continuă schimbare.

Steiner ne provoacă să observăm această însuşire şi s-o raportăm la marea de gânduri şi imagini din care ieşim la trezire în fiecare dimineaţă. El vrea ca noi să observăm ţesătura minţii noastre mult mai îndeaproape decât o facem în mod obişnuit, astfel încât să percepem gândurile şi imaginile care dispar la orizontul minţii în fiecare moment. El vrea ca atenţia noastră să dobândească o granulaţie atât de fină încât să devină conştienţă, de-a lungul fluxului conştienţei, de fluxul in-conştienţei, de felul în care visarea noastră nocturnă, în fluiditatea şi varietatea ei, continuă de-a lungul zilei, acoperită doar de impresiile senzoriale, aşa cum lumina stelelor este eclipsată de Soare.

Căci noaptea noi nu suntem, ca în timpul zilei, zăvorâţi în interiorul corpurilor noastre. Ieşirea noastră „afară" în lumea spirituală este în acelaşi timp o contopire cu lumea pe care o percepem în mod normal drept lume fizică din timpul zilei. Lumea pe care o vedem în conştienţa normală ca lume exterioară este lumea pe care o percepem în timpul conştienţei spirituale sau nocturne ca fiind în interiorul nostru. Iar această lume exterioară este o lume de gânduri şi fiinţe. Ne pierdem individualitatea şi ne contopim cu lumea unificată.

Printre procesele spirituale la care am putea avea acces noaptea, Steiner include însuşi „corpul fizic" pe care se presupune că l-am lăsat în urmă. Căci acum noi percepem existenţa internă a organelor corpului – inimă, ficat, plămâni etc. – tot aşa cum ne contopim cu esenţa plină de sens a întregii lumi exterioare presupus fizice. În timpul zilei, noi ne trăim corpurile într-un mod extrem de limitat. Nu le vedem niciodată în mod obiectiv, nu ne contopim niciodată cu ele ca aspecte ale lumii gândirii sacre. Astfel încât, în loc

să vadă organele corpului doar ca pe nişte elemente funcţionale ale corpului fizic perceput în mod normal, aşa cum se manifestă el în timpul vieţii în starea de veghe, Steiner le concepe ca întrupând forţe vaste, chiar cosmice, a căror funcţionare durează mai mult decât existenţa noastră pe Pământ – mai mult chiar decât Pământul însuşi.

Către sfârşitul conferinţei, Steiner introduce elementul-cheie al epistemologiei sale, menţionând că, trezindu-ne din somn, aducem cu noi din afara Cosmosului un fel de logică supralogică, o supra-conştienţă, a cărei esenţă însăşi este un fel de voinţă. Această voinţă ghidează gândirea, astfel încât gândirea poate avea o ordine şi o justeţe intrinsecă. Din nou, conştienţa normală acţionează cu seninătate, neştiind ce o sprijină şi o susţine. Voinţa despre care e vorba nu este acea voinţă dură prin care noi ne asumăm trupeşte eforturile şi munca. Este o voinţă subtilă, totuşi, extrem de puternică, de vreme ce ea ghidează fiecare trăsătură bună şi adevărată a minţii umane. Această voinţă este însăşi esenţa gândirii pure – adică gândire liberă de orice percepţie senzorială – şi constituie punctul nostru de intrare în adevărata realitate.

DORNACH, 8 IULIE 1921, GA 205

Pentru a pregăti cele două expuneri care urmează, vom evoca astăzi în faţa sufletului unele aspecte despre fiinţa omului, în măsura în care omul este o fiinţă gânditoare. Tocmai această însuşire a omului, faptul că el este o fiinţă gânditoare, nu este înţeles astăzi din punct de vedere ştiinţific, este interpretat într- un mod absolut eronat. Oamenii cred că gândurile, aşa cum le trăieşte omul, iau naştere în interiorul omului, că omul ar fi oarecum purtătorul gândurilor. Nu e de mirare că oamenii au această părere, fiindcă, de fapt, entitatea omului este

accesibilă numai unei observaţii mai fine. Observaţiei mai grosiere îi scapă tocmai această entitate umană.

Considerăm că omul este o fiinţă gânditoare fiindcă în stare de veghe, de la trezire până la adormire, observăm că el îşi însoţeşte celelalte trăiri cu gânduri, cu conţinutul gândirii sale. Aceste gânduri ne apar ca şi cum ele ar lua naştere în interiorul omului şi apoi ele ar înceta, într-un anumit fel, în perioada dintre adormire şi trezire, aşadar, în starea de somn. Şi, fiindcă oamenii cred că gândurile ar fi prezente pentru om atâta timp cât el este treaz, dar se pierd în timpul somnului într-o sferă indeterminată, despre care ei nu încearcă să obţină o altă explicaţie şi îşi reprezintă lucrurile în acest fel, aceasta înseamnă, de fapt, că ei nu îşi pot explica omul ca fiinţă gânditoare. O observaţie mai fină, care încă nu a avansat prea mult până în acea regiune pe care am descris-o în cartea mea *Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten?* (***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?***), arată că viaţa gândurilor nu este un lucru atât de simplu cum îşi reprezintă de obicei oamenii. Nu e nevoie decât să comparăm mai întâi această viaţă de gândire obişnuită, viaţa de gândire grosieră, pe care o percepe orice persoană care examinează omul între trezire şi adormire, cu un fenomen, firește, problematic pentru conştienţa obişnuită, cu starea de vis.

De obicei, când e vorba de starea de vis, oamenii nu se ocupă, totuși, de altceva decât de o caracterizare generală a stării de vis. Ei compară starea de vis cu starea gândirii treze şi găsesc că în starea de vis sunt prezente nişte asociaţii arbitrare de gânduri, cum s-ar spune, că imaginile se succed fără ca în această succesiune să poată fi percepută o legătură aşa cum o putem percepe în lumea existenţei exterioare. Sau, de asemenea, ei pun pe urmă

ceea ce se desfăşoară în vis în relaţie cu lumea sensibilă, observă că aceste imagini ies oarecum din cadrul ei, că ele, de la început şi până la sfârşit, nu se integrează în procesele lumii sensibil-exterioare.

Desigur, unii oameni ajung până la aceste observaţii şi putem evidenţia în privinţa acestor observaţii nişte rezultate foarte frumoase. Dar ceea ce nu observă ei este faptul că, în primul rând, dacă omul s-ar lăsa puţin absorbit, dacă ar lăsa lucrurile să meargă şi ar lăsa gândurile să se desfăşoare liber, ar putea percepe că în această desfăşurare obişnuită a gândurilor, care se leagă de mersul exterior al evenimentelor, se amestecă ceva care este asemănător stării de vis, chiar şi atunci când suntem în stare de veghe. Am putea spune: De la trezire până la adormire – în timp ce facem eforturi pentru a adapta viaţa de gândire la condiţiile exterioare în care suntem întreţesuţi – se desfăşoară oarecum un fel de visare vagă. Ne apar oarecum doi curenţi: curentul de sus, pe care îl stăpânim după voinţa noastră, şi un curent de jos, care se desfăşoară, în realitate, aşa cum se desfăşoară visele înseşi în succesiunea lor de imagini. Desigur, trebuie să ne dedicăm puţin vieţii interioare, dacă vrem să remarcăm fenomenul despre care vă vorbesc eu acum. Dar el este mereu prezent. Vom remarca întotdeauna: există un curent subteran. Aici gândurile se învârtejesc unele în altele sub formă de imagini, aşa cum se învârtejesc în vise, aici se succed imaginile cele mai pestriţe. Apar reminiscenţe din tot felul de gânduri, care li se asociază, la fel cum visul cheamă după sine, prin simpla consonanţă a cuvintelor, alte gânduri. Şi nişte oameni care lasă lucrurile să se desfăşoare din punct de vedere interior, nişte oameni care sunt prea comozi pentru a se adapta cu desfăşurarea gândurilor la condiţiile exterioare, pot observa că există o

tendinţă interioară de a se dărui unei asemenea visări treze.

Această visare trează se deosebeşte de starea de vis obişnuită numai prin faptul că aici imaginile sunt mai palide, sunt mai asemănătoare cu viaţa de reprezentare. Dar în privinţa raportului dintre ele, aceste imagini nu se deosebesc prea mult de aşa-numita stare de vis adevărată. Există toate tipurile de oameni, de la cei care nu observă că în curenţii subterani ai conştienţei lor este prezentă o asemenea visare trează, care îşi desfăşoară gândurile după firul conducător al evenimentelor exterioare, până la cei care se dăruiesc visării treze şi lasă ca în conştienţa lor gândurile să se asocieze şi să se amestece unele cu altele aşa cum vor ele. De la asemenea firi visătoare, cum mai sunt numite, până la nişte firi absolut seci, care nu admit nimic altceva decât ceea ce coincide exact cu un anumit mers al faptelor, există toate nuanţele de firi umane. Şi trebuie să spunem că o mare parte din ceea ce îi inspiră pe oameni din punct de vedere artistic, poetic etc., ia naştere din acest curent subteran al visării treze din timpul zilei.

Aceasta este una din laturile problemei. Ar trebui să ţinem seama neapărat de această latură. Ar trebui să mai ştim că în interiorul nostru are loc în permanenţă o visare care se tălăzuieşte, pe care însă o calmăm prin contactul nostru cu lumea exterioară. Şi ar trebui să mai ştim apoi că, în esenţă, voinţa este aceea care se adaptează la lumea exterioară, şi care introduce logică în sistemul masei interioare de gânduri, care altfel se desfăşoară dezordonat. Dar, cum spuneam, aceasta este numai una din laturile problemei.

Cealaltă latură a problemei este aceasta: Putem remarca şi aici – dacă pătrundem numai puţin în acele regiuni pe care le-am descris în cartea mea ***Cum se***

dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare? –, putem observa că atunci când ne trezim aducem cu noi ceva din starea în care ne aflam de la adormire până la trezire. Şi, dacă acordăm doar puţină atenţie în plus stării pe care o putem percepe aici, vom putea remarca foarte clar că, tocmai când ne trezim, ne trezim oarecum dintr-o mare de gânduri. Nu ne trezim dintr-o stare indeterminată, oarecum din întuneric, ci ne trezim dintr-o mare de gânduri, din nişte gânduri care, firește, fac impresia: ele erau foarte, foarte precise, în timp ce dormeam, dar nu le putem reţine când trecem în starea de veghe.

Şi, continuând asemenea observaţii, vom putea remarca apoi că aceste gânduri pe care le aducem oarecum cu noi din starea de somn sunt foarte asemănătoare cu inspiraţiile, cu descoperirile pe care le facem în legătură cu nişte lucruri pe care vrem să le realizăm în lumea exterioară, că tocmai aceste gânduri pe care le aducem astfel cu noi la trezire sunt foarte asemănătoare cu intuiţiile morale, aşa cum le-am numit eu în cartea mea *Die Philosophie der Freiheit* (***Filosofia libertăţii***).

În timp ce la primul gen de urzire de gânduri, care se desfăşoară oarecum ca un curent subteran al conştienţei noastre clare, avem întotdeauna sentimentul că stăm cu visarea noastră trează faţă în faţă cu noi înşine, că în interiorul nostru clocoteşte şi se agită ceva, în cazul ultimei situaţii caracterizate nu putem spune acest lucru. În cazul acestei ultime situaţii caracterizate trebuie să spunem mai curând: Când, la trezire, revenim în trup şi ne folosim din nou trupul, nu suntem în stare să reţinem urzirea de gânduri în sânul căreia am trăit de la adormire până la trezire.

Cel care îşi aduce în conştienţă aceste două laturi ale vieţii umane va înceta să considere gândurile doar un

produs al organismului uman. Căci mai ales situaţia pe care am caracterizat-o la urmă, starea din care ne înălţăm la trezire, nu poate fi considerată deloc un produs direct al organismului uman, ci poate fi considerată numai o stare pe care o trăim între adormire şi trezire, în timp ce suntem afară din trup cu Eul şi cu corpul nostru astral.

Oare unde suntem atunci? Trebuie să ne punem în primul rând această întrebare. Noi suntem cu Eul şi cu corpul nostru astral afară din corpul fizic şi din corpul eteric. O simplă reflecţie, pe care nu o putem evita dacă vrem să ne dăruim vieţii într-un mod imparţial, trebuie să ne spună: Când suntem în afara noastră, noi ne aflăm în sânul a ceea ce ne apare, când ne îndreptăm simţurile spre lumea exterioară, ca văl senzorial al lumii, ca sferă a tot ceea ce ni se oferă sub formă de calităţi senzoriale. Numai că atunci, în cadrul vieţii obişnuite, conştienţa se stinge. Şi dimineaţa, când ne trezim din această stare, simţim de ce conştienţa se stinge. Atunci ne simţim în trupul nostru slabi, prea slabi, pentru a reţine în interiorul nostru ceea ce am trăit de la adormire până la trezire. Când se cufundă în corpul fizic şi în corpul eteric, Eul şi corpul astral nu pot reţine ce au trăit în timpul somnului. Şi când participă apoi la trăirile pe care le avem prin intermediul trupului, pentru ele se stinge ceea ce au trăit de la adormire până la trezire. Şi, cum spuneam, numai când avem nişte inspiraţii care se referă la lumea exterioară, sau şi când avem intuiţii morale, trăim ceva care la o observaţie nemijlocită trebuie să ne apară drept sfera în care trăim între adormire şi trezire.

Dacă privim lucrurile în acest fel, ajungem să percepem o opoziţie clară între interiorul nostru şi lumea exterioară. Atunci acest fapt proiectează, într-un anumit sens, o lumină şi asupra afirmaţiei pe care o facem adesea când spunem că lumea exterioară, aşa cum ni se prezintă

ea de la trezire până la adormire, este un fel de Maya. Căci atunci când nu ne aflăm în trup, ci în afara trupului, noi suntem integraţi în această lume, care acum ne prezintă latura ei exterioară. Atunci ne cufundăm în lumea pe care o percepem de obicei numai prin intermediul revelaţiilor simţurilor noastre. Astfel încât trebuie să ne spunem: Această lume pe care o percepem prin intermediul revelaţiei simţurilor noastre are nişte substraturi, nişte substraturi care conţin, de fapt, cauzele ei, entităţile ei. Şi noi suntem prea slabi în conştienţa obişnuită pentru a putea percepe aceste cauze şi aceste entităţi.

Totuşi, o observaţie imparţială arată ceva, care pătrunde departe până în regiunile descrise în cartea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?***; o observaţie imparţială arată deja ceva ce eu pot prezenta în mod schematic în felul următor. Dacă vreau să reprezint viaţa de gândire obişnuită, eu fac acest lucru cuprinzând tot ceea ce trăieşte omul în mod interior prin gânduri de la trezire până la adormire pornind de la percepţiile sale exterioare sau şi de la senzaţiile fizice de durere, de la sentimentele de plăcere în contact cu lumea fizică etc. Aşadar, aş putea reprezenta schematic ceea ce trăim noi în conştienţa obişnuită sub formă de gânduri în felul următor (vezi desenul, alb). Apoi, dedesubt, ca un fel de visare trează, urzeşte şi se tălăzuieşte, fără a se supune legilor logicii, ceea ce am prezentat la început (roşu, jos). În schimb, când trecem între adormire şi trezire în lumea exterioară, trăim, aşa cum putem percepe sub forma unor reminiscenţe după trezire, tot într-o lume de gânduri, dar o lume de gânduri care ne cuprind, care nu se află în noi, din care ieşim la trezire (roşu, sus). Astfel, am separat oarecum prin gândirea obişnuită două lumi de gânduri: o lume de gânduri interioară şi o lume de gânduri exterioară, o lume

de gânduri ce umple Cosmosul care ne cuprinde la adormire. Putem numi această lume de gânduri lumea cosmică de gânduri. Cea dintâi este o oarecare lume de gânduri; ne vom ocupa de ea mai amănunţit în cursul acestei zile.

Tabla 1

Ne vedem integraţi oarecum cu lumea noastră obişnuită de gânduri într-o lume generală de gânduri, care

este separată ca printr-un fel de graniţă, şi din care o parte se află în noi, o parte în afara noastră. Ceea ce se află în noi ne apare foarte clar ca un fel de vis. Putem spune că pe fundul sufletului nostru se află tot timpul o ţesătură haotică de gânduri, ceva care nu este pătruns de logică. Dar, desigur, conştienţa obişnuită nu poate percepe lumea exterioară de gânduri. Aşadar, numai contemplarea spirituală reală poate dezvălui, prin vedere directă, prin trăire directă, natura acestei lumi exterioare de gânduri, ea poate pătrunde apoi mai profund în regiunile care sunt descrise în cartea Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?. Dar atunci ni se prezintă şi următorul lucru: Această lume de gânduri în care ne cufundăm între adormire şi trezire este o lume de gânduri care nu numai că este logică aşa cum este logică lumea noastră obişnuită de gânduri, ci conţine o logică mult mai înaltă. Dacă nu veţi înţelege greşit expresia, aş numi această lume de gânduri o lume de gânduri supralogică. Ea este situată faţă de logica obişnuită tot atât de sus pe cât de jos este situată lumea visării noastre, lumea visării noastre treze, faţă de logică.

Cum spuneam, acest lucru poate fi cercetat numai prin contemplare spirituală. Dar există o altă cale prin care puteţi controla contemplarea spirituală în această privinţă. Aşadar, vă este clar faptul că, propriu-zis, conştienţa obişnuită nu se poate cufunda în anumite regiuni ale propriului organism. Am vorbit despre acest lucru şi în ultimele conferinţe. Eu am spus: Prin faptul că avem pentru conştienţa obişnuită memoria, facultatea amintirii, ni s-a format spre interior un fel de piele faţă de organele noastre interne. Nu putem vedea în mod direct prin observaţie interioară ce sunt organele noastre interne, plămânii, ficatul etc. ... Aşadar, jos, în om, există o sferă pe care nu o putem atinge în conştienţa obişnuită. De ce nu o putem

atinge în conştienţa obişnuită? Pentru că nu ne aparţine numai nouă. Ceea ce pulsează jos, în organe, nu-i aparţine numai omului, îi aparţine omului ca fiinţă cosmică, îi aparţine omului şi în acelaşi timp şi lumii.

Cred că ne putem clarifica cel mai bine acest lucru prin următoarea analiză. Dacă vrem să privim omul în mod schematic şi avem în interiorul lui un organ, plămânul sau ficatul, într-un asemenea organ sunt prezente nişte forţe. Aceste forţe nu sunt numai forţe umane interne, aceste forţe sunt forţe cosmice. Şi, când tot ceea ce este lume fizică exterioară şi apare pentru privirea noastră ca lume fizică exterioară, când toate acestea vor fi dispărut cândva odată cu dispariţia Pământului, ceea ce există acum ca forţe interne ale organelor noastre va continua să acţioneze. Am putea spune că tot ceea ce este vizibil pentru ochii noştri, tot ceea ce este audibil pentru urechile noastre, întreaga lume exterioară, este o lume care se stinge odată cu sfârşitul Pământului. Ceea ce acoperă pielea noastră, ceea ce purtăm noi în interior, ceea ce este inclus în organizarea noastră, conţine din punct de vedere spiritual ceva care va continua să existe după ce lumea exterioară pe care o percep simţurile noastre nu va mai exista. De fapt, între limitele pielii umane lucrează ceva care va supravieţui existenţei Pământului; între limitele pielii umane se află centrii, se află forţele unei vieţi care trece dincolo de existenţa Pământului. Noi stăm în lume ca oameni nu numai pentru a ne include în interiorul nostru organele necesare existenţei noastre, ci stăm în lume ca oameni pentru ca însuşi Cosmosul să se modeleze între limitele pielii noastre. În sfera în care nu ajunge conştienţa obişnuită, noi cuprindem ceva care nu ne aparţine numai nouă, ci ceva care aparţine lumii. Oare ceea ce aparţine aici

lumii este construit din ceea ce vedem în procesele haotice ale visării treze?

Nu e nevoie decât să examinăm aceste procese haotice ale visării treze şi ne vom spune: întreaga structură, tot ceea ce percepem aici ca un fel de curent subteran al conştienţei noastre nu este, cu siguranţă, constructorul organelor, al întregului nostru organism. Organismul ar arăta frumos dacă tot ceea ce se manifestă haotic în subconştient ne-ar construi organele, întregul organism! Atunci am vedea ce frumoasă caricatură am reprezenta dacă am fi copia a ceea ce pulsează aici, în inconştientul nostru. Nu, exact aşa cum lumea exterioară care ni se revelează prin simţuri ne arată oarecum la suprafaţa pe care ne-o prezintă că această lume este construită din gândurile pe care le trăim între adormire şi trezire, tot astfel, noi suntem construiţi din aceleaşi forţe exterioare de gândire ale unei sfere pe care nu o putem atinge în conştienţa obişnuită. Aşadar, dacă vreau să reprezint complet fiinţa umană, ar trebui să o desenez schematic în felul următor. Ar trebui să spun: Aici este lumea de gânduri care ne înconjoară (vezi desenul, roşu). Această lume de gânduri care ne înconjoară construieşte şi organismul uman, şi acest organism uman produce, revarsă oarecum din sine, lumea superioară de gânduri (alb), care se îndreaptă spre Maya sensibil-exterioară dintre gândurile noastre şi lumea înconjurătoare (albastru).

Tabla 2

Încercaţi să vă imaginaţi clar faptul că ceea ce cuprindeţi aici cu conştienţa este numai o mică parte din fiinţa dumneavoastră, şi că o mare parte din fiinţa dumneavoastră este construită din aceeaşi lume exterioară în care vă cufundaţi între adormire şi trezire. Dar, la o examinare imparţială a omului, acest lucru poate fi remarcat, în cele din urmă, şi dintr-un alt punct de vedere,

şi eu am atras deja adesea atenţia asupra acestui punct de vedere.

Omul îşi cuprinde în conştienţa obişnuită numai gândurile; sentimentele sunt deja ca visarea care înoată sub ţesătura de gânduri. Sentimentele răsar, se retrag. Omul nu le pătrunde cu întreaga claritate cu care îşi pătrunde gândurile, reprezentările. Dar ceea ce trăim în interiorul nostru în timpul zilei ca voinţă este absolut identic cu ceea ce trăim între adormire şi trezire. Şi ce ştie omul – vă spuneam adesea – din ceea ce se petrece când îşi mişcă prin proprie voinţă mâna sau braţul? El cunoaşte toate acestea numai sub formă de reprezentare, el ştie în primul rând: Eu vreau să-mi mişc braţul. Aceasta este o reprezentare. El ştie apoi cum stau lucrurile după ce şi-a mişcat braţul: tot o reprezentare. Ceea ce cunoaşte el despre acest proces în conştienţa obişnuită este o ţesătură de reprezentări; sub nivelul acestei ţesături de reprezentări se tălăzuiesc nişte sentimente. Dar ceea ce se manifestă în interiorul lui ca voinţă doarme şi în timpul stării de veghe, tot la fel de intens cum doarme întregul om de la adormire până la trezire.

Ce doarme aici? Ceea ce doarme acolo, jos, ceea ce este construit în interiorul nostru din Cosmosul exterior, doarme la fel de intens cum dorm pentru noi mineralele şi plantele din natura exterioară. Adică: Noi nu pătrundem în ele din exterior, nu pătrundem cu privirea până jos, în ceea ce este pentru noi de natură cosmică. Noi urzim şi trăim în acest element cosmic de la adormire până la trezire. Şi, pe măsură ce pătrundem cu privirea în lumea exterioară, ne integrăm în propriul nostru organism. În aceeaşi măsură încetăm să avem numai reminiscenţe de amintiri, aşa cum le avem din evenimentele vieţii, ci ne formăm imagini interioare despre forţele care ne constituie, care ne

construiesc organele – plămânul, ficatul, stomacul etc. Pe măsură ce învăţăm să cunoaştem lumea exterioară, învăţăm să ne cunoaştem bucata de Cosmos în care trăim, pe care neam integrat-o între limitele pielii noastre fără a şti ceva despre acest lucru în conştienţa obişnuită.

Ce luăm cu noi dimineaţa la trezire din acest Cosmos? Ceea ce luăm cu noi se manifestă în mod foarte clar, pentru observatorul imparţial, ca voinţă. Şi, de fapt, viaţa de gândire trează nu se deosebeşte de ceea ce curge aici în subconştient ca visare prin nimic altceva decât prin faptul că este străbătută de voinţă. Voinţa este elementul care introduce logică, şi logica nu este, de fapt, o teorie despre gândire, ci logica este o teorie despre felul în care voinţa ordonează şi dirijează imaginile-gânduri şi le pune într-o anumită ordine exterioară, care să corespundă mersului exterior al lumii.

Când ne trezim cu un vis, percepem în mod deosebit această fluctuaţie care vine de jos a unor vârtejuri haotice, ilogice, de imagini, şi putem observa cum intervine în acest vârtej haotic de imagini voinţa, care ordonează atunci ceea ce trăieşte în noi în aşa fel încât aceste trăiri sunt ordonate logic. Dar noi nu luăm cu noi logica cosmică, ceea ce am numit mai înainte supralogică, luăm cu noi numai voinţa.

Oare cum se face că această voinţă devine în interiorul nostru logică? Vedeţi dumneavoastră, aici e vorba de o taină umană importantă, de ceva extraordinar de important. E vorba de următorul lucru: Când ne cufundăm în existenţa noastră cosmică, în acea sferă care nu este prezentă pentru conştienţa obişnuită, când ne cufundăm în organizarea noastră, atunci simţim în voinţa noastră, care se desfăşoară aici, logica cosmică a organelor noastre. Noi simţim logica cosmică a organelor noastre.

Este extraordinar de important să ne fie absolut clar faptul că, atunci când ne trezim dimineaţa, aşadar, când ne cufundăm în trup, prin această cufundare în trup suntem constrânşi să dăm formă, într-un anumit fel, voinţei. Dacă trupul nostru nu ar fi deja format într-un anumit fel, atunci, la trezire, voinţa s-ar învârteji chinuitor în toate părţile; la trezire, voinţa ar tinde haotic şi chinuitor în toate părţile. Ea nu face acest lucru pentru că se cufundă în forma umană existentă. Când se cufundă, ia toate aceste forme; acest fapt îi conferă structura logică. Acest fapt face posibil ca, pornind din trupul uman, voinţa să confere logică gândurilor, care altfel s-ar învârteji amestecându-se haotic. În timpul nopţii, când omul doarme, omul este întreţesut în supralogică Cosmosului. El nu o poate reţine. Dar, când se cufundă în trup, voinţa ia forma trupului. Exact aşa cum, atunci când turnaţi apă într-un vas, apa ia forma vasului, tot astfel, voinţa ia forma trupului. Dar în cazul voinţei nu e vorba numai de ceva similar cu ceea ce se întâmplă când turnaţi apă într-un vas şi apa ia întreaga formă a vasului, în cazul voinţei nu e vorba numai de faptul că aceasta ia formele spaţiului, ci voinţa curge peste tot, în cele mai mici capilare.... La om această voinţă se repartizează în interior în absolut toate ramificaţiile şi de acolo stăpâneşte atunci desfăşurarea, care altfel ar fi haotică, a imaginilor.

Aşadar, ceea ce percepem ca un curent subteran este ceva care se desprinde de trup. Şi, într-adevăr, este ceva care se desprinde de trup, este ceva unit, ce-i drept, într-un anumit sens, cu trupul uman, dar care tinde în permanenţă să se desprindă de trupul uman, vrea în permanenţă să iasă din formele acestui trup uman. Dar componentele care ies la adormire din trup, pe care le poartă omul în Cosmos, care se cufundă pe urmă în trup, se conformează legii trupului.

Tabla 1

Ei bine, lucrurile sunt de aşa natură încât cu întreaga organizare a capului omul ar ajunge numai la imagini. Există o prejudecată fiziologică generală, ideea că noi judecăm şi tragem concluzii cu capul. Nu, cu capul noi doar ne reprezentăm. Dacă am avea numai cap şi restul trupului ar fi inactiv în privinţa vieţii de reprezentare, noi am fi nişte visători în stare de veghe. Şi anume, capul are numai capacitatea de a visa în stare de veghe. Şi când revenim dimineaţa în trup trecând prin cap, când trecem prin cap, visele ne ajung în conştienţă. Abia când pătrundem din nou mai adânc în trup, când voinţa se readaptează nu numai capului, ci şi restului organizării, abia atunci această voinţă este din nou în stare să introducă logică în forţele plăsmuitoare imaginative, care altfel s-ar amesteca unele cu altele.

Aceasta vă conduce la un lucru pe care vi l-am prezentat în conferinţele trecute. Trebuie să ne fie clar faptul că omul îşi reprezintă cu capul şi că, în realitate, el judecă, oricât de ciudat şi paradoxal ar suna, cu picioarele şi, de asemenea, cu mâinile, şi apoi el trage concluzii tot cu picioarele şi cu mâinile. Aşa ia naştere ceea ce numim o concluzie, o judecată. Când omul îşi reprezintă ceva, atunci

e vorba numai de imaginea care se reflectă în cap, dar el judecă şi trage concluzii ca om întreg, nu numai ca om al capului. Dar aceasta nu înseamnă, firește, că, dacă un om este invalid, el nu poate sau nu are voie să judece sau să tragă concluzii, căci trebuie să vedem cum sunt organizate lucrurile la asemenea oameni cărora le lipsește oarecum accidental un membru sau altul.

Pentru a învăţa să punem ceea ce este omul din punct de vedere spiritual-sufletesc în legătură cu omul întreg, trebuie să ne clarificăm faptul că noi introducem logică în viaţa de reprezentare din aceleaşi regiuni în care nu ajungem deloc cu conştienţa obişnuită, care sunt ocupate de simţire şi voinţă. Judecăţile şi concluziile noastre se formează din aceleaşi regiuni interioare ale somnului în care îşi au originea simţirea şi voinţa noastră.

Regiunea cea mai cosmică din interiorul nostru este regiune matematică. Regiunea matematică ne aparţine nu numai ca oameni care stăm pe loc, ci şi ca oameni care ne deplasăm dintr-un loc în altul. Noi ne mişcăm mereu cumva sub forma unor figuri matematice. Când privim aceste figuri din exterior la un om care merge, vedem ceva spaţial; când le trăim în interior, trăim matematica interioară, matematica din interiorul nostru, care este de natură cosmică, dar elementul cosmic ne şi construieşte. Direcţiile spaţiale, pe care le avem în exterior, ne şi construiesc, noi le trăim în interiorul nostru. Şi, prin faptul că le trăim, noi le abstractizăm, preluăm imaginile care se oglindesc în creierul nostru şi le întreţesem cu ceea ce ni se prezintă din punct de vedere spaţial în lumea exterioară.

Trebuie să atragem astăzi atenţia asupra faptului că ceea ce transpune omul în lume ca relaţii matematice este acelaşi element care îl construieşte, aşadar, un element de natură cosmică. Căci, prin kantianismul absurd, spaţiul a

devenit o formă pur subiectivă. El nu e o formă subiectivă, e un element pe care îl trăim ca element real acolo unde trăim natura de voinţă. Şi el radiază de acolo spre noi. De acolo radiază spre lume ceva cu care îmbibăm ceea ce ni se revelează din punct de vedere exterior.

Lumea actuală este încă foarte departe de a putea studia această întreţesere interioară a omului cu Cosmosul, această integrare a omului în Cosmos. Eu am atras atenţia asupra acestei integrări a omului în Cosmos într-un mod evident în cartea mea *Die Philosophie der Freiheit* (***Filosofia libertăţii***), unde veţi vedea că eu arăt în nişte pasaje remarcabile că sub nivelul conştienţei obişnuite omul are legătură cu întregul Cosmos, că el este o parte a întregului Cosmos, şi că fiinţa umană individuală înfloreşte oarecum pe baza acestui element cosmic general pe care îl cuprinde pe urmă cu conştienţa obişnuită. Tocmai acest pasaj din ***Filosofia libertăţii*** a fost înţeles de cei mai puţini oameni; majoritatea nu au înţeles despre ce e vorba. Nici nu e de mirare că într-o epocă în care abstractismul prosperă, ajungând până la teoria lui Einstein, că într-o epocă în care această concepţie, firește, extraordinar de ingenioasă în sine, dar absolut abstractă, este aşezată în faţa lumii ca şi cum ar fi ceva deosebit, oamenii nu înţeleg o concepţie care vrea să pătrundă în realitate, chiar în realitatea adevărată....

Dar asemenea reprezentări despre omul însuşi cum sunt cele pe care vi le-am prezentat eu astăzi oferă un fel de călăuzire spre o gândire conformă cu realitatea. Poate că ele sunt ridiculizate astăzi de cei care sunt dresaţi prin gândirea noastră abstractă. Pe parcursul a trei-patru secole, omenirea occidentală a fost dresată să trăiască în sânul unor pure abstracţiuni. Dar în epoca noastră trebuie să aibă loc o cotitură în această privinţă, noi trebuie să

găsim drumul înapoi spre realitate. Oamenii au devenit materialişti nu pentru că au pierdut logica, ci pentru că au pierdut realitatea. Materialismul este logic, spiritualismul este logic, monismul este logic, dualismul este logic, logic este totul, dacă nu are la bază chiar nişte erori reale de gândire. Dar un lucru încă nu corespunde realităţii prin faptul că e logic. Putem găsi realitatea numai dacă pătrundem tot mai mult cu gândirea noastră însăşi în acea regiune despre care am spus: În gândirea pură, procesul universal al lumii ajunge pe o culme. – Această afirmaţie se găseşte în scrierile mele de teoria cunoaşterii, şi trebuie să ne cucerim ceea ce se afirmă aici ca bază pentru o înţelegere a lumii.

În clipa în care mai avem gândirea, cu toate că nu avem niciun conţinut senzorial, în acea clipă gândirea este totodată voinţă. Nu mai există nicio deosebire între voinţă şi gândire. Căci atunci gândirea este un fel de voinţă şi voinţa este un fel de gândire. Când gândirea a devenit absolut liberă de orice element senzorial, procesul universal al lumii a ajuns pe o culme. Şi spre acest ţel trebuie să năzuim, înainte de toate: să ajungem la noţiunea de gândire pură.

Capitolul VII
PREGĂTIREA PENTRU O NOUĂ NAŞTERE

Ne petrecem cam o treime din viaţă dormind, sau opt ore din fiecare douăzeci şi patru. Acest fapt familiar constituie rareori subiectul unei uimiri adecvate. În întreaga lume, oameni de toate felurile se culcă în acele locuri plate şi dispar din activitatea normală timp de mai mult ore în şir. Ce se întâmplă? De ce avem nevoie de asta? Ce facem în

timpul acelui somn? Ideea provocatoare a lui Steiner este că noaptea nu suntem inactivi, ci deosebit de activi.

În locul coloraturii subiective, egoiste, în care ne privim viețile în timpul zilei, conștiența nocturnă este în același timp mai universală și mai morală. Principala noastră activitate din timpul nopții este privirea retrospectivă a sinelui. Desfășurăm cu grijă în ordine inversă evenimentele zilei precedente, găsind și savurând fiecare moment care are vreo importanță (și care moment nu are niciuna?). Potrivit aprecierii lui Steiner, facem acest lucru prin bunăvoința unor entități superioare care însoțesc și ghidează acest proces.

Perioada numită „moarte" – perioada dintre două încarnări – ne implică într-o retrospectivă similară în desfășurare inversă. Din nou însoțiți de entități superioare, revedem sensul unei vieți întregi. Această recapitulare este o pregătire pentru stadii ulterioare ale „morții", în care ne îndepărtăm de biografia noastră și ne cufundăm într-un mod mai puțin egoist în ființele spirituale și sensurile din jurul nostru.

Efectul cumulativ al învățăturii lui Steiner este aici să întoarcă existența umană pe dos, ca și cum am privi dosul unui covor. Ceea ce la început fusese modelul devine acum fundal, iar ceea ce fusese inițial fundalul iese într-o nouă evidență. Viața pământească este un interludiu între niște stări spirituale – somnul și moartea – care o pătrund și o înconjoară. „Mica noastră viață este înconjurată de somn." Și totuși, în loc să diminueze această scurtă viață, contextul spiritual ne face să ne minunăm de norocul pe care îl avem pe Pământ, și să mulțumim pentru prilejul de a iubi.

STUTTGART 21 IUNIE 1923, GA 224

Dacă examinăm omul aşa cum este integrat el în existenţa pământească, cea mai importantă dintre manifestările sale de viaţă trebuie să ne apară, fără îndoială, facultatea de gândire sau de reprezentare, facultatea de a-şi forma gânduri despre lume, despre propria sa activitate etc. Noi ne amăgim dacă ne formăm o altă judecată despre desfăşurarea vieţii pământeşti. Desigur, unele lucruri ne-ar putea face să spunem că ceea ce este cel mai de preţ pentru om s-ar putea să nu fie gândurile. Ceea ce simte omul, de exemplu, sub pragul gândirii, manifestările simţirii, ale inimii, şi ceea ce ar putea simţi omul despre propriile sale sarcini, despre atitudinea sa faţă de semenii săi şi despre lume, ar putea părea mai de preţ decât gândirea sa. Şi chiar se întâmplă, dacă privim existenţa morală şi suntem atenţi la vocea conştiinţei, să ne spunem: Această voce a conştiinţei vorbeşte din nişte străfunduri ale sufletului care nu sunt atinse de gândire. – Vom fi înclinaţi să facem o asemenea afirmaţie în special când vrem să atragem atenţia asupra faptului că omul, chiar şi prin cea mai înaltă evoluţie a vieţii sale de gândire, aşa cum o poate el realiza prin instruire în cadrul vieţii pământeşti obişnuite, nu poate atinge în domeniul moral ceea ce mişcă adesea o conştiinţă curată, care acţionează în simplitate. Totuşi, noi ne amăgim dacă spunem că, deoarece toate aceste lucruri sunt adevărate – şi ele sunt adevărate –, gândurile nu ar fi esenţialul în viaţa pământească a omului. Desigur, vocea conştiinţei, sentimentele de compasiune etc. răsună din nişte străfunduri cu mult mai adânci decât gândurile. Dar pentru om aceste impulsuri care răsună şi ies la suprafaţă din străfundurile sufletului său sunt văzute în lumina adevărată abia atunci când ceea ce înalţă ele în sufletul uman este pătruns de gânduri. Vocea conştiinţei îşi

primeşte şi ea valoarea ei prin faptul că iese la suprafaţă din străfundurile sufletului, dar ea se manifestă atunci în lumea gândurilor şi omul poate înveşmânta în gânduri ceea ce îi spune vocea conştiinţei. Fără a supraaprecia viaţa de gândire, dacă vrem să ne dăruim unei conştienţe umane libere de iluzii trebuie să ne spunem, totuşi, că abia această viaţă de gândire îl face pe om să fie om. Şi filosoful german Hegel are dreptate, într-o anumită privinţă, când spune: Gândirea este ceea ce îl distinge pe om de animal.

Dar, dacă ne îndreptăm acum privirea spre întreaga sferă a acelor gânduri care ne umplu pe parcursul întregii noastre vieţi pământeşti de la trezire până la adormire şi dacă suntem sinceri în această auto-observare, ne vom spune: Marea majoritate a gândurilor pe care le avem în viaţa pământească depinde, într-un anumit fel, de ceva exterior, de impresiile senzoriale, de trăirile care au legătură cu procesele materiale ale existenţei Pământului. Şi gândurile noastre se desfăşoară în strânsă legătură cu viaţa Pământului, astfel încât în timpul existenţei noastre dintre naştere şi moarte noi unim lucrul cel mai de preţ din viaţa umană cu viaţa Pământului. Dar, dacă privim întreaga viaţă a omului pe Pământ, aşa cum am făcut noi, dintr-un anumit punct de vedere, chiar în ultimele conferinţe pe care le-am putut prezenta eu aici, trebuie să înţelegem că cel puţin o treime din existenţa noastră pământească se desfăşoară fără gânduri. Când privim în urmă, cu ajutorul mijloacelor obişnuite ale conştienţei normale, spre evenimentele vieţii noastre pământeşti, desigur, noi alăturăm întotdeauna numai trăirile din timpul zilei la trăirile din timpul zilei, lăsând, bineînţeles, la o parte trăirile din timpul somnului, care rămân în inconştient. Dar, prin aceasta, noi lăsăm în afara observaţiei, cu ocazia unei retrospective obişnuite asupra vieţii pământeşti, cel

puţin o treime din viaţa noastră pământească. Acest lucru este, desigur, de la sine înţeles, căci această treime, treimea vieţii pământeşti pe care o dormim, rămâne în inconştient.

Dar dumneavoastră ştiţi din conferinţele anterioare pe care le-am ţinut aici că această activitate pe care o executăm în starea de somn inconştient nu este fără trăiri. Între adormire şi trezire, Eul şi corpul astral îşi parcurg trăirile lor, care nu pătrund în conştienţă. Şi, dacă privim lucrurile mai îndeaproape, vedem că acele forţe inconştiente care acţionează între adormire şi trezire se manifestă mai departe şi în starea de veghe. Ele duc şi aici mai departe, am putea spune, o viaţă de somn. Ele acţionează în întreaga noastră activitate de voinţă, pe care nu o avem mai clar în conştienţa obişnuită decât stările de somn. Ele acţionează mai departe într-o mare parte a vieţii noastre de simţire, care formează un fel de existenţă de vis. Tocmai când ne îndreptăm privirea asupra a ceea ce se ridică la suprafaţă din fiinţa noastră cea mai profundă, din temeliile fiinţei, ar trebui să vedem şi în timpul stării de veghe din timpul zilei ceva inconştient. Şi prin cercetare spiritual-ştiinţifică ajungem să vedem că elementul care este activ în om între adormire şi trezire acţionează mai departe în starea de veghe, acţionează mai departe ca Eu şi om astral, dar că acestea nu intră în sfera conştienţei obişnuite, ci apar numai prin efectele lor, prin efectele din domeniul voinţei, prin efectele din domeniul simţirii. Prin aceasta, ceea ce se petrece, de fapt, în deplină stare de trezie a conştienţei, viaţa de gândire, mai primeşte un chip deosebit. Şi tocmai acest chip deosebit ne devine inteligibil dacă luăm în considerare acea existenţă pe care omul nu o petrece pe Pământ, pe care o petrece între moarte şi o nouă naştere.

După ce omul păşeşte prin poarta morţii, el trece prin nişte stări pe care le-am descris adesea, care sunt consemnate, de asemenea, în literatura noastră, şi pe care dumneavoastră le cunoaşteţi, desigur, cel puţin sub anumite aspecte» Dacă cercetăm în mod foarte precis de ce părţi constitutive ale entităţii umane se ataşează gândirea noastră, viaţa noastră de reprezentare, ajungem să înţelegem că pentru formarea gândurilor pământeşti noi folosim corpul fizic. Corpul fizic este, într-adevăr, cel care trebuie să fie pus în activitate când omul, ca om pământesc, are gânduri. Apoi, pentru a avea gânduri, trebuie să fie pus în activitate corpul eteric. Dar tocmai acestea sunt cele două părţi constitutive ale naturii umane care între adormire şi trezire rămân culcate pe pat şi fără conştienţă, aşa cum avem impresia. Dar, dacă ajungem la o anumită dezvoltare a conştienţei, la o anumită educare a sufletului nostru, care ne oferă posibilitatea de a vedea şi lucrurile fizice din punct de vedere spiritual, atunci ajungem să ne extindem gândirea asupra întregii perioade în care dormim. Dacă luăm în considerare omul întreg, putem spune că omul nu gândeşte niciodată în timpul vieţii sale pământeşti.

Şi anume, când, trezindu-ne dimineaţa, ne întoarcem în corpurile noastre fizic şi eteric, conştienţa obişnuită pătrunde foarte rapid în aceste corpuri fizic şi eteric, şi această conştienţă obişnuită percepe numai faptul că atunci lucrurile exterioare încep să producă impresii, că atunci avem percepţii senzoriale, pe care le prelucrăm prin gândire, percepţii senzoriale pe care le avem în contact cu obiectele exterioare prezente. Dar dacă omul ajunge să se cufunde mult mai conştient în corpurile fizic şi eteric, atunci la trezire întâlneşte gândirea care s-a desfăşurat fără încetare în interiorul lui între adormire şi trezire.

Numai că el nu a fost prezent aici cu Eul său şi cu corpul său astral. El gândeşte, adică, între adormire şi trezire corpul fizic şi corpul eteric sunt într-o permanentă activitate de gândire, numai că omul este în afara acestei activităţi de gândire cu Eul şi corpul său astral, el nu o produce şi crede că ea nu ar fi prezentă. El se află într-o mare autoamăgire despre sine însuşi. Şi ceea ce în viaţa normală este integrat într-un mod armonios în întreaga natură a omului, în principiu, în întreaga natură a fiinţei, poate fi foarte clar recunoscut când este smuls din armonie, când apare într-o stare anormală, şi atunci omul poate ajunge, şi pe baza unor experienţe exterioare, dacă acestea rezultă din contextul lumii, să nu gândească numai între trezire şi adormire, ci să gândească între adormire şi trezire, când nu este prezent, să gândească chiar mai inteligent decât atunci când este prezent. Şi anume, noi ajungem la constatarea deprimantă despre noi înşine, dacă privim întreaga situaţie, că atunci când Eul şi corpul astral se află în interiorul trupului, în starea de conştienţă normală, corpul nostru eteric gândeşte mai prost decât atunci când nu ne aflăm în interior. Noi ruinăm gândurile care se desfăşoară în corpul nostru eteric când intrăm în el cu conştienţa obişnuită.

Există unele relatări care confirmă ceea ce observă cel care pătrunde mai profund în intimitatea acestor lucruri, cum ar fi următoarea: Erau odată doi studenţi la Universitate. Unul era filolog şi nu înţelegea nimic din aritmetică – trebuie să spun acest lucru –, nu înţelegea absolut nimic din aritmetică. Celălalt era student la matematică. Ei bine, ştim din experienţă că atunci când se ajunge la anumite capitole din studiul matematicii trebuie să transpiri puţin ca să rezolvi problemele. La filologie merge de obicei mai uşor. Şi astfel, s-a întâmplat că cei doi

studenţi, care, cum se întâmplă cu studenţii, locuiau în aceeaşi cameră, şi dormeau împreună, s-a întâmplat că, într-o seară, terminând ei cu pregătirea pentru examen, studentul la filologie era foarte mulţumit de sine, studentul la matematică, în schimb, nu era deloc mulţumit, fiindcă nu putea rezolva o problemă pe care ar fi trebuit să o rezolve pentru proba scrisă. El s-a culcat foarte nemulţumit, şi s-a petrecut următorul fapt ciudat: La o anumită oră, studentul la filologie se trezeşte, vede cum studentul la matematică se scoală, merge la masa de scris şi se gândeşte, şi scrie, scrie mult timp, şi apoi se culcă din nou şi doarme. În ziua următoare, când se scoală amândoi, studentul la matematică zice: Doar noi nu am chefuit ieri, azi am o durere groaznică de cap. – Celălalt zice: Păi, dacă te scoli la ora trei noaptea şi socoteşti ore întregi, nici nu e de mirare că în dimineaţa următoare ai un cap confuz. – Atunci primul zice: Nu m-am sculat! – El nu ştia absolut nimic despre faptul că se sculase. Ei bine, s-au uitat ei şi au văzut că el îşi rezolvase tema, dar nu ştia nimic despre aceasta.

Asemenea lucruri nu sunt deloc basme. Am ales un exemplu care se găseşte în literatura de specialitate, pentru că astfel poate fi controlat ulterior. Aş putea să vă relatez multe alte asemenea lucruri. Reiese pentru mine, nu doar din acest singur caz, ci din mult mai multe, că aici e vorba, într-adevăr, de o realitate: când conştienţa nu este prezentă – eu spun în mod expres că studentul respectiv nu a ştiut nimic despre ce s-a întâmplat –, corpul fizic şi corpul eteric sunt, într-un fel, îmboldite din exterior de nişte ghionţi, şi corpul eteric lucrează singur în corpul fizic la continuarea temei.

Ei bine, ştiu deja ce poate fi în inimile unora, ştiu că unii ar fi foarte bucuroşi dacă acest lucru s-ar întâmpla foarte frecvent. Dar nu merge aşa uşor pentru omenirea

actuală. Aşadar, corpul eteric se dovedeşte de multe ori, când poate lucra singur în corpul fizic, chiar genial faţă de ceea ce adesea noi nu facem deloc în mod genial când sunt prezente Eul şi corpul astral. Cum spuneam, am dat acest exemplu numai pentru a ilustra faptul că omul are gânduri de-a lungul întregii nopţi, adică, de fapt, corpul fizic şi corpul eteric al omului, şi nu numai când este prezent cu Eul său şi corpul său astral. Căci omul îşi formează gândurile în mod nemijlocit din lumea exterioară prin intermediul corpului eteric, şi apoi ia în ajutor corpul fizic, pentru a păstra gândurile ca om fizic pământesc.

Astfel, trebuie să observăm că viaţa de gândire este legată cu totul de corpul fizic şi de corpul eteric. Nu aşa stau lucrurile cu viaţa de simţire şi cu viaţa de voinţă. Este numai o superstiţie a ştiinţei oficiale actuale ideea că viaţa de simţire şi viaţa de voinţă ar fi la fel de dependente de corpul fizic şi de corpul eteric ca viaţa de gândire. Eu am vorbit adesea despre acest lucru, nu mă voi opri astăzi asupra lui, ci vreau doar să atrag atenţia asupra diverselor consideraţii pe care le-am făcut în faţa multora dintre dumneavoastră.

Ei bine, în viaţa pământească prezentă omul nu poate urmări ce trăiesc Eul şi corpul său astral când sunt separate de corpul fizic şi corpul eteric şi iau cu ele din viaţa obişnuită numai voinţa şi o parte din simţire. Căci această trăire dintre adormire şi trezire se petrece, în realitate, într-o cu totul altă lume, se petrece într- o lume spirituală, într-o lume în care ambianţa nu este formată din regnurile naturii, din regnul mineral, vegetal, ci în care ambianţa este formată din ierarhii superioare, în care ambianţa este formată dintr-o lume de entităţi spirituale, de evenimente spirituale. Dar, în timp de omul îşi parcurge viaţa pământească, el nu este suficient de evoluat pentru a

urmări în conştienţa sa şi în conştienţa de sine tot ceea ce trăieşte el aici cu Eul său şi cu corpul său astral de la adormire până la trezire. Aceste trăiri îi rămân inconştiente, dar nu sunt mai puţin vii decât trăirile conştiente. Omul trăieşte aceste lucruri, apoi aceste lucruri, după ce au fost trăite, fac parte din conţinutul interior al omului. Noi ne şi trezim în fiecare dimineaţă schimbaţi, în măsura în care suntem schimbaţi în timpul nopţii. Nu ne trezim, pur şi simplu, în aceeaşi stare până la care am ajuns seara, înainte de adormire, ci ne trezim într-o stare până la care ne-a făcut să ajungem viaţa de somn.

Ei bine, după ce am păşit prin poarta morţii, noi depunem corpul fizic şi corpul eteric. Şi astfel, intervine şi trăirea faptului că, imediat după ce a trecut prin poarta morţii, în primele zile – depunerea corpului eteric durează numai câteva zile –, omul îşi simte viaţa de gândire ca absorbită de Univers. El are mai întâi o retrospectivă fugară asupra vieţii pământeşti. E ca şi cum şi-ar privi viaţa pământească drept lume a sa, el o vede în imagini vii.

E ca şi cum, după ce sufletul s-a eliberat complet de corpul fizic şi de corpul eteric, aşadar, după ce s-a realizat trecerea prin poarta morţii, în faţa sufletului său s-ar afla dintr-odată viaţa pământească ce s-a încheiat. Dar timp de câteva zile mai are loc acest proces, faptul că, după ce a fost depus corpul fizic, corpul eteric se dizolvă lent în eterul cosmic general. O vreme există impresia că e prezentă o perspectivă vie, precis conturată, a vieţii pământeşti. Apoi aceasta devine tot mai estompată, dar, în acelaşi timp, într-un fel, mai cosmică, până când, în cele din urmă, după câteva zile, ea se desprinde de om, dizolvându-se.

Dar, în acelaşi timp, în aceste câteva zile din om dispare tocmai tot ceea ce constituie lucrul cel mai de preţ în viaţa pământească. Tot ceea ce gândim noi despre

lucrurile lumii, despre întreaga noastră ambianţă pământească, tot ceea ce ne umple conştienţa obişnuită, se desprinde de fiinţa noastră, se dizolvă în decurs de câteva zile. Şi în aceeaşi măsură iese la suprafaţă ceea ce a trăit omul tot timpul în starea de somn. Asupra acestei sfere se întinde acum conştienţa. Această sferă începe să devină conştientă. Dacă nu am avea nicio trăire în timpul somnului, atunci, în principiu, la două sau trei zile după moarte viaţa noastră s-ar încheia ca viaţă conştientă. Căci tocmai ceea ce considerăm noi lucrul cel mai de preţ în timpul vieţii pământeşti se dizolvă, şi din această conştienţă care se întunecă, din această conştienţă care apune, iese la suprafaţă ceea ce am trăit tot timpul în starea de somn, ceea ce ne rămâne de obicei inconştient.

Ei bine, caracteristic pentru ceea ce trăim noi în starea de somn este faptul că în somn lumea se desfăşoară în sens invers. Nu are importanţă că somnul este lung sau scurt când dormim, pentru că raporturile temporale sunt şi ele cu totul altele când e vorba de altă stare de conştienţă. Aşadar, fie că dormim de-a lungul întregii nopţi, fie că dormim câteva minute, caracterizarea pe care o fac este aceeaşi pentru ambele desfăşurări ale somnului. Când omul parcurge perioada dintre adormire şi trezire, el trăieşte în sens invers ceea ce a făcut în lumea fizică între ultima trezire până la adormire. El trăieşte încă o dată evenimentele desfăşurându-se sub o altă formă, şi el are această trăire în felul următor: Pe când în conştienţa din timpul zilei noi avem trăirea mai mult cu o coloratură fizică şi cu sentimente legate de coloratura fizică, şi cu desfăşurarea trăirilor de la început până la sfârşit, trăind orice eveniment sau circumstanţă, felul în care se succed ele, cu nuanţarea fizică intelectuală; în somn trăim totul în sens invers, dar cu o coloratură morală. Aici trăim în sânul

impulsurilor moral-religioase, aici trăim lucrurile în aşa fel încât evaluăm fiecare eveniment în funcţie de felul în care ne-a făcut să fim valoroşi sau lipsiţi de valoare ca oameni. Aici nu ne mai putem face deloc iluzii despre importanţa pe care o are faptul că am săvârşit un lucru sau altul, căci aici evaluăm evenimentele zilei în raport cu calitatea noastră de om.

Ceea ce este valabil pentru ordinea de pe Pământ se desfăşoară în aşa fel încât cercetarea naturii a putut spune foarte bine că în lume s-ar manifesta numai cauzalitatea, că lucrurile s-ar întemeia numai pe faptul că cele ulterioare iau naştere din cele anterioare, căci omul în viaţa sa de veghe vede numai acest curent, percepe numai acest curent. Dar, în realitate, în interiorul evenimentelor există un alt curent, numai că acesta îi rămâne omului, în conştienţa obişnuită, inconştient. Omul trăieşte însă această ordine morală a lumii în fiecare noapte între adormire şi trezire. Aici noi judecăm lucrurile din punct de vedere moral, mai ales în legătură cu propria noastră valoare umană. Şi facem acest lucru în fiecare noapte, respectiv, de fiecare dată între adormire şi trezire, pentru perioada de veghe anterioară. Şi, după ce am păşit prin poarta morţii, atunci, traversând în mod retrospectiv ultima noapte, penultima noapte, antepenultima noapte, până la prima noapte în care am devenit pentru prima dată conştienţi după naştere, parcurgem cam o treime a vieţii pământeşti, căci noi am dormit o treime a vieţii pământeşti. În faţa noastră s-a scufundat desfăşurarea fizic-cauzală a lumii, în faţa noastră se înalţă ceea ce zeii şi spiritele gândesc, simt, vor, cu privire la această desfăşurare a lumii. Dar noi mai avem la început o legătură cu nuanţarea, cu întreaga coloratură pe care a dat-o viaţa pământească celor trăite, căci a trebuit să parcurgem

aceste trăiri sub forma în care le-am trăit în timpul vieţii pământeşti. Avem nevoie de aproximativ o treime, căci am dormit o treime, pentru a parcurge această retrospectivă, care se desfăşoară atunci aşa cum am arătat, de exemplu, în cartea mea *Theosophie* (***Teosofie***), unde am descris ţara sufletelor, lumea sufletelor.

Înainte de a intra într-o lume care este pur spirituală, trebuie să trăim mai întâi tot ceea ce am trăit pe Pământ în mod inconştient în stările de somn. Prin aceasta, noi ne educăm conştienţa pentru viaţa spirituală propriu-z;isă dintre moarte şi o nouă naştere. Şi această trăire retrospectivă a vieţii pământeşti este totodată o eliberare de viaţa pământească. Nu vom deveni în conştienţa noastră atât de liberi încât să ne mişcăm printre spiritele lumii superioare într-un mod absolut corespunzător naturii acestei lumi înainte de a ne fi eliberat tocmai prin această trăire retrospectivă. Atunci am ajuns din nou aproximativ în punctul de pornire al vieţii noastre în lumea superioară. Şi apoi viaţa dintre moarte şi o nouă naştere se desfăşoară mai departe, ca o trăire pur spirituală. Exact aşa cum noi suntem aici fiinţe fizice şi trăim evenimente fizice, în lumea spirituală noi trăim printre fiinţe spirituale şi evenimente spirituale, printre acele entităţi spirituale şi faptele lor care niciodată nu coboară pe Pământ, printre acele entităţi care au coborât pe Pământ ca oameni, care au trecut prin poarta morţii înaintea noastră, sau care ne urmează. Ne reîntâlnim tocmai cu toţi acei oameni cu care am trăit în comunitate în timpul vieţii pământeşti. Şi această comunitate este una foarte extinsă. Căci, prin faptul că parcurgem viaţa de somn, în această comunitate este inclus tot ceea ce am trăit chiar şi numai în mod tangenţial împreună cu oamenii în timpul vieţii pământeşti. Faptul că în fiecare stare de somn trăim în sânul lumii spirituale

evenimentele pământeşti în sens invers, dar încă în calitate de oameni pământeşti, tocmai acest fapt deosebeşte, la rândul său, această trăire pământească a omului din fiecare noapte de ceea ce trăieşte el pe urmă, după ce a trecut prin poarta morţii.

Trebuie să ne mărturisim, în primul rând: Ceea ce recunoaştem noi drept conţinutul conştienţei noastre din viaţa pământească dispare din faţa noastră în decurs de câteva zile. Trăirile cărora în cursul vieţii pământeşti nu le acordăm atenţie, pentru că sunt cufundate în inconştienţa somnului, ies pe urmă la suprafaţă, şi atunci noi le trăim cu adevărat – da, le trăim cu adevărat. Şi anume, în acele stări de somn pământeşti noi trăim cu Eul nostru şi cu corpul nostru astral în sens invers, sub formă de imagini, numai trăirile stării de veghe. După ce am păşit prin poarta morţii, ne cufundăm în substanţa spirituală, aşa cum ne cufundăm aici în substanţa materială când devenim oameni pământeşti. Am putea spune: Aşa cum, atunci când devenim oameni pământeşti, noi primim un corp fizic şi un corp eteric, tot astfel, după ce am păşit prin poarta morţii primim ca înveliş exterior ceva de natură superioară, primim un înveliş superior. Dar prin aceasta noi trăim acum în mod real ceea ce am trăit în stările de somn numai sub formă de imagini. Aceasta este o trăire reală, adevărată, tot aşa de reală pe cât de reale sunt trăirile pământeşti parcurse în corp fizic. Şi abia de această trăire reală, care este o repetare petrecută în mod real a trăirii în imagini din fiecare stare de somn, abia de aceasta se leagă apoi acele trăiri prin care trecem mai departe pe parcursul vieţii noastre dintre moarte şi o nouă naştere.

Apoi urmează perioada dintre moarte şi o nouă naştere după ce am depus întreaga noastră existenţă pământească şi, aşa cum am arătat deja, ne pregătim

următoarea viaţă pământească, perioada în care ne formăm, în unire cu entităţile lumii spirituale, germenele următoarei noastre vieţi pământeşti, înainte de toate, germenele viitorului nostru corp fizic. Apoi urmează, la rândul ei, o perioadă în care omul înclină din nou mai mult spre Pământ. După ce omul a trăit un timp îndelungat între moarte şi o nouă naştere printre entităţi spirituale şi fapte spirituale, lucrurile se petrec – firește, pe o cu totul altă treaptă, dar eu vă pot explica acest lucru printr-o comparaţie – cam aşa cum se petrec cu un om care se simte obosit şi vrea să doarmă. Astfel, omul simte că acum conştienţa sa prezentă în spirit devine mai slabă, că el nu mai poate lucra împreună cu entităţile lumii superioare, şi conştienţa sa înclină din nou spre un interes faţă de o nouă viaţă pământească. Aşa cum noi ne cufundăm zilnic în somn, când conştienţa noastră devine cu totul inconştientă, aşa ne cufundăm noi oarecum într-o conştienţă pur spirituală, care ne umple majoritatea timpului dintre moarte şi o nouă naştere, dar acum nu fără conştienţă, ci plină de interes pentru viaţa pământească, văzută însă acum din cealaltă direcţie, din direcţia lumii spirituale. Acest interes pentru viaţa pământească apare cu mulţi ani, cu multe secole înainte de a coborî spre viaţa pământească. Noi ne formăm un interes pentru viitoarea noastră viaţă pământească deja când bunicul nostru încă nici nu trăieşte pe Pământ, ci un strămoş cu mult mai îndepărtat, care a trăit înainte cu multe generaţii, din care ne tragem. Interesul pe care l-am avut pentru lumea pur spirituală se transformă în interes faţă de un şir de generaţii. La capătul acestui şir de generaţii ne vom naşte noi înşine. Noi urmărim, de fapt, din lumea spirituală, pe parcursul multor ani, strămoşii la capătul cărora se află propriii noştri

părinţi. Astfel încât noi ne integrăm deja din lumea spirituală în linia noastră ereditară.

Aceste lucruri trebuie să ajungă cândva în conştienţa generală a oamenilor, şi abia atunci vom vedea în ce măsură restrânsă este valabilă noţiunea despre care ştiinţa actuală vorbeşte tot timpul, într-un mod just, ce-i drept, dar extraordinar de limitat: ereditatea. Ereditatea fizică îi poate deveni omului clară numai dacă el ştie ce contribuţie îşi aduc la modelarea formelor fizice ereditare acele forţe cu care el a participat deja din lumea spirituală la întreaga sa serie de strămoşi. Când atragem atenţia, prin ştiinţa noastră fizică limitată, asupra felului în care avem o însuşire sau alta de la stră-străbunicul nostru, nu trebuie să uităm că noi ne-am manifestat interesul faţă de cum era stră-străbunicul nostru deja pe vremea când trăia acest stră-străbunic, că noi ne-am integrat în ceea ce s-a format apoi în mod exterior ca însuşiri ce s-au transmis de la o generaţie la alta. Noi ne familiarizăm deja din lumea spirituală cu aceste însuşiri.

Mai târziu, când antroposofia va fi asimilată în sânul civilizaţiei generale a omenirii, aceste lucruri îşi vor dovedi importanţa lor practică. Oamenii nu îşi dau seama ce lipsă de curaj, ce lipsă de energie a sufletelor se trage din ideea pe jumătate conştientă, pe jumătate inconştientă, despre ereditate, căci mai ales despre aceste raporturi ereditare ştiinţa nu poate vorbi decât într-un mod absolut insuficient. Dar aceste lucruri au trecut deja în artă, au trecut deja în gândirea generală a oamenilor.

Când omul va înţelege în deplină conştienţă că el nu este legat numai de forma fizică a strămoşilor săi, ci de evoluţia propriului suflet, care urmăreşte din lumea spirituală întreaga linie evolutivă a strămoşilor şi participă la formarea liniei evolutive a strămoşilor, atunci conştienţa

acestui fapt va deveni reală din punct de vedere interior. Atunci din spirit va lua din nou naştere energie şi curaj în sufletele multor oameni, la care modul actual de gândire determină lipsă de curaj şi energie. Căci are o valoare infimă faptul că ştim în mod teoretic un lucru sau altul despre lumea spirituală. De cele mai multe ori noi înveşmântăm chiar în forme fizice de gândire ceea ce gândim despre lumea spirituală. Nu despre aceasta e vorba, să ne facem gânduri teoretice despre lumea spirituală. [...]

E vorba de faptul că noi nu trebuie să ne facem numai gânduri despre lumea spirituală – desigur, trebuie să ni le facem, în primă instanţă, pentru ca în suflet să pătrundă conţinutul lumii spirituale –, dar aceste gânduri trebuie să devină gânduri creatoare, vii. Gândurile fizic-pământeşti obişnuite sunt gânduri abstracte. Majoritatea gândurilor ştiinţifice sunt gânduri absolut abstracte, care nu determină nimic în entitatea umană, la fel de puţin pe cât pot face ceva imaginile de oglindă. Dacă vă priviţi în oglindă împreună cu un alt om şi el vă trage o palmă, nu veţi atribui imaginilor din oglindă faptul că aţi primit o palmă, ci unui om real, care stă alături de dumneavoastră. Gândurile sunt exact la fel ca imaginile de oglindă: ele nu produc nimic, ele nu dau niciun impuls care să acţioneze în realitate. Abia intuiţiile morale din gânduri poartă în sânul lor impulsuri. Şi noi trebuie să pornim, ce-i drept, de la gânduri, dar gândurile trebuie să acţioneze asupra lumii spirituale în aşa fel încât să acţioneze ca realităţi, nu ca gânduri.

Vom pătrunde în concepţia antroposofică reală numai dacă vom simţi gândurile ca realităţi, şi dacă le vom trăi ca realităţi. Şi tocmai acest fapt este întâmpinat cel mai adesea cu o obiecţie. Cei care privesc lucrurile superficial

spun: Această întreagă concepţie antroposofică despre lume poate că se bazează pe o închipuire, omul poate fi supus autosugestiei. Se spune, de exemplu, că omul ar fi uneori atât de sensibil încât numai la simplul gând al unei limonade el poate avea deja senzaţia pe care o are când bea o limonadă reală. E adevărat, există oameni atât de sensibili, care nu e nevoie decât să se gândească la o limonadă şi simt gustul de limonadă în gură. Când se aduce această obiecţie, ea este justă, dar trebuie să ne spună cineva dacă şi-a potolit setea cu simplul gând al limonadei! El nu şi-a potolit-o. Simplele gânduri nu se transformă în realitate. Firește, atâta timp cât antroposofia rămâne un simplu gând, ea se aseamănă cu o limonadă pe care ne-o reprezentăm. Dar ea nu rămâne un simplu gând, căci îşi extrage sevele din realitatea spirituală. Ea nu acţionează ca un simplu gând, ci acţionează aşa cum acţionează realitatea exterioară a materiei asupra corpului fizic. Ea pătrunde, ea străbate cu pulsaţia ei viaţa de voinţă şi de simţire a omului. Ea devine în om realitate. Despre aceasta e vorba.

La urma urmei, noi nu am făcut nimic special dacă avem antroposofia ca teorie. Ea trebuie să devină viaţă. Dar ea poate deveni viaţă mai ales dacă ne umple sufletele de energie, de forţă, de curaj; dacă atunci când suntem îngrijoraţi pentru viaţa fizică de pe Pământ, când suntem într-o stare de tristeţe adâncă şi de mizerie profundă, perspectiva unei lumi spirituale ne poate umple de bucurie, de linişte interioară, de energie interioară. Atunci antroposofia devine o fiinţă vie, atunci ea devine ceva care umblă printre noi ca o fiinţă vie. Dar abia atunci antroposofia devine printre noi ceea ce ar trebui ea să devină, abia atunci ne străbate întreaga activitate. Şi atunci ea ne ajută să pătrundem în mod real această lume, în care

am venit pe Pământ de dragul spiritului, nu de dragul materiei fizice.

Antroposofia va ajunge atunci, înainte de toate, la o cunoaştere reală a omului.

Capitolul VIII
STAREA DE VIS ŞI CORPUL ETERIC

Teorii familiare despre vis sugerează că visând noi ne reamintim experienţele zilei trecute. Steiner avansează opinia că visele ar fi recapitularea întregii noastre vieţi, de vreme ce tot ce am trăit este conţinut în corpul eteric, spre care ni se îndreaptă atenţia un anumit timp din perioada în care dormim. Acest corp eteric conţine o înregistrare vie a tot ceea ce am trăit în timpul vieţilor noastre pe Pământ până în momentul prezent.

Pentru a ne învăţa activitatea interioară necesară spre a înţelege ce este în spatele viselor noastre, Steiner foloseşte o imagine complicată, într- un fel, dar tipică. El spune că este ca şi cum ne-am pregăti să scriem o scrisoare, dar n-am înţelege cuvintele scrisorii până nu am termina de scris. Acest lucru este foarte diferit de procesul normal de a înţelege întâi ce avem de spus, şi de a scrie abia după aceea. Motivul ordinii inverse în cazul vieţii de vis sau al percepţiei spirituale este faptul că nu scriem noi înşine. În schimb, prin activitatea noastră interioară intensă, noi începem să participăm, de fapt, la prezenţa fiinţelor care ne scriu visele în interiorul nostru. Steiner pune această capacitate de a ne percepe visele în mod activ şi de a înţelege ce se află în spatele lor în legătură cu capacitatea de care avem nevoie dacă vrem să menţinem o conştienţă de sine după moarte. A ne găsi drumul în noapte înseamnă a ne găsi drumul prin moarte. Pentru această misiune avem nevoie doar de un

*instrument, dar acest instrument este cel mai greu de dobândit: avem nevoie de o atenţie fortificată, de o putere de gândire care depăşeşte de departe conştienţă normală. Steiner a indicat aceeaşi direcţie în operele sale epistemologice, ca „Intuitive Thinking as a Spiritual Path" (**Filosofia libertăţii**). Ar trebui să ne amintim că el a vrut ca traducerea în limba engleză a acestei cărţi să poarte titlul „The Philosophy of Spiritual Activity" (Filosofia activităţii spirituale), vrând parcă să sublinieze receptivitatea activă care i se cere minţii pentru a ajunge până la propriile ei surse. În comparaţie cu toate celelalte curente spirituale ale timpului nostru, s-ar putea ca scrierile lui Steiner să accentueze cel mai mult puterea, dobândirea energetică a puterii mentale. Dar nu e vorba de o putere macho: e vorba de puterea receptivităţii intensificate.*

Aşa după cum iniţial se referă la o percepţie a corpului eteric sau al vieţii, Steiner ne arată mai târziu cum percepem elemente ale corpului nostru astral sau stelar în somn. Ne vedem propria nedesăvârşire, felul în care acest membru al organismului uman ne reflectă deficienţele morale şi spirituale. Printr-o viaţă de vis intensificată am putea rezolva, de asemenea, probleme de matematică şi putem ajunge la o bună înţelegere a matematicii, deoarece corpul astral conţine, conform lui Steiner, toată matematica – nu doar matematica pe care o cunoaştem până în prezent, ci şi matematica încă nedescoperită.

Iar şi iarăşi, Steiner accentuează rolul gândirii active, conştiente, de o limpezime transparentă, drept baza percepţiei şi creşterii spirituale. Aceeaşi direcţie, acelaşi stil meditativ fundamental, dezleagă secretele viselor, după cum dezleagă şi secretele lumii fizice şi ale altor lumi. Aceasta e calea gândirii active, care începe la nivelul gândirii obişnuite, dar o intensifică în mod nelimitat. Prin asemenea

*practici (el indică îndeosebi **Filosofia libertății** şi „Die Schwelle der geistigen Welt" – **Pragul lumii spirituale** ca texte care ne ajută în acest demers), ajungem nu numai la mistere mai mari, ci şi la o limpezime mai mare. Ajungem să fim una cu ceea ce înainte părea altceva, şi izolat de noi. Ne pierdem pe noi înşine în procesul de absorbție, dar tocmai prin acest proces ne găsim pe noi înşine înrădăcinați şi ancorați în mod mult mai sigur decât „sinele" ,vieții cotidiene.*

BERLIN, 18 APRILIE 1914, GA 154

Când aveţi un vis şi vă amintiţi visul, atunci, dacă are loc o amintire cât se poate de clară a visului, aşa cum se întâmplă în numeroase cazuri, vă este foarte clar imediat faptul că în timpul desfăşurării visului sunteţi oarecum observator, dar fără a avea în timpul acestei observaţii o conştienţă a Eului limpede cu privire la imaginile care trec urzind prin suflet. Cum spuneam, trebuie să luăm întotdeauna în considerare premisa că în vis conştienţa Eului nu se manifestă atât de clar ca în conştienţa de veghe. Aceste imagini care trec urzind prin suflet reprezintă scene, suite de imagini, care ne pot fi cunoscute foarte bine prin faptul că ele sunt legate de nişte întâmplări din zilele anterioare sau din ultima vreme, sau ele pot fi şi nişte întâmplări modificate în diverse feluri, uneori atât de modificate în formele lor încât nu recunoaştem o anumită întâmplare şi credem că am visat ceva complet diferit. Putem avea şi vise care nu sunt legate de nişte întâmplări, aşadar, vise care reprezintă oarecum ceva complet nou faţă de întâmplările prin care am trecut. Dar de fiecare dată avem sentimentul: Prin suflet au trecut un fel de imagini vii, care urzesc, ele s-au revelat sufletului. – Şi după trezire

ne amintim aceste întâmplări. Există vise pe care le păstrăm mult timp în memorie, şi există vise care, prin faptul că ne apropiem din nou de întâmplările din timpul zilei, se şterg.

Astăzi ne vom răspunde la întrebarea: Oare prin ce percepem noi asemenea vise care urzesc? Când suntem în lumea fizică în stare de veghe, noi ştim că percepem în lumea fizică exact ceea ce percepem. Oare care este substanţa, materia – aşa cum sunt procesele, lucrurile materiale ale lumii fizice când ne aflăm în stare de veghe –, care este substanţa în care percepem când visăm? Este ceea ce numim lumea eterică, eterul, care se extinde în întreaga lume cu procesele sale interioare, cu tot ceea ce trăieşte în el. Acesta este, într-un fel, elementul substanţial în care percepem când visăm. Dar când visăm noi percepem, de regulă, numai o parte absolut precisă a lumii eterice. Când percepem din punct de vedere fizic în stare de veghe în viaţa obişnuită, lumea eterică e închisă pentru noi, eterul se află de jur-împrejurul nostru fără ca noi să-l percepem prin simţurile fizice, şi, tot astfel, eterul care se află de jur-împrejurul nostru nu e perceptibil nici pentru visarea obişnuită. Când visăm, în faţa noastră apare oarecum numai acea bucată a lumii eterice care este propriul nostru corp eteric. Când dormim, noi ne aflăm în afara corpurilor fizic şi eteric. Visul obişnuit constă în faptul că noi privim oarecum în urmă cu ceea ce suntem afară din corpul fizic şi din corpul eteric, cu corpul astral şi cu Eul, la părţile constitutive din care am ieşit în timpul somnului, dar în timp ce privim nu devenim conştienţi de corpul fizic, şi de aceea nici nu ne slujim de simţurile fizice, ci privim oarecum în urmă, fără a observa corpul fizic, numai la corpul nostru eteric. Aşadar, tocmai procesele corpului eteric, care în anumite locuri îşi ridică puţin vălul,

reprezintă ceea ce ne apare ca vis. Majoritatea viselor iau naştere prin faptul că omul se uită din somn la corpul său eteric, şi îi ajunge în conştienţă o parte din procesele extraordinar de complicate ale propriului său corp eteric, şi atunci apare visul.

Aşadar, acest corp eteric, care constituie o porţiune din noi înşine, este ceva extraordinar de complicat. De exemplu, în el sunt conţinute, şi sunt mereu prezente, toate amintirile. Şi ceea ce s-a scufundat adânc în străfundurile sufletului, ceea ce nu ajunge în conştienţa obişnuită din timpul zilei, este păstrat tot timpul, într-un anumit fel, în corpul eteric. Întreaga noastră viaţă de până acum din încarnarea prezentă este păstrată în corpul eteric, se află în mod real în corpul eteric. Bineînţeles, trebuie să admitem că este extraordinar de dificil să ne reprezentăm acest fapt. Totuşi, aşa stau lucrurile. Imaginaţi-vă că aţi vorbi toată ziua – unii oameni se comportă în acest fel – şi tot ceea ce spuneţi ar fi înregistrat printr-un mecanism pe o placă de fonograf. Dacă aţi vorbit atât de mult încât placa fonografului e plină, o puneţi deoparte, luaţi a doua placă, iar când aceasta e plină, luaţi o a treia, şi aşa mai departe. Aşadar, luaţi mai multe sau mai puţine plăci, în funcţie de cât aţi vorbit. Să presupunem că ar veni cineva şi ar pune pe rând plăcile într-un fonograf, şi seara toate plăcile s-ar afla în fonograf. Tot ceea ce aţi vorbit în timpul zilei s-ar afla seara într-un fonograf. Dacă cineva ar face să se deruleze din fonograf cele spuse, atunci s-ar derula tot ceea ce aţi spus în timpul zilei. Astfel, toate amintirile noastre sunt mereu prezente în corpul eteric. Şi dacă am presupune că, în condiţiile deosebite ale somnului – pentru a păstra analogia –, o parte din conţinutul corpului eteric s-ar aşeza în faţa sufletului nostru la fel cum s-ar putea derula şi ar putea apărea o parte din ceea ce s-a imprimat

pe plăcile fonografului, atunci această parte ar fi visul, acele vise care sunt prezente cel mai frecvent. Astfel, noi urzim cu conştienţa noastră în propriul nostru corp eteric.

Un lucru asemănător are loc în cazul multor halucinaţii care apar în faţa sufletului uman. Asemenea halucinaţii apar, de regulă, tocmai prin faptul că omul poate vedea, totuşi, într-un fel, cu Eul şi cu corpul astral, care se află atunci în corpul fizic, o parte a corpului eteric ieşită din corpul fizic. Acest lucru se petrece în felul următor. Imaginaţi-vă că un organ din corpul dumneavoastră fizic ar fi bolnav, de exemplu, un organ al sistemului nervos, sau ceva asemănător. Atunci corpul eteric nu poate pătrunde acolo unde sistemul nervos e bolnav; el este oarecum ieşit în afară. Corpul eteric ca atare nu e bolnav, dar el este detaşat din corpul fizic într-un anumit loc. Dacă ar fi integrat în corpul fizic, totul s-ar desfăşura ca în conştienţa normală. Faptul că un organ din corpul fizic e bolnav nu ne-ar ajunge în conştienţă. Când corpul eteric nu poate pătrunde în acest organ, şi când ceea ce se manifestă în această parte în care nu poate pătrunde corpul eteric licăreşte spre corpul eteric, atunci această licărire ajunge în conştienţă ca halucinaţie.

Tocmai această substanţă din care ne apare visul sau halucinaţia ne înconjoară peste tot în lume. Este substanţa eterică. Şi corpul nostru eteric este decupat oarecum ca o bucată din substanţa eterică ce ne înconjoară. Ei bine, după ce trecem prin poarta morţii, după ce am depus corpul fizic, ne parcurgem drumul prin această substanţă eterică. De fapt, pe întregul parcurs al vieţii dintre moarte şi o nouă naştere noi nu ieşim deloc din substanţa eterică. Căci această substanţă eterică este prezentă peste tot şi trebuie să o străbatem, ne aflăm în sânul ei. La câtva timp după moarte, ne depunem şi corpul eteric. El se dizolvă tocmai

în această substanţă eterică. În viaţa obişnuită, omul nu are la început facultatea de a percepe şi în această substanţă eterică exterioară. De aceea, nu are loc ceea ce ar fi o percepţie – acum nu în lumea fizică, ci în lumea eterică. Când visează, omul face oarecum cunoştinţă cu un proces prin care percepe etericul la sine însuşi.

Posibilitatea reală de a percepe în lumea eterică înconjurătoare depinde de un fapt absolut precis. Când omul percepe în mod real în lumea eterică înconjurătoare după moarte, sau când se dezvoltă în aşa fel încât la el apar pe baza clarvederii imaginaţiunile – căci clarvederea înseamnă acelaşi lucru: omul percepe în lumea eterică înconjurătoare –, el trebuie să aibă o forţă mai puternică decât forţa pe care o are în viaţa obişnuită dintre naştere şi moarte, o forţă interioară a sufletului mai puternică. Noi nu percepem în lumea eterică înconjurătoare tocmai pentru că forţa noastră sufletească este prea slabă pentru a percepe în această lume. Pentru a percepe în lumea eterică trebuie să devenim mult mai activi, mult mai puternici, decât e nevoie pentru viaţa obişnuită. Pentru a avea după moarte în jurul nostru o ambianţă, trebuie să avem şi după moarte în sufletul nostru o forţă mult mai puternică decât avem în viaţa obişnuită. Altfel noi nu percepem eterul care se află de jur-împrejurul nostru. Ar fi ca şi cum în viaţa obişnuită nu am avea niciun organ de simţ. Aşadar, omul trebuie să aibă o forţă mai activă, mai puternică, pentru a se putea orienta după moarte, pentru a nu fi după moarte, la figurat vorbind, surd şi orb pentru lumea în care pătrunde. Dar, dacă vrem să ne facem o idee despre felul în care percepe sufletul după moarte, sau după ce şi-a dobândit facultatea de a dezvolta forţele imaginaţiei, ne putem reprezenta cum trebuie să fie această facultate dacă ne folosim de o analogie. Putem face o analogie cu scrisul.

Când scrieţi ceva, ceea ce scrieţi are, desigur, un sens. Exprimă ceva. Există un sens în spatele a ceea ce scrieţi. Şi totuşi, dumneavoastră aţi făcut numai semnele pentru ceea ce se exprimă acolo. Şi, firește, puteţi face ca ceea ce aţi scris acolo să fie adevărat, să corespundă unui fapt obiectiv. Dacă vreţi să-i comunicaţi unui prieten printr-o scrisoare un lucru sau altul şi îi scrieţi acest lucru, pentru ca prietenul să poată citi ce aţi scris, dumneavoastră aţi făcut numai semnele prin care prietenul, după ce descifrează semnele, înţelege mesajul. Ei bine, dacă ar veni cineva şi ar spune: Nu, acest lucru nu poate fi adevărat! Căci nu este integrat în mod obiectiv în lume – el ar rosti, desigur, o absurditate. Exact aşa cum, atunci când scrieţi ceva, prin faptul că faceţi semnele respective, desemnaţi un fapt obiectiv, tot aşa stau lucrurile şi cu vederea imaginativă în lumea imaginativă. Trebuie să fim activi. Trebuie să notăm mai întâi ceea ce reprezintă pentru noi nişte semne obiective ale lumii spirituale, şi trebuie să fim conştienţi de faptul că notăm aceste semne. Putem face acest lucru dacă avem forţa necesară pentru a ne integra în mod viu în realitatea spirituală, astfel încât aceasta să ne stimuleze să notăm ceva adevărat, nu ceva eronat. Dar important este să ştim: eu am aşezat acest semn.

Voi încerca să caracterizez acest lucru şi altfel. Să revenim la vis. Când visăm în viaţa obişnuită, avem senzaţia că imaginile visului „urzesc", se derulează. Amintiţi-vă cum trebuie să vedem aceste vise: Imaginile de vis plutesc prin faţa sufletului.- Aceasta este reprezentarea pe care trebuie să o avem. Imaginaţi-vă acum că nu aţi avea această reprezentare, ci o alta: Dumneavoastră înşivă introduceţi în spaţiu şi timp imaginile visului, aşa cum aşterneţi pe hârtie literele. În cazul viselor, şi nici în cazul halucinaţiilor, nu avem această reprezentare. Dar în cazul

cunoaşterii imaginative trebuie să avem această reprezentare. Aici trebuie să fim conştienţi de următorul fapt: Tu eşti puterea care guvernează în visele tale. Tu aşezi aici un lucru şi adaugi un altul, aşa cum aşterni ceva pe hârtie. Tu eşti puterea care guvernează, tu însuţi faci acest lucru. Numai forţa care se află în spatele tău, ca în cazul scrisului, face să fie adevărat ceea ce notezi. – Trebuie să ne fie clar faptul că marea deosebire dintre vise, halucinaţii şi clarvederea reală constă în faptul că în cazul din urmă avem peste tot conştienţa că noi suntem scriitorul ocult. Ceea ce vedem este un fel de text ocult. Înscriem în lume ceva care este pentru noi o expresie, o revelare a lumii. Firește, aţi putea spune: Nu e nevoie să notez acest lucru, căci îl ştiu deja. De ce să-l notez? – Dar nu aşa stau lucrurile. Căci fiinţa care notează atunci nu este omul însuşi, ci entitatea ierarhiei care stă pe treapta superioară imediat următoare. Ne dăruim entităţii ierarhiei care stă pe treapta superioară imediat următoare, şi aceasta este forţa care guvernează în noi. Noi înregistrăm printr-un proces sufletesc absolut interior ceea ce se desfăşoară atunci în noi. Şi când contemplăm pe urmă ce am notat prin scriere ocultă ni se revelează ce trebuie să exprimăm.

Vedeţi acum de ce am insistat atât de mult în nişte conferinţe publice asupra faptului că dezvoltarea clarvederii trebuie să aibă loc pe baza unui proces activ de percepţie, că, dacă vrem să ajungem la clarvedere, nu avem voie să rămânem la ceea ce este adecvat pentru cunoaşterea lumii fizice, la dăruirea pasivă faţă de lume. Astfel, învăţăm treptat să înţelegem cu adevărat din punct de vedere interior ceea ce am numit la începutul vieţii noastre antroposofice „învăţarea scrierii oculte”, pe care am descris-o pe urmă mai exact în lucrarea *Die Schwelle*

*der geistigen Welt (**Pragul lumii spirituale**)*. Forţa sufletească de care avem nevoie pentru a înscrie în spaţiul spiritual şi în timpul spiritual semnele scrierii oculte este o forţă sufletească mai mare, mai puternică, mai intensă, trebuie să fie mai mare, mai puternică, mai intensă decât forţa sufletească pe care o folosim ca să percepem în viaţa obişnuită. Trebuie să avem această forţă şi după ce am trecut prin poarta morţii. Cel care vrea să ajungă la clarvederea imaginativă îşi dezvoltă această forţă prin medi- taţie, şi-o cucereşte treptat. În acest fel, el ajunge la ceea ce am descris, adică, ajunge la o trăire prin care ştie că se găseşte într-o lume al cărei palid reflex este starea de vis, dar el se găseşte în această lume comportându-se faţă de aceste vise aşa cum ne comportăm când facem o masă sau un pantof, la care asamblăm bucată cu bucată etc. Când atât de mulţi oameni se plâng: Ei bine, eu am încercat cu tot felul de meditaţii posibile. Dar nu ajung să devin clarvăzător –, acest lucru se bazează, pur şi simplu, pe faptul că oamenii nu vor deloc să facă ceea ce am descris eu adineaori, ei sunt bucuroşi dacă nu au nevoie de aşa ceva. Ei nu vor să dezvolte o forţă sufletească activă din punct de vedere interior, ci vor să devină clarvăzători fără să fie nevoie să-şi dezvolte o forţă sufletească mai puternică. Ei vor ca tabloul care apare în faţa lor prin clarvedere să le apară absolut de la sine. Dar ceea ce le apare atunci nu e nimic altceva decât halucinaţie sau vis. O bucată de lume eterică – dacă vreau să mă exprim radical – pe care o putem lua dintr-un loc, apucând-o cu antenele eterice, şi pe care o putem pune într-un alt loc, o asemenea bucată de lume eterică este visul. Acesta nu ţine deloc de clarvederea reală. Când avem experienţa clarvederii reale, ne simţim în interior exact aşa cum ne simţim când scriem în lumea fizică pe hârtie, numai că atunci când vrem să scriem în

lumea fizică pe hârtie trebuie să ştim mai înainte ce vrem să notăm – în orice caz, în majoritatea situaţiilor e bine să ştim acest lucru –, pe când în cazul percepţiei spirituale entităţile ierarhiilor spirituale ne permit să scriem şi numai în timp ce scriem ne apare ceea ce putem percepe. Dar, fără a participa noi înşine în mod activ, fără a fi noi înşine prezenţi în mod activ în fiecare atom din ceea ce contemplăm, nu ajungem la o clarvedere reală.

Şi de o asemenea forţă, forţa de a putea scrie în mod real în lumea eterică, avem nevoie şi după ce am trecut prin poarta morţii. Întreaga gândire pe care o practicăm în lumea fizică obişnuită şi care ne slujeşte în această lume nu ne este de niciun folos pentru o asemenea activitate de percepţie după moarte. Un om poate gândi oricât de inteligent şi ager despre ceea ce se petrece în lumea fizică, acest lucru nu-l ajută cu nimic după moarte. Această forţă a gândirii este mult prea slabă pentru a putea scrie cu ea în lumea eterică. Toate reprezentările pe care le-am dezvoltat şi care se referă la lucruri fizice au luat naştere pe baza unei asemenea forţe de gândire slabe, care nu ne-ar fi de niciun folos după moarte. Trebuie să avem o forţă de gândire mai puternică, o forţă de gândire care să se activeze ea însăşi în interior, o forţă de gândire care, cu alte cuvinte, să-şi formeze gânduri fără ca aceste gânduri să copieze nişte lucruri exterioare, din lumea sensibilă. Dacă nu am avea în interior ceva prin care să ajungem să ne formăm gânduri care să nu copieze nimic exterior, ci care să se ridice în interior oarecum din străfundurile sufletului, dacă nu am avea capacitatea de a ne forma asemenea gânduri, atunci după moarte nu am putea avea facultăţile adecvate.

Desigur, cineva ar putea spune: Aşadar, am putea gândi tot felul de lucruri, am putea fantaza în diverse feluri.

Ne-am putea încorda cât mai intens forţa fanteziei pentru a plăsmui foarte multe gânduri fanteziste, care să nu copieze nimic exterior. Atunci aceasta ar fi o bună pregătire pentru a dezvolta forţa de gândire necesară după moarte. – Aşadar, cineva ar putea spune: Eu vreau să am după moarte multă forţă de gândire. Aşadar, eu îmi reprezint dragoni înaripaţi, care nu există, animale terifiante şi aşa mai departe, fiindcă nu vreau să fiu prins în hăţurile reprezentărilor exterioare, ci vreau să-mi imaginez cele mai variate lucruri. Prin aceasta îmi dezvolt o forţă interioară de gândire şi mă pregătesc să am după moarte o gândire fortificată. – Nu se poate tăgădui: Dacă cineva ar face acest lucru, ar avea în lumea de după moarte mai multe capacităţi decât cel care nu face aşa ceva. Dar el ar percepe doar imagini false, schimonosite, la fel ca cineva care ar avea un ochi bolnav, care ar percepe fals lucrurile lumii fizice, la fel ca cineva care ar avea o ureche bolnavă, care ar percepe fals sunetele lumii fizice. Aşadar, cel care ar face aşa ceva s-ar condamna să perceapă în lumea eterică nişte imagini groteşti, însă nimic din ceea ce îşi are în mod real rădăcinile în lumea eterică.

În epocile străvechi ale evoluţiei omenirii s-a avut întotdeauna grijă ca oamenii să aibă reprezentări care să nu fie împrumutate din lumea fizică, dar care să nu fie nici reprezentări cum sunt cele descrise adineaori, plăsmuite în mod arbitrar şi fantastic. Marii întemeietori de religii care au apărut pe parcursul evoluţiei omenirii au avut grijă ca oamenii să nu aibă reprezentări împrumutate din lumea fizică. Prin faptul că ei le ofereau oamenilor, potrivit metodelor de care puteau dispune pe atunci, reprezentări care nu se refereau la lumea fizică, ci la lumile suprasensibile, oamenii puteau dezvolta, dacă îi urmau pe întemeietorii lor de religie, nişte reprezentări care nu erau

ca nişte hăţuri care să-i lege de lumea sensibilă, dar erau, totuşi, reale, fiindcă erau scoase din lumea suprasensibilă. Aceasta este educaţia grandioasă pe care au dat-o neamului omenesc întemeietorii de religie, despre care putem spune, dacă vrem să-i caracterizăm în mod just: întemeietorii de religie şi-au asumat sarcina de a le oferi oamenilor reprezentări care să le formeze o asemenea gândire încât ei să nu ajungă după moarte orbi şi surzi din punct de vedere spiritual în lumea spirituală. Astfel, vedem că întemeietorii de religie au avut grijă ca oamenii să fie oarecum absolut vii, conştienţi, să nu aibă numai o conştienţă care să se stingă sau să se estompeze în ceasul morţii, sau care să fie incorectă după ceasul morţii.

Dar acum, în prezent – eu am caracterizat adesea acest lucru din alte puncte de vedere –, noi trăim într-un ciclu al evoluţiei omenirii în care oamenii ar trebui să devină oarecum majori, astfel încât să nu mai fie nevoie să apară nişte învăţători religioşi în vechiul mod şi să apeleze la credinţa oamenilor. Au trecut acele vremuri, deşi, bineînţeles, aceste vremuri vechi îşi întind influenţa până în prezentul nostru. Desigur, în prezent se poate începe o viaţă nouă numai cu un mic număr de oameni, căci oamenii cu greu ţin pasul, ba chiar doresc să se agaţe de reprezentările tradiţionale care provin de la vechii învăţători religioşi. Dar noi trăim într-o epocă în care oamenii trebuie să devină majori. Ştiinţa spirituală cea mai recentă vrea să ofere ceva care să înlocuiască ceea ce au oferit întemeietorii de religie prin credinţă. Pentru a preîntâmpina orice neînţelegere, trebuie să subliniem: Când vorbim despre aceşti vechi întemeietori de religie, Christos este o excepţie. Eu am subliniat adesea: La Christos nu e vorba de ceea ce a învăţat El, ci de ceea ce s-a săvârşit prin El. Vechii întemeietori de religie au fost

oarecum învăţători, dar Christos a acţionat în primul rând prin faptul că şi-a cufundat propria Sa forţă în omenire prin Misteriul de pe Golgotha. Acest fapt este astăzi încă extraordinar greu de înţeles pentru mulţi oameni. Tocmai de aceea ei vorbesc despre Christos numai ca despre un mare învăţător al lumii, dar, pentru cel care înţelege cu adevărat întreaga importanţă a lui Christos, această concepţie este, pur şi simplu, o absurditate. Aşadar, în prezent ne aflăm în faţa faptului că omenirea trebuie să devină majoră. Şi acest lucru trebuie să se realizeze cu ajutorul ştiinţei spirituale, cu ajutorul noţiunilor, ideilor şi reprezentărilor care se referă la viaţa de după moarte a omului şi, totodată, la întreaga lui viaţă sufletească. Ştiinţa spirituală va putea fi dobândită de orice om care se dezvoltă în mod real în sensul ştiinţei spirituale. Ştiinţa spirituală se străduieşte să le ofere oamenilor ceva ce sufletul uman individual îşi poate cuceri prin el însuşi, nu aşa ca mai înainte, ascultându-i pe marii întemeietori de religie. Şi, bineînţeles, dacă rezultatele ştiinţei spirituale pot fi descoperite şi comunicate astăzi numai de câţiva cercetători spirituali, ele sunt comunicate sub o asemenea formă încât le putem înţelege absolut clar şi limpede, numai să vrem. Eu am subliniat adesea: Când se spune că şi în ştiinţa spirituală trebuie să credem, această afirmaţie se bazează pe o înţelegere absolut greşită. Când oamenii afirmă că şi în ştiinţa spirituală ar trebui să credem, acest lucru se bazează pe faptul că ei sunt atât de plini de prejudecăţi materialiste, încât nu pot ajunge la ceea ce le poate oferi în mod real ştiinţa spirituală. Îndată ce pătrundem pe tărâmul ei, putem înţelege totul şi putem găsi totul inteligibil. Pentru a înţelege şi a pricepe, încetul cu încetul, totul, nu e nevoie de clarvedere, e suficientă

raţiunea obişnuită, – poate că acest „încetul cu încetul” nu le convine unora.

Aşadar, ştiinţa spirituală apelează la raţiunea omului, la facultatea lui de înţelegere, folosind oarecum principiul exact opus faţă de principiul prin care au acţionat vechii întemeietori de religie. Prin reprezentările pe care le apropiau de sufletele umane vechii întemeietorii de religie, aceste suflete erau oarecum trezite spiritual şi primeau o forţă cu care puteau percepe în lumea eterică şi cu care puteau duce o viaţă conştientă de sine şi după moarte. Cu ajutorul ştiinţei spirituale moderne, sufletul uman va primi din nou puterea de a dezvolta după moarte forţa de reprezentare necesară pentru a percepe în mod conştient lumea eterică drept ambianţă a sa. Oamenii din vechime ascultau de întemeietorii de religie, oamenii moderni care au voinţa de a înţelege ştiinţa spirituală vor fi înarmaţi cu facultatea de a se orienta în mod just după moarte. Numai unui gen de oameni îi e greu să se orienteze după moarte: şi pentru acest gen de oameni adesea nu e valabil ce se descrie despre viaţa de după moarte, fiindcă aceasta este foarte tulburată şi întunecată. Acest gen de oameni sunt oamenii cu mentalitate materialistă, care vor să se agaţe numai de lucrurile şi copiile lumii fizice obişnuite, acei oameni care nu vor să dezvolte nicio forţă pentru a percepe în lumea în care intrăm după moarte. A fi materialist nu înseamnă nimic altceva, în privinţa fiinţei tale spiritual-sufleteşti, decât ceea ce ar însemna în lumea fizică obişnuită a te decide să-ţi distrugi ochii, să-ţi distrugi urechile, să-ţi ruinezi încetul cu încetul organele de simţ, şi să trăieşti apoi mai departe. Ar fi ca şi cum cineva ar spune: Aceşti ochi – nu sunt de niciun folos, căci ei ne oferă numai impresii de lumină. Aşadar, jos cu ei! Aceste urechi – cu ele putem percepe numai fluctuaţii ale aerului, nu adevărul

complet. Aşadar, jos cu ele! Jos cu toate organele de simţ, unul după altul! – Ceea ce s-ar întâmpla în acest caz în legătură cu lumea sensibilă, aceasta se întâmplă în legătură cu lumea spirituală când omul e materialist. E acelaşi lucru. Şi nu e deloc greu să ne dăm seama de acest fapt dacă pătrundem temeiurile ştiinţei spirituale.

Astăzi am încercat să vă arăt ce înseamnă din acest punct de vedere a te afla în lumea spirituală. Aş vrea să mai caracterizez lucrurile şi dintr-un alt punct de vedere. Din sfera viselor se poate evidenţia un gen de vise pe care le cunoaşte orice om, căci oricine a avut un vis de felul celor pe care le voi descrie eu acum. E vorba de acel gen de vise în care noi stăm în vis oarecum faţă în faţă cu noi înşine. Visele obişnuite se desfăşoară în aşa fel încât intervine ceea ce am caracterizat, ţesătura visului se derulează în faţa noastră şi nu suntem prezenţi cu conştienţa clară a Eului, ci abia după aceea reflectăm cu conştienţa Eului la ţesătura visului. Cel care verifică în mod exact procesul va vedea că aşa stau lucrurile. Dar apar şi vise în care stăm oarecum în mod obiectiv faţă în faţă cu noi înşine. Nu numai că ne vedem, aşa cum se şi întâmplă, pe noi înşine în mod real, se poate întâmpla şi acest lucru, dar poate interveni şi altceva. Este cunoscut visul pe care îl visează elevul, un vis în care el se află la şcoală, şi i se dă o problemă de aritmetică pe care nu o poate rezolva. În cele din urmă vine alt elev, care o rezolvă cu uşurinţă. El visează, într-adevăr, acest lucru. Acum veţi înţelege că cel care i-a venit în întâmpinare şi a rezolvat problema a fost el însuşi. Aşadar, stăm în acest fel faţă în faţă cu noi înşine şi nu ne dăm seama. Dar nu despre aceasta e vorba. Într-un asemenea caz, Eul omului se disociază oarecum. Ar fi foarte drăguţ dacă şi în lumea fizică s-ar putea întâmpla ca atunci când nu ştim ceva să ne întâmpine celălalt Eu, şi să

putem rezolva problema perfect. Dar acest lucru se petrece în vis. Visul are atunci un caracter absolut diferit faţă de cele caracterizate mai înainte. În vis ne aflăm în afara corpului fizic şi a corpului eteric, ne aflăm în corpul astral şi în Eu. În timp ce visele caracterizate mai înainte se bazează pe faptul că ni se dezvăluie puţin propriul corp eteric, visele în care ne întâlnim cu noi înşine se bazează pe faptul că propriul nostru corp astral, pe care l-am luat cu noi, ne dezvăluie o porţiune din el însuşi, ne întâmpină cu această porţiune. E vorba de o porţiune de autopercepţie în afara corpului fizic. Pe când în viaţa obişnuită nu ne percepem corpul astral, se poate întâmpla să percepem în somn o porţiune din propriul nostru corp astral, şi în acest corp astral se află unele lucruri care nu ne sunt conştiente în starea de veghe obişnuită. Eu am atras mai înainte atenţia – va trebui să vă spun acum ceva foarte ciudat – asupra a ceea ce conţine corpul eteric. În orice caz, el conţine tot ceea ce am trăit. Dar în corpul astral este conţinut chiar şi ceea ce nu am trăit. Corpul astral este o formaţiune foarte complicată. El este organizat oarecum din lumile spirituale şi nu conţine numai lucrurile pe care le avem deja acum în noi, ci şi lucrurile pe care le vom învăţa cândva! Ele sunt deja predispuse, sunt conţinute oarecum în el. Corpul astral este mult mai deştept decât noi. Tocmai de aceea, când ne dezvăluie în vis o porţiune din el însuşi, corpul astral ne poate face să ne venim nouă înşine în întâmpinare sub o formă în care suntem mai deştepţi decât am devenit în corpul fizic. Dacă reflectaţi la aceasta – aş vrea să intercalez aici ceva, dar numai ca digresiune, care nu ţine de conferinţă –, vi se va lămuri cum stau lucrurile cu „inteligenţa" animalelor. Animalele au şi ele un corp astral, şi în corpul lor astral poate apărea ceva ce nu apare în viaţa obişnuită a animalelor. În realitate, pot

apărea multe lucruri absolut surprinzătoare. Căci acest corp astral conţine, de exemplu – puteţi crede sau nu –, întreaga matematică, nu numai cea cunoscută acum, ci şi întreaga matematică ce urmează să mai fie descoperită. Firește, dacă am vrea să citim întreaga matematică din acest corp astral, dacă am vrea să o citim conştient, ar trebui să facem acest lucru în mod activ, ar trebui să ne însuşim mai întâi facultăţile fortificate corespunzătoare; dar toate aceste lucruri sunt conţinute în mod real în acest corp astral. Aşadar, când stăm faţă în faţă cu noi înşine, are loc un fel de dezvăluire a unei porţiuni din corpul nostru astral. Şi, în realitate, multe din inspiraţiile care ne vin se bazează, de asemenea, pe această dezvăluire a corpului astral. Exact aşa cum, în nişte împrejurări cum sunt cele pe care le-am descris, omul poate avea o anumită halucinaţie, se poate întâmpla, datorită unor raporturi speciale ale organizării noastre, ca în interiorul nostru să se exprime partea care este mai inteligentă decât noi înşine. Atunci putem avea anumite inspiraţii, în interiorul nostru poate apărea ceva care nu ar apărea dacă ne-am folosi numai puterea de judecată obişnuită, în corpul fizic obişnuit. Dar e periculos să lăsăm să apară asemenea lucruri, să ne dăruim unor asemenea lucruri. E periculos, pentru că, atâta timp cât nu ajungem la ele cu propria noastră judecată, nu le putem stăpâni. Şi, tocmai pentru că nu le putem stăpâni, Lucifer are un acces atât de uşor la toate aceste lucruri, şi nu putem evita ca el să le direcţioneze conform interesului său şi nu conform interesului ordinii normale a lumii.

Aşadar, dacă îşi dezvoltă forţele interioare, omul învaţă să trăiască din punct de vedere interior în aşa fel încât devine clarvăzător în corpul astral. Dar veţi înţelege din ceea ce am spus acum – când m-am referit la vis – că pentru a ajunge la această clarvedere în corpul astral e

nevoie să ne formăm nişte reprezentări tot mai clare despre această situare faţă în faţă cu propria noastră entitate. Aşa cum nu trăim sănătos în corpul fizic dacă nu suntem pe deplin conştienţi, noi nu trăim sănătos din punct de vedere sufletesc faţă de o lume superioară lumii fizice dacă nu ne vedem *pe noi înşine* în permanenţă. În lumea fizică *suntem* noi înşine, în lumea spirituală superioară ne raportăm la noi înşine aşa cum ne raportăm în lumea fizică la un gând care reprezintă o trăire trecută. Contemplăm din punct de vedere interior un asemenea gând care reprezintă o trăire trecută. Ne raportăm la el ca la o amintire. În lumea spirituală ştim că ne privim *pe noi înşine*, că ne uităm *la noi înşine*, aşa cum ne raportăm în lumea sensibilă la un gând. Când e vorba de lucrurile pe care le trăim în lumea spirituală, întotdeauna trebuie să fim prezenţi *noi înşine*. Şi acesta este, la urma urmei, singurul mod de reprezentare care pătrunde lucrurile – asupra cărora la început nu avem puterea despre care am vorbit mai înainte – şi care e valabil şi pentru lumea spirituală, astfel încât să putem stăpâni aceste lucruri, să fim puterea care le guvernează. Entitatea proprie este un fel de centru de greutate în jurul căruia se grupează totul. Observăm după cum arată propria noastră entitate cum ne comportăm în lumea spirituală. Putem spune: aşa te comporţi tu în lumea spirituală. – Să presupunem că suntem în lumea spirituală şi percepem ceva incorect, adică, folosim incorect scrierea ocultă. Ei bine, când folosim incorect scrierea ocultă şi ne percepem ca pe un centru de greutate în jurul căruia se grupează totul, simţim la propria entitate: Uite, *aşa* arăţi, fiindcă ai făcut ceva incorect; acum trebuie să repari ce ai făcut! – Observăm ce am făcut după cum arătăm. Dacă aş vrea să folosesc o comparaţie, aş spune: Presupuneţi că v-aţi afla aici, în

lumea fizică, dar nu v-aţi afla în interiorul dumneavoastră, ci în ambianţă, şi îi spuneţi cuiva: E ora 11,30 –, deşi nu e adevărat. Şi în aceeaşi clipă vă priviţi şi vedeţi cum vă iese limba şi acum spuneţi: Tu nu eşti ăsta! – Şi atunci începeţi să vă corectaţi, până când totul e bine şi până când spuneţi: E ora 9,20! – Atunci limba intră înapoi în gură. Astfel, când vă priviţi, vă puteţi da seama dacă vă comportaţi corect în lumea spirituală.

Poate că am descris aceste lucruri prin nişte imagini groteşti, dar oricine poate simţi că ele trebuie să fie luate mult mai în serios decât tot ceea ce se spune despre lumea fizică. E vorba tocmai de faptul că trebuie să ajungem la o înţelegere a lumilor suprasensibile mai întâi cu ajutorul forţei de gândire pe care o avem deja pentru lumea fizică. În acest fel ne eliberăm gândirea de ataşamentul de lumea fizică. În nişte vremuri mai vechi, oamenii aveau o clarvedere atavică, elementară. Atunci ei erau în stare să aibă imaginaţiuni, chiar şi inspiraţii. Dar faptul că oamenii îşi formează astăzi noţiuni despre lumea fizică este o stare mai evoluată faţă de starea anterioară. În epoca în care oamenii aveau o clarvedere atavică, ei nu puteau gândi cu adevărat. Pentru ca să poată apărea gândirea adevărată, forţa care era necesară mai înainte pentru clarvedere trebuia să fie folosită acum pentru gândire. Dacă un om dezvoltă astăzi faţă de anumite aspecte ale vieţii nişte forţe clarvăzătoare care nu sunt dezvoltate aşa cum indică ştiinţa spirituală, aceasta înseamnă: El le-a moştenit din nişte vremuri anterioare, căci el încă nu a ajuns, ca văzător, la judecata matură faţă de aspectele vieţii la care aplică el clarvederea. Ne apropiem tot mai mult de nişte vremuri în care trebuie să fie mai întâi prezentă judecata matură, şi clarvederea trebuie să se dezvolte abia pe baza judecăţii mature. Aşadar, dacă apare astăzi cineva care, fără să fi

făcut exerciţii serioase, fără să fi pătruns în mod adecvat în ştiinţa spirituală – căci, dacă o abordăm în mod just, ştiinţa spirituală poate fi ea însăşi cea mai bună exersare pentru a înlătura vechea clarvedere –, dacă un asemenea om etalează anumite facultăţi psihice, o anumită clarvedere, acest fapt nu arată că el a luat-o înaintea celorlalţi cu evoluţia, ci, dimpotrivă, că a rămas în urmă. Când cineva dezvoltă astăzi în suflet nişte facultăţi atavice nu înseamnă că a ajuns la gândirea clară. Aşadar, dacă apare întrebarea: Ce suflet este astăzi mai avansat în cadrul evoluţiei, cel care doar judecă sănătos cu raţiunea obişnuită – şi cu această raţiune obişnuită el poate înţelege, dacă nu are vreo prejudecată, şi ştiinţa spirituală –, aşadar, cel care îşi formează mai întâi, pe baza raţiunii, o concepţie despre lumile şi ţelurile spirituale, sau un om care scoate din sine tot felul de lucruri de natură clarvăzătoare? – atunci trebuie să spunem că este mai avansată acea persoană care are o judecată sănătoasă. Şi comitem o mare eroare dacă ne lăsăm impresionaţi de asemenea facultăţi clarvăzătoare atavice. Dacă ajungem să credem că o asemenea persoană reprezintă un suflet deosebit de evoluat, comitem întotdeauna o eroare. Dacă sufletul prezintă asemenea facultăţi, aceasta înseamnă că el încă nu a trecut prin nişte etape prin care ar fi trebuit să treacă în timpul epocii clarvederii. De aceea, le scoate la iveală astăzi. Şi cel mai grotesc este când în cadrul curentului spiritual-ştiinţific apare opinia că cineva care are o anumită clarvedere fără a fi pătruns în ştiinţa spirituală trebuie să fi fost în trecut o personalitate importantă. El este, cu siguranţă, o personalitate mai neînsemnată decât cel care are o judecată sănătoasă asupra lucrurilor.

Ei bine, multe depind de existenţa în cadrul curentului nostru spiritual-ştiinţific a unui anumit cerc de

oameni care să pătrundă aceste lucruri, care să le înţeleagă în mod just, aşadar, un cerc de oameni care să ajungă mai ales la convingerea: În prezent, trebuie să apară ştiinţa spirituală, căci, pentru a merge mai departe, trebuie să parcurgem ştiinţa spirituală, trebuie să înţelegem ştiinţa spirituală.

Este extraordinar de important faptul că apare această ştiinţă spirituală. Desigur, pe toate tărâmurile, pe tărâmurile vieţii umane, şi, bineînţeles, şi în cadrul unor curente spirituale care apar în lume, există nişte boli ale copilăriei. Şi nişte boli ale copilăriei pe care le prezintă ştiinţa spirituală sunt foarte explicabile, pentru că, bineînţeles, ştiinţa spirituală ajunge să-i ofere omului rezultate obţinute cu ajutorul conştienţei clarvăzătoare. Dar vedeţi cum trebuie să caracterizăm această conştienţă clarvăzătoare. Ea nu corespunde modului comod în care ar vrea omenirea prezentă şi viitoare să ajungă la clarvedere. Ea cere şi altceva decât să lăsăm, pur şi simplu, ca lucrurile să se apropie de noi. Ea cere ca îndată ce intrăm în lumea spirituală să fim prezenţi în fiecare clipă, să avem o stăpânire de sine şi o capacitate de autoobservare.

Înţelegerea acestui fapt trebuie să ajungă să se răspândească tot mai mult. E mai comod să laşi să se apropie de tine ceva ca un vis care se tălăzuieşte în sus şi în jos. Omul ar vrea să aibă experienţa lumii spirituale exact aşa cum are experienţa lumii fizic-sensibile. Această tendinţă a rămas din vremurile vechi ale evoluţiei spiritual-culturale a omenirii, fiindcă prin vechea clarvedere omul trăia lucrurile fără a le „cunoaşte”, şi de aceea poate că el să vrea să trăiască şi astăzi lumea spirituală fără a o „cunoaşte”. Oamenii subapreciază cunoaşterea de o claritate transparentă. De exemplu, când calculează, ei calculează conform metodei, conform rutinei.

Omul nu este prezent în ceea ce face. Când adună: cinci şi cu şapte fac doisprezece –, el nu e prezent în sensul în care înţelegem noi aici această prezenţă, în aşa fel încât el să fie prezent în lucruri, să fie prezent peste tot, pentru *a face* un lucru. De aceea, oamenilor nu le place când cineva are despre lume o opinie pe care şi-o formează el însuşi. Când le poţi arăta ceva la care nu eşti prezent, ei sunt foarte bucuroşi, extraordinar de bucuroşi! Dar când vine cineva şi spune că el cunoaşte lumea spirituală, că el cunoaşte această lume spirituală fiindcă este prezent în ea –, atunci oamenii spun: Oh, el „ştie" acest lucru! Dar acesta e un proces absolut conştient, nu poate fi un proces obiectiv. – Dar când vine cineva care spune că a observat un fenomen de lumină şi nu are habar de unde vine acest fenomen, cum s-a produs, atunci oamenii spun: Acesta e un proces obiectiv, absolut obiectiv! E un lucru credibil. – Dar tocmai acesta este aspectul cel mai important la ştiinţa spirituală, la curentul spiritual care corespunde ştiinţei spirituale adevărate, faptul că încercăm să ne formăm reprezentări clare. Ştiinţa spirituală e deocamdată ceva nou, dar, firește, fiindcă dorul după lumea spirituală şi după o cunoaştere a lumii spirituale începe să se trezească în sufletul uman, oamenii încearcă peste tot să se ataşaze de ceva care provine din vechea lume a clarvederii şi a claraudiţiei, pentru a crede apoi că fac ceva deosebit dacă păstrează vechile concepţii. Dar în aceasta constă misiunea noastră: noi trebuie să vedem clar pe acest tărâm! Trebuie să înţelegem că nu este de mică valoare faptul că cineva dă un sfat pe deplin conştient cu privire la un proces spiritual de vindecare» Dar oamenii preţuiesc acest lucru mai puţin, ei preferă să vină cineva care să „atace" problema, care să se lase cuprins de nişte sentimente absolut obscure, un om care să nu „ştie" deloc despre ce este vorba; căci atunci

oamenii au sentimentul obscur, încântător: Aici ni se transmite ceva din necunoscut! – Şi nu încetăm să auzim spunându-se la tot pasul: Nu ne interesează ceea ce poate fi înţeles, prezintă-ne ceva de neînţeles! Aceasta înseamnă sublimul, divinul!

Noi avem nevoie nu numai să introducem încetul cu încetul în sufletul nostru diferitele adevăruri ale ştiinţei spirituale, ci trebuie să ne formăm o privire sigură asupra corelaţiilor pe care le-am atins adineaori şi care au rezultat pentru noi când am încercat să arăt, pornind de la caracterizarea viselor, că adevărata clarvedere presupune o punere vie în activitate a sufletului, care poate fi comparată cu scrisul. Lucrarea mea *Die Schwelle der geistigen Welt* (***Pragul lumii spirituale***) a fost concepută pentru a face tot mai multă claritate asupra acestor lucruri. Cel care înţelege această lucrare înţelege nervul, ţelul esenţial al mişcării noastre. Trebuie să atragem mereu şi mereu atenţia asupra acestui fapt – cu toate că pe parcursul anilor am făcut-o adesea – tocmai pentru că este atât de important: Cel care vrea să pătrundă cu adevărat în domeniul ştiinţei spirituale trebuie să-şi formeze o privire sănătoasă pentru a sesiza esenţa ştiinţei spirituale. Atunci vom ajunge treptat să avem o societate care să-şi poată asuma misiunea de a acţiona într-un mod cu adevărat salutar în legătură cu tot ceea ce ţine de domeniul vieţii spirituale.

Vom mai discuta cu următoarea ocazie despre ceea ce am început să prezint astăzi ca o caracterizare pe baza lumii spirituale a lumii visului.

Capitolul IX
INSPIRAȚIA: RIDICARE A INCONȘTIENTULUI ÎN CONȘTIENȚĂ

Pentru Steiner, există stadii definite ale percepției spirituale. Ne ridicăm de la conștiența normală prin Imaginație, Inspirație și Intuiție. Acestea corespund unor transformări superioare, eficiente din punct de vedere cognitiv, ale gândirii, simțirii și, respectiv, voinței. Aici el sugerează că somnul și viața de după moarte vor fi percepute în mod diferit de cei care s-au ridicat la nivelul Inspirației.

*Îndeosebi prin Inspirație luăm cunoștință de existența noastră prepământească. Inițial, din afirmațiile lui Steiner ar putea părea că prin aceasta se înțelege doar existența care se petrece în timp, timpul istoric care se măsoară cu un calendar, în anii anteriori momentului când te-ai născut, acel fel de „existență prepământească". Dar aici, ca și în multe alte lucrări ale sale (vezi mai ales „The Study of Man" [**Antropologia generală ca bază a pedagogiei**]), Steiner se mai referă și la altceva atunci când spune „prepământesc"- un înțeles ce rezultă doar treptat. Căci noi ne recreăm în fiecare moment existența pământească. Noi ne așternem în față o lume a aparențelor, o lume a distanței dintre subiect și obiect, în care scaunul din colț pare foarte departe, iar o altă persoană e pentru mine un mister. Totuși, chiar„înainte" de această lume constant re-creată, există lumea spiritului. Ghilimelele sunt necesare, de vreme ce „înainte" se referă la o existență anterioară spiritual, dar nu și temporal. Timpul însuși nu este o trăsătură a spiritului pe care îl părăsim pentru a ajunge pe Pământ, ci a Pământului însuși. Atunci experiența „prepământească" de care devenim*

conştienţi prin Inspiraţie nu este neapărat ceva existent cu mulţi ani înainte, ci ceva existent cu ani lumină deasupra.

Este un clişeu poetic sau spiritual a vorbi despre „lumină" şi „căldură" – caracteristici aproape fizice – atunci când descriem experienţe spirituale. Aici, Steiner clarifică ceea ce vrea să spună mai exact prin aceşti termeni. Când spune că în lumea spirituală noi suntem „lumină în lumină", el vrea să spună că noi existăm acolo ca fiinţe conştiente, conştienţi de legăturile noastre unii cu alţii şi de legăturile cu sursele sensului. Când spune că suntem „căldură înăuntrul căldurii", el vrea să spună că noi, ca fiinţe de lumină, primim şi emitem şi o iubire altruistă.

La sfârşitul acestei conferinţe, Steiner va sugera o definiţie nouă şi fructuoasă a visului: visul este un fel de „blocaj". El îl descrie ca pe ceva asemănător undelor care iau naştere când se întâlnesc doi curenţi de apă, ceea ce fizicienii numesc „un model de interferenţă". În timpul nopţii am fost plecaţi în aventuri spirituale, la trezire, ne întoarcem în corpul nostru din pat. „Blocajul" sau modelul de interferenţă care este visul are loc atunci când curentul experienţei noastre spirituale din timpul nopţii întâlneşte curentul gândirii efectuate de corpul fizic şi de corpul eteric.

PENMAENMAWR, 21 AUGUST 1923, GA 227

...În timpul existenţei sale pământeşti, omul îşi desfăşoară viaţa ritmic în două stări, de fapt, în trei stări: starea de veghe, starea de vis, starea de somn. Somnul se desfăşoară în mod inconştient. O asemenea stare de somn inconştientă, deşi puţin diferită de starea de somn a omului

actual, aveau şi oamenii unor epoci mai vechi. Şi ei dormeau, şi ei căzeau într-o stare în care niciun fel de trăiri nu ajungeau în suflet, în conştienţă. Dar, bineînţeles, omul trăieşte şi de la adormire până la trezire. Noi nu murim la adormire şi nu ne naştem din nou la trezire, ci de la adormire până la trezire avem o viaţă ca suflet, ca spirit. Şi această viaţă, această viaţă proprie de la adormire până la trezire, este stinsă complet pentru conştienţa cotidiană obişnuită. Omul îşi aminteşte ce trăieşte în starea de veghe sau, cel mult, şi în starea de vis; dar el nu îşi aminteşte, în conştienţa obişnuită, ce trăieşte de la adormire până la trezire în starea de somn fără vise. El nu îşi aminteşte ce trăieşte atunci. Învăţătorii vechilor Misterii îi tratau pe discipoli şi, prin ideile pe care le răspândeau în lume, întreaga omenire care venea la ei, în aşa fel încât, pentru aceste timpuri mai vechi ale omenirii – „timpuri mai vechi" în raport cu istoria –, trezeau în conştienţă ceea ce trăia omul în timpul somnului.

Cunoaşterea iniţiatică modernă trebuie să le amintească oamenilor ce a trăit în sufletele umane înainte de existenţa pe Pământ. Iniţierea din vechile timpuri trebuia să le amintească oamenilor, prin cunoaştere iniţiatică, ce trăiau ei în timpul somnului. Astfel, aceşti iniţiaţi din vechile Misterii ordonau toate cunoştinţele, pe care le îmbrăcau în idei, în aşa fel încât discipolii, sau cei care îi ascultau, să-şi poată spune: Ei nu ne comunică alte lucruri decât ceea ce trăim noi înşine de fiecare dată în timpul somnului. Atâta doar că noi le împingem jos, în inconştient, dar le trăim de fiecare dată în timpul somnului. Ceea ce ne comunică preoţii din Misterii nu ne este ceva absolut necunoscut, numai că ei au ajuns, prin iniţierea lor, să vadă ceea ce conştienţa obişnuită nu vede în timpul somnului, ci trăieşte.

Trezirea amintirii unei trăiri pe care omul a avut-o în timpul somnului era în cadrul acelei vechi înţelepciuni iniţiatice ceea ce reprezintă astăzi trezirea amintirii existenţei prepământeşti. Dar una dintre trăsăturile caracteristice care disting vechea iniţiere de iniţierea modernă este faptul că prin vechea iniţiere omul îşi amintea ceea ce trăia el în timpul somnului, adică, ceea ce nu îşi mai amintea în conştienţa cotidiană. Înţelepţii vechilor Misterii aduceau în conştienţa cotidiană trăirile din timpul nopţii şi le atrăgeau oamenilor atenţia: Tu trăieşti cu sufletul în timpul nopţii în lumea spirituală, care se manifestă în orice izvor, în orice privighetoare, în orice floare. În fiecare noapte tu pătrunzi în acea sferă pe care în timpul zilei o priveşti, o percepi doar prin simţurile tale.

Şi atunci omul putea avea convingerea că zeii pe care îi simţea în starea sa de vis treaz sunt prezenţi şi afară, în natură. Astfel, când îi arăta conţinutul somnului, înţeleptul din vechile Misterii îi arăta discipolului său că afară, în natură, există nişte entităţi divin-spirituale, aşa cum cercetătorului spiritual modern îi revine sarcina de a-i arăta omului că înainte de a fi coborât pe Pământ el a trăit în lumea spirituală ca fiinţă spirituală printre fiinţe spirituale, şi că aici, pe acest Pământ, el îşi poate aminti sub formă de noţiuni, sub formă de idei, ce a trăit în existenţa prepământească.

În ştiinţa iniţiatică actuală învăţăm să cunoaştem realităţile adevărate, care deosebesc somnul de veghe, când ne înălţăm de la imaginaţie la inspiraţie. Ceea ce este omul însuşi ca suflet, ca spirit, de la adormire până la trezire, poate fi contemplat numai prin cunoaşterea inspirată adevărată; când omul s-a înălţat până la cunoaşterea imaginativă, el ajunge să-şi contemple tabloul vieţii. Când îşi dezvoltă acest tablou al vieţii în stare de

veghe, în conştienţa golită, în linişte cosmică, aşa cum am descris, atunci în suflet apare ca inspiraţie din Cosmos mai întâi existenţa prepământească. Dar atunci în inspiraţie apare şi propria sa entitate, aşa cum se prezintă ea ca entitate spirituală şi sufletească între adormire şi trezire.

Ceea ce în timpul somnului ne rămâne inconştient, pentru inspiraţie devine conştient. Învăţăm să privim ce face omul ca suflet şi ca spirit în starea de somn, şi atunci percepem: la adormire, fiinţa spiritual-sufletească iese afară din corpul fizic şi din corpul eteric. Omul lasă în urmă pe pat corpul fizic şi corpul eteric sau corpul forţelor plăsmuitoare, aşa cum apare el în imaginaţie, şi cum vi l-am descris. Iar părţile constitutive superioare ale fiinţei umane, ceea ce putem numi corp astral – am menţionat deja şi acest lucru – şi organizarea propriu-zisă a Eului, ies afară din corpul fizic şi din corpul eteric, iar la trezire se întorc în aceste două corpuri. Acea scindare a fiinţei noastre, pe care o trăim de fiecare dată când are loc trecerea ritmică de la starea de veghe la starea de somn, poate fi contemplată, poate fi cunoscută cu adevărat în realitatea ei abia prin inspiraţie. Şi atunci observăm că tot ceea ce ne-am însuşit în viaţa de veghe obişnuită prin gândire, prin lumea noastră de gânduri, rămâne, în realitate, pe pat. Gândurile pe care ni le-am elaborat, gândurile pentru care ne-am chinuit atât de mult în timpul şcolii, toată agerimea pe care ne-am cucerit-o pentru inteligenţa noastră pământească, toate acestea trebuie să le lăsăm de fiecare dată la adormire în urmă, împreună cu corpul fizic şi cu corpul eteric. Ceea ce luăm cu noi din corpul fizic şi din corpul eteric în lumea spirituală, în care dormim, ca Eu şi corp astral, este ceva absolut diferit faţă de ceea ce trăim în timpul stării de veghe. Când trecem de la starea de veghe la starea de somn, noi trăim ceva ce nu

ne devine conştient în cadrul conştienţei obişnuite. De aceea, când vă vorbesc despre aceste trăiri trebuie să vă vorbesc în aşa fel încât ideile să reprezinte nişte noţiuni în care va trebui să îmbrac descrierea unor lucruri trăite, ce-i drept, de om, dar de care el nu ştie în conştienţa obişnuită, dar la care poate reflecta cu raţiunea umană sănătoasă în cadrul amintirii despre care am vorbit în prima parte a conferinţei mele de astăzi. La adormire, noi lăsăm în urmă această cugetare asupra lucrurilor lumii sub forma imaginilor de umbră ale gândurilor vii şi reale şi pătrundem într-o lume în care nu gândim în sensul în care gândim aici, în lumea pământească, ci în care trăim, trăim în mod interior ceea ce se află acolo. În realitate, în timpul somnului omul trăieşte în mod inconştient lumina. Când suntem în stare de veghe, noi reflectăm la ceea ce face lumina, reflectăm la faptul că în contact cu lucrurile lumina face să apară umbrele, culorile, şi avem gânduri despre lumină şi efectele luminii. Cum spuneam, noi lăsăm aceste gânduri în urmă. Dar în somn noi pătrundem în lumina vie care urzeşte. Ne revărsăm în lumina vie care urzeşte. Şi, aşa cum aici, ca oameni pământeşti, când purtăm în timpul zilei corpul fizic şi ducem cu noi şi sufletul şi spiritul, ne mişcăm prin aer, călcăm pe pământ, tot astfel, când dormim, păşim în lumina care urzeşte, care se tălăzuieşte, şi devenim noi înşine o entitate, o substanţă din lumina vie care urzeşte. Devenim lumină în lumină.

Dar când omul devine inspirat, atunci, prin ceea ce trăieşte el însuşi în fiecare noapte, aşadar, când această trăire se ridică în conştienţa de veghe, el ştie totodată: în timpul somnului, tu trăieşti ca un nor de lumină în lumina cosmică. Aceasta nu înseamnă însă numai a trăi ca substanţă de lumină în lumină, ci înseamnă a trăi în sânul

forţelor care pentru viaţa de veghe devin gânduri, care sunt percepute sub formă de gânduri.

Lumina pe care o trăim e străbătută peste tot de forţe creatoare, de ceea ce lucrează în mod interior în plante, de ceea ce lucrează în mod interior în animale, dar care are şi o existenţă independentă sub formă de lumi spirituale. Nu trăim lumina aşa cum o trăim aici, în lumea fizică, ci lumina vie, care urzeşte – dacă mă pot exprima astfel în mod impropriu este corpul unei urziri spirituale şi, de asemenea, al unor entităţi spirituale individuale.

Aici, în lumea fizică, omul trăieşte ca om închis în limitele pielii sale. Vedem alţi oameni închişi în limitele pielii lor. Acolo, în timpul stării de somn, suntem lumină în lumină, şi alte fiinţe sunt lumină în lumină. Dar nu mai percepem lumina ca lumină, aşa cum suntem obişnuiţi aici, în lumea fizică, ci – dacă mă pot exprima acum printr-o imagine – un nor real de lumină care suntem noi înşine, percepe un nor real de lumină care există în mod obiectiv. Dar acest nor real de lumină care există în mod obiectiv este un alt om, sau este o fiinţă care insuflă viaţă lumii plantelor, sau o fiinţă care, în principiu, nu se încarnează niciodată într-un corp pământesc, ci rămâne mereu în lumea spirituală.

Aşadar, acolo nu trăim lumina ca lumină pământească, ci ca spiritualitate fiinţială vie. Şi dumneavoastră ştiţi, desigur, că noi mai trăim aici, pe Pământ, ca oameni fizici şi în sânul unui alt element. Trăim în sânul căldurii, pe care o percepem din punct de vedere fizic. Omul ştie când îi e cald, când îi e frig. Când îi e frig, el îşi încălzeşte camera. Aşadar, omul ştie că el trăieşte aici, în cadrul conştienţei obişnuite, în căldură sau în frig. El are sentimentul căldurii şi al frigului, senzaţia de cald şi de frig.

La adormire, când ieşim din corpul fizic şi din corpul eteric, trăim noi înşine, la fel cum trăim ca lumină în lumină, trăim ca substanţă de căldură în substanţa de căldură a Cosmosului. Aşadar, omul nu este numai un nor de lumină, ci este un nor de lumină străbătut şi întreţesut de căldură, şi ceea ce percepem aici poartă în sine, la rândul său, căldura. Dar, aşa cum noi, ca fiinţe spiritual-sufleteşti, nu trăim în această existenţă, în starea de somn, lumina ca lumină, ci ca element spiritual viu, aşa cum, atunci când această trăire ne devine conştientă prin inspiraţie, ne ştim pe noi înşine ca spiritual viu şi trăim celelalte entităţi ca entităţi spirituale vii, aşa se întâmplă şi cu ceea ce trăim în legătură cu căldura. Nu ne putem orienta în lumea spirituală, nici cu ajutorul inspiraţiei, dacă vrem să aducem cu noi numai reprezentările pe care ni le-am însuşit aici în lumea pământească. Aşa cum trebuie să ne formăm o altă reprezentare despre drumul cel mai scurt dintre două puncte, tot aşa, trebuie să ne însuşim pentru toate lucrurile alte conţinuturi sufleteşti. Şi, aşa cum atunci când trăim ca lumină în lumină ne simţim, de fapt, ca spirit în lumea spiritelor, tot aşa, când trăim ca substanţă de căldură în substanţa de căldură cosmică nu ne simţim în căldura pe care ne-am obişnuit să o percepem în lumea sensibilă, ci ne simţim în lumea iubirii active care urzeşte; trăim ca entitate de iubire, care suntem noi înşine în suprasensibil, printre entităţi care nu pot face altfel decât să-şi extragă din iubire propria lor esenţă, care nu pot face altfel decât să-şi trăiască existenţa de iubire într-o existenţă cosmică generală de iubire. Astfel, între adormire şi trezire ne simţim la început într-o existenţă saturată spiritual de iubire.

De aceea, dacă vrem să pătrundem în aceste lumi în care ne aflăm noi înşine în fiecare zi de la adormire până la

trezire, trebuie să ne intensificăm capacitatea de a iubi, căci altfel această lume prin care trecem de la adormire până la trezire ne rămâne, bineînţeles, o lume străină. Aici, în această lume, nu domneşte iubirea spiritualizată, ci doar impulsul iubirii îmbibate de senzualitate. Dar în lumea spirituală domneşte iubirea spiritualizată, aşa cum v-am descris adineaori. Şi, de aceea, dacă vrem să ajungem să trăim în lume cu conştienţa în care trăim, propriu-zis, în fiecare noapte, putem face acest lucru numai dacă am dezvoltat mai întâi capacitatea de a iubi în modul descris ieri [conferinţa din 20 august 1923, Penmaenmwar].

Ei bine, nu putem ajunge la noi înşine fără capacitatea de a iubi, căci ar trebui să ne fie închis pe vecie ceea suntem cu adevărat şi pe Pământ timp de o treime din viaţă, timpul pe care îl petrecem dormind, dacă nu am putea cerceta această parte din viaţă prin dezvoltarea, prin intensificarea capacităţii de a iubi. Ceea ce trăieşte omul de la adormire până la trezire ar fi pe vecie o enigmă întunecată pentru fiinţele pământeşti, dacă aceste fiinţe pământeşti nu ar vrea să progreseze în privinţa capacităţii de a iubi, pentru ca pe această cale să-şi cunoască propria fiinţă aşa cum o trăiesc, într-o altă stare, de la adormire până la trezire. Dar forma activităţii de gândire pe care o desfăşurăm când purtăm corpul fizic şi corpul eteric sau corpul forţelor plăsmuitoare, aşadar, în stare de veghe, o lăsăm în urmă, pe pat; în timp ce dormim, ea se mişcă la unison cu întregul Cosmos. Dacă omul ar putea distinge în mod real ce se petrece în corpul fizic şi în corpul eteric în timpul nopţii, el ar putea percepe din exterior, în timp ce trăieşte ca fiinţă de lumină care emană căldură, cum corpul eteric continuă să gândească întreaga noapte.

Noi putem gândi când sufletul nu e prezent, fiindcă ceea ce lăsăm pe pat împinge valurile gândirii neîncetat, tot

mai departe şi mai departe. Corpul eteric continuă să gândească. Şi dimineaţa, la trezire, ne cufundăm în ceea ce a rămas pe pat şi a continuat să gândească. Dimineaţa ne întâlnim din nou cu propriile noastre gânduri. Ele nu au pierit între adormire şi trezire. Doar că noi nu am fost prezenţi. Va trebui să arăt mâine că atunci când nu suntem prezenţi putem fi mult mai deştepţi, mult mai inteligenţi, decât suntem în timpul zilei, când suntem prezenţi cu sufletul în gânduri. Ceea ce se manifestă în om ca gândire în timpul nopţii, când el nu e prezent, este adesea mult mai inteligent decât ceea ce gândeşte el de la trezire până la adormire, când e prezent cu sufletul.

Dar, în orice caz, astăzi voiam să arăt că în corpul eteric şi în corpul fizic gândirea se desfăşoară continuu, şi că, atunci când ne trezim dimineaţa şi avem un vis, acest vis indică, într-un fel, următorul lucru: Când se trezeşte şi se cufundă în corpul eteric şi în corpul fizic sufletul se adună. Aici e corpul fizic; aici corpul eteric, corpul forţelor plăsmuitoare; şi aici e organizarea astrală şi organizarea Eului, care dimineaţa se cufundă în corpul fizic şi în corpul eteric. Dar la cufundare se petrece ceva, ca şi cum un val mai dens, un talaz mai dens, s-ar cufunda într-un val mai fluid; ia naştere un fel de zăgăzuire. Şi omul trăieşte această zăgăzuire care ia naştere aici ca vis de dimineaţă. Eul şi corpul astral, care în timpul nopţii au urzit în lumină şi căldură, se cufundă în gânduri, nu înţeleg imediat gândurile, le amestecă de-a valma, şi omul trăieşte această zăgăzuire ca vis de dimineaţă.

Mâine vom vorbi în continuare despre starea de vis, despre felul enigmatic în care se situează această stare de vis în întreaga viaţă a omului şi despre raportul dintre somn şi veghe.

Capitolul X
CONFRUNTAREA CU TOTALITATEA VIEŢILOR NOASTRE PRIN INTERMEDIUL VISELOR

Freud, la fel ca mulţi alţii, nota că visele contrazic experienţa normală. Ele includ tot felul de evenimente fantastice pe care nu le vedem niciodată când suntem treji. Acest lucru poate părea ilogic; poate părea simbolic; teoriile curente sugerează că visul este, de fapt, o secvenţă de evenimente cerebrale lipsite de sens. Steiner, după cum ne aşteptam, vede altfel lucrurile.

Aici citim că visele ar putea să fie, într-adevăr, fără sens, dacă privim imaginile şi cuvintele pe care le conţin, dar au sens dacă privim cursul, tendinţa visului. Desfăşurarea dramatică a visului apare printre imagini, printre cuvinte, ca intervalele în muzică sau momentele de tăcere semnificativă în timpul conversaţiei. Visul are menirea aproape lipsită de speranţă de a transmite percepţii spirituale care nu pot fi pe deplin exprimate în termeni pământeşti.

Steiner insistă asupra faptului că în timpul viselor noastre nu doar se pare că părăsim domeniul legilor naturale, ci chiar lăsăm în urmă aceste legi şi suntem conduşi de un univers moral al unor fiinţe în comuniune, mai degrabă decât de un univers fără sens al unor lucruri în opoziţie.

Căci Pământul, aşa cum îl cunoaştem când suntem treji, este o lume de părţi discrete, cu „totul legat doar prin «şi» şi «şi»", după cum spune poeta Elizabeth Bishop. Lumea spiritului, prin contrast, este fluidă şi cuprinzătoare, condusă de o comuniune atât de luminată încât în stare de conştienţă normală noi nu o putem suporta. Steiner încearcă să descrie, prin exemplu după exemplu, felul de unitate în care fiinţe,

timpuri şi evenimente se armonizează în spirit şi cum în tipul de conştienţă care este „Pământul" ele se despart într-o lume a părţilor.

PENMAENMAWR, 22 AUGUST 1923, GA 227

Între viaţa de veghe şi viaţa de somn a omului, despre care v-am putut prezenta în expunerea trecută unele aspecte, cel puţin sub formă de schiţă, se situează viaţa de vis. Această viaţă de vis, care pentru realitatea cotidiană nemijlocită poate avea o importanţă atât de mică, pentru cunoaşterea mai profundă, atât a lumii, cât şi a omului, are, însă, cea mai mare importanţă pe care ne-o putem imagina. Nu numai prin faptul că în cadrul ştiinţei spirituale despre care e vorba aici trebuie să fie apreciată pe deplin importanţa vieţii de vis, pentru ca, pornind de la examinarea visului, să putem trece la alte aspecte, ci această viaţă de vis are o importanţă deosebită şi pentru că ea reprezintă fereasta prin care anumite lumi, diferite de cea pe care o trăieşte omul în stare de veghe, pătrund în această lume obişnuită. Astfel încât, prin caracterul enigmatic al formaţiunilor visului, omului i se atrage atenţia nu numai asupra faptului că în substraturile sau în straturile superioare lumii accesibile lui mai există şi alte lumi, ci şi asupra naturii pe care ar putea-o avea aceste lumi.

Dar, pe de altă parte, este extraordinar de dificil să pătrundem în această viaţă de vis absolut enigmatică din punctul de vedere al conştienţei superioare, pentru că visul este în viaţă o putere care ne poate duce la cea mai mare iluzie posibilă. Şi tocmai în privinţa visului suntem înclinaţi foarte uşor să raportăm în mod eronat la realitate ceea ce se insinuează în viaţă ca iluzie. Să începem, aşadar,

referindu-ne la ceea ce am spus deja despre viaţa de somn şi, de asemenea, despre vieţile pământeşti succesive.

Un exemplu care se repetă mereu, într-un fel sau altul, în viaţa de vis este faptul că în vis am făcut ceva la care în viaţa de veghe nu ne-am fi putut gândi absolut deloc, şi trebuie să facem un lucru care este cu totul în afara sferei posibilităţii noastre de a-l face în viaţa pământească de până acum. Apoi visăm că nu putem găsi acel obiect pe care l-am făcut, şi căutăm ca un nebun acest obiect pe care credem că l-am făcut, dar acesta a dispărut fără urmă.

Să examinăm mai concret acest exemplu. Desigur, el apare, aşa cum l-am descris, sub o formă sau alta, în viaţa fiecărui om. Să-l examinăm în mod concret. Să spunem că un croitor, deşi nu e decât un croitor modest, care lucrează pentru mica burghezie, ar fi visat că a făcut o haină pentru un ministru. El se simte grozav de bine lucrând la haina ministrului, care acum trebuie să fie gata. Dar dintr-odată visul se schimbă, şi tocmai când trebuie să-i predea ministrului haina, o caută peste tot, şi nu o poate găsi nicăieri.

Aici aveţi un vis care prezintă întru totul nişte situaţii pe care omul respectiv nu le poate trăi în viaţă, dar pe care şi le poate imagina foarte bine sub formă de dorinţă în actuala sa viaţă pe Pământ. El nu poate îndeplini sarcina, fiindcă este doar un croitor modest care lucrează pentru mica burghezie, şi nu i se poate încredinţa o asemenea comandă, să execute această haină. Dar, uneori, în visele sale îndrăzneţe din timpul zilei, se poate să fi nutrit dorinţa de a confecţiona o asemenea haină. Poate că el nu ar şti să o facă, dar aceasta poate fi dorinţa din visele sale treze.

Dar oare ce stă la baza acestui vis? La baza acestui vis se află, de fapt, o realitate. Când, în timp ce doarme, omul

este cu Eul şi corpul astral afară din corpul fizic şi din corpul eteric, el se găseşte în sânul acelei entităţi care parcurge vieţile pământeşti succesive. Ceea ce se manifestă din punct de vedere interior, ceea ce este activ din punct de vedere interior în propria fiinţă a omului în timp ce el doarme sunt Eul şi corpul astral: În trăirile noastre putem avea nu numai amintiri din timpul vieţii pământeşti actuale, ci putem avea amintiri şi din alte vieţi pământeşti. Eu nu vă prezint o presupunere, ceva ipotetic, ci un fapt care îşi are rădăcinile în realitatea despre care vă vorbesc. Aşadar, se poate ca omul respectiv să fi participat, firește, odinioară – să spunem, în vechea Romă, într-o viaţă anterioară –, la comandarea unei togi deosebite pentru un om de stat. Nu e nevoie să fi fost şi atunci croitor, dar el putea fi slujitorul sau poate chiar prietenul unui om de stat roman. Poate că destinul l-a condus în această încarnare la meseria sa tocmai prin faptul că avea pe atunci o dorinţă atât de vie de a-l înfăţişa pe stăpânul său într-un mod cât mai onorabil în faţa lumii. Căci tocmai dorinţele, gândurile au o importanţă extraordinară pentru întreaga viaţă umană. Şi astfel, poate că prin sufletul şi spiritul omului, prin Eul şi corpul său astral, a trecut amintirea acestei vieţi pământeşti anterioare pe care o petrecuse în acest fel. Atunci, dimineaţa, când omul se cufundă, aşa cum am arătat ieri în mod succint, cu Eul şi corpul său astral în corpul eteric şi în corpul fizic, acest suflet, care încă mai era îmbibat de amintirea frumuseţii togii omului de stat, ei bine, trebuie să se cufunde în acele reprezentări pe care le poate avea croitorul în actuala sa viaţă pământească; ele sunt ascunse în corpul său eteric. Aici se adună ceea ce tocmai a trăit în legătură cu perioada Romei antice, se blochează aici. Această trăire încearcă să se integreze în sfera reprezentărilor pe care le poate avea el în timpul

zilei. Dar în timpul zilei el poate avea numai reprezentări legate de faptul că el confecţionează haine pentru persoane care fac parte din mica burghezie. Sufletul, când se cufundă în aceste reprezentări, poate transforma numai cu foarte mare dificultate ceea ce a simţit faţă de frumoasa togă a omului de stat; el îşi poate reprezenta cu greu hainele oribile pe care trebuie să le confecţioneze ca modest croitor. Atunci, în momentul trecerii, când se formează blocajul, reprezentarea togii se transformă în actuala haină de ministru, şi abia mai târziu, când omul respectiv s-a cufundat cu totul în corpul eteric şi în corpul fizic, abia atunci ceea ce trebuie să-şi reprezinte el acum alungă ceea ce a trăit cu puţin timp înainte de trezire.

Astfel, de la adormire până la trezire, noi suntem prezenţi la totalitatea vieţii noastre ca fiinţă umană. În interiorul nostru, totalitatea vieţii noastre trebuie să se confrunte cu ceea ce ne putem reprezenta, cu ceea ce putem gândi în viaţa pământească actuală, conform experienţelor noastre, şi atunci apar ciudatele forme ale visului. De aceea, tocmai în cazul visului e atât de greu să distingem conţinutul său care ni se prezintă iniţial, şi care poate fi o iluzie completă, de realitatea adevărată, care se află întotdeauna în spatele acestui conţinut. Această realitate adevărată poate fi complet diferită. Dar cel care învaţă, încetul cu încetul, să se orienteze în întreaga ţesătură încâlcită a vieţii de vis, observă că trebuie să acorde mai puţină atenţie imaginilor care apar în vis ca prin vrajă în faţa sufletului, fiindcă aceste imagini sunt formate de corpul eteric care a fost lăsat în pat, care poartă în sine gândurile, reprezentările. În timpul somnului, noi nu avem aceste reprezentări în fiinţa noastră interioară propriu-zisă. Trebuie să distingem acest conţinut format din reprezentări de altceva, şi eu aş numi acest altceva

desfăşurarea dramatică a visului. Trebuie să ne obişnuim să ne îndreptăm atenţia asupra desfăşurării dramatice a visului, şi să ne întrebăm: Oare acest vis se desfăşoară în aşa fel încât, dacă am trăi evenimentele respective în viaţa din timpul zilei, ele ne-ar produce o mare bucurie? Oare am trăit şi în vis această bucurie, această eliberare, sau în vis ne îndreptăm spre o mare catastrofă? Visul porneşte de la o anumită situaţie, în care se pot manifesta nişte lucruri, apoi ele se încâlcesc şi se ajunge pe urmă la o cădere, la declanşarea unei catastrofe? Când examinăm viaţa de vis ar trebui să fim atenţi în primul rând la aceste întrebări, aşadar, nu la conţinutul de gânduri, ci la mersul dramatic al visului.

Cineva poate visa că urcă pe un munte; urcuşul devine din ce în ce mai greu. El ajunge în cele din urmă într-un punct de unde nu mai poate înainta, unde îi apar nişte obstacole insurmontabile. El simte că aceste obstacole sunt ceva important, care are legătură cu viaţa lui. Ei bine, cineva poate să aibă acest vis. L-am putea prezenta în continuare. Dar el sau altcineva poate avea un alt vis: el intră într-o peşteră, care duce la un fel de grotă săpată în munte. La început, când păşeşte înăuntru, mai există puţină lumină. Dar pe urmă se face tot mai întuneric. Şi în cele din urmă ajunge într-un loc unde nu numai că e complet întuneric, ci unde îl întâmpină nişte valuri îngrozitoare de frig, şi alte senzaţii, astfel încât nu poate pătrunde mai departe în peşteră.

Vedeţi dumneavoastră, aici avem două vise complet diferite în ceea ce priveşte conţinutul; dar, din punctul de vedere al desfăşurării dramatice, amândouă redau o acţiune care la început merge, apoi prezintă nişte dificultăţi, şi ajunge în cele din urmă la un obstacol insurmontabil. Imaginile sunt complet diferite,

desfăşurarea dramatică este aceeaşi. Se poate ca la baza celor două vise să stea acelaşi eveniment din lumea suprasensibilă, oarecum din culisele scenei vieţii. Se poate ca la ambele vise să fie vorba de aceeaşi trăire sufletească, şi se poate ca aceeaşi trăire sufletească să se exprime spre exterior, ca reflex, sub forma celor mai diferite imagini.

Acest lucru ne face atenţi la faptul că nu trebuie să tragem concluzii imediat în mod exterior, aşa cum se întâmplă de obicei, din conţinutul viselor, ci trebuie să descifrăm în primul rând din desfăşurarea dramatică a viselor prin ce a putut trece aici sufletul şi spiritul omului. Dacă, pe lângă aceasta, ne sprijinim facultatea de reprezentare şi prin nişte exerciţii cum sunt cele despre care am vorbit în aceste zile, vom ajunge treptat să putem înţelege tot mai mult din lumea iluzorie de imagini a visului ce se poate sesiza din desfăşurarea dramatică, ce anume stă la baza visului, ca o realitate suprasensibilă pe care o trăim între adormire şi trezire.

Înainte de a vorbi despre nişte amănunte legate de vis, despre raportul său faţă de corpul fizic şi spiritul omului, subiect pe care va trebui să-l tratez şi în zilele următoare, aş vrea să arăt astăzi cum apare omul situat prin lumea visului în întregul Cosmos, în întregul Univers. Putem observa că în vis are loc o cu totul altă înlănţuire a diferitelor evenimente ale vieţii faţă de aceea pe care o au ele în starea de veghe. În starea de veghe – am putut vedea acest lucru tocmai la exemplele menţionate – lucrurile se prezintă într-o anumită înlănţuire, conformă cu legile în care suntem integraţi în lumea sensibilă. Un eveniment ulterior trebuie să aibă loc după un eveniment anterior. Visul dizolvă complet ceea ce se poate întâmpla în lumea sensibilă obişnuită. Totul se modifică, totul se dizolvă. Ceea ce este legat de pământ prin forţa gravitaţiei, inclusiv omul

însuşi, ca fiinţă sensibilă, în vis poate dintr-odată zbura. În vis, omul poate zbura fără avion. În vis putem trăi o situaţie dificilă din viaţa obişnuită, de exemplu, rezolvarea unei probleme de matematică, ca şi cum ar fi un joc de copii. Poate că la trezire nu ne mai amintim rezolvarea – ei bine, ghinionul nostru –, dar, în orice caz, avem impresia că obstacolele, piedicile de gândire care sunt prezente în starea de veghe, nu mai există. Şi astfel, tot ceea ce în starea de veghe are o coeziune fermă, în vis este, într-un anumit fel, dizolvat. Dacă vrem să ne facem o reprezentare concretă despre ceea ce se petrece, de fapt, în vis – bineînţeles, facem o comparaţie numai în gând –, ne-am putea spune: Să ne imaginăm, de exemplu, că punem într-un pahar cu apă sare şi apoi privim cum are loc dizolvarea. Să presupunem că sarea era fost cristalizată şi avea nişte forme clar conturate. Când aruncăm sarea în apă, ea prezintă formele cele mai clar conturate. Dar apoi vedem că formele se dizolvă, iau cele mai fantastice forme, până când, în cele din urmă, întreaga sare s-a dizolvat în apă şi lichidul apare din nou mai mult sau mai puţin omogen.

Cam aşa stau lucrurile, în reprezentare, în trăirea sufletească, şi cu visul. Atât în visul pe care îl avem la adormire, cât şi în visul pe care îl avem la trezire, trăirile obişnuite din timpul zilei sunt preluate, sunt dizolvate, li se dau cele mai fantastice forme, cele mai fantastice sensuri; le numim fantastice din punctul de vedere al conştienţei obişnuite. Dizolvarea sării în apă este o imagine foarte bună pentru ceea ce se întâmplă, de fapt, din punct de vedere sufletesc-spiritual, în timpul visului.

Ei bine, cineva care s-a obişnuit cu lumea actuală de reprezentări nu ajunge uşor la o înţelegere imparţială a acestei realităţi, căci omenirea actuală, mai ales omenirea

care se numeşte în prezent de formaţie ştiinţifică, ştie, în realitate, extraordinar de puţin despre anumite lucruri.

Eu nu spun acum aceste lucruri pentru că mi-ar face plăcere să critic ştiinţa. Nu am deloc această intenţie. Eu preţuiesc cercetarea ştiinţifică şi nu aş vrea să văd niciodată ignoranţa sau diletantismul luând locul activităţii ştiinţifice. Trebuie să recunoaştem neapărat, tocmai din punctul de vedere al ştiinţei spirituale, marile progrese, dar şi adevărul limitat şi certitudinea limitată a ştiinţei actuale. Aşadar, acest fapt se subînţelege neapărat. Totuşi, trebuie să spun următorul lucru.

Astăzi, când oamenii vor să ştie ceva, ei examinează lucrurile şi procesele pământeşti. Ei le observă şi deduc, din cele observate, nişte legi ale naturii. Ei fac, de asemenea, şi nişte experimente, pentru a trage cu urechea la tainele naturii, şi din ceea ce rezultă pe baza experimentelor, li se dezvăluie, din nou, nişte legi ale naturii. Şi astfel, se ajunge la un anumit fel de legi, care formează pentru aceşti oameni ştiinţa. Şi apoi ei privesc în depărtările cereşti. Ei văd în depărtările cereşti, să spunem, nişte minunate nebuloase sub formă de spirală, ei văd luând naştere în aceste nebuloase sub formă de spirală diferite corpuri cosmice, şi alte lucruri de acest fel. Ei obţin imagini ale acestor fenomene chiar prin metoda fotografică, o metodă care prezintă lucrurile mult mai exact decât observaţia obişnuită prin telescop sau prin alte instrumente. Şi apoi, ce fac oamenii pentru a dobândi cunoştinţe despre ceea ce se petrece aici, în depărtările spaţiului ceresc? Ei iau legile naturii pământeşti, ceea ce au dedus prin cercetarea condiţiilor pământeşti, ceea ce au experimentat în domeniul Pământului, şi apoi fac speculaţii asupra modului în care s-ar fi putut forma o asemenea nebuloasă sub formă de spirală în depărtările cosmice

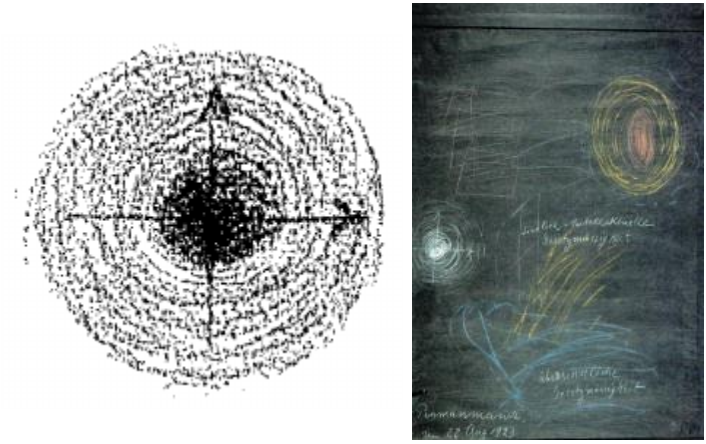
conform aceloraşi legi ale naturii. Emit ipoteze şi teorii despre originea şi sfârşitul lumii, aplicând la sferele cereşti ceea ce au descoperit în laborator despre magneziul pământesc, despre dioxidul de carbon şi despre hidrogenul pământesc, ca legi ale naturii. Şi când descoperă aici nişte substanţe noi, ei fac uneori nişte afirmaţii atât de inconştiente, încât ajung la nişte concluzii ştiinţifice extrem de îndoielnice. În spaţiul cosmic s-a descoperit peste tot hidrogen, s-a descoperit heliu, de exemplu, dar s-a mai descoperit şi o altă substanţă, căreia i s-a dat un nume ciudat, ciudat pentru că el sugerează întrucâtva confuzia gândirii care se aplică aici. Şi anume, ea a fost denumită *nebulium*. Aici gândirea devine înceţoşată, de aici acest nebulium, alături de heliu, alături de hidrogen. Când ceea ce s-a descoperit într-un laborator de pe Pământ ca legi ale naturii se aplică, pur şi simplu, la ceea ce s-ar putea petrece afară, în depărtările spaţiale, aşa cum a procedat, de exemplu, savantul suedez Arrhenius*, care a provocat în această privinţă infinit de multă nenorocire, atunci se ajunge în mod inevitabil la eroare după eroare, dacă nu se ia în considerare în mod imparţial următorul lucru.

* Svante Arrhenius (1854-1927), om de ştiinţă suedez (n.tr.).

Aş vrea să pornesc tot de la o comparaţie. Desigur, vă este cunoscut din ştiinţele naturii faptul că Newton, fizicianul englez, filosoful naturii, a emis teoria aşa-numitei gravitaţii universale, a efectului gravitaţiei în întregul spaţiu cosmic. El a extins legea gravitaţiei, care se poate observa la o piatră în cădere atrasă de Pământ, la raporturile reciproce dintre toate corpurile cosmice.

Pentru fizicienii care s-ar putea afla în această sală, pot spune, desigur, că legea sună în felul următor: gravitaţia scade cu pătratul distanţei, aşadar, dacă distanţa

este 2, gravitaţia este de patru ori mai slabă, dacă distanţa este 3, de nouă ori; aceasta înseamnă, aşadar, că gravitaţia scade pe măsură ce distanţa creşte.

Vedeţi dumneavoastră, aceasta este legea care s-a stabilit pentru o asemenea forţă. Ea este absolut corectă. Dar, dacă rămânem la existenţa pur fizică, nu avem posibilitatea să gândim această lege într-un mod suficient de universal. Să ne imaginăm că, dacă aici avem un corp cosmic, forţa sa de gravitaţie scade odată cu distanţa; ea este puternică, devine mai slabă, şi mai slabă, şi mai slabă şi din ce în ce mai slabă.

Aşa stau lucrurile şi cu propagarea luminii. Lumina care se propagă de la o anumită sursă de lumină devine tot mai slabă şi mai slabă.

Aşa înţelege lucrurile omul actual cu ştiinţa sa. Dar el nu înţelege celălalt aspect, faptul că, dacă el stabileşte în laboratorul său nişte legi ale naturii aici, pe Pământ, şi formulează sub formă de idei aceste legi ale naturii, aceste legi ale naturii, conţinutul acestor legi ale naturii îşi pierde, în realitate, valabilitatea, pe măsură ce ne îndepărtăm de

Pământ. Aşadar, dacă stabilim pe Pământ o lege pentru combinarea unor elemente, oxigen şi hidrogen sau alte elemente, dacă stabilim pe Pământ legea gravitaţiei, atunci conţinutul de adevăr al acestei legi scade pe măsură ce ieşim în spaţiul cosmic. Şi dacă eu am stabilit aici, în laboratorul meu, o anumită lege a naturii şi transfer această lege a naturii asupra unei nebuloase sub formă de spirală din depărtările cosmice, e ca şi cum aş aşeza aici o lumânare, aş aprinde lumânarea şi, presupunând că aş putea sta în nebuloasă, lumina lumânării ar lumina acolo, sus, cu aceeaşi intensitate ca aici pe Pământ. Eu comit exact aceeaşi eroare când cred că ceea ce am constatat aici, în laboratorul meu, este valabil şi afară, în depărtările spaţiului cosmic.

Dar omul nu este exclus din acea legitate în care intrăm când legitatea de pe Pământ, cum ar fi forţa gravitaţiei sau intensitatea luminii, nu mai e valabilă. Şi, dacă am vrea să descoperim în spaţiu o legitate care să fie diferită de legile naturii cunoscute nouă, ar trebui să ne îndepărtăm tot mai mult şi mai mult de Pământ. Dacă vrem să o descoperim mai mult pe cale interioară, trebuie să trecem de la starea de veghe la starea de somn. Când suntem în starea de veghe, noi ne aflăm în domeniul acestor legi ale naturii. Tot ceea ce facem aici facem în sensul acestor legi ale naturii. Noi decidem să ne ridicăm mâna, braţul; procesele fizico-chimice care se desfăşoară în muşchi, procesele mecanice care se desfăşoară în sistemul osos, toate aceste procese se desfăşoară conform legilor pe care le-am cercetat aici pe Pământ, în laboratorul nostru sau prin observaţie. Ceea ce trăieşte aici ca suflet iese în timpul somnului din corpul fizic şi din corpul eteric. Şi când iese, pătrunde într-o lume care nu este supusă legilor naturii. Tocmai de aceea începe visul să-şi bată joc de legile

naturii. Pătrundem într-o lume absolut diferită. Pătrundem într-o lume în care ne integrăm când dormim, exact aşa cum ne integrăm cu corpul nostru fizic în lumea sensibilă când suntem treji. Dar această lume este diferită. Această lume nu are legile naturii cunoscute nouă, ci are alte legi. În fiecare noapte, când ieşim din corpul fizic şi din corpul eteric, ne cufundăm într-o lume în care nu mai sunt valabile legile naturii cunoscute nouă. Iar visul este acea putere care se opune intens legilor naturii.

Când visez, visul îmi arată că eu trăiesc într-o lume care protestează împotriva legilor naturii, care nu vrea să se supună legilor naturii. Când adorm seara şi încep să ies din corpul fizic şi din corpul eteric, eu mai trăiesc pe jumătate în sânul legilor naturii; dar intru deja într-o lume care nu mai este guvernată de legi ale naturii. Atunci are loc, în vis, această amestecare de-a valma a unor legi ale naturii cu nişte legi suprasensibile. Acelaşi lucru se petrece şi la trezire.

Am putea spune că de fiecare dată când adormim ne cufundăm într-o lume în care nu sunt valabile legile naturii cunoscute nouă, şi de fiecare dată când ne trezim ieşim din această lume şi intrăm în lumea în care sunt valabile legile naturii cunoscute nouă. Dacă vrem să ne reprezentăm în mod real acest proces, el are loc în felul următor: Imaginaţi-vă că trăiţi în lumea visului ca într-o mare. Presupuneţi că vă treziţi din viaţa tălăzuitoare a visului de dimineaţă. E ca şi cum aţi ieşi din valurile mării. Treceţi din sfera unei legităţi suprasensibile în sfera unei legităţi sensibil-intelectuale. Şi vi se pare că tot ceea ce vedeţi *după* trezire în contururi precise ar lua naştere dintr-un mediu fluid şi vaporos. Să spunem că vedeţi aici, de exemplu, nişte ferestre; când visaţi, la început, o fereastră, vi se pare că şi această fereastră ia naştere din ceva curgător, poate din

ceva indeterminat, care se prezintă aici (galben) ca nişte limbi de foc (vezi desenul); fereastra apare din acestea; şi dacă visul ar fi foarte viu, atunci aţi vedea că întreaga lume cu contururi precise răsare parcă pentru conştienţa dumneavoastră din timpul zilei din această sferă indeterminată, ca şi cum din mare s-ar ridica nişte valuri (albastru) şi aceste valuri ar forma apoi lumea din timpul zilei.

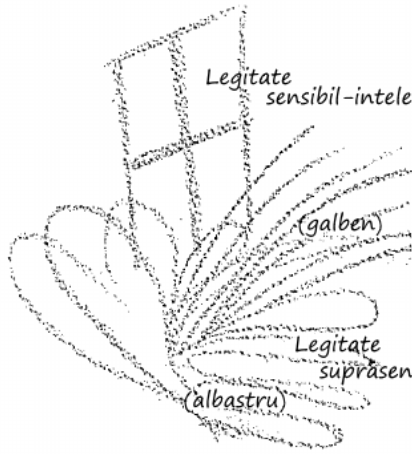

Tabla 1

Şi aici este unul dintre acele aspecte faţă de care, când cercetăm ca oameni contemporani aceste lucruri, ajungem la acea uimire plină de veneraţie pe care o putem simţi faţă de imaginaţiunile cu caracter de vis ale unei omeniri mai vechi, despre care am vorbit şi în aceste zile. Eu spuneam că, dacă ne-am întoarce în urmă la ceea ce a trăit în sufletul său o omenire mai veche şi în viaţa de veghe sub forma unor imaginaţiuni cu caracter de vis, la ceea ce a plăsmuit ea apoi în mituri şi legende despre zei, la ceea ce se desfăşura într-un mod atât de vag în comparaţie cu ceea ce gândim noi astăzi în cadrul unei concepţii ştiinţifice despre natură, dacă ne întoarcem, deci, în urmă la toate acestea cu ceea ce putem descoperi astăzi, absolut independent de

aceste vechi imaginaţiuni cu caracter de vis, ajungem, totuşi, la o uimire şi la o admiraţie pline de veneraţie faţă de ceea ce trăia în sufletele acestor oameni ai unor epoci trecute. Şi din Grecia antică răsună spre noi un cuvânt, care este o mărturie pentru noi când începem să cercetăm din nou adevărul pe acest tărâm; din Grecia antică răsună spre noi un cuvânt care ne dovedeşte că grecii încă mai ştiau ceva despre aceste lucruri, că grecii şi-au spus: Există o stare care stă la baza tuturor formelor universului, din care s-au înălţat toate formele precis conturate, dar care poate fi atinsă numai dacă părăsim lumea sensibilă în timpul somnului şi intrăm într-o stare de vis. Grecii au numit această stare chaos, haos. Şi toate speculaţiile, toate cercetările noţionale despre ce este haosul, au fost zadarnice; căci haosul este ceva de care omul actual se apropie când intră în starea de vis. În Evul Mediu încă a mai ajuns ceva dintr-o cunoaştere a ceea ce stă la baza tuturor substanţelor exterioare ca materie suprasensibilă, care cu greu poate fi numită substanţă exterioară; se vorbea apoi despre aşa-numita *quinta essentia*, al cincilea element, alături de celelalte patru: pământ, apă, aer, foc – *quinta essentia*.

Sau în concepţia medievală încă mai exista ceva din această viziune când un poet spune într-un mod atât de sugestiv: Lumea este ţesută din vise. Grecul ar fi spus: Lumea este ţesută din ceea ce trăieşti în haos când părăseşti lumea sensibilă pentru o lume pe care o trăieşti în stare liberă de trup. – Astfel, pentru a înţelege ce numeau grecii haos, trebuie să facem trimitere la ceea ce nu se află în lumile sensibile, ci în lumea suprasensibilă.

Noi putem urmări întregul proces al adormirii, al visării, al somnului şi al trezirii, pe baza a ceea ce rezultă când ne înălţăm în lumile suprasensibile pe calea

cunoaşterii superioare pe care am descris-o aici în aceste zile, prin Imaginaţie, Inspiraţie, Intuiţie. Dintr-un asemenea punct de vedere spiritual al acestei cunoaşteri, ni se prezintă următorul lucru: Din starea de veghe obişnuită omul trece în starea de somn, din care răsar visele într-un mod indeterminat, haotic, dar şi într-un mod unitar din punct de vedere interior, demn de admiraţie. În pat au rămas corpul fizic şi corpul eteric, care pătrunde corpul fizic ca element care vivifică, modelează, produce creşterea. În pat a rămas un complex format din două părţi constitutive.

Dar tot un complex format din două părţi constitutive iese afară şi intră în acea existenţă suprasensibilă dintre adormire şi trezire pe care v-am putut-o descrie şi astăzi tocmai din punctul de vedere al vieţii de vis.

Pentru cunoaşterea superioară bazată pe Imaginaţie, Inspiraţie şi Intuiţie, acest complex se prezintă în felul următor: Aici avem ceea ce îi este propriu omului când iese din corpul fizic şi din corpul eteric şi apare sub forma corpului său astral. – Să nu ne lăsăm derutaţi de cuvinte; trebuie să folosim nişte cuvinte, am putea folosi şi alt cuvânt în loc de corp astral. Voi spune imediat ceva referitor la corpul astral, şi vom vedea că nu contează numele, ci reprezentările pe care ni le putem forma despre acest corp astral. Acest corp astral este o sumă de procese. În omul care iese din corpul fizic şi din corpul eteric au loc nişte procese.Tocmai aceste procese reprezintă corpul astral. În corpul eteric avem reprezentările lăsate în urmă, gândurile. Aici, în corpul astral, avem lumină spiritualizată, căldură cosmică pătrunsă de forţa capacităţii de a iubi. Toate acestea sunt prezente în corpul astral.

Ceea ce este astfel prezent în corpul astral se poate cufunda la trezire în corpul eteric, se poate aduna, poate

forma un blocaj, şi atunci apare ca ţesătură, ca joc al viselor, sau, când iese din corpul fizic şi din corpul eteric, când părăseşte lumea reprezentărilor, poate apărea din nou ca ţesătură, ca joc al viselor. Aşadar, corpul astral este, în esenţă, cel care ne scoate din corpul fizic şi din corpul eteric.

Iar acest corp astral este acea entitate din noi care, aşa cum am spus deja, se opune, propriu-zis, legilor naturii. De dimineaţa până seara, de la trezire până la adormire, suntem împletiţi în ţesătura legilor naturii, pe care o putem percepe şi prin matematică în ceea ce priveşte spaţiul şi timpul. Când adormim, noi ieşim atât din ţesătura legilor naturii, cât şi din sfera legilor matematicii. Părăsim şi matematica, deoarece corpul nostru astral nu conţine matematica moartă, abstractă, a spaţiului tridimensional, ci o matematică închisă în sine, aş putea spune vie, dar vie din punct de vedere spiritual, care se desfăşoară numai într-o singură dimensiune, care se desfăşoară numai în linie dreaptă. Va trebui să mai vorbesc despre această dimensionalitate. Dar acest corp astral este cel care ne eliberează de dependenţa noastră de legile naturii prezentă între trezire şi adormire. Prin corpul nostru astral, noi suntem transpuşi într-o cu totul altă lume, în lumea suprasensibilă.

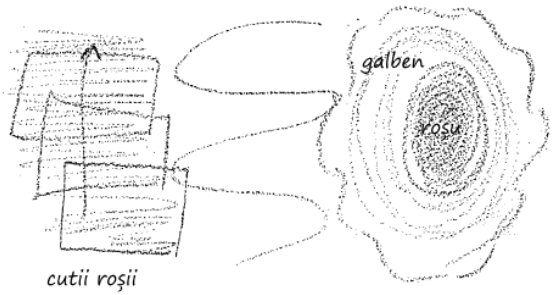

Tabla 1

Dacă am vrea să desenăm schematic acest proces, ar trebui să spunem: Când suntem treji, noi urzim în sfera legilor naturii (alb). Dar la adormire, corpul astral, pe care îl avem şi în corpul fizic, iese afară (galben). Aici, în corpul fizic şi în corpul eteric, corpul nostru astral este supus întru totul legilor naturii. Când e înăuntru, el se află, cu toate mişcările şi procesele sale, în sfera legilor naturii, aşa cum se vede din aceste figuri desenate schematic (cutiuţele roşii).

Când iese din corpul fizic şi din corpul eteric, corpul astral trăieşte în lumea suprasensibilă, şi acum el se află în sfera unei alte legităţi, în sfera unei legităţi suprasensibile. Corpul astral a devenit cu totul altceva. De la trezire până la adormire, el a fost încorsetat în haina strâmtă a legilor naturii. El adoarme, adică, iese din corpul fizic şi din corpul eteric, şi se mişcă în lumea unei legităţi libere, legitatea care îi este proprie. Şi în ce pătrunde el aici? El pătrunde într-o lume, adică, el ne duce, ca oameni, într-o lume care oferă Eului, organizării propriu-zise a Eului, care se află acum în corpul astral şi a ieşit la adormire împreună cu el din corpul fizic şi din corpul eteric, posibilitatea de mişcare liberă; Eul devine liber în lumea în care a intrat corpul astral. În fiecare noapte Eul devine liber într-o lume în care nu sunt valabile legile naturii, în care Eul se poate desfăşura liber de constrângerea legilor naturii.

Când ne aflăm între adormire şi trezire şi, în lumea în care am intrat acum, ne-am eliberat corpul astral de legile naturii, când nu mai e valabilă legea gravitaţiei, nici legea conservării energiei, când nu mai e valabil absolut nimic din toate aceste legi, atunci s-a creat cale liberă pentru acele impulsuri morale care aici, în lumea în care ne aflăm între trezire şi adormire, se pot manifesta numai sub constrângerea ordinii lumii sensibile. Eul trăieşte de la

adormire până la trezire într-o lume în care legea morală dobândeşte aceeaşi forţă şi putere cum au aici legile naturii aici. Şi în această lume Eul poate pregăti ceva. În această lume în care el s-a eliberat, în starea de somn, de legile naturii, Eul poate pregăti ceva ce are de îndeplinit după ce trece prin poarta morţii. Despre acest drum de la moarte până la o nouă naştere va trebui să vorbim în conferinţele următoare.

Eul poate pregăti, la început sub formă de imagini, sub formă de imaginaţiuni, care însă nu sunt reprezentări, ci impulsuri-forţă, Eul poate pregăti între adormire şi trezire imaginile a ceea ce va trebui să realizeze pe urmă în realitatea spirituală. După ce a trecut prin poarta morţii, legile morale se vor manifesta aşa cum se manifestă legile naturii aici, în lumea fizic-sensibilă. Aici, între adormire şi trezire, Eul, eliberat prin intermediul corpului astral, pregăteşte deja sub formă de imagini ceea ce va trebui să realizeze în sânul realităţii spirituale între moarte şi o nouă viaţă pământească. Astfel, putem spune: Eul elaborează deja, chiar dacă deocamdată doar ca într-un germene, ca într-un minuscul germene spiritual, ceea ce va trebui să îndeplinească în universul spiritual după moarte. Şi în ceea ce elaborează Eul aici, în această stare de somn, sub formă de imagine, se află deja schiţat ceea ce vom putea transporta, nu pe baza legilor naturii, ci numai pe baza legilor lumii spirituale, din această viaţă pământească în următoarea viaţă pământească. Cauzalitatea a ceea ce a primit omul în interiorul său ca om moral, impulsurile morale, pot fi urmărite aici numai prin faptul că el se supune oarecum acestor impulsuri printr-o ascultare interioară a sufletului. Aceste impulsuri morale, aşa cum şi le elaborează Eul în stare de somn şi le prelucrează apoi mai departe între moarte şi o nouă naştere, dobândesc

aceleaşi forţe pe care le au aici de obicei legile naturii şi se integrează în viitorul trup uman, pe care îl vom purta în viaţa pământească următoare ca dispoziţie moral-naturală proprie, ca temperament, ca predispoziţie de caracter, care doar în mod eronat sunt atribuite eredităţii, ele fiind elaborate prin faptul că Eul a trebuit să lucreze deja la ele în timpul somnului, când, între adormire şi trezire, el se mişcă liber, prin intermediul corpului astral, nu într-o lume naturală, ci într-o lume pur spirituală. Şi astfel, putem vedea că prin starea de somn omul îşi pregăteşte deja viitorul, că el se familiarizează cu viitorul său.

Şi oare ce ne arată visul? Aş putea spune: În timpul somnului, Eul lucrează, dar visul ne prezintă această muncă sub forma unor imagini iluzorii. În această viaţă pământească, încă nu putem prelua ce se urzeşte în timpul stării de somn pentru viaţa pământească următoare. Visul – eu am explicat la începutul conferinţei mele de astăzi acest lucru – ne poate arăta în mod confuz în imaginile sale prin ce am trecut în nişte vieţi pământeşti anterioare, aşa cum el ne poate prezenta în nişte forme haotice ce anume se pregăteşte ca germene pentru viitorul omenirii în nişte epoci viitoare.

Astfel, interpretarea corectă a visului ne conduce la recunoaşterea faptului că visul este, totuşi, un fel de fereastră, numai că trebuie să privim în mod just prin ea, un fel de fereastră spre lumea spirituală. Căci în spatele acestei ferestre se află ţesătura activităţii Eului, care durează din nişte vieţi pământeşti trecute până în nişte vieţi pământeşti viitoare. Dacă putem interpreta visul în mod corect, deja privim, într-un fel, prin fereastra visului, din lumea celor trecătoare, în care trăim ca oameni pământeşti, în lumea duratei, a veşnicie, căreia îi aparţinem cu adevărata noastră esenţă umană interioară.

Capitolul XI
LOGICA ŞI LIPSA DE LOGICĂ A VISELOR

Proiectul spiritualităţii este un proiect al eliberării. Ceea ce pare stabilit în privinţa fiinţei umane se dovedeşte a fi mai fluid, mai multicolor şi mai variabil decât cum presupuneam la început. „Universul era fluid şi plastic", spune Emerson, „în mâinile creatorului său, şi mai este aşa şi acum pentru tot atâtea din calităţile lui pe care i le conferim." Conferinţele lui Steiner despre vise şi somn aprofundează în permanenţă această temă.

Sentimentele, ca şi visele, protestează împotriva logicii rigide, secvenţiale a gândirii normale şi a lumii fizice exterioare. Steiner subliniază că noaptea, lumea viselor, are ceva în comun cu stările alterate ale conştienţei în general în timp ce ele se apropie cu stângăcie de lumea spirituală. În cele din urmă, Steiner va include în discuţie interiorul corpului uman, stările de scriere automată, sentimentele şi visele. El pictează aici cu tuşe apăsate pentru a scoate în evidenţă o direcţie de bază şi pentru a insista asupra multiplicităţii lumii. El vrea ca noi să fim conştienţi de uniformitatea stupidă numită materie a materialismului. De asemenea, el loveşte aici, ca şi în alte conferinţe, în conceptul superficial de „inconştient", o stupiditate similară, care ascunde cel puţin tot atâta cât dezvăluie.

DORNACH, 22 SEPTEMBRIE 1923, GA 225

Dacă vrem să încadrăm ceea ce putem cunoaşte ca trepte ale căii spre lumea spirituală în ceea ce ne este deja cunoscut din viaţa obişnuită, e nevoie să putem judeca în mod just cele trei stări de conştienţă în care trăieşte omul

în viaţa obişnuită. Am descris aici în repetate rânduri aceste trei stări de conştienţă: starea de veghe, starea de vis, starea de somn. Şi ştim, de asemenea, că pentru om există o adevărată stare de veghe numai în gândirea sa, în viaţa sa de reprezentare, pe când simţirea acţionează manifestându-se, ce-i drept, prin trăirile sale altfel decât lumea viselor, totuşi, prin întreaga ei structură, prin modul în care se raportează la om, ea este asemănătoare cu lumea viselor. În conştienţa obişnuită, noi trăim sentimentele într-un mod la fel de imprecis cum trăim visele, dar nu numai într-un mod la fel de imprecis, ci şi într-o conexiune oarecum asemănătoare cu aceea din lumea viselor.

Visele înşiruie imagine după imagine. Ele nu ţin seama, când înşiruie imagine după imagine, de conexiunile din lumea exterioară. Ele îşi au propriile lor conexiuni. Exact aşa stau lucrurile, de fapt, şi cu lumea simţirii. Un om care ar avea în stare de conştienţă obişnuită o lume de simţire cum este pentru el lumea de reprezentare, ar fi un om teribil de lucid, un om îngrozitor de arid, un om de gheaţă. În lumea de reprezentare, aşadar, în starea de trezie deplină, trebuie să vedem ce este logica în sens obişnuit. Ar fi imposibil să avansăm în viaţa obişnuită dacă am şi simţi totul la fel cum gândim.

Şi apoi, noi am spus adesea: Voinţa iese la suprafaţă din străfundurile ascunse ale existenţei umane. Ne putem reprezenta voinţa, dar natura ei propriu-zisă, modul în care acţionează şi urzeşte ea în organismul uman îi rămân omului tot atât de necunoscute pe cât de necunoscute îi sunt trăirile din timpul somnului însuşi. Şi omul ar fi extraordinar de uimit dacă ar trăi în mod conştient ce face într-adevăr voinţa.

Voinţa este, în realitate, un proces de ardere, un proces de combustie. Şi, dacă am percepe în permanenţă

procesul prin care voinţa ne consumă organismul, procesul prin care ceea ce este consumat trebuie să fie înlocuit tot timpul prin hrănire sau somn, pentru conştienţa obişnuită nu ar fi prea plăcut dacă această percepţie ar însoţi întreaga viaţă de veghe.

Aşadar, într-un anumit sens, noi putem pune alături lumea simţirii umane din timpul stării de veghe, visarea oarecum trează, şi lumea visului în stare de somn sau de semisomn, cu imaginile ei, astfel încât putem spune că omul nu simte, în primă instanţă, aceste imagini ca Eu al său, ci mai curând ca pe o lume exterioară. Omul care visează simte atât de intens ceea ce se desfăşoară în imagini de vis ca pe o lume exterioară, încât el uneori se poate percepe pe sine în cadrul acestor imagini ale visului.

Dar ceea ce trebuie să ne intereseze astăzi în mod deosebit despre aceste imagini ale visului este acest lucru: Nu-i aşa, noi ne trăim viaţa obişnuită ca o trăire urmată de alta. Visul amestecă de-a valma aceste trăiri. El respectă prea puţin conexiunea dintre trăirile pe care le are omul în existenţa sa trează. El este un poet, care are cele mai ciudate înclinaţii.

Un filosof relata despre sine că visa foarte frecvent că a scris o carte, pe care în realitate nu a scris-o, dar în vis el credea că a scris cartea, care era mai bună decât tot restul cărţilor sale. Dar el visa totodată că manuscrisul s-a pierdut. El nu poate găsi manuscrisul, l-a rătăcit. Şi atunci el merge de la un sertar la altul, caută în vis peste tot, dar nu găseşte manuscrisul. În vis, îl cuprinde pe nesimţite un sentiment neplăcut, fiindcă a pierdut tocmai acest manuscris, al celei mai bune cărţi pe care a scris-o şi poate nu-l va mai putea găsi. Şi atunci el se trezeşte cu acest sentiment neplăcut. Firește, aceasta este o trăire a filosofului la care mă refer, un filosof care a scris multe

cărţi. Ele au apărut într-un număr atât de mare, încât odată, când i-am făcut acestui filosof o vizită, fiind prezentă şi soţia lui, soţia mi-a spus: Ei bine, soţul meu scrie atât de multe cărţi încât întotdeauna una îi face concurenţă alteia. [...]

Oricine ştie că visul nu se desfăşoară aşa cum se desfăşoară trăirea exterioară, ci în vis sunt create alte conexiuni. Dar, pe de altă parte, oricine ştie, de asemenea, că visul se află, totuşi, într-o strânsă legătură cu ceea ce este omul în realitate. De fapt, multe vise nu fac altceva decât să oglindească interiorul trupului uman, şi în vis noi suntem întreţesuţi în ceva cu care avem o strânsă legătură.

Vom observa, încetul cu încetul, că visul combină trăirile în felul său. Dacă acest lucru ne devine absolut clar, ajungem treptat să ştim că în aceste vise trăim noi înşine. Numai că noi trăim în această stare de vis fie în nişte momente în care tocmai am părăsit corpul fizic şi corpul eteric, fie când ne întoarcem în ele. Visul se desfăşoară întotdeauna în aceste momente de trecere de la veghe la somn, de la somn la veghe. Eu am dat în repetate rânduri nişte exemple, care arată că partea esenţială a visului se petrece în momentul trezirii sau în momentul adormirii. Am prezentat, printre exemplele caracteristice – vă amintiţi de ele –, cum un student visează că doi studenţi stau la uşa unui amfiteatru. Unul îi spune celuilalt ceva care, potrivit normelor codului studenţesc, cere neapărat satisfacţie. Se ajunge la duel. El visează toate acestea în mod viu, pregătirea de duel, alegerea secundanţilor, până la împuşcătură. El aude detunătura, dar detunătura se transformă, în clipa în care se trezeşte, în Zgomotul făcut de un scaun care s-a răsturnat tocmai atunci, în acest moment el se trezeşte. Această cădere a scaunului a declanşat tot visul. Visul se desfăşoară în momentul

trezirii, numai că se prezintă în aşa fel încât el îşi conţine în sine propriul său timp, aşadar, nu timpul care ar fi trebuit să se scurgă. Unele vise durează, conform timpului lor, atât de mult, încât nici nu am dormit cât ar fi trebuit să dormim dacă visul ar fi avut durata corespunzătoare conţinutului său. Oricum, visul se află într-o strânsă legătură cu ceea ce trăieşte omul în mod interior, dar mai ales cu ceea ce trăieşte el până jos, în corpul său fizic.

Oamenii unor epoci mai vechi cunoşteau foarte bine asemenea lucruri, şi pentru un anumit gen de vise – puteţi citi acest lucru chiar în Biblie – vechii iudei spuneau: Dumnezeu te-a pedepsit până în rărunchi. Aşadar, se ştia că de funcţia rinichilor se leagă un anumit gen de vise. Pe de altă parte, nu e nevoie decât să răsfoiţi, de exemplu, o carte cum este *Die Seherin von Prevorst* (*Văzătoarea din Prevorst*) (Justinus Kerner, Stuttgart, 1829), şi veţi afla cum unii oameni, care au în mod special această predispoziţie, descriu, pe baza visului, deficienţele organelor lor, astfel încât un anumit organ bolnav ajunge să se prezinte simbolic sub forma unor imagini grandioase, fapt care poate face ca alături de acest organ bolnav să apară totodată şi remediul. În epocile vechi, visul chiar era folosit pentru a-l pune pe bolnav într-o anumită relaţie cu remediul său prin interpretarea propriului vis. Şi ceea ce se exercita într-un mod îndreptăţit în „somnul din templu" trebuie să fie studiat din acest punct de vedere.

Dacă examinăm acest întreg raport al visului cu trăirile exterioare, trebuie să ne spunem: Visul protestează împotriva legilor naturii. De la trezire până la adormire, noi trăim după legile naturii. Visul nu se orientează după aceste legi ale naturii. Într-un fel, visul duce de nas legile naturii. Şi ceea ce se descoperă ca legi ale naturii pentru lumea fizică exterioară nu constituie legitatea visului. Visul

conţine în sine protestul viu împotriva legilor naturii. Dacă întrebăm natura ce e adevărat, ea ne răspunde prin legi ale naturii. Dacă întrebăm visul ce e adevărat, el nu ne răspunde prin legi ale naturii. Şi cel care judecă desfăşurarea unui vis după legile naturii va spune că visul minte. În acest sens obişnuit, el chiar minte. Dar acest vis are de-a face cu fiinţa spirituală, suprasensibilă, a omului, chiar dacă imaginile visului ţin de subconştient, aşa cum se poate spune în mod abstract, şi noi nu judecăm corect visul dacă nu ştim că el are de-a face cu realitatea spirituală interioară a omului.

Ei bine, dar acesta este deja un lucru pe care oamenii îl admit cu greu în epoca noastră. Ei vor să facă din vis ceva abstract. Vor să-l judece numai după caracterul său fantastic. Nu vor să vadă că în vis avem, totuşi, în faţa noastră ceva care se află într-o legătură cu interiorul omului. Nu-i aşa, dacă visul se află, într-un anumit sens, în legătură cu interiorul omului şi protestează împotriva legilor naturii, acest lucru este un semn pentru faptul că interiorul omului însuşi este ceva care protestează împotriva legilor naturii.

Vă rog să sesizaţi că aici am afirmat ceva important când am spus că, dacă ne apropiem de om, observăm că interiorul său protestează împotriva legilor naturii. Ce înseamnă acest lucru?

Când modul de gândire naturalist-ştiinţific observă, prin cercetări de laborator, legile naturii, pornind de la ceea ce se află afară, în natură, şi când apoi această concepţie naturalist- ştiinţifică despre lume se apropie de om, ea tratează şi omul ca şi cum legile naturii s-ar continua şi în interiorul său, mai bine zis, şi în interiorul pielii sale. Dar lucrurile nu stau deloc aşa. Visul, cu negarea legilor naturii, se află mult mai aproape de acest interior

decât legile naturii; interiorul omului se manifestă în aşa fel încât el nu se comportă şi nu îşi desfăşoară activitatea conform legilor naturii. Visul, care, într-un anumit sens, în configuraţia lui, este o copie a acestui interior uman, este o mărturie a acestui fapt. Şi cel care înţelege acest lucru trebuie să spună, pur şi simplu, că e un nonsens să crezi că în interiorul inimii, al ficatului ar domni aceleaşi legi ca în natura exterioară. Logica ţine de natura exterioară. Visul ţine de interiorul omului, şi cel care spune că visul e o fantasmagorie poate spune imediat şi despre interiorul omului că este o fantasmagorie. El poate simţi acest lucru; căci, aşa cum se manifestă acest interior uman între naştere şi moarte, aici, în viaţa pământească, unde dintr-o direcţie apare o boală, dintr-o altă direcţie o stare de sănătate, acest interior uman este mult mai asemănător cu visul decât cu logica exterioară. Dar modului nostru actual de gândire îi lipseşte cu desăvârşire capacitatea de a se apropia de interiorul uman, căci modul nostru actual de gândire este întreţesut cu totul în ceea ce poate fi observat în natura exterioară sau se experimentează în laborator.

În această privinţă, este foarte important să cunoaştem cum tratează adesea ştiinţa ceea ce joacă un anumit rol fizic în fiinţa umană. Se ştie că viaţa omului are nevoie de proteine, grăsimi, hidrocarburi şi săruri – firește, în esenţă. Se ştie acest lucru. Ei bine, ce face ştiinţa? Ea analizează proteina, găseşte în ea atâtea procente de oxigen, atâtea de azot, atâtea de carbon; ea analizează grăsimile, hidrocarburile etc. Acum se ştie în ce procente se găsesc toate acestea în om. Dar dintr-o asemenea analiză nu aflaţi niciodată ce influenţă au avut cartofii, de exemplu, asupra civilizaţiei şi culturii europene. Se vorbeşte prea puţin de această influenţă a hrănirii cu cartofi asupra civilizaţiei şi culturii europene, căci din această analiză

prin care aflaţi, pur şi simplu, ce procent de carbon, de azot etc., se găseşte într-un aliment sau altul, nu veţi afla niciodată de ce secara, de exemplu, este digerată mai ales prin intermediul forţelor abdomenului, în timp ce pentru digerarea cartofilor sunt solicitate nişte forţe până sus, în creier, astfel încât, dacă omul consumă cartofi în exces, el trebuie să-şi consume din forţele creierului pentru digerarea cartofilor, şi astfel, pentru el se pierde ceva din forţa creierului necesară pentru gândire.

Tocmai în cazul unor asemenea lucruri observăm că nici ştiinţa actuală orientată în sens materialist, nici concepţiile de nuanţă teologică nu se apropie de adevăr. Ştiinţa descrie alimentele cam aşa cum aş proceda eu dacă aş vrea să descriu un ceas, şi aş începe: Argintul a fost scos dintr-o mină de argint; acest lucru se face în felul următor. Apoi, argintul este încărcat, este transportat în oraşe, şi aşa mai departe. Dar oamenii se opresc când ajung la ceasornicar. Ei se uită în atelierul acestuia. Atunci, nu-i aşa, ei descriu poate cadranul din porţelan, cum este fabricat porţelanul. Din nou, ei se opresc în faţa atelierului ceasornicarului. Aşa se comportă ştiinţa actuală faţă de alimente. Ea le analizează. Prin aceasta, ea spune ceva care nu vorbeşte despre importanţa alimentului în organismul uman, căci este o mare deosebire, dincolo de orice analize, dacă omul consumă fructe, de exemplu, boabe de secară sau grâu, sau dacă el consumă tuberculi, cum este în cazul cartofilor.

Tuberculii se integrează în organismul uman cu totul altfel decât fructele, altfel decât seminţele. Astfel, putem spune, într- adevăr, că modul de gândire actual nu mai înţelege deloc existenţa materială. De aceea, materialismul este acea concepţie despre lume care nu poate cunoaşte materia în efectele ei. Trebuie să intervină ştiinţa spirituală

pentru a aduce lumină, ca să putem cunoaşte materia. De aceea, oamenii de ştiinţă cu mentalitate materialistă spun: Antroposofia este o fantasmagorie spirituală. Iar cei care au teosofia sau teologia şi vor să rămână la spiritul abstract, care nu ajung niciodată la adevăratul act creator, care nu ajung niciodată atât de departe încât să arate cu adevărat cum intervine spiritul în acţiunile materiale, aceşti oameni spun că antroposofia este materialistă, pentru că ea are curajul să cunoască materia.

Şi astfel, suntem atacaţi pe două fronturi, atât de cei care tratează totul în sens abstract, cât şi de cei care tratează totul în sens material. Dar cei care tratează totul în sens abstract nu pot cunoaşte spiritul, iar cei care tratează totul în sens material nu pot cunoaşte materia. Astfel, astăzi se dezvoltă tot mai mult un mod de gândire care nu se poate apropia de om.

Ei bine, dar în ultimul timp în cadrul evoluţiei noastre spirituale a apărut ceva foarte ciudat. Dacă nu vor să fie din cale-afară de încăpăţânaţi, oamenii trebuie să admită cel puţin latura nocturnă a vieţii spirituale. Şi este un semn caracteristic pentru modul în care se comportă oamenii întreţesuţi cu totul în noţiunile ştiinţelor naturii, faptul că atunci când păşesc pe acest tărâm întunecat al vieţii spirituale ei nu-l pot, totuşi, nega.

Un exemplu remarcabil în acest sens este cartea lui Ludwig Staudenmaier: *Die Magie als experimentale Wissenschaft* (*Magia ca ştiinţă experimentală*). Este aproape ca şi cum am spune: privighetoarea ca o maşină. Dar, oricum, această carte este ceva absolut caracteristic pentru epoca noastră.

Cum procedează acest autor? Ciudăţenia cu acest autor este faptul că el şi-a petrecut întreaga viaţă experimentând elementul magic pe sine însuşi. El a trebuit

într-o bună zi să înceapă să facă experimente pe sine însuşi, ceea ce a dus, aş putea spune, la un destin întunecat. El nu a putut nega, conform unor lucruri pe care le-a experimentat, că există, de exemplu, medii care comunică prin scris. Dumneavoastră ştiţi că eu nu recomand aceste lucruri şi arăt întotdeauna pericolul pe care îl implică; dar când ni se prezintă ce fac nişte medii care comunică prin scris, observăm că aici se întâmplă ceva foarte ciudat, şi trebuie să separăm într-un mod foarte critic adevărul de eroare. Ei bine, această notare a unor lucruri pe care omul însuşi, în clipa când le scrie, nu le are în minte, această scriere mediumnică, a devenit pentru Staudenmaier o problemă experimentală, şi a început să ia el însuşi creionul şi, ia te uită, au apărut nişte lucruri pe care el nu le gândise niciodată. El a scris nişte lucruri foarte curioase. Imaginaţi-vă, este, într-adevăr, o surpriză, când gândeşti cu totul în sens naturalist-ştiinţific şi iei creionul în mână, pentru a deveni tu însuţi un medium care notează, crezând că, de fapt, nu se va întâmpla nimic. Dar, iată, acest creion prinde dintr-odată putere, îţi conduce mâna, scrie tot felul de lucruri, de care rămâi consternat în cel mai înalt grad. Acest lucru i s-a întâmplat lui Staudenmaier.

Şi ceea ce l-a surprins cel mai mult este faptul că acest creion a devenit capricios – aşa spun, fireşte, oamenii –, a devenit capricios ca visul, a scris cu totul altceva decât ce a gândit el. Astfel, se pare, din context putem recunoaşte acest fapt, creionul şi-a luat dintr-odată avânt, a condus mâna şi a scris: Eşti un idiot! şi alte asemenea lucruri frumoase.

Ei bine, acestea sunt nişte lucruri pe care, absolut sigur, domnul respectiv nu le-a gândit! Şi, după ce s-au adunat asemenea lucruri, după ce creionul a scris tot mai multe lucruri dintre cele mai nebuneşti, Staudenmaier a

întrebat: Dar cine este oare cel care scrie aici? – Răspunsul a fost următorul: Nişte spirite au scris aceste lucruri. – După părerea lui Staudenmaier, acesta nu putea fi răspunsul corect, căci pentru un om care gândeşte în sens naturalist-ştiinţific nu există spirite. Ce putea spune el acum? El nu putea spune că spiritele l-au minţit, aşadar, el a spus: Subconştientul meu minte tot timpul. Este o poveste fatală, nu-i aşa, când subconştientul tău ajunge dintr-odată la convingerea că tu eşti, de exemplu, un idiot, şi mai adaugă şi alte lucruri, şi chiar le scrie, cum se spune în viaţa obişnuită, negru pe alb.

Dar el continuă să se comporte ca şi cum i-ar vorbi spiritele. Şi el le întreabă de ce nu spun adevărul. Atunci ele răspund: Ei bine, acesta este felul nostru, noi suntem nişte spirite care trebuie să te mintă; stă în caracterul nostru să minţim.

Era un fapt extraordinar de caracteristic. Şi iată, aici lucrurile încep să devină cu adevărat foarte suspecte, căci, atunci când se arată în acest fel că adevărul se află numai sus şi că jos se minte în permanenţă, atunci, fireşte, rezultă o stare neplăcută. Dar, dacă eşti prins cu totul în concepţia naturalist-ştiinţifică despre lume, într-un asemenea caz nu poţi ajunge decât la concluzia că în interiorul tău se află acest tip mincinos.

Oricum, Staudenmaier ajunge la concluzia: Niciodată nu vorbesc nişte entităţi spirituale obiective, ci numai subconştientul. – În asemenea expresii generale poţi cuprinde orice.

Dar, vedeţi dumneavoastră, caracteristic este, totuşi, faptul că aceste spirite nu au făcut ca mâna lui Staudenmaier să se mişte în aşa fel încât el să noteze o nouă demonstraţie matematică sau să rezolve o problemă

de ştiinţele naturii. Acesta este lucrul deosebit de caracteristic, faptul că ele au spus altceva.

Toate acestea au dus la faptul că Staudenmaier a ajuns să-şi iasă din fire, şi atunci s-a găsit un prieten medic care l-a sfătuit să meargă la vânătoare. Multe sfaturi medicale constau în asemenea recomandări. Un sfat deosebit de îndrăgit uneori în medicină este, de exemplu, să-i spui persoanei respective că ar fi bine să se căsătorească. Ei bine, în cazul nostru, omul a fost sfătuit să meargă la vânătoare, ca să iasă din această harababură dementă, să se distreze.

Dar, ce să vezi, cu toate că, aşa cum descrie el foarte exact, s-a dus la vânătoare de coţofene, aşadar, se uita mereu după coţofene, pe după toţi copacii îl pândeau tot felul de figuri demonice, nu coţofene. Pe o creangă stătea o asemenea fiinţă, pe jumătate motan, pe jumătate elefant, şi îi dădea cu tifla sau îi scotea limba. Şi apoi şi-a întors privirea de la copac spre iarbă, şi nu a văzut nişte iepuri, ci a văzut şi aici nişte figuri fantastice, care îi jucau tot felul de feste.

Astfel, nu numai creionul scrisese tot felul de aiureli, ci acum au fost stârnite nişte facultăţi mai înalte ale fanteziei, astfel încât în loc de coţofene i-au apărut nişte demoni, tot felul de creaturi fantomatice, aşadar, tot mincinoase. De fapt, ceea ce vedea el aici era ca în stare de vis, şi, dacă voinţa i-ar fi rămas intactă, i s-ar fi putut întâmpla să împuşte în loc de coţofană o asemenea creatură ciudată pe jumătate motan, pe jumătate elefant. Dacă ar fi căzut jos, ea ar fi devenit o fiinţă pe jumătate brotac, pe jumătate privighetoare, cu o coadă de drac, căci în timpul căderii s-ar fi transformat.

În orice caz, se poate spune că de acest experimentator s-a apropiat o lume care este foarte

asemănătoare cu lumea visului, şi această lume este şi un protest împotriva legilor naturii. Care ar fi fost situaţia, potrivit legilor naturii? Ei bine, el şi-ar fi luat puşca de pe umăr şi, după ce ar fi împuşcat o coţofană, pe jos s-ar fi găsit o coţofană. Dar nu a apărut nimic din toate acestea, ci ceea ce v-am descris: tot un protest împotriva legităţii naturii din direcţia nocturnă a lumii spirituale în care a nimerit acest bărbat. Şi acest bărbat ar fi trebuit cel puţin să-şi spună, dacă ar fi rămas la ideea de subconştient: Dacă toate acestea se află în subconştient, atunci subconştientul meu protestează împotriva legilor naturii. – Ce îi spune, la urma urmei, acest inconştient? Lui i-au apărut ca prin vrajă tot felul de demoni şi alte creaturi de acest soi, aşa cum v-am descris. Acest fapt îi spune altceva decât şi-a imaginat el despre sine. Cel puţin, el ar fi trebuit să tragă concluzia: Dacă lumea ar fi organizată numai după legile naturii, atunci ceea ce se află în interiorul meu nu ar putea exista, eu nu aş putea exista ca om, fiindcă acest interior, atunci când vorbeşte, el vorbeşte cu totul altfel decât prin nişte legi ale naturii. Aşadar, de interiorul uman este legată o cu totul altă lume decât acea lume care este împânzită cu legile naturii, o lume care protestează, în ansamblul ei, împotriva legilor naturii.

Acesta este, în orice caz, singurul lucru interesant la acest experimentator magic sau magician experimentator, care i-a impresionat extraordinar pe mulţi oameni. [...]

Capitolul XII
VISELE ŞI EVOLUŢIA OMENIRII

În această conferinţă (reprodusă parţial), Steiner introduce viaţa visului într-un context important. Somnul şi visul nu sunt aici expuse ca scopuri în sine, nici ca indicatori

fiabili fie a ceea ce se întâmplă în lume, fie a ceea ce se întâmplă în componentele suprasensibile ale celui care doarme. În schimb, somnul și visul sunt reprezentate ca locuri unde să cauți cheia fundalului spiritual al vieții pe Pământ: unde am fost, unde suntem acum și încotro ne îndreptăm.

*Steiner critică aici violent felul în care folosim noi în mod normal limbajul. Este o temă care revine în scrierile, conferințele și discuțiile spirituale majore pe parcursul întregii sale vieți. Căci limbajul a cunoscut o anumită evoluție și ne-a însoțit de-a lungul evoluției noastre ca Euri separate, dar acum sarcina noastră este să găsim gândirea din spatele cuvintelor, care poate să ne reunească în mod real cu Pământul și cu Divinitatea. În „Anthroposophical Leading Thoughts" (**Teze antroposofice**) la care mai lucra încă în ultimele sale zile din viață, Steiner indică un tărâm ceresc, independent de limbile pământești, care este atât sursa, cât și viitorul înțelegerii umane.*

Visele, ca și limbajul, trebuie înțelese nu prin produsele lor, ci prin procesele lor. Așa cum trebuie să ignorăm cuvintele izolate pentru a înțelege propoziția ca întreg, tot așa trebuie să ignorăm imaginile individuale dintr-un vis pentru a sesiza „cursul dramatic" al visului – ceea ce este o calitate pur spirituală care s-ar putea învești în nenumărate imagini de vis. Steiner face aluzie la curentul visului, la izvorul vastei curgeri, în mod normal inaccesibil stării de veghe, care dă naștere viselor pe care ni le amintim în mod normal.

Ceea ce aducem cu noi din alte tărâmuri în timp ce intrăm în această viață este înrudit cu ceea ce aducem cu noi din Ceruri în fiecare dimineață sub forma viselor. Încă din secolul al XI-lea și odată cu apariția gândirii mecaniciste, noi am avut tendința de a neglija sau mai degrabă de a nu

observa imaginile sacre, capabile de simţire, capabile de voinţă, care ne însoţesc la naştere sau chiar dimineaţa când păşim în ceea ce Ioan Evanghelistul numeşte „această lume". Steiner vrea ca noi să fim curioşi în ceea ce priveşte sursele minţii noastre, şi chiar sursele rătăcirilor noastre mentale din timpul nopţii. Procedând astfel, el ne îndreaptă spre lumile spirituale din afara sferei a ceea ce trece în mod curent pentru psihologie: lumea Cerurilor, de deasupra conştienţei normale, şi lumea răului, care se întinde sub ea.

DORNACH, 11 SEPTEMBRIE 1920, GA 199

[...]Trăim astăzi într-un ciclu al evoluţiei omenirii în care oamenii trebuie să ajungă să desfăşoare o activitate interioară pentru a contribui la transformarea necesară în natura voinţei. Substanţa sufletească umană va trebui să treacă în viaţa obiectivă, în viaţa exterioară, şi oamenii înşişi vor trebui să realizeze ceea ce urmează să apară aici. În actualul ciclu de evoluţie omul nu mai poate aştepta pasiv ca de undeva, dintr-un loc foarte îndepărtat de om, în evoluţia omenirii să intervină nişte puteri divine, fără participarea omului.

Omul trebuie să fie în stare să înţeleagă asemenea lucruri observând diferitele fenomene din viaţa socială şi din viaţa naturii, dar noi vom discuta astăzi despre diferitele fenomene din viaţa socială. Aş vrea să pornesc de la un fapt absolut precis. Să presupunem că cineva se anunţă undeva, el îşi trimite, de exemplu, cartea de vizită; pe aceasta scrie: „Edmund Müller". Dar ce ar fi dacă un om, după ce ar primi această carte de vizită „Edmund Müller", ar crede că e vorba de un morar, care macină grăunţe şi face făină! Poate că cel care se numeşte Edmund Müller şi se anunţă în vizită este, să spunem, arhitect sau profesor

sau consilier aulic sau altceva. Deci, nimeni nu este îndreptăţit într-un asemenea caz să deducă ceva din numele Müller, şi în acest caz el nu trebuie să-şi facă nicio idee, ci să aştepte să vadă ce se ascunde în spatele numelui Müller, sau poate că ştie din alte împrejurări de viaţă ce fiinţă, ce fiinţă reală se ascunde în spatele acestui nume, Müller.

Într-un asemenea caz, ne dăm seama ce mult am greşi dacă am deduce din numele Müller ceva despre persoana care urmează să vină. Sau, dacă se anunţă cineva care se numeşte, de exemplu, „Schmied", nu vom deduce că ar fi vorba de un fierar sau ceva asemănător. Aceasta înseamnă că în cazul unor asemenea cuvinte pe care le simţim ca nume proprii e nevoie să descoperim, prin ceva care nu rezultă din nume, cu ce sau cu cine avem de-a face în realitate.

Ei bine, şi numele proprii au parcurs, în această privinţă, o anumită evoluţie. Cineva care se numeşte astăzi „Schmied" nu mai are nimic de-a face cu un fierar. Cel care se numeşte Müller nu mai are nimic de-a face cu un morar [1]. Totuşi, numele au luat naştere iniţial prin faptul că într-un sat, într-o vreme când încă nu se dădeau nume la fel ca astăzi, se spunea: fierarul a spus asta; dar pe atunci se făcea referire la un fierar adevărat.

Sau morarul a spus sau a făcut un lucru sau altul, sau: L-am văzut pe morar. – Cine a trăit la sat ştie că acolo adesea oamenii nu sunt numiţi cu numele proprii, ci se spune: L-am văzut pe fierar sau pe zidar sau pe altcineva.

[1] În limba germană: der Müller înseamnă morarul şi der Schmied înseamnă fierarul, potcovarul, cum se deduce, de altfel, şi din context (*n.tr*).

Aşadar, odinioară numele îţi permitea să deduci din cuvântul însuşi ce se ascunde în spatele cuvintelor.

Aceeaşi evoluţie pe care o parcurg asemenea nume proprii, la care putem observa această evoluţie cu deplină claritate, aceeaşi evoluţie o parcurg toate cuvintele în perioada spre care ne îndreptăm, în perioada de trecere de la epoca a cincea de cultură la epoca a şasea de cultură postatlanteană, o parcurge întregul limbaj. Totuşi, noi, ca oameni, suntem încă în situaţia de a ne extrage aproape întreaga noastră înţelepciune din sfera limbajului. De fapt, noi ne comportăm faţă de aproape întreaga sferă a limbajului în aşa fel încât deducem din cuvinte despre ce e vorba. Ei bine, putem găsi că e comod să deducem din cuvinte despre ce e vorba; dar mersul evoluţiei omenirii este un altul, şi faţă de asemenea lucruri trebuie să ne comportăm aşa cum ne comportăm, aş putea spune, faţă de fenomenele naturii. În aceste lucruri sunt implicate nişte necesităţi obiective. Nişte necesităţi obiective sunt implicate şi în cauzalitatea naturală din acel domeniu al vieţii pe care mulţi oamenii îl simt şi îl trăiesc numai sub o formă abstractă vaporoasă. Doar se întâmplă foarte frecvent – eu am vorbit adesea despre acest lucru – ca oamenii să spună: Eu nu am vrut un lucru sau altul, nu m-am gândit la asta, eu m-am gândit la altceva, eu am avut în această privinţă o intenţie sau alta. – Dar, oricât de mult nu vrea copilul să se ardă când se atinge de foc, el, totuşi, se arde. În viaţă nu sunt decisive intenţiile care nu pătrund în viaţă, ci acele intenţii care pătrund în mod real şi profund în viaţă sau în faptele şi corelaţiile legice ale acestor fapte.

E necesar, înainte de toate, să ne obişnuim, pe baza substraturilor spiritual-ştiinţifice, cu acest mod de gândire, în sensul cel mai propriu al cuvântului. Şi astfel, trebuie să ne obişnuim, de asemenea, cu ideea: Oricât de frumos ar fi

să putem rămâne comod la cuvinte, totuşi, mersul obiectiv şi legile obiective ale evoluţiei omenirii vorbesc altfel, vorbesc în sensul că întreaga constituţie umană, întreaga viaţă sufletească umană, se emancipează de cuvinte, şi cuvintele vor deveni tot mai mult nişte simple gesturi, ele vor deveni totodată mai mult ceva care atrage atenţia asupra entităţii respective, asupra lucrului respectiv, dar nu mai exprimă complet situaţia respectivă, nu mai explică ceva complet. Dacă te ocupi serios de prezentarea descrierilor de ştiinţă spirituală, trebuie să intervină ceea ce mie mi-a fost luat adesea în nume de rău: nu mai ai voie să foloseşti cuvintele în acelaşi fel în care sunt folosite astăzi în mod uzual cuvintele şi frazele. Căci, dacă vrei să reprezinţi ştiinţa spirituală, atunci reprezinţi astăzi în sensul cel mai propriu al cuvântului o situaţie de viitor, reprezinţi ceva care trebuie să devină bun al omenirii. Aşadar, aici trebuie să anticipăm, într-o anumită privinţă, ce urmează să se întâmple în viitor. Trebuie să acceptăm în voinţa noastră ce trebuie să apară în viitor. Şi astfel, trebuie să prezentăm cunoştinţele spiritual-ştiinţifice în aşa fel încât cuvintele să facă trimitere, într-un anumit fel, ca nişte gesturi, la realitatea propriu-zisă care se află în spatele lor. Şi ceea ce gândim noi astăzi în sensul unei organizări sociale, aşa cum am explicat ieri, trebuie să ia naştere pe baza ştiinţei spirituale, astfel că tocmai în cazul lucrurilor care servesc la organizarea socială e necesar să se vorbească de pe o asemenea poziţie. Oamenii nu au vrut deloc să înţeleagă acest lucru, de exemplu, în cartea mea *Kernpunkten der sozialen Frage* (***Punctele nodale ale problemei sociale***). Ei voiau să găsească prezentat aici în vechiul stil ceva care nu poate fi prezentat în vechiul stil, fiindcă ţine de viitor. Şi se vede cel mai bine cum stau lucrurile în această privinţă din faptul că aproape toate

întrebările puse, legate de un aspect sau altul din cele prezentate în ***Punctele nodale ale problemei sociale***, pornesc mereu de la vechiul mod de gândire, oamenii nu încearcă deloc să se familiarizeze cu un mod de gândire nou, transformat.

Şi astfel, putem spune: Când prezentăm corelaţiile spirituale ale viitorului trebuie să arătăm, înainte de toate, că e nevoie să ne adâncim în această emancipare a vieţii sufleteşti, care nu se mai agaţă de cuvinte. Cel care urmăreşte descrierile mele pe cele mai diferite tărâmuri ale ştiinţei spirituale, în ultima vreme şi pe tărâm social, va observa că eu mă străduiesc întotdeauna să explic o problemă din cele mai diferite direcţii, că, de regulă, în loc să folosesc o frază folosesc două, fiindcă una dintre fraze indică oarecum lucrurile dintr-o direcţie, cealaltă, din cealaltă direcţie, şi în auditor sau în cititor trebuie să fie trezit sentimentul: el vrea să se apropie de problema prezentată dincolo de cuvinte sau de fraze. Iată ce trebuie să spunem referitor la transformarea semnificaţiei limbajului pentru viaţa sufletească a omului. Şi aceasta este o problemă importantă. Ea este importantă pentru că o mare parte din confuzia modului de gândire şi de reprezentare din zilele noastre nu este provocată de altceva decât de faptul că impulsurile obiective, legice, ale evoluţiei omenirii cer ca noi să ne eliberăm de limbă, dar că, tocmai din cauza obişnuinţelor de gândire comode, omul nu vrea să renunţe la starea de dependenţă faţă de limbă. Dacă un asemenea fenomen e clar înţeles, el duce apoi la o înţelegere mai profundă a întregului proces al evoluţiei omenirii. Prin această transformare a limbii noastre sau a limbilor noastre, putem chiar construi puntea de legătură spre nişte realităţi spirituale superioare. Firește, acest proces trebuie să aibă loc în cazul

unei limbi mai mult, în cazul alteia mai puţin. Dar aceasta este o problemă de tratare individuală a limbii, de tratare a sensurilor lingvistice în amănunt, aşa cum am arătat, pe diferitele teritorii diferenţiate ale civilizaţiei umane.

Ne aflăm în epoca a cincea de cultură postatlanteană şi ne apropiem de epoca a şasea de cultură postatlanteană. Aceste stadii ale evoluţiei nu au loc în sensul că se pot trasa nişte graniţe absolut precise între un stadiu şi altul, ci un stadiu trece, cu caracteristicile sale, în celălalt, şi următorul stadiu îşi proiectează umbrele, am putea spune: luminile – cu mult înainte de a lua naştere. Trebuie să percepem luminile, dacă vrem să participăm cu sufletul la evoluţia omenirii. Vrem să facem legătura dintre un fapt oarecum supraistoric, faptul că trebuie să mergem în întâmpinarea epocii a şasea de cultură a erei postatlanteene, şi un alt fapt, cunoscut nouă, tuturor, faptul că omul a coborât cu fiinţa sa spiritual-sufletească dintr-o lume spirituală spre întruparea pământească prin naştere sau concepţie, că el trăieşte apoi aici, pe Pământ, viaţa dintre naştere şi moarte, şi pe urmă, trecând prin poarta morţii, revine cu fiinţa sa spiritual-sufletească în sânul acelei vieţi care este întru totul de natură spirituală, sufletească. Ei bine, trebuie să ne fie clar – şi am arătat şi aici, în această perioadă, cât este de important acest lucru tocmai pentru arta educaţiei –, deci, trebuie să ne fie clar faptul că omul aduce cu sine din lumea spirituală, cel puţin ca efecte, ceea ce a trăit în această lume spirituală. Aşa cum, de obicei, când părăsim un loc şi ne îndreptăm spre un altul, aducem cu noi din vechiul loc în cel nou, în afară de haine, şi fiinţa spiritual-sufletească, tot astfel, când omul coboară din lumea spiritual- sufletească, prin concepţie şi naştere, în această lume, el aduce cu sine consecinţele, efectele a ceea ce a trăit în lumea spirituală. În perioada pe care o parcurge

acum omenirea, şi despre care ştim că a început aproximativ la jumătatea secolului al XV-lea al erei postcreştine, în această perioadă omul a adus cu sine, împreună cu fiinţa sa spiritual-sufletească, nişte forţe lipsite de imagini ale vieţii sufleteşti, deci nişte forţe lipsite de imagini. Tocmai de aceea în această perioadă a luat naştere şi a înflorit cu precădere viaţa intelectului. Aşadar, în această perioadă, omului i s-a întipărit oarecum, înainte de a coborî prin concepţie sau naştere în viaţa fizică, nişte forţe lipsite de calităţi, lipsite de imagini.Tocmai de aceea putem vorbi de slaba predispoziţie a omenirii, care s-a dezvoltat începând cu jumătatea secolului al XV-lea, pentru fantezia originală a activităţii creatoare. În realitate, fantezia este numai o reflectare pământească a imaginaţiei suprapământeşti. Renaşterea nu este un contra-argument, căci, tocmai faptul că nu a avut loc o naştere, ci o renaştere, dovedeşte că nu exista o fantezie originară, ci o fantezie care avea nevoie să fie fecundată de nişte epoci anterioare. Într-un cuvânt, sufletul era îmbibat de nişte forţe lipsite de imagini. Iar acum începe – şi tocmai acest fapt determină caracterul furtunos al epocii noastre –, acum începe o perioadă în care sufletele, când coboară prin concepţie şi naştere în viaţa pământească, aduc cu ele din lumea spirituală nişte imagini. Imagini care, când omul le aduce cu sine din lumea spirituală în această lume fizică, trebuie să se unească neapărat, în orice condiţii, dacă e să ia naştere ceva salutar pentru om şi pentru viaţa lui socială, cu corpul astral, în timp ce tot ceea ce e lipsit de imagini se uneşte numai cu Eul. Şi ceea ce s-a manifestat cu precădere începând cu mijlocul secolului al XV-lea a fost Eul. Dar acum începe epoca în care omul trebuie să simtă: În tine trăiesc, provenind din viaţa prenatală, nişte imagini, tu trebuie să faci ca ele să devină vii în tine în timpul vieţii.

Tu nu poţi realiza acest lucru numai cu Eul, ele trebuie să pătrundă mai adânc în tine; trebuie să pătrundă până în corpul tău astral.

La început, omenirea se opune în cea mai mare măsură acestei pătrunderi în corpul astral a imaginilor trăite înainte de concepţie. Oamenii resping, într-un fel, ceea ce vrea să se înalţe din adâncurile fiinţei lor şi să pătrundă în corpul astral. Ariditatea, prozaismul epocii moderne, este o trăsătură caracteristică, şi astăzi există chiar nişte curente extinse care se opun faptului ca prin educaţie să se acţioneze în aşa fel încât ceea ce vrea să se înalţe şi să se manifeste în corpul astral să se şi poată manifesta în mod real. Există adepţi ai prozaismului sec care ar vrea să excludă educaţia cu ajutorul basmelor, al legendelor, cu ajutorul a ceea ce este îmbibat de fantezie. În sistemul nostru Waldorf, noi am pus pe primul plan tocmai ideea ca instruirea şi educaţia copiilor care păşesc în şcoala elementară să pornească de la descrierea în imagini, de la o prezentare vie a imaginilor, de la legende şi basme. Şi, de asemenea, ceea ce urmează să afle copiii la început despre fiinţele şi procesele din regnul animal, din regnul vegetal, din regnul mineral, nu trebuie să le fie prezentat într-un mod arid, sec, ci trebuie să fie îmbrăcat în imagini, în haina legendelor, în haina basmelor. Căci ceea ce se află adânc în sufletul copilului sunt imaginaţiunile primite în lumea spirituală. Ele vor să iasă la suprafaţă. Şi dascălul sau educatorul se comportă just faţă de copil dacă îi prezintă imagini. Când dascălul aşază în faţa sufletului copilului imagini, din sufletul copilului ies la suprafaţă acele imagini sau, mai bine zis, forţele reprezentării imaginative pe care le-a primit înainte de naştere sau, să spunem, înainte de concepţie.

Ei bine, dacă aceste forţe sunt reprimate, dacă astăzi este educator un adept al prozaismului arid, el apropie de copil deja din fragedă copilărie ceva care nu este deloc înrudit cu copilul: literele. Căci literele, aşa cum le avem noi astăzi, nu mai au nimic de-a face cu vechile litere-imagini, ele sunt ceva străin de copil, ele trebuie să fie elaborate mai întâi sub formă de imagine, aşa cum încercăm noi să o facem astăzi în cadrul Şcolii Waldorf. Astăzi i se prezintă copilului ceva fără caracter de imagine; dar copilul are în corpul său nişte forţe – când vorbesc acum de corp mă refer la suflet, noi spunem şi „corp astral" –, forţe care îl fac să explodeze dacă nu sunt scoase la suprafaţă sub formă de reprezentări imaginative. Şi care este consecinţa? Aceste forţe nu se pierd; ele se răspândesc, dobândesc existenţă, ele pătrund, totuşi, în gânduri, în sentimente, în impulsurile de voinţă. Şi ce oameni iau naştere atunci? Rebeli, revoluţionari, oameni nemulţumiţi, oameni care nu ştiu ce vor, căci ei vor ceva care nu pot şti, ei vor ceva care este incompatibil cu orice tip de organism social, ceva ce ei doar îşi imaginează, ceva care ar fi trebuit să fie integrat în fantezia lor, dar nu s-a integrat, ci a intrat în agitaţia lor socială.

Şi am putea spune că acei oameni care nu sunt cinstiţi cu semenii lor în sens ocult, pur şi simplu, nu îndrăznesc să-şi spună: Dacă astăzi lumea face revoluţie, Cerul o împinge la revoluţie, Cerul, care este reprimat în sufletele oamenilor, şi care atunci nu apare sub forma lui adevărată, ci în opusul său, care iese la iveală ca luptă şi sânge, în loc să apară sub formă de imaginaţiuni. De aceea nici nu e de mirare că acei oameni care participă la o asemenea operă de distrugere a ordinii sociale au sentimentul că fac ceva bun. Oare ce simt ei în sufletul lor? Ei simt Cerul în sufletul lor; dar Cerul ia în sufletul lor o formă caricaturală.

Adevărurile pe care trebuie să le înţelegem astăzi sunt foarte grave. Nu ar trebui să considerăm un joc de copii recunoaşterea adevărurilor despre care e vorba astăzi, ci ar trebui să ne apropiem de ele cu cea mai mare seriozitate. În general, nu e uşor să vorbeşti despre asemenea lucruri, în primul rând pentru că oamenilor nu le place, totuşi, să le audă, în al doilea rând pentru că astăzi oamenii se agaţă de cuvinte. Şi cel care spune: Cerul duce la revoluţie în sufletul uman – va fi interpretat, bineînţeles, după cuvinte, şi oamenii nu observă că el s-a străduit mai întâi să arate că trebuie să ştim încă ceva, care ne permite să legăm de cuvântul Cer şi altceva decât ceea ce s-au obişnuit oamenii să lege de cuvântul Cer, tot la fel cum atunci când se anunţă domnul Müller nu trebuie să înţelegem că ar fi vorba de un morar care macină grăunţe. Această emancipare de limbă este neapărat necesară în mod concret, dacă vrem să avansăm cu adevărat în sensul legilor evoluţiei omenirii.

Aici vedem că în viaţa socială pătrunde ceea ce provine, de fapt, din viaţa prenatală. Şi cel care cunoaşte corelaţiile ştie că în ceea ce apare aici, pe Pământ, sub formă de caricatură el trebuie să recunoască aspectul ceresc. Aceasta, în legătură cu tărâmul social. Dar mai e vorba şi de altceva.

În epoca intelectualismului, care s-a dezvoltat, aşadar, mai ales începând de la jumătatea secolului al XV-lea, oamenii primeau şi din viaţa de somn extraordinar de puţine imaginaţiuni pentru viaţa de veghe. Chiar şi cei care aveau nişte vise ceva mai vii aveau tendinţa de a explica aceste vise într-un mod absolut raţional, intelectualist. De exemplu, teosofii sunt în această privinţă raţionalişti şi intelectualişti. Cât de mulţi au venit la mine pe parcursul timpului şi au vrut să primească nişte explicaţii raţionaliste

pentru visele lor! Toate acestea nu ar putea fi descrise într-o broşură, ci într-o carte groasă! Aici e vorba de faptul că tocmai acele imaginaţiuni care se prezintă în vis atrag atenţia asupra unei vieţi spirituale mai profunde. Eu am spus adesea că la vise nu ar fi important aspectul exterior; acesta s-a emancipat de propriul său conţinut. Şi ceea ce receptăm noi aici drept conţinut şi transpunem apoi în cuvintele unei limbi, de care trebuie să ne emancipăm, nu este deloc desfăşurarea adevărată a visului, ceea ce receptăm noi aici are extraordinar de puţin de-a face cu desfăşurarea adevărată a visului. Conţinutul visului este cursul dramatic al visului, felul cum o imagine urmează după alta, cum se leagă şi se desfac nişte momente de tensiune, astfel încât acelaşi conţinut spiritual poate fi trăit în mai multe feluri sub formă de vis. Vine un om şi descrie cum a urcat el pe un munte, că a putut urca foarte uşor până într-un anumit punct, apoi dintr-odată s-a văzut în faţa unei prăpăstii, nu a putut merge mai departe. – Un altul povesteşte: El mergea pe un drum, totul în jur îi producea bucurie. Apoi, dintr-odată, când a ajuns într-un anumit loc al drumului, a apărut un om cu un pumnal şi l-a ucis. – Două imagini de vis total diferite! Dar procesul spiritual care se află în spatele lor poate fi absolut acelaşi; el se poate exprima o dată prin faptul că ne urcăm pe un munte şi sentimentul pe care îl avem în faţa prăpastiei, altă dată, prin faptul că parcurgem cu bucurie un drum, până când ne aflăm în faţa unui om care vrea să ne ucidă. Aici nu e important conţinutul de imagini, ci desfăşurarea dramatică, faptul că trecem prin ceva care ni se opune. Despre această dinamică ce stă în spatele acestor imagini, despre aceasta e vorba. Aceeaşi desfăşurare de forţe se poate înveşmânta într-o imagine şi în cealaltă şi într-o sută de alte imagini. Înţelegem lumea spirituală numai dacă ştim că ceea ce se

manifestă aici, în lumea fizică, sub formă de vise, sau ceea ce se exprimă din lumea spirituală sub formă de imagini asemănătoare lumii fizice, aceasta este, de fapt, numai imagine. Dar, atâta timp cât avem tendinţa de a interpreta imaginile într-un mod raţionalist, pur raţional, ne situăm şi faţă de viaţa de vis din timpul somnului pe poziţia intelectualismului. Pentru noi însă e important să înţelegem şi această viaţă de vis din timpul somnului ca expresie a unei vieţi spirituale mai profunde. Abia atunci o înţelegem în sens imaginativ; atunci înţelegem ce exprimă imaginile. Şi atunci nu ne împotrivim procesului care începe astăzi în omenire: procesul de a extrage din somn nişte cerinţe sufleteşti interioare în acelaşi fel cum le extrage imaginaţia înainte de naştere, respectiv înainte de concepţie. Căci noi începem astăzi să şi dormim altfel decât au dormit oamenii în cadrul vieţii ordonate din perioada intelectualistă începând de la mijlocul secolului al XV-lea. Atunci omul îşi aducea prea puţin cu sine în viaţa de veghe înclinaţia de a trăi, pur şi simplu, imaginile, fără a le interpreta. Acum am ajuns în momentul evoluţiei omenirii când noi preluăm şi din somn imaginaţiunile, care vor să se manifeste nu numai în Eul nostru, unde domneşte raţiunea, ci ele vor să pătrundă în corpul nostru astral. Dacă ne opunem acestui proces, noi reprimăm ceva care vrea să iasă din străfundurile sufletului uman şi să pătrundă în conştienţă, şi acţionăm împotriva întregului mers al evoluţiei omenirii. Şi nu trebuie să acţionăm împotriva mersului evoluţiei omenirii, ci trebuie să acţionăm în sensul acestui mers al evoluţiei omenirii. Facem acest lucru în primul rând dacă îmbibăm din nou cultura cu cât mai multe lucruri care au legătură cu lumea spirituală. Firește, noi trebuie să pătrundem viaţa exterioară cu ceea ce percepem din lumea spirituală, aşadar, să ne pătrundem cu o cunoaştere

spirituală reală, să ne pătrundem cu ceva care nu poate fi înţeles în această lume fizică în termenii lumii fizice. Pe parcursul întregii perioade care s-a scurs, omenirea a mers împotriva acestei direcţii. Să examinăm un caz, pe care l-am menţionat adesea.

Creştinismul, nu-i aşa, s-a apropiat de omenire în aşa fel încât ea îl poate înţelege în esenţa lui, adică, ea poate înţelege Misteriul de pe Golgotha în esenţa lui, numai dacă se străduieşte să ajungă la înţelegerea unui domeniu suprasensibil.Trebuie să ne reprezentăm că o fiinţă care înainte nu era unită cu evoluţia Pământului, Christos, s-a unit cu omul Iisus din Nazareth, că aici au avut loc nişte procese suprasensibile; trebuie să ne reprezentăm că în cadrul acestui Eveniment de pe Golgotha deja naşterea şi concepţia au avut loc altfel decât în cazul proceselor umane obişnuite. Într-un cuvânt, pe baza christologiei au apărut nişte cerinţe, cerinţa de a înţelege Misteriul de pe Golgotha în sens suprasensibil. Există un pasaj interesant la un naturalist contemporan, care tună şi fulgeră împotriva ideii de „conceptio immaculata", în care se spune: a afirma că există o concepţie imaculată înseamnă o luare în derâdere arogantă a raţiunii umane.

Fireşte, raţionalistul modern, omul cu mentalitate pur intelectualistă, trebuie să simtă în acest fel. Într-un anumit sens, ceea ce vine din lumea spirituală este, într-adevăr, o luare în derâdere a raţiunii umane. Dar astăzi noi trăim într-o epocă în care trebuie să începem să introducem şi în viaţa de veghe cele trăite în mod spiritual între adormire şi trezire, astfel încât corpul nostru astral – nu numai Eul nostru, care este sediul raţiunii, al intelectului – să poată fi îmbibat cu imagini, să poată fi străbătut de imagini. Şi e interesant faptul că însăşi teologia secolului al XIX-lea a evoluat în aşa fel încât ea a

opus christologiei raţionalismul, concepţia pur intelectualistă. Teologia modernă s-a simţit tot mai mult obligată să-l tăgăduiască pe Christos ca atare şi să-l prezinte pe omul simplu din Nazareth, să-l prezinte numai pe Iisus, ca pe o personalitate umană ceva mai evoluată decât ceilalţi oameni. Ea nu mai voia să se străduiască să înţeleagă suprasensibilul. Ea voia să înţeleagă suprasensibilul care trebuie să se apropie de oameni cu nişte noţiuni dobândite aici, în lumea sensibilă.

[...] Faptul că în prezent omul aduce cu sine prin concepţie şi naştere altceva decât a adus cu sine începând cu mijlocul secolului al XV-lea, faptul că şi la trezire el aduce altceva din somn, ambele fenomene cer ca omul să examineze atent aceste lucruri, astfel încât să se pătrundă în mod real cu cunoaşterea unui eveniment atât de decisiv ca Misteriul de pe Golgotha. Cum altfel ne putem cuceri o asemenea cunoaştere despre un eveniment atât de decisiv decât cu ajutorul ştiinţei spirituale? Educaţia exterioară, ştiinţa exterioară, nu se ocupă astăzi deloc cu asemenea lucruri cum sunt cele despre care e vorba aici. Ele trec pe lângă asemenea lucruri, şi, potrivit metodelor lor, ele trebuie să treacă în mod inevitabil pe lângă asemenea lucruri. Şi aş putea spune că simţim un gust amar când vedem ce discrepanţă ciudată există adesea între cerinţele interioare ale evoluţiei omenirii şi ceea ce aduc oamenii în întâmpinarea acestor cerinţe. Tocmai în epoca modernă a apărut această cerinţă, cerinţa de a ţine seama de ceea ce se revarsă din lumea spirituală în oameni. Şi când omul este intelectualist, când el nu ţine seama de ceea ce se revarsă din lumea spirituală, emite, în schimb, ideea de atomi, molecule etc. Omul îşi imaginează că, în realitate, corpurile, care au un volum, fac trimitere la o structură

atomică etc. Pe baza evoluţiei omenirii a apărut necesitatea ca omul să perceapă tărâmul spiritului. [...]

Capitolul XIII
INTERPRETAREA IMAGINILOR VISULUI

*Încă din vremea lucrării sale filosofice fundamentale, „Intuitive Thinking as a Spiritual Path" (**Filosofia libertăţii**), Steiner s-a referit la câteva aspecte eluzive, dar cognoscibile, ale existenţei umane. Somnul şi visele sunt tocmai nişte aspecte de acest fel. Ar putea părea că le cunoaştem de acum în mod adecvat, că le-am observat în mod adecvat şi că, deci, suntem liberi să le judecăm şi să le „înţelegem" pe baza unei asemenea observaţii. Dar Steiner ne provoacă cu rezultatele celei mai intime observaţii.*

*În mod ciudat, dar şi minunat, Steiner nu ne explică niciodată în detaliu cum a ajuns la observaţiile sale. Din nou şi din nou ne arată calea meditaţiei în general, calea, aşa cum este subliniată în cărţile sale **Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?** şi **Ştiinţa ocultă în schiţă** şi în lucrările filosofice propriu-zise. Totuşi, ceea ce nu ne oferă este o cale a viselor, o yoga a visului, cu paşi specifici prin care să facem aceleaşi observaţii pe care le-a făcut el. Mai degrabă îşi începe conferinţa, ca mulţi alţii, cu aspecte relativ familiare ale visului sau somnului şi pe urmă trece repede la alte domenii mai greu de urmărit pentru cei mai mulţi dintre noi. Cum să ne apropiem de asemenea lucruri?*

Astfel, atunci când face o analogie între energia cuiva în viaţă şi calitatea visării sale, putem să-l urmărim, mai mult sau mai puţin. Tăria de caracter care se cere pentru a modela o viaţă pare să rimeze cu calitatea plastică a visării energice. Dar atunci când Steiner scrie că visele noastre sunt

seminţe pentru o existenţă viitoare, sau când arată legătura dintre experienţele din timpul Imaginaţiei şi formarea organelor fizice ale corpului înainte de naştere, ne putem întreba care este pentru noi relevanţa acestor lucruri.

Pe de o parte, o asemenea „informaţie" despre lumea spirituală şi funcţionarea ei nu e deloc o adevărată informaţie, ci o invitaţie de a intra pe tărâmul pe care îl indică Steiner (vezi „Working with Anthroposophy" [Lucrând cu antroposofia] a lui Kühlewind). În acest sens, descrierile altor lumi şi procese ciudate nu sunt relevante pentru conştienţa obişnuită, dar ar putea fi cât se poate de relevante pentru conştienţa meditativă.

Pe de altă parte, este profitabil să laşi la o parte multe aspecte din conferinţă, pe măsură ce o citeşti, păstrând în acelaşi timp pentru contemplare doar acele gânduri, chiar acele fraze, care, de fapt, îţi „vorbesc". Este ca şi cum ai căuta aur. Iei aurul şi ignori nisipul. Ceea ce pentru tine, sau pentru tine cel de azi, înseamnă nisip, s-ar putea dovedi aur pentru altcineva sau pentru tine cel dintr-o altă zi. Nu contează. Atenţia ta este menţinută trează de ceea ce te inspiră acum, de ceea ce te incită până la limită, şi chiar dincolo de limită.

DORNACH, 8 FEBRUARIE 1924, GA 234

În ultimele conferinţe am atras atenţia asupra faptului că prin cunoaşterea iniţiatică trebuie să ajungem să observăm stările alternative dintre somn şi veghe pe care omul le cunoaşte în conştienţa sa obişnuită şi prin care el poate găsi o cale de a se apropia de tainele existenţei umane. Din sânul somnului răsare o viaţă, o viaţă sufletească, viaţa de vis; o viaţă care nu este luată în serios, cu siguranţă, pe bună dreptate, de conştienţa obişnuită,

dacă nu cumva această conştienţă obişnuită nu are o predispoziţie mistică sau o altă predispoziţie de acest fel. Omul raţional este oarecum îndreptăţit să nu ia în serios viaţa de vis, deoarece el vede că această viaţă de vis prezintă tot felul de imagini, tot felul de reminiscenţe din viaţa obişnuită. Şi când compară ceea ce cunoaşte el din viaţa obişnuită cu această viaţă de vis, el trebuie să rămână ancorat în viaţa obişnuită şi, bineînţeles, să numească această viaţă obişnuită realitatea sa. Apoi apare viaţa de vis, cu ceea ce combină ea din trăirile realităţii obişnuite, şi omul nu o scoate la capăt în conştienţa obişnuită când se întreabă: Oare ce înseamnă pentru întreaga viaţă a fiinţei umane această viaţă de vis?

Să examinăm acum această viaţă de vis, aşa cum se prezintă ea. Putem face deosebirea între două genuri de vise absolut distincte. Un gen de vise scoate ca prin vrajă din sufletul nostru imagini ale unor trăiri exterioare. Cu ani în urmă, sau de curând, cu câteva zile în urmă, am trăit un lucru sau altul. Am trăit acel eveniment într-un mod absolut precis. Visul scoate ca prin vrajă din somn o imagine care seamănă mai mult sau mai puţin cu evenimentul exterior sau poate şi o imagine care nu seamănă, de cele mai multe ori nu seamănă, cu evenimentul exterior. Dar pe urmă, când omul ajunge să-şi dea seama că o asemenea imagine de vis are o oarecare legătură cu un eveniment exterior, atunci îl surprinde tocmai cât de modificat este în vis acest eveniment exterior. Dar de cele mai multe ori se poate întâmpla, de asemenea, ca omul să trăiască imaginea de vis şi să nu o poată raporta deloc la un eveniment sau altul din lumea exterioară, pentru că nu îi sare în ochi asemănarea. Dar dacă abordăm mai precis viaţa de vis, acel gen de vise care fac să apară ca prin vrajă în faţa sufletului evenimentele

modificate, vedem, totuşi, că ceva din om percepe aceste evenimente, le cuprinde, dar nu le poate reţine aşa cum le reţine omul în stare de veghe, când se slujeşte în întregime de organele trupului său şi când în amintire iau naştere imagini care sunt identice cu trăirea exterioară, sunt cât se poate de identice. În amintire avem imagini fidele ale vieţii exterioare, imagini mai mult sau mai puţin fidele. Există şi oameni care visează în amintirile lor, dar acest lucru este considerat ca o anomalie. În amintire avem imagini mai mult sau mai puţin fidele vieţii. În imaginile de vis avem imagini modificate ale vieţii exterioare. Acesta este unul din modurile de a visa.

Dar un alt mod de a visa este mult mai caracteristic pentru cunoaşterea vieţii de vis. Este acel mod de a visa când omul visează, de exemplu, că vede un şir de coloane albe, dintre care una este stricată, poate murdară. Omul se trezeşte cu acest vis şi observă că îl dor dinţii. Şi ajunge să-şi dea seama că în acest şir de coloane se exprimă simbolic şirul dinţilor. Unul dintre dinţi îl doare; simbolul acestuia este coloana stricată sau poate chiar murdară. Sau omul se trezeşte dintr-un vis în care visează o sobă fierbinte, şi observă că are palpitaţii. Sau omul este chinuit în vis de faptul că o broască se apropie de mâna lui; mâna atinge broasca, o simte moale. În vis, omul este îngrozit; el se trezeşte, vede că are în mână colţul plapumei, pe care l-a apucat în somn. Dar lucrurile pot merge mult mai departe. Omul visează tot felul de forme de şerpi; el se trezeşte cu dureri intestinale.

De aici ne dăm seama că mai există şi un alt gen de vise, vise care exprimă în mod imaginativ-simbolic organele interne ale omului. Şi dacă omul a înţeles acest lucru, că anumite vise, cu imaginile lor ciudate, reprezintă nişte imagini simbolice ale unor organe interne, el învaţă

să interpreteze multe din formaţiunile de vis tocmai în această direcţie.

Intrăm în vis într-o pivniţă boltită. Deasupra e întuneric, peste tot se întind pânze de păianjen. Este o privelişte oribilă. Ne trezim şi simţim că avem dureri de cap. Aceste dureri de cap, aşadar, interiorul craniului, se exprimă prin bolta pivniţei. Observăm chiar că circumvoluţiunile creierului sunt simbolizate prin imaginile ciudate care formează bolta pivniţei. Dacă omul îşi continuă studiile în această direcţie, va descoperi că toate organele pot apărea în acest fel în vis sub formă de imagini.

Aici chiar avem ceva care atrage atenţia foarte puternic prin vis asupra întregii vieţi interne a omului. Există oameni care fac din vis, din ceea ce visează, motive ale unor picturi foarte frumoase.

Cel care a studiat aceste lucruri ştie ce organ intern este redat într-o asemenea pictură, modificat, simbolizat. Uneori într-o asemenea pictură este înfăţişat ceva extraordinar de frumos. Şi dacă omul respectiv aude pe urmă ce organ a simbolizat el acolo într-o asemenea pictură frumoasă, e şocat, căci el nu respectă organul la fel de mult cum îşi respectă picturile.

Aceste două genuri de vise pot fi deosebite foarte uşor, dacă ne ocupăm cu un studiu intim al lumii visului. Într-un gen de vise avem de-a face cu imagini ale evenimentelor exterioare pe care le-am trăit ca oameni în lume. În celălalt gen de vise avem de-a face cu reprezentări în imagini ale propriului interior uman.

Ei bine, e relativ uşor să ajungem până în acest punct cu examinarea lumii visului. Şi majoritatea oamenilor cărora li s-a atras atenţia asupra faptului că există aceste

două genuri de vise îşi vor aminti că propriile lor trăiri îndreptăţesc această împărţire a viselor.

Dar ce indică această împărţire a viselor? Vedeţi dumneavoastră, dacă examinaţi primul gen de vise, dacă observaţi puţin asemenea vise în privinţa tipului specific de imagini, ajungeţi să vă daţi seama că prin acelaşi vis pot fi redate cele mai diferite evenimente exterioare, şi, pe de altă parte, una şi aceeaşi trăire poate fi redată la oameni diferiţi prin vise diferite.

Să presupunem că cineva ar avea un vis, el visează că se apropie de un munte. Muntele are un fel de intrare, un fel de peşteră. În această peşteră pătrunde soarele. În vis, omul intră înăuntru. Curând începe să se întunece, apoi e întuneric. El merge tatonând mai departe. Dă de un obstacol. Simte că acolo există un mic eleşteu. El se află într-un mare pericol. Visul ia o turnură dramatică.

Un asemenea vis poate reprezenta cele mai diferite evenimente exterioare. Una şi aceeaşi imagine de vis, cum este aceea pe care am descris-o eu acum, se poate referi la o nenorocire de cale ferată la care a participat un om. Ceea ce a trăit el atunci se exprimă poate după ani de zile în întâmplarea din visul descris, care este absolut diferită în privinţa imaginilor faţă de întâmplarea prin care a trecut acest om. Sau poate că a trecut printr-un naufragiu. Sau poate a trăit faptul că un prieten i-a devenit infidel etc. Comparând imaginea din vis cu evenimentul şi observând în mod intim lucrurile, veţi descoperi că, de fapt, conţinutul de imagini al visului nu are o importanţă prea mare; dar desfăşurarea dramatică a visului are o mare importanţă: dacă e vorba de o aşteptare, dacă aşteptarea duce la o destindere, dacă aşteptarea duce la o criză. În viaţa de vis este cuprinsă întreaga gamă a sentimentelor.

Şi dacă ne observăm, pornind de aici, visele din prima categorie – nu e nevoie să le analizăm ca psihiatrii, care fac totul după acelaşi calapod –, atunci descoperim că aceste imagini ale visului îşi primesc caracterul, înainte de toate, de la întregul mod de a fi al omului, de la individualitatea Eului său. Dacă ne familiarizăm cu visele, învăţăm să nu le interpretăm, ci să le înţelegem, învăţăm să cunoaştem omul din visele sale mai bine decât îl cunoaştem dacă îl observăm numai în viaţa exterioară. Dar, dacă observăm tot ceea ce percepe entitatea umană în vis, vedem că visul face întotdeauna trimitere la ceea ce trăieşte Eul omului în contact cu lumea exterioară.

În schimb, când examinăm al doilea gen de vise, putem spune: Ceea ce apare ca prin vrajă în faţa sufletului în imaginile visului este ceva ce omul trăieşte numai în vis. Căci în viaţa de veghe el trăieşte cel mult forma organelor sale prin intermediul ştiinţei anatomiei, al ştiinţei fiziologiei. Dar aceasta nu este o trăire reală, ci este o privire exterioară, aşa cum privim şi pietrele şi florile. Nu e nevoie să ne ocupăm mai mult de acest lucru. Aşadar, în conştienţa cu care trece omul prin viaţă, el trăieşte extraordinar de puţin sau absolut nimic din organismul său intern. Dar visul din a doua categorie îi prezintă ca prin vrajă, firește, sub forma unor imagini modificate, dar, în orice caz, sub formă de imagini, întregul său organism.

Dacă examinăm apoi omul în cadrul vieţii, observăm că această viaţă este guvernată de Eul său, în funcţie de câtă putere de voinţă şi tărie de caracter are acest om, mai multă sau mai puţină, dar observăm că intervenţia acestui Eu în viaţa umană are ceva extraordinar de asemănător cu trăirea visului din prima categorie. Încercaţi să verificaţi lucrurile în mod intim, veţi afla că dacă cineva are vise în care trăirile sale exterioare sunt puternic, radical

modificate, el este un om cu o voinţă puternică. Dacă cineva îşi visează viaţa aproape aşa cum se desfăşoară ea, dacă omul respectiv nu modifică în vis această viaţă, el este un om cu voinţă slabă.

Aşadar, vedeţi că în modul cum îşi formează omul visele se exprimă intervenţia Eului în viaţa sa. Tocmai pe baza unor asemenea cunoştinţe va trebui să punem visele din prima categorie în legătură cu Eul omului. Şi dacă ne gândim că în ultimele consideraţii am ajuns să aflăm că în timpul somnului Eul şi corpul astral părăsesc corpul fizic şi corpul eteric, nu ne va surprinde faptul că ştiinţa spirituală ne arată în cele din urmă că Eul care se află afară din corpul fizic şi din corpul eteric percepe în vis imaginile vieţii pe care de obicei le percepe în realitatea exterioară prin intermediul corpului fizic şi al corpului eteric. Visul din prima categorie este o activitate a Eului în afara corpului fizic şi a corpului eteric.

Dar visul din a doua categorie? Bineînţeles, şi el trebuie să fie ceva care are de-a face cu ceea ce se află în timpul somnului în afara corpului fizic şi a corpului eteric. Acesta nu poate fi Eul, căci Eul nu ştie nimic despre ceea ce scoate visul ca prin vrajă ca forme simbolice ale organelor. Suntem obligaţi să recunoaştem că cel care modelează în vis aceste imagini simbolice ale organelor interne este corpul astral al omului, la fel cum Eul este cel care modelează imaginile evenimentelor exterioare. Şi astfel, prin cele două genuri de vise avem o indicaţie asupra activităţii Eului şi a corpului astral de la adormire până la trezire.

Putem merge mai departe. Dacă vedem ce face în visele sale un om slab, ce face un om puternic, dacă vedem că un om slab visează lucrurile aproape aşa cum le-a trăit, că un om puternic visează toate lucrurile transformate,

amestecate, şi că la el lucrurile primesc intens coloratura caracterului său, dacă studiem în mod just până la capăt asemenea lucruri, putem compara ceea ce am aflat cu modul în care se comportă omul în viaţa de veghe. Şi ajungem la ceva extraordinar de interesant. Şi anume, ajungem să ne dăm seama că e adevărat următorul lucru: Dacă îl faceţi pe un om să vă povestească din visele sale, vedeţi, după felul în care o imagine de vis se leagă de alta, cum s-au format aceste vise; şi apoi, după ce v-aţi făcut o reprezentare despre modul în care visează acest om, treceţi de la reprezentare la el însuşi, şi atunci, cu ajutorul a ceea ce vă puteţi reprezenta despre visele sale, vă puteţi forma o imagine justă despre cum se comportă el în viaţă. Aici ajungem la nişte taine deosebite ale fiinţei umane. Dacă privim cum se comportă un om în viaţă, ajungem să-i cunoaştem individualitatea. Se spune: Din ceea ce face acest om, numai o parte porneşte din fiinţa sa umană, din Eul său. În măsura în care ar fi vorba de Eul său, omul ar face, propriu-zis, ceea ce visează. Un caracter puternic, în măsura în care ar fi vorba de Eul său, ar fi în viaţă la fel de puternic cum visează, iar un om care îşi lasă în visele sale viaţa aproape nemodificată, s-ar retrage peste tot în viaţă, ar lăsa viaţa să meargă de la sine, ar lăsa ca lucrurile să se desfăşoare de la sine, ar interveni cât mai puţin în viaţă, exact atâta cât intervine în vis.

Dar de unde vine oare cealaltă parte, ceea ce se petrece în om mai presus şi dincolo de aceasta? Dragii mei prieteni, putem să spunem foarte bine: Dumnezeu face aceasta, spiritele cosmice fac aceasta. – Omul nu face el însuşi tot ceea ce face; şi anume, el face exact atâta cât visează. Cealaltă parte se face prin intermediul lui şi asupra lui. Numai că în viaţă nu învăţăm de obicei aceste lucruri. Dacă le-am învăţa, am afla că luăm parte activă la ceea ce se

întâmplă în viaţă în aceeaşi măsură în care luăm parte activă la visele noastre. Pe omul violent, lumea îl împiedică să fie la fel de violent ca în vis; în omul slab, acţionează instinctele, şi tot viaţa face să se adăuge ceea ce se întâmplă prin intermediul lui – ceea ce el nu ar visa.

E interesant să vedem un om acţionând în viaţă şi să ne întrebăm: Ce provine de la el şi ce provine de la lume? – De la el provine exact atâta cât poate visa în legătură cu acţiunea respectivă. Lumea fie adaugă ceva, la omul slab, fie sustrage ceva, la omul violent. Considerând lucrurile în acest fel, visul începe să devină foarte interesant, şi ne permite să pătrundem profund în intimitatea fiinţei umane.

Firește, unele lucruri din cele pe care le prezint eu aici au apărut într-un mod denaturat, caricatural, la psihanaliști, dar ei nu pot pătrunde cu privirea în urzirea şi natura propriu-zisă a fiinţei umane, de aceea ei denaturează totul, transformă totul în caricatură.

Dar, din expunerea pe care o prezintă astăzi într-un sens absolut exterior, vă daţi seama că dacă vrem să abordăm aceste lucruri trebuie să ajungem la o cunoaştere foarte fină a sufletului. Fără această cunoaştere nu putem şti nimic despre relaţia vieţii de vis cu realitatea exterioară pe care o trăieşte omul. De aceea, eu am spus odată: Psihanaliza este diletantism, fiindcă ea nu ştie nimic despre viaţa exterioară a omului. Dar ea este încă o dată diletantism, fiindcă nu ştie nimic despre viaţa interioară a omului. Şi aceste două diletantisme nu se adună, pur şi simplu, ci se înmulţesc, pentru că prin necunoaşterea vieţii interioare se dăunează vieţii exterioare, şi prin necunoaşterea vieţii exterioare se dăunează vieţii interioare. Dacă înmulţim *d* cu *d*, obţinem diletantism la

pătrat. Astfel încât psihanaliza este diletantism la pătrat: $d \times d = d_2$.

Dacă vrem să abordăm în mod intim stările alternative ale vieţii de veghe şi de somn, trebuie să pătrundem în adâncurile fiinţei umane atât de profund încât această pătrundere să ducă în mod real la ştiinţa iniţiatică.

Să examinăm un alt aspect pe care l-am prezentat în aceste consideraţii: am spus că omul, prin nişte exerciţii sufleteşti, prin meditaţii, îşi poate consolida forţele sufletului, le poate fortifica, şi atunci se înalţă dincolo de gândirea abstractă obişnuită, mai mult sau mai puţin fără conţinut, până la o gândire imaginativă, concretă din punct de vedere interior, până la Imaginaţie. A trebuit să vă spun că omul avansează cu această Imaginaţie până la contemplarea întregii sale vieţi, dar aşa cum a fost ea integrată, prin naştere şi concepţie – de fapt, încă înainte de naştere, înainte de concepţie –, ca impuls eteric, în viaţa pământească. În vis, omul are nişte reminiscenţe din ceea ce trăieşte el din punct de vedere exterior de când a păşit pe Pământ în această viaţă pământească. Prin Imaginaţie, omul primeşte nişte imagini care, conform genului de trăire, sunt foarte asemănătoare cu imaginile visului; numai că ele nu conţin reminiscenţe din viaţă, ci reminiscenţe din ceea ce era prezent înainte de viaţa pământească.

Este absolut ridicol când cei care nu cunosc ştiinţa spirituală spun că şi imaginaţiunile ar fi vise. Ei ar trebui să reflecteze, totuşi, odată, ce visăm în imaginaţiuni. Nu visăm nimic care să fie trăit prin simţuri, ci conţinutul imaginaţiunilor înfăţişează fiinţa umană înainte de a avea simţuri. Prin Imaginaţie, omul este introdus într-o lume nouă.

Dar există ceva foarte asemănător între al doilea gen de vise şi ceea ce trăim în Imaginaţie când această Imaginaţie se dezvoltă mai întâi în suflet prin nişte exerciţii. Atunci trăim nişte imagini, şi anume, cu toată claritatea, trăim cu exactitate nişte imagini, nişte imagini grandioase. Aş putea spune că trăim un întreg univers, trăim nişte imagini minunate, nişte imagini colorate, nişte imagini care sunt atât de puternice încât în conştienţă nu există altceva decât aceste imagini. Dacă am vrea să pictăm aceste imagini, am picta un tablou grandios; dar am putea reţine numai o clipă, aşa cum nu putem picta nici fulgerul, ci am putea reţine din el numai o clipă; căci toate acestea se desfăşoară în timp. Dar, dacă am reţine chiar şi numai o clipă, am avea un tablou grandios.

Să ne reprezentăm acest lucru sub formă de schemă. Firește, aici nu avem o asemănare prea mare cu ceea ce am contemplat. Dar, pentru a ne putea aduce în faţa sufletului fenomenul despre care e vorba, vom face un desen schematic (vezi desenul).

Să examinăm această imagine pe care am desenat-o schematic. Ea este configurată în sine. Ea conţine nişte imagini cu cele mai diverse forme. Atât din punct de vedere interior, cât şi din punct de vedere exterior, această imagine este ceva grandios. Dacă ne concentrăm tot mai intens pentru a o reţine, această imagine nu va apărea numai pentru o clipă – trebuie să o sesizăm cu prezenţă de spirit atunci când apare numai pentru o clipă, altfel ea dispare înainte de a o fi putut sesiza; pentru observaţia spirituală avem nevoie, în general, de prezenţă de spirit –, dacă suntem în stare să folosim nu doar atâta prezenţă de spirit câtă e necesară pentru a prinde imaginea din zbor, astfel încât să o avem în general în conştienţă, ci dacă o putem reţine, atunci această imagine se concentrează atunci, în loc să fie ceva care cuprinde Universul, devine mai mică, tot mai mică, şi vedem cum avansează în timp. Şi, aş putea spune, ea sare în ceva; dintr-o parte se formează capul uman, din cealaltă se formează plămânul uman, din alta, ficatul uman. Materia fizică pe care o oferă trupul matern doar umple ceea ce vine aici din lumea spirituală. Şi astfel, apare omul. În cele din urmă, ne spunem: Ei bine, ficatul poate fi contemplat în existenţa prenatală din punct

de vedere spiritual într-o imagine grandioasă; plămânul poate fi contemplat în existenţa prenatală din punct de vedere spiritual într-o imagine grandioasă. Şi acum putem compara acest fenomen cu al doilea gen de vise. În vis apare un organ, aşa cum am spus mai înainte, poate şi sub forma unei imagini foarte frumoase; dar, faţă de ceea ce ne prezintă Imaginaţia, aceasta este, totuşi, un fel de caricatură.

Şi astfel, ajungem la impresia: Imaginaţia ne prezintă ceva care este creat de o genialitate cosmică; visul ne prezintă un fel de caricatură. Dar ambele fac trimitere la aceeaşi realitate. Ambele prezintă organizarea internă a omului sub formă spirituală.

Pornind de aici, nu mai e decât un pas până la o altă reprezentare, foarte valabilă. Când observăm, prin Imaginaţie, acest om prepământesc ca imagine eterică grandioasă, când observăm că această imagine eterică grandioasă se cristalizează oarecum devenind omul fizic, ajungem să ne întrebăm: Ce ar fi dacă imaginile visului care se referă la nişte organe interne ar începe să dezvolte aceeaşi activitate? Ajungem să ne spunem: Atunci ar lua naştere caricatura unui ficat. – Ficatul uman perfect în sine se formează din imaginea care apare prin contemplare imaginativă, care face trimitere la existenţa prenatală. Dacă ficatul s-ar forma după imaginea visului, atunci ficatul format pe baza acestei imagini a visului nu ar fi un ficat de om, nici un ficat de gâscă, ci caricatura unui ficat.

Acest fapt ne permite să observăm în profunzime întreaga fiinţă umană. Căci, vedeţi dumneavoastră, există ceva asemănător, e absolut clar, între imaginea visului şi imaginea care apare prin contemplare imaginativă. Şi trebuie să ne spunem: De unde vine această asemănare?

Dar acum putem merge şi mai departe. Să examinăm imaginile visului din prima categorie, care se leagă de nişte întâmplări exterioare. În cazul acestora, iniţial nu există o asemănare cu reprezentarea imaginativă. Dar reprezentarea imaginativă se referă la o trăire prenatală a omului, când omul nu are de-a face cu alţi oameni fizici; imaginaţiunea reprezintă o copie a unor trăiri spirituale prepământeşti. Reflectaţi la ceea ce am caracterizat prin aceasta.

Când privim în interiorul uman, avem impresia că prin anumite imagini simbolice, fie că apar prin Imaginaţie, fie că apar în vis, se face referire la interiorul omului, se face referire la organizarea umană; în schimb, imaginaţiunile care se referă la nişte evenimente exterioare nu au legătură cu organizarea internă a omului, dar nici cu viaţa pământească exterioară; ele fac trimitere la nişte evenimente din existenţa prenatală. Şi pe acestea din urmă doar le putem compara cu trăirile visului care se referă la nişte evenimente exterioare ale existenţei pământeşti, dar fără a avea cu ele o legătură interioară. Această legătură interioară există pentru visele din a doua categorie.

Oare ce urmăresc eu, înainte de toate, prin această prezentare? Eu aş vrea să atrag atenţia, înainte de toate, asupra faptului că există un mod intim de contemplare a vieţii umane, care face să apară nişte adevărate enigme ale vieţii. Astăzi omul priveşte viaţa în mod superficial. Dacă ar privi-o mai exact, mai intim, ar observa lucrurile despre care v-am vorbit eu astăzi. Dar, într-un anumit sens, ele îl ating, numai că el nu e conştient de acest lucru. Omul nu e conştient de faptul că ceea ce visează are o influenţă puternică asupra vieţii sale. El consideră visul drept ceva care trece rapid, fiindcă nu ştie că într-un gen de vise este

activ Eul său, iar în celălalt gen de vise este activ corpul său astral. Dar, dacă încercăm să înţelegem nişte fenomene şi mai profunde ale vieţii, enigmele despre care am vorbit devin şi mai arzătoare.

Cei care se află aici de mult timp au auzit deja asemenea lucruri. Vreau să atrag din nou atenţia asupra faptului că în om există o stare patologică prin care omul pierde legătura cu propria sa viaţă din cauza unei afectări a memoriei. Eu am prezentat cazul unui cunoscut de-al meu care, într-o bună zi, fără să fie conştient de ceea ce face, şi-a părăsit casa şi familia, s-a dus la gară, şi-a cumpărat un bilet de tren, a călătorit până la o anumită staţie ca un somnambul. În staţia unde a coborât şi-a luat un alt bilet, a călătorit mai departe, a călătorit mult timp încolo şi încoace. El şi-a început călătoria într-un oraş din sudul Germaniei. S-a putut constata mai târziu, după ce cazul a fost cercetat, că fusese la Budapesta, în Polonia, la Lemberg etc. El a ajuns în cele din urmă – conştienţa începuse să-i revină – într-un azil de noapte din Berlin, unde se oprise. Acest moment, când a ajuns în azilul de noapte, a fost precedat de câteva săptămâni care i s-au şters din conştienţă. El îşi amintea ultimul lucru pe care îl făcuse când încă se află acasă; cealaltă perioadă s-a şters. A fost nevoie să se urmărească din exterior pe unde călătorise.

Observaţi că aici Eul nu e prezent în ceea ce face omul. Dacă urmăriţi literatura de specialitate, veţi găsi sute şi sute de asemenea cazuri de intermitenţă a conştienţei Eului. Oare ce se întâmplă aici? Dacă puteţi studia viaţa de vis a unui om care ajunge într-o asemenea stare patologică, veţi descoperi ceva ciudat. Veţi descoperi mai întâi că el, cel puţin în anumite perioade ale vieţii sale, avea nişte vise extraordinar de vii, nişte vise care se caracterizează mai

ales prin faptul că în vis el întreprinde ceva, în vis el are nişte intenţii.

Dacă studiaţi visele unui om sănătos, veţi vedea că această intervenţie în vis a unor intenţii este fie prea slabă, fie cu totul absentă. Omul visează tot felul de minuni, dar intenţiile nu joacă de obicei niciun rol. Dacă ele joacă în vis un anumit rol, atunci, de regulă, omul se trezeşte din asemenea vise luând el însuşi în râs aceste intenţii.

Dar dacă studiaţi nişte oameni cu conştienţa intermitentă, cu o conştienţă care se şterge pentru un anumit timp, dacă studiaţi visele unor asemenea oameni, veţi vedea că aceştia sunt oameni care în vis au nişte intenţii şi la *trezire* le iau foarte în serios, le iau atât de în serios încât simt mustrări de conştiinţă dacă nu pot realiza intenţiile pe care le-au avut în vis. Uneori aceste intenţii sunt atât de absurde faţă de lumea fizic-exterioară încât ei nu le pot realiza; atunci acest fapt îi chinuie, îi face să fie groaznic de tulburaţi. Aici aveţi reversul acestei conştienţe care se stinge, luarea visului în serios, mai ales a visului care exprimă o intenţie, nu a visului care exprimă o dorinţă, ci a visului care exprimă o intenţie.

Cineva care ştie să observe oamenii poate vedea uneori deja când se uită la om dacă acelui om i s-ar putea întâmpla un asemenea fenomen cum este stingerea conştienţei. Astfel de oameni au ceva care arată că ei nu sunt niciodată complet treji în legătură cu anumite trăiri interioare şi exterioare: Când observăm un asemenea om, ne dăm seama treptat că în fiecare noapte, în timpul somnului, el iese prea mult cu Eul său din corpul fizic şi din corpul eteric, se îndepărtează prea mult, astfel încât nu mai poate aduce cu sine tot ceea ce trăieşte el afară din trup. El pătrunde prea adânc în sfera spiritului pentru a putea aduce cu sine înapoi şi a introduce în corpul fizic şi în

corpul eteric ceea ce a trăit în lumea spirituală. Şi, în cele din urmă, pentru că adesea el nu poate aduce înapoi cu sine tot ceea ce a trăit, aceasta îl reţine până la urmă afară. Ceea ce trăieşte el prea adânc în sfera spiritului îi reţine, în general, până la urmă, Eul afară din corpul fizic şi atunci el ajunge în această stare în care Eul nu se află în corpul fizic.

Într-un asemenea caz radical, când apare tulburarea conştienţei în modul descris, e deosebit de interesant să observăm viaţa de vis a unui asemenea om. Ea e altfel decât viaţa de vis a contemporanilor obişnuiţi, e mult mai interesantă. Numai că, firește, acest fenomen interesant are un revers. Dar, aşa cum, la urma urmei, boala privită din exterior este şi ea mai interesantă decât sănătatea – dar nu privită din interior, din punctul de vedere al omului respectiv, şi nu mă refer aici la viaţa obişnuită, ci la cunoaşterea fiinţei umane –, tot astfel, viaţa de vis a unui asemenea om cu manifestări patologice cum este cel pe care l-am descris adineaori este mult mai interesantă decât viaţa de vis – nu vreau să spun a unui filistin, dar a unui contemporan.

Aici vedeţi apărând un fel de legătură între Eu şi întreaga lume a visului. Aş putea spune că puteţi atinge cu mâna această legătură a Eului cu lumea visului. În sufletul nostru se ridică următoarea întrebare: Oare cum stau lucrurile cu imaginile visului care se referă la organele interne în raport cu imaginaţiunile care se referă la organele interne?

Ei bine, deja printr-o observaţie exterioară se vede că ceea ce se prezintă în imaginaţiuni ca imagini ale organizării interne face trimitere la ceea ce este omul înainte de a avea un trup pământesc, înainte de a se afla pe Pământ; imaginile visului apar când el se află pe Pământ. Aşadar, imaginaţiunile fac trimitere la trecut; imaginile

visului fac trimitere la prezent. Dar, chiar dacă, atunci când examinăm o imagine de vis obişnuită, care face trimitere la un organ intern, acestei imagini i-ar corespunde o caricatură a organului intern, în timp ce imaginaţiunii îi corespunde organul intern perfect, totuşi, putem spune: Această caricatură, conţine în sine, cu toate acestea, posibilitatea de a se dezvolta şi de a deveni un organ; când avem în vedere caricatura, ne spunem că ea s-ar putea dezvolta devenind un organ perfect.

Acesta este începutul unor consideraţii pe care le vom face mâine, şi care pornesc de la întrebarea: Oare ceea ce prezintă Imaginaţia se referă la viaţa trecută a omului şi visul este începutul Imaginaţiei viitorului? Poate că din imaginile visului nostru, pe care îl avem astăzi, va lua naştere acea imaginaţiune spre care vom putea privi în urmă într-o viaţă pământească viitoare? Oare conţinutul visului este germenele conţinutului imaginaţiunii?

În faţa noastră stă această întrebare plină de semnificaţii. Vedem aici o apropiere între ceea ce ne putem cuceri printr-o examinare a viselor şi problema vieţilor pământeşti succesive ale omului. Dar vedeţi, de asemenea, că, pentru a găsi legătura cu ceea ce spune ştiinţa iniţiatică despre fiinţa omului, trebuie să privim viaţa umană mai în profunzime decât le convine oamenilor de obicei.

Printr-o asemenea conferinţă cum este cea de astăzi am vrut să arăt mai ales că în cadrul civilizaţiei actuale cercetarea omului este foarte superficială, şi că peste tot trebuie să intervină o cercetare mai intimă. Dar această cercetare mai intimă duce, desigur, la ştiinţa spirituală.

Capitolul XIV
VISELE: FIINŢA UMANĂ ÎN CONTEXT SPIRITUAL

În stare de conştienţă obişnuită nu reuşim să înţelegem sensul viselor noastre. De fapt, nu reuşim să trăim visele înseşi, fiindcă trebuie să ne mulţumim întotdeauna doar cu amintirea unui vis. Ne trezim şi visul s-a şi terminat.

Dar, după Steiner, pentru cei care au ajuns la un stadiu mai avansat al conştienţei, visarea e altceva. Ei simt cursul dramatic al visului din spatele conţinutului său manifest, şi astfel încep să „ridice vălul" visului, să îi simtă înţelesul spiritual, o prezenţă vie în spatele şi în interiorul lui. Într-un sens, în vis ne vedem propria noastră esenţă. Trebuie să ne amintim că acest lucru e valabil nu pentru conştienţa obişnuită, ci pentru cei care au ajuns la ceea ce Steiner numeşte un fel de conştienţă mai „luminată", ordonată şi convingătoare în sine. Şi, în mod foarte surprinzător, Steiner sugerează că pentru o astfel de conştienţă visul poate dezvălui ceva despre ceea ce vor deveni în viitor fiinţele umane.

El foloseşte aici o analogie foarte utilă: analogia seminţei în relaţie cu planta matură. Aşa cum planta îmbătrânită se veştejeşte în jurul seminţei care se formează, tot astfel, şi corpul nostru constituie într-un fel un element al descompunerii aşa cum vine, informa sa, din vieţile noastre anterioare, în timp ce visul poate fi văzut ca sămânţa unei noi vieţi.

Steiner merge mai departe şi, într-un pasaj deosebit de exact şi poetic, pune în contrast capul, sistemul ritmic şi sistemul metabolic sub aspectul vitalităţii şi al felului de cunoaştere necesară pentru a le înţelege. Ar fi nevoie de o inteligenţă fantastică, dobândită prin conştienţă imaginativă, spune el, pentru a începe să înţelegem capul, în timp ce pentru a înţelege sistemul metabolic trebuie să dormim sau să visăm, iar pentru a înţelege sistemul ritmic trebuie să pendulăm între veghe şi somn.

În continuare, Steiner se referă la tabloul conştienţei care se dezvoltă printr-o putere enorm intensificată a memoriei, astfel încât să avem toate vieţile noastre într-o singură imagine grandioasă. Aceasta duce la o examinare a părţii ascunse a acestor experienţe ale noastre, a sensului lor. Viaţa este un fel de carte ale cărei litere le vedem, dar a cărei limbă rămâne s-o înţelegem. Prin intermediul practicii spiritual-ştiinţifice, începem să simţim cu ce le suntem datori zeilor prin faptul că nu înţelegem viaţa. Este o datorie, subliniază Steiner, pe care o putem plăti doar după moarte.

Căci în timpul stării de veghe al vieţii cunoaştem doar aspectul uman al faptelor noastre pe Pământ; în timpul somnului adânc, noi trăim aceleaşi fapte din punctul de vedere al ochiului lui Dumnezeu. După moarte, trecem în sens invers prin experienţele noastre de viaţă, recapitulând cam tot atâta timp cât am petrecut dormind în timpul vieţii noastre pe Pământ (adică, aproximativ o treime din viaţă). Căci avem nevoie să revedem cel mai mult experienţele din timpul somnului profund, de vreme ce ele conţin perspectiva spirituală asupra a tot ceea ce am cunoscut pe Pământ. „Numai că ceea ce am trăit în mod inconştient în timpul fiecărei nopţi, trăim acum în mod conştient".

DORNACH, 9 FEBRUARIE 1924, GA 234

Ieri am încercat să arăt că printr-o cercetare mai intimă a vieţii de vis a omului putem fi conduşi la ştiinţa iniţiatică. Misiunea mea va fi aceea de a aprofunda ceea ce am încercat să vă prezint oarecum din punctul de vedere al conştienţei obişnuite prin faptul că voi examina astăzi aceeaşi temă prin prisma cunoaşterii imaginative, aşadar, aşa cum arată lucrurile pe care le-am examinat ieri când cel care le priveşte este un om care a ajuns să contemple

lumea în imaginaţiuni. Să facem abstracţie de deosebirea dintre cele două genuri de vise despre care am vorbit ieri, aşadar, să examinăm visele ca atare. Ajungem la o cercetare justă dacă descriem cum se raportează viaţa imaginativă, vederea imaginativă, la un vis pe care îl are cel înzestrat cu imaginaţiuni. Să comparăm ceea ce rezultă aici cu acea auto-observaţie la care ajunge cel care are imaginaţiuni când priveşte în urmă la propria sa entitate umană, când contemplă pe cale imaginativă organele umane, fie la el însuşi, fie la alţi oameni, sau şi ansamblul organic, adică, omul întreg ca organism. Vedeţi dumneavoastră, ambele, atât lumea visului, cât şi organismul uman fizic şi eteric, arată în faţa conştienţei imaginative cu totul altfel decât în faţa conştienţei obişnuite. Şi cel care are imaginaţiuni poate visa, şi el poate visa la fel de haotic ca şi ceilalţi oameni. El poate aprecia foarte bine lumea visului pe baza trăirilor proprii, căci, pe lângă viaţa imaginativă, care este o viaţă ordonată, plină de lumină din punct de vedere interior, lumea visului se desfăşoară şi la el la fel ca pentru conştienţa obişnuită, se raportează şi la el exact la fel ca pentru aceasta la viaţa de veghe exterioară. Eu am subliniat adesea faptul că cel care ajunge la o contemplare spirituală reală nu devine un visător sau un exaltat, el nu trăieşte şi priveşte în permanenţă numai în lumile superioare. Un om care trăieşte în permanenţă numai în nişte lumi superioare, sau care visează despre nişte lumi superioare, şi nu vede realitatea exterioară, nu este un iniţiat, ci, chiar dacă are o dispoziţie patologică numai din punct de vedere sufletesc, aceasta trebuie considerată, totuşi, o dispoziţie patologică. Adevărata cunoaştere iniţiatică nu ne îndepărtează de viaţa fizică obişnuită şi de condiţiile ei particulare, ci, dimpotrivă, face din om un observator mai atent, mai

conştiincios, decât ar fi el fără facultatea contemplării spirituale. Şi când cineva nu are niciun simţ pentru realităţile obişnuite, niciun interes pentru amănuntele vieţii, niciun interes pentru amănuntele din viaţa altor oameni, când cineva pluteşte, considerându-se „superior" – şi eu spun asta între ghilimele –, când cineva pluteşte „superior" pe deasupra vieţii şi nu se preocupă de amănunte, acest lucru nu poate fi decât un semn al faptului că el nu are nimic dintr-o clarvedere reală.

Astfel, un om care a ajuns pe treapta Imaginaţiei – eu vorbesc acum numai despre aceasta, dar poate fi vorba, şi de treapta Inspiraţiei, de treapta Intuiţiei – îşi cunoaşte foarte bine viaţa de vis pe baza propriei sale experienţe. Dar există, totuşi, o deosebire în atitudinea faţă de vis. Persoana înzestrată cu cunoaşterea imaginativă simte că visul e ceva cu care se uneşte, cu care devine una într-o măsură mult mai intensă decât se poate realiza acest lucru în conştienţa obişnuită. El este în stare să ia visul mai în serios. Şi abia Imaginaţia este îndreptăţită să ia visul în serios, căci ea este capabilă să vadă oarecum în spatele visului şi să sesizeze la vis mai ales desfăşurarea dramatică a acestuia, tensiunile şi destinderile, catastrofele, crizele, nu atât conţinutul particular al visului. Conţinutul visului începe să intereseze chiar mai puţin la un om înzestrat cu cunoaşterea imaginativă. Pe el îl interesează mai curând dacă visul duce la o criză, la o bucurie, dacă visul duce la ceva care devine uşor sau dificil, şi aşa mai departe.

Ceea ce începe să ne intereseze mai ales, trebuie să repet mereu, este această desfăşurare dramatică, această tensiune dramatică a visului, aşadar, tocmai aspectul de care adesea conştienţa obişnuită nu se interesează. Şi, dacă putem privi astfel în spatele visului, observăm că în vis are loc ceva care se raportează la fiinţa spirituală a omului

într-un mod absolut precis. Ne spunem: Visul este, în realitate, fiinţa umană în sens spiritual, aşa cum germenele unei plante este planta însăşi. Începem să vedem în conţinutul visului, mai ales în desfăşurarea dramatică a visului, omul spiritual sub formă de germene. Şi ajungem să sesizăm în acest om sub formă de germene ceva care e străin de viaţa prezentă; e străin, tot aşa cum germenele plantei, pe care i-l luăm toamna plantei, când aceasta are o anumită vârstă, e străin de forma plantei mature din acest an, şi se integrează firesc abia în procesul de dezvoltare a plantei din anul următor. Şi, exact această considerare a visului produce asupra conştienţei imaginative cele mai puternice impresii, pentru că omul simte tot mai mult că el poartă în sine, în fiinţa proprie care visează, ceva care trece în viaţa pământească următoare, ceva care se dezvoltă între moarte şi o nouă naştere, şi trece în viaţa pământească următoare. Învăţăm să simţim visul ca germene al următoarei vieţi pământeşti. Acest fapt este extraordinar de important şi va fi confirmat şi mai mult dacă vom compara această trăire deosebită, care este o trăire afectivă intensă, cu acea imagine pe care o putem avea despre omul fizic obişnuit, aşa cum stă el în faţa noastră cu diferitele sale organe. El se modifică şi în faţa conştienţei imaginative, astfel încât acum avem un sentiment asemănător cu sentimentul pe care îl avem când planta pe care am cunoscut-o ca plantă verde, proaspătă, înflorită, începe să se ofilească. Astfel, când omul contemplă în conştienţa imaginativă acest plămân, acest ficat, acest stomac, mai ales acest creier al omului, ca organe fizice, el îşi spune: în comparaţie cu spiritualul, acestea sunt ceva care se ofileşte.

Vă veţi spune că e neplăcut să priveşti prin contemplare imaginativă omul fizic ca fiinţă care se

ofileşte. Dar nicio persoană care a făcut cunoştinţă cu ştiinţa iniţiatică nu a afirmat vreodată că prin aceasta i s-ar prezenta numai lucruri plăcute despre om. Ea trebuie să le prezinte oamenilor adevărul, nu lucruri plăcute. Dar, pe de altă parte, trebuie să atragem atenţia şi asupra faptului că atunci când facem cunoştinţă cu omul fizic ca fiinţă care se ofileşte vedem în el tocmai omul spiritual. Nu puteţi vedea licărind omul spiritual dacă nu faceţi cunoştinţă, într-un anumit fel, cu fiinţa care se descompune, care se ofileşte.

Astfel, prin aceasta aspectul omului nu va fi mai urât, ci, dimpotrivă, mai frumos şi mai adevărat. Dacă putem observa în acest fel ofilirea spirituală a organelor umane, aceste organe fizice cu conţinutul lor eteric ne apar drept ceva care provine din trecut, din viaţa pământească anterioară, şi care în viaţa pământească actuală se ofileşte. Şi astfel, ajungem la reprezentarea faptului că în sânul evoluţiei omului care se ofileşte, care se ofileşte în fiinţa sa din viaţa pământească anterioară, se formează germenele pentru viaţa pământească viitoare. Ceea ce se ofileşte cel mai mult este capul uman. Şi visul apare pentru contemplarea imaginativă tocmai ca o emanaţie a capului uman.

În schimb, ceea ce apare pentru contemplarea imaginativă ofilindu-se cel mai puţin, şi aproape asemănător visului obişnuit, este sistemul metabolismului şi al membrelor, şi prin aceasta forma sa cel mai puţin ofilită, forma cea mai legată, conform conţinutul ei, de viitorul omului; în timp ce sistemul ritmic, ceea ce se adăposteşte în cutia toracică, face legătura dintre cele două sisteme. Este partea care ţine echilibrul.

Pentru o contemplare spirituală, inima umană devine un organ remarcabil. Pentru o contemplare spirituală, inima fizică se ofileşte, dar, când apare sub formă

imaginativ-spirituală, ea rămâne aproape – eu spun aproape, nu cu totul –, ea rămâne aproape cum a fost, numai că mai frumoasă, mai nobilă în forma ei decât forma pe care o avea ca inimă fizică.

De aceea ar putea exista un anumit adevăr când se spune că, dacă am vrea să pictăm o imagine spirituală a omului, am zugrăvi un chip relativ înţelept, poate chiar îmbătrânit, legat de nişte picioruşe şi mânuţe de copil, de nişte aripioare, pentru a sugera îndepărtarea de Pământ; dar am sugera oricum, într-un anumit fel, şi organul fizic care ar aminti de inimă.

Dacă avem viziunea imaginativă a omului, ceea ce încercăm să înfăţişăm nu va fi ceva simbolic în sensul negativ pe care îl are în cadrul civilizaţiei actuale elementul simbolic, ci va conţine elemente ale existenţei fizice, nişte elemente care se ridică totodată din sânul existenţei fizice. Şi am putea spune, de asemenea, următorul lucru – când vorbim despre lumea spirituală trebuie să începem să ne exprimăm puţin sub forma unor paradoxuri, căci lumea spirituală arată, în realitate, cu totul altfel faţă de lumea fizică, de aceea pare paradoxală –, am putea spune, când începem să contemplăm omul pe baza cunoaşterii imaginative, că faţă de cap avem sentimentul: Ah, ce ager trebuie să gândeşti acum, pentru a te menţine faţă de acest cap al omului. Când reflectăm pe baza conştienţei imaginative la capul uman, ajungem, încetul cu încetul, să ni se pară că suntem absolut slabi de minte, căci cu gândurile cele mai agere cu care suntem obişnuiţi în viaţă nu ne putem apropia uşor de această formaţiune minunată a capului uman ca formaţiune fizică.

Ei bine, transpus în spiritual, acesta este mult mai minunat când se ofileşte, când îşi arată forma într-un mod atât de pronunţat; căci, în realitate, circumvoluţiunile

creierului, ofilite, devin ceva care conţine în sine tainele profunde ale modelării cosmice. Când începem să înţelegem capul uman, privim astfel în profunzime tainele modelării cosmice, şi când vrem să înţelegem capul ne simţim în permanenţă „bătuţi în cap".

În schimb, când vrem să înţelegem membrele şi sistemul metabolic al omului pe baza conştienţei imaginative, ne spunem: Aici raţiunea ageră nu ne ajută, aici trebuie să dormim şi să visăm despre om. Fiindcă omul se înţelege cel mai bine în privinţa acestei organizări când visează despre sine, când visează în stare de veghe.

Aşadar, când începem să examinăm pe cale imaginativă organizarea fizică a omului trebuie să abordăm lucrurile într-un mod foarte diferenţiat. Omul trebuie să devină deştept, extraordinar de deştept, când vrea să examineze capul. El trebuie să devină un visător când vrea să examineze sistemul metabolismului şi al membrelor. Când vrea să examineze sistemul ritmic, el trebuie să penduleze între starea de somn şi starea de veghe. Dar toate acestea reprezintă un rest al vieţii pământeşti anterioare. Astfel, ceea ce trăieşte omul din propria sa fiinţă în stare de veghe este un rest al vieţii pământeşti anterioare. Acesta doar intervine în viaţa pământească actuală, intervine în viaţa omului în măsura în care am indicat acest lucru ieri când am spus, de exemplu, despre acţiunea omului: În realitate, omul execută el însuşi din acţiunile sale numai atâta cât visează; zeii fac restul. – Atâta intervine prezentul. Restul provine din nişte vieţi pământeşti anterioare. Observăm acest lucru la om când vedem în faţa noastră organizarea sa fizică ofilindu-se. Şi dacă privim ceea ce ştie el despre sine când visează, când visează în timpul somnului, atunci avem în faţa noastră ceea ce pregăteşte el pentru următoarea viaţă

pământească. Trebuie să deosebim foarte clar lucrurile unele de altele.

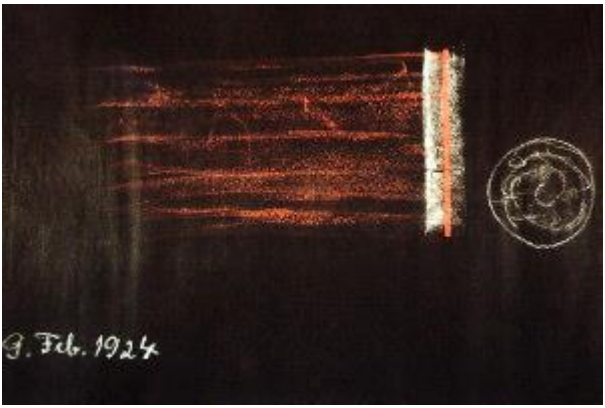
Astfel, Imaginaţia duce în mod nemijlocit de la această considerare a omului, a omului treaz şi a omului care doarme, la contemplarea acelei evoluţii care trece de la o viaţă pământească la alta.

Dar, atât la omul care adoarme, cât şi la omul treaz, o poziţie absolut specială o ocupă acel element sufletesc pe care îl numim amintire, ceea ce se păstrează în memorie. Examinaţi-vă amintirile obişnuite. Ştiţi cu toţii: ceea ce vă amintiţi este ceva ce scoateţi la lumină din interior, ca gânduri, ca reprezentări. În aceste amintiri, trăirile îşi pierd caracterul viu, capacitatea de a impresiona, culorile, şi aşa mai departe. În amintire, întâmplările au devenit palide. Dar, pe de altă parte, aceste amintiri trebuie să ni se pară a fi foarte strâns legate de fiinţa umană, ba, mai mult decât atât, apar ca însăşi fiinţa omului. Numai că de obicei omul nu e destul de sincer pentru a-şi mărturisi ceea ce trebuie să-şi mărturisească în această direcţie.

Dar vă întreb: Când priviţi în interiorul dumneavoastră pentru a descoperi ce este în realitate Eul dumneavoastră, oare ce este acesta altceva decât amintirile? Când vreţi să priviţi în urmă la Eul dumneavoastră, nu prea veţi găsi în interiorul dumneavoastră altceva decât amintirile vieţii. Firește, veţi găsi aceste amintiri străbătute de un fel de activitate, dar aceasta rămâne foarte palidă şi obscură. Pentru viaţa pământească, ceea ce apare în mod viu ca Eu sunt amintirile.

Oare ce devine această lume a amintirilor, la care nu e nevoie decât să vă gândiţi pentru a o avea în faţa dumneavoastră la început cu caracterul ei de umbră, fantomatic, deci, ce devine această lume a amintirilor în

faţa conştienţei imaginative? Ea se extinde imediat, ea devine în faţa conştienţei imaginative un tablou grandios, prin intermediul căruia contemplăm în imagini tot ceea ce am trăit în viaţa pământească actuală. Am putea spune [Steiner desenează pe tablă], dacă acesta este omul, acestea sunt amintirile: prin contemplare imaginativă, această amintire se extinde imediat ajungând până la naştere. Ne simţim ca scoşi din spaţiu; aici totul este proces. Contemplăm astfel un tablou, privindu-ne întreaga viaţă pământească de până acum. Timpul devine spaţiu. E ca şi cum am privi în lungul unei alei. Cuprindem această întreagă viaţă de până acum într-un tablou, într-o panoramă, şi ne putem spune: amintirea se dilată, se extinde. Când o avem în conştienţa obişnuită, ea este ca un singur moment în timp. Când o avem în faţa conştienţei imaginative, ea se extinde în timp. În faţa conştienţei obişnuite ea se prezintă, în realitate, în acest fel: Când, de exemplu, să spunem, am ajuns la patruzeci de ani şi ne amintim ceva ce am trăit cu douăzeci de ani în urmă, dar nu prin contemplare imaginativă, ci prin reprezentare obişnuită, de obicei ne reprezentăm că acest eveniment ar fi dispărut, ce-i drept, ar fi dispărut în spaţiu, dar, totuşi, ar fi existat. Când contemplăm evenimentul pe cale imaginativă, ştim: evenimentul persistă; el a dispărut la fel de puţin cum au dispărut copacii îndepărtaţi ai unei alei. El este prezent. Privim în acest tablou ca şi cum am privi în lungul unei alei. Şi ne dăm seama că această amintire pe care o purtăm în interiorul nostru în conştienţa obişnuită este o mare iluzie.

Dacă am considera că ceea ce purtăm în conştienţa obişnuită ca amintire este o realitate, e ca şi cum am face la un copac o secţiune transversală şi am considera drept realitate a copacului ceea ce se vede înăuntru, această secţiune transversală. Această secţiune transversală nu este, de fapt, nimic. Ceea ce rezultă aici este numai o imagine, trunchiul copacului se află deasupra şi dedesubtul secţiunii transversale. Şi aşa stau lucrurile, în realitate, când percepem amintirea pe cale imaginativă. Remarcăm întreaga lipsă de valoare a diferitelor conţinuturi de amintire; totul se extinde până aproape de naştere, şi, eventual, chiar dincolo de naştere. Tot trecutul devine prezent. El este prezent; ce-i drept, el se arată îndepărtat privit în perspectivă, dar este prezent.

Şi, dacă am sesizat odată acest lucru, dacă am ajuns la o asemenea contemplare, atunci apare acea cunoaştere de care este capabilă o observaţie continuă, care ne spune că omul, când îşi abandonează corpul fizic odată cu moartea, are, pentru un scurt timp după moarte, timp de câteva zile, acest tablou retrospectiv drept viaţa sa firească. După ce omul trece prin poarta morţii, la început, pe parcursul mai multor zile, trăirea sa constă în faptul că el priveşte această

panoramă a vieţii; el îşi contemplă viaţa în nişte imagini grandioase, în nişte imagini luminoase, strălucitoare, impresionante.

Dar acum trebuie să mergem mai departe cu această cunoaştere imaginativă. Desigur, dacă mergem mai departe cu cunoaşterea imaginativă, viaţa ni se îmbogăţeşte, într-un anumit fel; şi atunci vedem în mod just nişte lucruri pe care de obicei le vedeam altfel. Să spunem, de exemplu, că atunci sesizăm comportamentul pe care îl avem faţă de alţi oameni, conduita pe care o avem faţă de alţi oameni. Sesizăm intenţiile pe care le-am avut prin această conduită, faptele pe care le-am făcut, modul în care ne-am purtat faţă de oameni. Se poate ca în viaţa obişnuită să reflectăm mai mult sau mai puţin, după caz, în funcţie de cât suntem de necugetaţi; dar noi reflectăm la ceea ce facem. Avem o reprezentare a propriului comportament. Dar ceea ce sesizăm este, totuşi, numai o reprezentare parţială. Să presupunem că am făcut faţă de un om o faptă bună sau o faptă rea. Vedem urmările faptei bune, mulţumirea celuilalt om, poate că şi el ne va ajuta într-o privinţă sau alta. Aşadar, vedem urmările unui asemenea comportament care pot apărea în lumea fizică. Dacă am făcut o faptă rea, vom putea vedea că am lezat omul, că el a ajuns să fie nemulţumit, că poate i-am cauzat chiar o suferinţă fizică etc. Dacă nu evităm, dacă nu ne jenează să observăm consecinţele faptelor noastre asupra altui om, putem observa toate aceste lucruri în cadrul vieţii fizice. Dar aceasta este numai o latură a problemei. Orice faptă pe care o săvârşim faţă de oameni, ba chiar şi faptele pe care le săvârşim faţă de celelalte regnuri ale naturii, mai au o latură. Să presupunem că aţi fi făcut faţă de un om o faptă bună. Această faptă bună are în lumea spirituală o existenţă, o anumită semnificaţie. Ea este, într-un fel, o

sursă de căldură în lumea spirituală; ea este un fel de centru din care emană nişte radiaţii spirituale de căldură. De la o faptă bună pe care am făcut-o faţă de un alt om, în lumea spirituală emană căldură sufletească. De la o faptă rea pe care am făcut-o faţă de un alt om emană răceală sufletească. Şi, într-adevăr, aşa stau lucrurile, e ca şi cum am purta în lumea spirituală căldură sufletească sau răceală sufletească, în funcţie de felul în care ne comportăm faţă de alţi oameni. Alte fapte ale omului acţionează, la rândul lor, ca şi cum ar trimite în lumea spirituală, într-o direcţie sau alta, raze de lumină strălucitoare; alte fapte acţionează aducând întuneric în lumea spirituală; într-un cuvânt, s-ar putea spune că noi trăim numai pe jumătate ceea ce facem în viaţa de pe Pământ.

Când realizăm conştienţa imaginativă, tot ceea ce ştim în cadrul celeilalte conştienţe dispare. Dacă am ajutat un om sau l-am lezat, de acest lucru trebuie să se ocupe conştienţa obişnuită; dar efectul pe care îl produce în lumea spirituală o faptă – fie bună, fie rea, fie înţeleaptă, fie prostească – sub formă de căldură sufletească, de răceală sufletească, de lumină sufletească, de întunecare sufletească – există aici o mare diversitate –, se înalţă în faţa conştienţei imaginative, începe să fie prezent. Şi ne spunem: Acest efect nu a fost prezent fiindcă tu nu ai fost conştient de acest efect al faptelor tale când ai acţionat în conştienţa obişnuită. Atunci ne spunem: Să nu-ţi imaginezi că dacă, atunci când ai făcut o faptă, nu ai fost conştient că această faptă este o sursă care emană lumină şi căldură sufletească, să nu-ţi imaginezi că dacă nu ai văzut, nu ai simţit această lumină şi căldură, ea nu ar fi prezentă. Să nu-ţi imaginezi aşa ceva. Tu ai trăit toate acestea, dar în subconştient. Tu ai trecut prin toate acestea. Aşa cum le

văd acum ochii tăi, ochii tăi sufleteşti ai conştienţei superioare: dacă ai făcut o faptă bună faţă de un alt om, dacă l-ai ajutat, dacă ai lezat un om printr-o faptă rea, subconştientul tău a trăit, mergând absolut în paralel, ce a însemnat această faptă în lumea spirituală.

Şi, în momentul în care omul a avansat atât de mult cu conştienţa imaginativă încât această conştienţă imaginativă s-a intensificat, el nu doar îşi vede trăirile ca într-o panoramă, ci este obligat să observe că el nu este deloc om întreg dacă nu trăieşte ce a lăsat netrăit, această altă latură a faptelor sale, această altă latură a vieţii sale pământeşti. El începe să-şi apară lui însuşi, în această panoramă a vieţii care se întinde până la naştere sau înainte de naştere, complet schilod, ca şi cum cineva ar fi tăiat din el o bucată. El îşi spune mereu: Tu ar fi trebuit să trăieşti acest lucru; tu eşti, de fapt, ca un om fără ochi, ca un om căruia i s-ar fi amputat piciorul; nu eşti un om întreg. Tu nu ai trăit, în realitate, cealaltă jumătate a trăirilor tale. Aşadar, în cadrul conştienţei imaginative omul trebuie să ajungă să se simtă mutilat în privinţa trăirilor sale, astfel încât să simtă, înainte de toate, că viaţa obişnuită i-a acoperit ceva.

În epoca noastră materialistă, acest fenomen este foarte pronunţat, fiindcă această epocă materialistă nu crede, în principiu, că faptele umane mai au şi o altă valoare şi semnificaţie în afară de aceea pe care o au ele pentru viaţa nemijlocită, care se desfăşoară pe plan exterior în lumea fizică. Când se afirmă că mai există ceva deosebit, care se desfăşoară în lumea spirituală, ei consideră, mai mult sau mai puţin, că aceasta este o prostie; totuşi, aşa stau lucrurile. Şi în faţa conştienţei imaginative apare acest sentiment al mutilării. Atunci ne spunem: Tu trebuie să găseşti posibilitatea de a trăi tot

ceea ce nu ai trăit. Dar nu merge, nu merge aproape deloc; nu merge decât în privinţa unor amănunte, doar într-o măsură infimă.

Cel care priveşte mai profund viaţa simte gravitatea situaţiei şi el observă: în timpul vieţii pământeşti, noi nu putem realiza multe lucruri din această viaţă, simţim că avem oarecum o datorie faţă de viitor, că trebuie să ne spunem: Viaţa ne dă nişte sarcini, pe care nu le putem rezolva în această viaţă pământească. Trebuie să rămânem datori cu ele Universului şi să ne spunem: Eu voi putea trăi aceste lucruri numai după ce voi fi trecut prin moarte. Astfel, înţelepciunea iniţiatică ne îmbogăţeşte intens viaţa, chiar dacă adesea aceasta este o îmbogăţire absolut tragică a vieţii, când simţim că devenim inevitabil datori faţă de viaţă şi când simţim necesitatea de a semna un titlu de creanţă faţă de zei, necesitatea de a le spune: Eu pot trăi toate acestea numai după ce voi fi murit; abia atunci pot ajunge la o asemenea trăire cu care îi sunt dator Universului.

Conştienţa acestui fapt, a faptului că viaţa interioară trebuie să se desfăşoare parţial printr-un fel de poliţă asupra viitorului, asupra vieţii de după moarte, conştienţa interioară a acestui fapt aprofundează într-un mod incomensurabil viaţa umană. Ştiinţa spirituală nu are doar menirea de a ne învăţa să cunoaştem din punct de vedere teoretic un lucru sau altul. Cel care studiază ştiinţa spirituală aşa cum se studiază alte lucruri ar face mai bine să studieze o carte de bucate. Cel puţin atunci el va fi obligat să nu privească lucrurile numai în sens pur teoretic. Căci viaţa, în principal viaţa stomacului şi ceea ce se leagă de aceasta, are grijă ca noi să luăm în serios o carte de bucate şi să nu o privim în sens pur teoretic. Când ştiinţa

spirituală se apropie de oameni, ea trebuie să aprofundeze viaţa, viaţa de simţire, viaţa inimii.

O aprofundare extraordinară a vieţii are loc când ni se atrage atenţia asupra acestei datorii faţă de zei şi când ne spunem: Noi nu putem trăi o jumătate din viaţa de pe Pământ pentru că ea se ascunde sub suprafaţa existenţei. Dacă învăţăm să cunoaştem prin iniţiere ce se ascunde aici de obicei pentru conştienţa obişnuită, vom putea pătrunde puţin în sfera lucrurilor cu care suntem datori. Şi atunci vom spune: Cu conştienţa obişnuită putem vedea că suntem datori, dar nu putem citi titlul de creanţă pe care ar trebui să-l semnăm noi înşine. Cu conştienţa iniţiatică putem citi, ce-i drept, titlul de creanţă, dar nu-l putem plăti în viaţa obişnuită. Trebuie să aşteptăm până după moarte. Şi dacă am ajuns să fim conştienţi de acest fapt, dacă trăim în mod viu conştienţa faptului că suntem datori, atunci am devenit maturi pentru a urmări mai departe viaţa umană sub forma acelui tablou retrospectiv despre care am vorbit, când ne întoarcem în urmă până la naştere. Şi pe urmă vedem că după câteva zile începe această experienţă: trebuie să trăim ce am lăsat netrăit.

Şi pentru orice faptă pe care am săvârşit-o faţă de oameni sau şi faţă de lume trebuie să trăim ce am lăsat netrăit. Mai întâi apar ultimele fapte, cele pe care le-am săvârşit înainte de moarte; apoi ne parcurgem viaţa mai departe în sens invers. Mai întâi suntem atenţi la semnificaţia cosmică a faptelor rele sau bune pe care le-am făcut la urmă. Ceea ce am trăit din ele pe Pământ se îndepărtează; acum trăim ce înseamnă ele pentru lume.

Şi lucrurile merg mai departe. Ne trăim viaţa încă o dată, în sens invers. Ştim că în acest timp, când ne trăim viaţa încă o dată în sens invers, când trăim semnificaţia cosmică a acestei vieţi, ştim că în acest timp încă mai

suntem uniţi cu Pământul, fiindcă acum nu facem altceva decât să trăim latura cealaltă a faptelor pământeşti.

Atunci omul simte ca şi cum viaţa lui în continuare, viaţa lui viitoare, este purtată acum în sânul Universului. Ceea ce trăieşte omul aici e un fel de viaţă embrionară pentru viaţa în continuare între moarte şi o nouă naştere, numai că el nu este purtat, ca embrion, în sânul unei mame, ci în sânul lumii, şi anume, în sânul lumii care conţine ceea ce el nu a trăit aici în existenţa fizică. El îşi trăieşte existenţa fizică încă o dată, în sens invers, dar în ceea ce priveşte semnificaţia ei cosmică. El o trăieşte aici cu o conştienţă foarte divizată. Când trăieşte aici, ca om, în lumea fizică, omul se simte ca un rege faţă de celelalte entităţi. Chiar dacă numim leul regele animalelor, noi ne simţim, ca oameni, superiori lui. Omul simte că entităţile celorlalte regnuri se află sub nivelul lui. El le poate judeca; dar nu îşi poate imagina că acestea îl pot judeca pe el. El stă deasupra entităţilor celorlalte regnuri ale naturii. Ei bine, când trece după moarte prin trăirea pe care am descris-o adineaori, omul are un alt sentiment. Atunci el nu se simte pe sine în raport cu regnurile naturii, cărora le este superior, ci se simte în raport cu regnurile lumii spirituale, cărora le este subordonat. El se simte acum a fi fiinţa cea mai de jos şi celelalte fiinţe stând deasupra lui.

Şi, când trece prin trăirile pe care nu le-a trăit mai înainte, el simte peste tot entităţile care îi sunt superioare, cărora le este subordonat. Aceste entităţi îşi arată simpatia şi antipatia faţă de ceea ce trăieşte el ca urmare a vieţii sale pământeşti. Când trece prin această trăire care urmează imediat după moarte, el se simte peste tot învăluit ca într-o ploaie, ca într-o ploaie spirituală. El îşi trăieşte încă o dată faptele, şi anume, latura lor spirituală, dar, când trăieşte aceste fapte, asupra lui picură simpatiile şi antipatiile

entităţilor superioare, care sunt situate deasupra lui. El este copleşit şi inundat de sentimentele de simpatie şi antipatie. Şi atunci el este cuprins ca într-o realitate spirituală de sentimentul: Trăirile asupra cărora radiază simpatiile entităţilor sublime ale ierarhiilor superioare sunt primite în Univers şi constituie mai departe o influenţă bună în Univers; trăirile asupra cărora cad antipatiile entităţilor superioare sunt respinse. Simţim despre acestea că, dacă nu le-am reţine în noi înşine, ele ar avea o influenţă negativă în Univers.

O faptă rea săvârşită asupra unui om va fi îmbibată de antipatiile entităţilor superioare. Şi simţim: Această unire cu antipatiile entităţilor superioare ar fi ceva extraordinar de rău pentru Univers dacă omul respectiv nu ar lega de el însuşi efectul pe care l-ar avea o faptă rea asupra întregului Univers, dacă l-ar lăsa liber. Şi din acest motiv el adună ceea ce este întâmpinat de antipatiile entităţilor superioare.

Şi în acest fel se pun bazele karmei, pentru ceea ce trece în următoarea viaţă pământească, pentru ca aceasta să-şi găsească apoi compensarea prin alte fapte.

Această trecere a fiinţei umane prin tărâmul sufletelor după moarte poate fi descrisă mai mult sub aspect exterior, aşa cum am făcut eu în cartea mea *Theosophie* (***Teosofie***). Aici lucrurile sunt descrise mai mult conform modului de gândire care a devenit obişnuit în epoca noastră. Acum, când am descris încă o dată, recapitulând, într-un fel, în cadrul Societăţii Antroposofice Generale, ce este antroposofia ca sistem, am vrut să descriu lucrurile mai mult din punct de vedere interior, astfel încât să puteţi simţi cum trăieşte omul, ca fiinţă umană, ca individualitate umană, în starea de după moarte.

Dar, după ce am privit toate acestea, ne putem îndrepta din nou privirea spre lumea visului, şi acum lumea visului ne apare într-o nouă lumină. Astfel, după ce am văzut cum priveşte un om după moarte latura spirituală a faptelor sale pământeşti, a existenţei sale pământeşti, şi a gândurilor sale pământeşti, ne putem îndrepta din nou privirea spre omul care visează, spre tot ceea ce a trăit omul în timpul somnului, şi atunci ne spunem: Omul a trăit deja odată aceste lucruri în timpul somnului, numai că în mod absolut inconştient. Şi atunci apare acea deosebire dintre trăirea din timpul somnului şi trăirea pe care o avem după moarte.

Examinaţi viaţa pământească a omului. Starea de veghe este întreruptă în permanenţă de somn. Ei bine, dacă presupunem că un om nu este prea somnoros, el îşi petrece dormind o treime din viaţă. El parcurge în această treime a vieţii sale, numai că nu ştie nimic despre aceasta, cealaltă latură, latura spirituală a faptelor sale. Visul aruncă numai nişte valuri uşoare la suprafaţă. Omul remarcă în vis unele aspecte care ţin de cealaltă latură, dar acestea sunt doar nişte mici valuri care se observă la suprafaţă. Dar, pe de altă parte, în starea de somn profund noi trăim în mod inconştient tot ceea ce ţine de latura spirituală a vieţii din timpul zilei.

Astfel, putem spune: În viaţa de veghe din timpul zilei trăim ceea ce gândesc şi simt oamenii, cum sunt ei ajutaţi sau nu sunt ajutaţi de noi înşine. În somn trăim în mod inconştient ceea ce gândesc zeii despre faptele şi despre gândurile noastre din timpul vieţii de veghe; dar noi nu ştim nimic despre aceasta. De aceea, cel care pătrunde în tainele existenţei îşi apare lui însuşi mutilat, aşa cum v-am descris, împovărat cu o datorie. Toate acestea au rămas în subconştient. După moarte, ele se desfăşoară cu adevărat

în mod conştient. Şi de aceea noi trăim încă o dată tocmai acea parte a vieţii pe care am dormit-o, adică aproximativ o treime a duratei vieţii pământeşti. Aşadar, după ce un om a trecut prin moarte, el trăieşte din nou în sens invers ceea ce a trăit noapte după noapte; numai că acum el trăieşte conştient ceea ce a trăit noapte de noapte în mod inconştient. Am putea spune, deşi s-ar părea că prin aceasta am vrea să persiflăm aceste lucruri extraordinar de serioase: Dacă un om doarme cea mai mare parte a vieţii sale, această retrăire de după moarte a evenimentelor durează mai mult; dacă el doarme puţin, această retrăire durează mai puţin; în medie, o treime, pentru că el doarme o treime din viaţă. Aşadar, dacă un om a trăit şaizeci de ani într-o viaţă fizic-pământească, această retrăire a vieţii pe care o parcurge după moarte durează douăzeci de ani. Şi în această perioadă omul trece pentru lumea spirituală printr-un fel de stare embrionară.

Abia după ce am trecut prin toate acestea ne-am eliberat de Pământ. Abia atunci ne naştem, de fapt, pentru lumea spirituală pe care o trăim între moarte şi o nouă naştere. Simţim după moarte ca un fel de naştere pentru lumea spirituală când ieşim din cojile existenţei pământeşti, pe care le-am purtat până acum, firește, în sens spiritual, asupra noastră.

EPOCI DIN ISTORIA PĂMÂNTULUI ȘI PERIOADE GEOLOGICE

(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)

REPETAREA FAZELOR MAI VECHI LA UN NIVEL SUPERIOR	ERA	ÎMPĂRȚIREA ÎN EPOCI		FAUNA	FLORA	FORMAREA ȘI STRUCTURA PĂMÂNTULUI
REPETAREA VECHIULUI SATURN	FAZE COSMICE	1. EPOCA POLARĂ		Stadii cosmice preliminare ale formării sistemului solar Formarea sferei și a corpului lui Saturn		Diferențierea prin contracție a sferelor planetare
REPETAREA VECHIULUI SOARE		2. EPOCA HIPERBOREANĂ		Formarea sferei și a corpului lui Jupiter Formarea sferei și a corpului lui Marte Separarea Pământului și a Soarelui Pământul, organism planetar (înglobând și Luna) începe să evolueze în jurul Soarelui		
REPETAREA VECHII LUNI	PALEOZOIC	3. EPOCA LEMURIANĂ	INCEPUT	Epocă vitalizată Biosfera generatoare Diferențierea învelișurilor și a nucleului Archaic	Procese de schimb în atmosferă. Compuși albuminoizi Coloizi – suspensii Primele forme animale și vegetale în atmosfera vitalizată.	Formarea straturilor periferice. Atmosfera (TABLOU IV) Precipitare de substanțe primitive, viitoare roci primare
REPETAREA EPOCII POLARE ÎN EPOCA LEMURIANĂ				Diferențierea internă și formarea straturilor Cambrian Silurian Devonian	Nevertebrate marine Trilobiți. Brahiopode. Corali. Pești primitivi Înmulțirea cochiliilor calcaroase	Forme vegetale primitive între două ape, alge, varec. Primele plante de uscat.	Sedimentare. Tendința de formare a unei suprafețe terestre plastice. Atmosferă apoasă și caldă.
REPETAREA EPOCII HIPERBOREENE ÎN EPOCA LEMURIANĂ							
MIJLOCUL EPOCII LEMURIENE			MIJLOC	Carbonifer Permian Triasic	Amfibii Reptile	Ferigi Criptogame Lycopode Păduri de conifere	Cutarea suprafeței terestre (climat tropical în emisfera nordică) (Tendință puternică dar trecătoare de durificare)
SFÂRȘITUL EPOCII LEMURIENE			SFÂRȘIT	Jurasic Cretacic Scufundarea Lemuriei	Archeopterix Animale uriașe Saurieni Mamifere inferioare Păsări cu dinți Saurieni	Ferigi arborescente Primii arbori foioși și plante cu flori angiosperme	Ieșirea „Lunii Purificarea atmosferei Puternice transgresiuni marine. Mobilitate reînoită a suprafeței terestre. Scufundarea Lemuriei
EPOCA ATLANTEANĂ	NEOZOIC (CENOZOIC)	4. EPOCA ATLANTEANĂ	1. 2. 3. Terțiar	Paleocen Eocen Oligocen Miocen Pliocen	Primele copitate sălbatice. Mamifere superioare Vite Primate	Continuarea diferențierii plantelor până la flora actuală.	Atmosferă caldă încă, dar în curs de răcire. Deformarea plastică a Pământului până în Cuaternar. (TABLOU VII, VIII, IX) Glaciații Scufundarea Atlantidei
			4. 5. 6. Cuaternar	Diluvium Glaciații (TABLOU X)	(Schelete umane) Nici o nouă specie, însă modificări geografice ale florei și ale faunei.		
			7.	Scufundarea Atlantidei			
EPOCA POST-ANTLANTEANĂ		5. EPOCA POST-ATLANTEANĂ	1.	Vechea Indie	Actuală	Actuală	Creșterea căldurii și micșorarea căldurii pe Pământ (TABLOU XI)
			2.	Vechea Persie			
			3.	Egipt-Caldeea			
			4.	Grecia – Roma			
			5.	Astăzi			
			6.				
			7.				

STADII PRELIMINARE ȘI PERIOADE EVOLUTIVE IN ORGANISMUL COSMIC

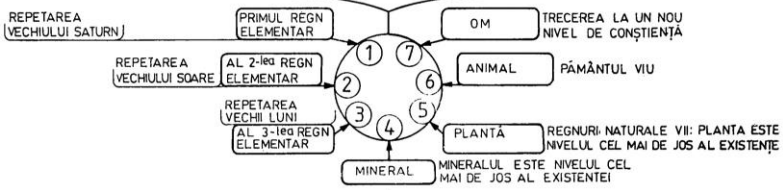
(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)

7. STĂRI PLANETARE

(NIVELURI DE CONȘTIENȚĂ)

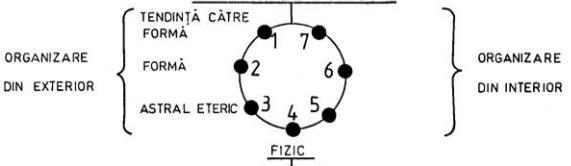
1	2	3	4	5	6	7
VECHIUL SATURN	VECHIUL SOARE	VECHEA LUNĂ	PĂMÂNT	JUPITER	VENUS	VULCAN

7. REGNURI DE VIAȚĂ

ETER DE CALDURĂ	ETER DE LUMINĂ	ETER CHIMIC	ETER DE VIAȚĂ
–CALDURĂ–	–AER–	–APĂ–	–PĂMÂNT–

7. STĂRI DE FORMĂ

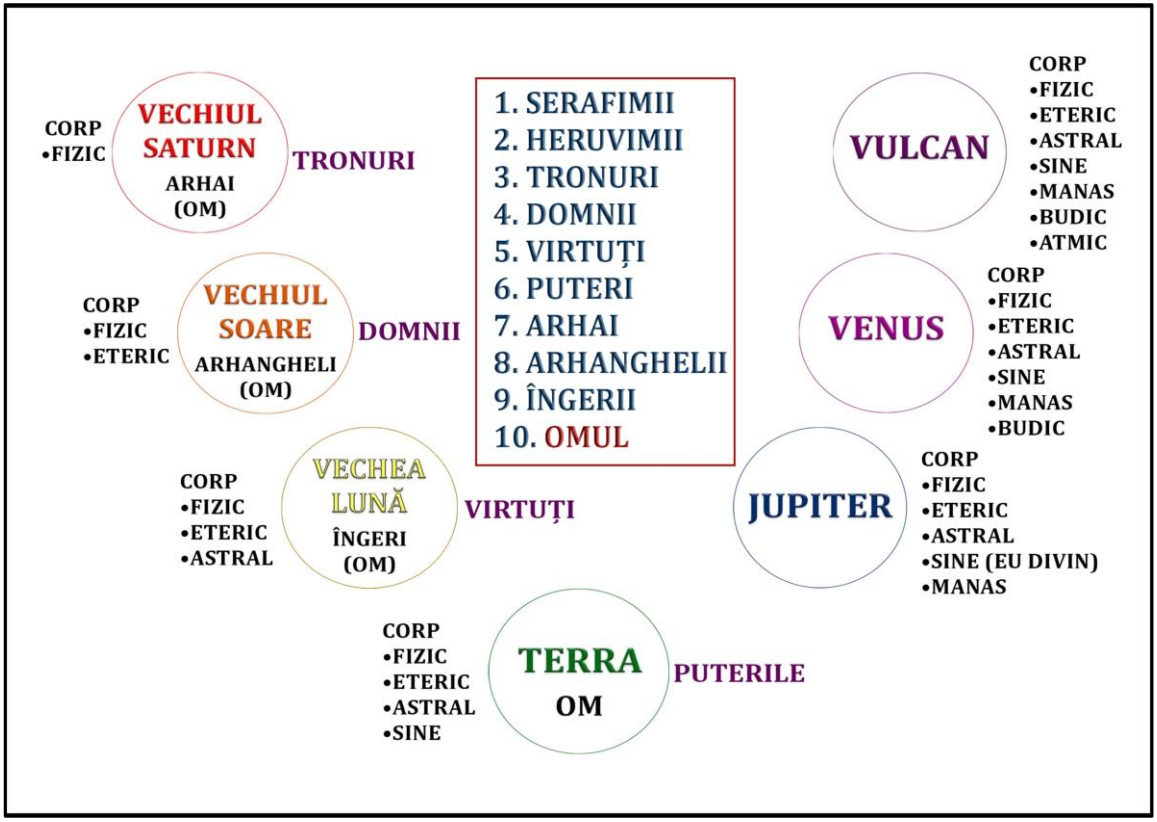

FIZIC

STAREA FORMEI FIZICE

7. EPOCI (TABLOUL III)

1	2	3	4	5	6	7
POLARĂ	HIPER-BOREANĂ	LEMURIANĂ	ATLANTEANĂ	POST-ATLANTEANA		
SEPARAREA LUI SATURN	SEPARAREA LUI JUPITER A LUI MARTE ȘI A SOARELUI	IESIREA LUNII		7 CIVILIZAȚII: 1. VECHEA INDIE 2. VECHEA PERSIE 3. EGIPT-CALDEEA 4. GRECIA-ROMA 5. ASTĂZI 6. 7.		
		SCUFUNDAREA LEMURIEI	SCUFUNDAREA ATLANTIDEI			

CORP
•FIZIC
VECHIUL SATURN
ARHAI
(OM)
TRONURI
CORP
•FIZIC
•ETERIC
VECHIUL SOARE
ARHANGHELI
(OM)
DOMNII
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
VECHEA LUNĂ
ÎNGERI
(OM)
VIRTUȚI
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
TERRA
OM
PUTERILE
1. SERAFIMII
2. HERUVIMII
3. TRONURI
4. DOMNII
5. VIRTUȚI
6. PUTERI
7. ARHAI
8. ARHANGHELII
9. ÎNGERII
10. OMUL
VULCAN
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
•MANAS
•BUDIC
•ATMIC
VENUS
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
•MANAS
•BUDIC
JUPITER
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE (EU DIVIN)
•MANAS